

**Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки
МОН України
Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова
МОН України**

Кваліфікаційна наукова
праця на правах рукопису

Гапончук Олена Миколаївна

УДК 37.013.42(076)

**ДИСЕРТАЦІЯ
ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ КОНСУЛЬТАТИВНОЇ
ДІЯЛЬНОСТІ СОЦІАЛЬНОГО ПЕДАГОГА В
ЗАГАЛЬНООСВІТНЬОМУ НАВЧАЛЬНОМУ ЗАКЛАДІ**

13.00.05 – соціальна педагогіка

Галузь знань – 23 – Соціальна робота

Подається на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

_____ О. М. Гапончук
(підпис, ініціали та прізвище здобувача)

Науковий керівник:
Гусак Петро Миколайович,
доктор педагогічних наук, професор

Луцьк-2017

АНОТАЦІЯ

Гапончук О. М. Організаційно-педагогічні умови консультативної діяльності соціального педагога в загальноосвітньому навчальному закладі. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук (доктора філософії) за спеціальністю 13.00.05 «Соціальна педагогіка» (23 – Соціальна робота). – Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки, Луцьк; Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова, Київ, 2017.

У роботі розкрито сутність понять «консультування в системі професійної діяльності соціального педагога» та «консультативна діяльність у системі шкільного консультування». Обґрунтовано структурні компоненти консультативної діяльності соціального педагога: 1) спонукально-ціннісний компонент, що охоплює мотиви (позитивні, нейтральні, дефіцитарні), мету й завдання консультативної діяльності (когнітивні, емоційно-мотиваційні, особистісно-поведінкові); 2) прогностично-проективний компонент, який охоплює прогнозування контингенту консультативної діяльності, проектування на цій основі предмету консультування (питання здоров'я і виховання дітей, внутрішніх і зовнішніх комунікацій, соціалізації, адаптації та соціального становлення) та вибір виду консультативної взаємодії (за змістом проблеми, залежно від завдань, які ставить об'єкт консультування, та від закладу, в якому відбувається консультування); 3) виконавчо-реалізуючий компонент, який охоплює форми (контактну, дистанційну) і методи консультування (дослідження проблеми, зняття емоційної напруги, визначення пріоритетів проблеми та роботи над її вирішенням, методи психопрофілактики); 4) оцінювально-порівняльний компонент, який стосується питань аналізу змісту консультативної діяльності соціального педагога, виявлення неузгодженості в результатах і процесі їхнього досягнення.

Окреслено сутність поняття «консультативна діяльність соціального педагога ЗНЗ» як систему дій фахівця, спрямованих на школярів і групи близького оточення, що мають на меті посприяти успішній адаптації дітей, їхній соціалізації, налагодженню конструктивної взаємодії та комунікації, а також допомогти у вирішенні труднощів поведінкового чи особистісного характеру.

Проаналізовано вітчизняний і закордонний досвід шкільного консультування і, на цій основі, визначено особливості та напрями консультативної діяльності соціального педагога в загальноосвітньому

навчальному закладі. З'ясовано особливості консультативної діяльності соціального педагога ЗНЗ: 1) зв'язок із вирішенням завдань соціального виховання школярів у контексті їхньої соціалізації; 2) здійснення консультування з урахуванням вікових та індивідуальних особливостей школярів; 3) обумовленість безпосереднім перебуванням фахівця в шкільному середовищі; 4) орієнтованість консультування на звичайного учня, який, хоча й постав перед труднощами різного характеру, проте здатний, за належної підтримки, вирішити їх самостійно; 5) визнання первинним і кінцевим одержувачем консультативної допомоги школяра, а вже потім дорослих (батьки, педагоги), які звернулися за консультацією; 6) дворівневий характер – безпосередня робота з учнем і посередницька діяльність у відносинах школяра із середовищем.

Визначено напрями консультативної діяльності соціального педагога ЗНЗ: за метою (діагностичний, просвітницький, посередницький, профілактичний, розвивальний, корекційний, терапевтичний) і за об'єктом (консультування школярів, батьків, педагогів, адміністрації).

Ефективність консультативної діяльності соціального педагога розглянуто як комплексну якісно-кількісну характеристику цієї діяльності, що дозволяє оцінити діяльність фахівця, зіставивши її з необхідними вимогами до умов проведення, готовності до виконання, очікуваними та отриманими результатами. Окреслено критерії й показники ефективності консультативної діяльності: 1) організаційне забезпечення консультативної діяльності соціального педагога ЗНЗ (наявність у навчальному закладі необхідних умов для консультативної діяльності; підготовленість соціальним педагогом робочого місця для консультативної діяльності; доступність консультативної діяльності); 2) соціально-правове й методичне забезпечення консультативної діяльності соціального педагога ЗНЗ (забезпеченість соціального педагога базовими нормативно-правовими документами та методичними матеріалами, необхідними для організації консультативної діяльності; упорядкованість методичних матеріалів необхідних для організації консультативної діяльності та їхнє належне документальне оформлення; дотримання прав учасників освітнього процесу під час консультативної діяльності); 3) процесуальне забезпечення соціальним педагогом ЗНЗ консультативної діяльності (забезпечення соціальним педагогом комплексного підходу в організації консультативної діяльності у ЗНЗ; технологічне забезпечення консультативної діяльності соціального педагога та вміння організовувати консультативний процес; співпраця соціального педагога з іншими учасниками освітнього процесу для оптимізації консультативної діяльності); 4) особистісна готовність соціального педагога ЗНЗ до консультативної діяльності

(вмотивованість консультативної діяльності; психологічна готовність соціального педагога ЗНЗ до консультативної діяльності); 5) продуктивність консультативної діяльності соціального педагога ЗНЗ (якість та доцільність наданих консультативних порад; особиста задоволеність соціального педагога результатами власної консультативної діяльності). На їхній основі була сформована характеристика рівнів ефективності консультування: системного (високого), адаптивного (середнього), репродуктивного (низького) та критичного (неефективного).

Розроблено методику оцінювання ефективності консультативної діяльності в загальноосвітньому навчальному закладі, яка охопила комплекс методів і методик: самооцінка (авторський опитувальник «Самооцінка соціальним педагогом умов і результативності консультативної діяльності»); аналіз конкретних ситуацій («Картка-схема спостереження за консультативною бесідою» за Р. С. Немовим); тестування (опитувальник «Психологічний портрет вчителя / батька» Г. В. Резапкіної, адаптований для соціальних педагогів, Експрес-опитувальник «Індекс толерантності» Г. У. Солдатової, тести «Рефлексія на саморозвиток» Л. М. Бережнкової та «Інтегральна задоволеність працею» А. В. Батаршева); тестування та проєктивні методики для вивчення адаптованості, самопочуття, особистісного розвитку, поведінки школярів (нами було сформовано перелік, який пропонувався всім фахівцям); експертне опитування (батьків, вчителів, адміністрації, методистів психологічної служби).

Задля забезпечення різносторонності та об'єктивності оцінювання дослідження здійснювалося в трьох напрямках: а) порівняння консультативної діяльності соціального педагога з вимогами до його роботи (особистісний, організаційний, методичний та соціально-правовий критерій); б) вивчення ефективності самого процесу організації соціальним педагогом консультативної діяльності з урахуванням особливостей і завдань навчально-виховного процесу (процесуальний критерій); в) визначення реальних змін, що відбулися в школі загалом та особистісному житті учасників навчально-виховного процесу, зокрема в результаті здійснення соціальним педагогом консультативної діяльності (результативний критерій).

За результатами констатувального експерименту з'ясовано, що загалом третина соціальних педагогів (34,32% – 58 осіб) організовує консультативну діяльність на системному рівні (повний і цілісний прояв указаної характеристики або повна її відповідність вимогам). Однак переважає адаптивний рівень (47,34% – 80 осіб), тобто неповний прояв визначених показників або неповна їх відповідність вимогам, що висуваються. Критичного рівня виявлено не було, однак суттєвим є відсоток репродуктивного рівня

ефективності консультативної діяльності (18,34 % – 31 особа), тобто власне низька ефективність консультативної діяльності соціального педагога.

Організаційна складова консультативного процесу визначається умовами організації самої праці (організацією робочого місця для консультування, ступенем оснащення матеріалами для консультування тощо), побудовою діяльності (створення консультативного простору, використання організаційних форм і методів консультування тощо), а також залежить від особливостей професійного розвитку та самоосвіти фахівця як організатора процесу консультативної діяльності тощо. Педагогічна складова визначається удосконаленням консультативної взаємодії соціального педагога з учасниками навчально-виховного процесу задля вирішення завдань виховання й розвитку, особливостями використовуваних технік і технологій консультування, доцільністю використання різних стратегій, методів і форм консультування школярів, їхніх батьків та вчителів тощо.

Організаційно-педагогічні умови підвищення ефективності консультативної діяльності розкрито як систему певних необхідних вимог, що впливають на процес досягнення мети консультативної діяльності та, при цьому, залежать від зовнішніх і внутрішніх обставин консультативної діяльності. До них віднесено організаційні (систематична актуалізація ролі консультативної діяльності соціального педагога і презентація її напрямів у ЗНЗ; цілеспрямоване проектування соціальним педагогом змісту й напрямів консультативної діяльності в ЗНЗ; оптимізацію інформаційно-методичного забезпечення консультативної діяльності соціального педагога в ЗНЗ; цілеспрямована робота соціального педагога над розвитком професійної компетентності в напрямі консультативної діяльності в умовах ЗНЗ) та педагогічні (сприяння створенню соціальним педагогом соціально орієнтованого середовища консультування; розширення напрямів консультативної діяльності соціального педагога в ЗНЗ; збагачення форм, методів і методик консультативної діяльності соціального педагога з учасниками навчально-виховного процесу).

Змістовне наповнення відповідних організаційно-педагогічних умов було забезпечено шляхом низки форм і методів:

а) під час роботи із соціальними педагогами організовано та впроваджено інструктивно-методичні семінари, відеосемінари й семінари-практикуми; тренінг особистісного зростання та тренінг консультативних навичок соціальних педагогів; перегляд відеотренінгів практикуючих консультантів; ділові ігри; метод професійного навчання «Сидячи поруч із Неллі»; дискусії; ведення педагогічного щоденника; підготовку тематичних портфоліо з різних проблем консультування тощо;

б) під час роботи з учасниками навчально-виховного процесу:

- введено дистанційні форми консультування (пошта довіри, стінгазета, соціальні плакати, інформаційний бюлетень, тематична Інтернет-сторінка та ін.);

- урізноманітнено контактні форми консультування (консультативний пункт, інтерактивний батьківський всеобуч, батьківські збори, методичні семінари для класних керівників, «релаксаційні хвилинки») шляхом введення низки методів (анкетування задля з'ясування актуальності означеного питання; педагогічне інформування за результатами діагностики тощо; побудова дерева цілей із використанням експертних оцінок; побудова графіку проблем; методи «мозкового штурму» і вироблення альтернативних рішень; написання сценарію розв'язання проблем – «Які я слова буду говорити» тощо; метод словесної творчості; перегляд і аналіз відео та аудіо записів із питань, які є актуальними для певної групи батьків чи вчителів; бесіди-обговорення тематичної літератури з проблем виховання; інструктування щодо роботи з певною проблемою, експрес-аналіз результатів роботи та ін.).

Підготовлено методичні рекомендації «Тренінг навичок консультативної діяльності» для вдосконалення консультативних навичок соціальних педагогів; збагачено навчально-методичні матеріали консультативного змісту з допомогою електронних (он-лайн) ресурсів; створено тематичний каталог електронних книг для рекомендації учасникам навчально-виховного процесу в рамках бібліотерапії.

На практиці експериментально перевірено дієвість організаційно-педагогічних умов консультативної діяльності соціального педагога та їхнього змістового наповнення; доцільність урахування особливостей і напрямів, структурних компонентів та критеріїв ефективності консультативної діяльності соціального педагога в загальноосвітньому навчальному закладі.

Ключові слова: консультування, соціальний педагог, консультативна діяльність соціального педагога в загальноосвітньому навчальному закладі, структурні компоненти консультативної діяльності соціального педагога, ефективність консультативної діяльності соціального педагога, організаційно-педагогічні умови консультативної діяльності соціального педагога в загальноосвітньому навчальному закладі.

ANNOTATION

Gaponchuk O. M. Organizational and pedagogical conditions of advisory activity of social pedagogue in general educational institution. – Qualifying scientific work on the rights of manuscript.

Dissertation for the degree of a candidate of pedagogical sciences (doctor of philosophy) in specialty 13.00.05 “Social pedagogy” (23 – Social work). – East Ukrainian National University named after Lesia Ukrainka, Lutsk; National Pedagogical University named after M.P. Dragomanov, Kyiv, 2017.

The essence of the concepts of “counseling in the system of professional activity of social pedagogue” and “advisory activity in the system of school counseling” is revealed in the paper. The structural components of the advisory activity of the social pedagogue are substantiated: 1) incentive-value component, covering motives (positive, neutral, deficient), purpose and tasks of advisory activity (cognitive, emotional and motivational, personality-behavioral); 2) a prognostic and projective component that includes the forecasting of the contingent of advisory activity, designing on this basis the subject of counseling (issues of health and education of children, internal and external communication, socialization, adaptation and social formation) and the choice of the type of consultative interaction (in terms of the problem, depending on the tasks that the counseling object enters, and from the institution where the counseling takes place); 3) an executive-implementing component that covers forms (contact, distance) and counseling methods (studying the problem, removing emotional stress, determining the priorities of the problem and working on its solution, psychoprophylaxis methods); 4) an evaluation and comparative component that deals with the issues of analyzing the content of the advisory activity of a social teacher, revealing inconsistencies in the results and the process of their achievement.

The essence of the concept of “advisory activity of the social educator of the general educational institution (GEI)” is outlined as a system of actions of a specialist aimed at schoolchildren and close circle groups aimed at promoting successful adaptation of children, their socialization, establishment of constructive interaction and communication, and also help in solving difficulties of behavioral or personal character.

The domestic and foreign experience of school counseling is analyzed and, on this basis, the features and directions of the advisory activity of the social teacher in the general educational institution are determined. The peculiarities of the advisory activity of the social educator of the GEI are found out: 1) the connection with solving the problems of social education of pupils in the context of their socialization; 2) counseling taking into account age and individual characteristics of

pupils; 3) conditionality by the direct presence of a specialist in a school environment; 4) the orientation of counseling on an ordinary pupil, who, although facing various kinds of difficulties, is capable to solve them independently, with due support; 5) recognition of the primary and final recipient of the advisory assistance of the pupil, and then the adults (parents, teachers), who applied for consultation; 6) two-tier nature – direct work with a pupil and mediation in the relationship between the pupil and the environment.

The directions of advisory activity of the social educator of the GEI are determined: according to the purpose (diagnostic, educational, mediation, preventive, developmental, corrective, therapeutic) and to the object (counseling of schoolchildren, parents, teachers, administration).

The effectiveness of the advisory activity of the social pedagogue is considered as a comprehensive qualitative and quantitative characteristic of this activity, which allows to evaluate the activity of a specialist, comparing it with the necessary requirements to the conditions of conducting, readiness for execution, expected and obtained results. The criteria and indicators of the effectiveness of the advisory activity are outlined: 1) organizational support of the advisory activity of the social educator of the GEI (availability of appropriate conditions for advisory activity in an educational institution; arrangement of the social worker's workplace for advisory activity; availability of advisory activity); 2) socio-legal and methodological provision of the advisory activity of the social teacher of the GEI (provision of the social pedagogue by the basic legal documents and methodological materials necessary for the organization of advisory activities, the organization of the methodological materials necessary for the organization of advisory activities and their proper documentation, compliance with the rights of participants in educational process during advisory activity); 3) procedural provision by the social pedagogue of the GEI of advisory activity (provision of social pedagogue a comprehensive approach in organizing advisory activity in the GEI; the technological advisory activity of the social teacher and the ability to organize the counseling process; the cooperation of the social pedagogue with other participants in the educational process to optimize the advisory activity); 4) personal readiness of the social educator of the GEI for advisory activity (motivated advisory activity; psychological readiness of the social educator of the GEI for advisory activity); 5) the effectiveness of the advisory activity of the social educator of the GEI (the quality and feasibility of the provided advice, personal satisfaction of the social pedagogue by the results of their own advisory activity). On their basis, a characteristic of the levels of the effectiveness of counseling was formed: systemic (high), adaptive (middle), reproductive (low) and critical (ineffective).

It was created a methodology for evaluating the effectiveness of advisory activity in a general educational institution, which covered a set of methods and techniques: self-assessment (author's questionnaire "Self-assessment by social teacher of the conditions and effectiveness of advisory activity"); the analyse of the specific situations ("Card-scheme of observation of an advisory conversation" after R. S. Nemov); testing (questionnaire "Psychological Portrait of a Teacher /Parents" by G.V. Rezapkina, adapted for social teachers, Express Questionnaire "Tolerance Index" by G. V. Soldatova; tests "Reflection on Self-Development" by L. M. Berezhnova and "Integral Work Satisfaction" by A. V. Batarshhev); testing and projective techniques for studying adaptability, well-being, personal development, behavior of schoolchildren (we created a list that was offered to all specialists); expert survey (parents, teachers, administration, methodologists of the psychological service).

In order to ensure versatility and objectivity, the evaluation of the study was carried out in three directions: a) comparison of the advisory activity of the social teacher with the requirements for his work (personal, organizational, methodological and socio-legal criteria); b) studying the effectiveness of the process of organization of a social tutor advisory activity, taking into account the specifics and objectives of the educational process (procedural criterion); c) the definition of the real changes that took place in the school in general and the personal life of the participants in the educational process, in particular as a result of the social tutor's advisory activity (effective criterion).

According to the results of the confirmatory experiment, it was found that, in general, one third of social pedagogues (34,32% – 58 people) organizes advisory activity at the system level (complete and integral manifestation of the specified characteristic or its full compliance). However, the adaptive level (47,34% – 80 persons) prevails, that is, incomplete manifestation of certain indicators or their incomplete compliance with the requirements. There was no critical level, however, the percentage of the reproductive level of the effectiveness of the advisory activity was significant (18,34% – 31 persons), that is, the low effectiveness of the social tutor's advisory activity.

The organizational component of the advisory process is determined by the conditions of the organization of the work itself (the organization of the workplace for counseling, the degree of equipment with materials for consultation, etc.), the construction of activities (the creation of a consultative space, the use of organizational forms and methods of counseling, etc.), and also depends on the peculiarities of professional development and self-education specialist as the organizer of the advisory process, etc. The pedagogical component is determined by the improvement of the advisory interaction of the social teacher with the

participants of the educational process in order to solve the problems of upbringing and development, the peculiarities of the techniques used and the technology of counseling, the expediency of using different strategies, methods and forms of counseling for schoolchildren, their parents and teachers, etc.

Organizational and pedagogical conditions for increasing the effectiveness of advisory activity are disclosed as a system of certain necessary requirements that influence the process of achieving the goal of advisory activity and, in addition, depend on external and internal circumstances of advisory activity. These include the organizational (systematic updating of the role of advisory activity of the social teacher and the presentation of its areas in the GEI; purposeful designing by the social teacher of the content and directions of advisory activity in the GEI, the optimization of informational and methodological support of the advisory activity of the social teacher in the GEI, the regular work of the social pedagogue on the development of professional competence in the area of advisory activity in the field of vocational education and training) and pedagogical (promoting the creation of a social teacher socially adequate counseling environment, diversity of forms and methods of advisory activity of a social teacher with participants in the educational process, expansion of the directions of advisory activity of a social teacher in the GEI).

The content of the corresponding organizational and pedagogical conditions was provided through a number of forms and methods:

a) during the work with social educators, instructional workshops, video workshops and workshops were organized and implemented; personal growth training and training counseling skills of social educators; video review of practicing consultants; business games; vocational training method “Sitting near Nelly”; discussions; conducting a pedagogical diary; preparation of thematic portfolios on various issues of counseling etc.;

b) during work with the participants of the educational process:

- remote forms of counseling (post of trust, wall paper, social posters, newsletter, thematic web page etc.) have been introduced;

- various contact forms of counseling (advisory point, interactive parenting, parenting, methodological seminars for class managers, “relaxation moments”) are diversified by introducing a number of methods (questioning to determine the relevance of the issue, pedagogical information on the results of diagnosis, etc., the construction of a tree goals using expert assessments, plotting problems, methods of “brainstorming” and developing alternative solutions, writing a scenario for solving problems “What will I say”, etc., the method of verbal creativity; viewing and analysis of video and audio records on issues that are relevant to a particular group of parents or teachers; conversation-discussion of thematic literature on education;

instructing on work with a specific problem; express -analysis of the results of work, etc.).

It was prepared methodical recommendations “Training of skills of advisory activity” for improving advisory skills of social teachers; enriched educational and methodological materials of consultative content with the help of electronic (on-line) resources; it was created the thematic catalog of electronic books for the recommendation to the participants of the educational process in the framework of bibliotherapy.

In practice, the effectiveness of the organizational and pedagogical conditions of the advisory activity of the social pedagogue and their content has been experimentally verified; expediency of taking into account the features and directions, structural components and criteria for the effectiveness of the advisory activity of a social teacher in a general educational institution.

Key words: counseling, social pedagogue, advisory activity of social pedagogue in general educational institution, structural components of advisory activity of social pedagogue, effectiveness of advisory activity of social pedagogue, organizational and pedagogical conditions of advisory activity of social pedagogue in general educational institution.

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, в яких опубліковані основні результати дисертації

1. Гапончук О. М. Тренінг консультативних навичок соціального педагога. Методичні рекомендації [Електронний ресурс]. Луцьк: СНУ ім. Лесі Українки, 2017. 45 с. URL:

https://www.academia.edu/33832049/%D0%A2%D0%A0%D0%95%D0%9D%D0%86%D0%9D%D0%93_%D0%9A%D0%9E%D0%9D%D0%A1%D0%A3%D0%9B%D0%AC%D0%A2%D0%90%D0%A2%D0%98%D0%92%D0%9D%D0%98%D0%A5_%D0%9D%D0%90%D0%92%D0%98%D0%A7%D0%9E%D0%9A_%D0%A1%D0%9E%D0%A6%D0%86%D0%90%D0%9B%D0%AC%D0%9D%D0%9E%D0%93%D0%9E_%D0%9F%D0%95%D0%94%D0%90%D0%93%D0%9E%D0%93%D0%90

2. Гапончук Олена. Як оптимізувати консультативну діяльність соціального педагога: методичні рекомендації та практичні матеріали [Електронний ресурс]. Луцьк, 2017. 132 с. URL: https://www.academia.edu/s/00e2e77562/haponchukoptymizacia_konsyltuvanniapdf?source=link

3. Husak Petro, Haponczuk Olena. Counseling active it yofa social pedagogue in Ukraine and other countries. A comparative analysis // Critical Social Pedagogy: Papers of Social Pedagogy / Institute of Social Prevention and Resocialization University of Warsaw; Editor in Chief: Danuta Lalak; Executive Editor: Aneta Ostaszewska. Warszawa, 2015. S.14-21.

4. Гапончук О. М. Зміст консультативної діяльності шкільного соціального педагога: аналітичний огляд наукових джерел // Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. Серія: Педагогічні науки. 2015. Вип. № 1 (302). С. 146-153.

5. Гапончук О. М. Консультативна діяльність соціального педагога: змістове наповнення поняття // Науковий часопис Національного педагогічного університету імені П. М. Драгоманова. Серія 11. Соціальна робота. Соціальна педагогіка. Випуск 21: зб. наук. праць. Київ: Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2016. С. 8-16.

6. Гапончук О. М. Особистісні характеристики соціального педагога як чинник ефективної консультативної діяльності // Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. Серія: Педагогічні науки. 2017. Вип. № 1 (350). С. 129-135.

7. Гапончук О. М. Організаційні умови консультативної діяльності в загальноосвітньому навчальному закладі // Наукові записки Вінницького державного національного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія:

Педагогіка та психологія: зб. наук. праць. Випуск 49 / Редкол.: В. І. Шахов (голова) та ін. Вінниця, 2017. С. 133-138.

8. Гапончук О. М. Консультативна діяльність у загальноосвітньому навчальному закладі: зарубіжний досвід // Педагогічний часопис Волині: науковий журнал. Луцьк: В-во Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки, 2017. № 3 (6). С. 54-61.

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації

9. Гапончук О. М. Консультування як складова професійної діяльності соціального педагога: нормативно-правова база // Педагогіка: зб. наук. пр.: матеріали VII Міжнар. наук.-практ. конф. науковців, асп. та студ. «Актуальні проблеми соціальної педагогіки, початкової та дошкільної освіти» (18-19 травня 2016 р.) / за ред. П. М. Гусака та Н. І. Корпач. Луцьк: Вежа-Друк. 2016. С. 70-74.

10. Гапончук О. М. Ефективність організації консультативної діяльності соціального педагога загальноосвітнього навчального закладу // Актуальні проблеми педагогічної освіти: європейський і національний вимір: матеріали I Міжнар. наук.-практ. конференції (3-5 червня 2016 р.) / А. В. Лякішева (заг. ред.), П. М. Гусак, І. М. Брушневська та ін. У 2 т. Луцьк: ФОП Покора І. О., 2016. С. 83-88.

11. Гапончук О. М. Компоненти консультативної діяльності соціального педагога // Сучасні педагогіка та психологія: перспективні та пріоритетні напрями наукових досліджень: зб. тез наук. роб. учасників Міжнар. наук.-практ. конф., 14-15 липня 2017 р. Київ: ГО «Київська наукова організація педагогіки та психології», 2017. С. 65-67.

12. Гапончук О. М. Напрями консультативної діяльності соціального педагога в загальноосвітньому навчальному закладі // Сучасна система освіти і виховання: досвід минулого – погляд у майбутнє: зб. тез наук. роб. учасників Міжнар. наук.-практ. конф., 6-7 жовтня 2017р. Київ: ГО «Київська наукова організація педагогіки та психології», 2017. С. 114-117.

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ КОНСУЛЬТАТИВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В ЗАГАЛЬНООСВІТНЬОМУ НАВЧАЛЬНОМУ ЗАКЛАДІ .	9
1.1 Консультування як практична діяльність соціального педагога	9
1.2 Особливості та напрями консультативної діяльності в загальноосвітньому навчальному закладі крізь призму вітчизняного й закордонного досвіду	32
1.3 Критерії та показники ефективності консультативної діяльності соціального педагога в загальноосвітньому навчальному закладі	56
Висновки до розділу 1	76
РОЗДІЛ 2. ЗМІСТ ТА ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ КОНСУЛЬТАТИВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СОЦІАЛЬНОГО ПЕДАГОГА В ЗАГАЛЬНООСВІТНЬОМУ НАВЧАЛЬНОМУ ЗАКЛАДІ	79
2.1 Результати дослідження стану консультативної діяльності соціального педагога в загальноосвітньому навчальному закладі	79
2.2 Організаційна та педагогічна складові умов консультативної діяльності соціального педагога в загальноосвітньому навчальному закладі	103
2.3 Змістове наповнення організаційно-педагогічних умов консультативної діяльності соціального педагога в загальноосвітньому навчальному закладі	115
2.4 Оцінювання та аналіз ефективності упровадження організаційно-педагогічних умов консультативної діяльності соціального педагога в загальноосвітньому навчальному закладі	144
Висновки до розділу 2	167
ВИСНОВКИ	170
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	175
ДОДАТКИ	213

ВСТУП

Актуальність дослідження. Зміни, що відбуваються в соціальному та політичному житті нашої країни, впливають на формування особистості дитини. В умовах сучасного українського суспільства актуальними стають здатність школярів вирішувати соціально значущі проблеми, прояв ними стійкої громадянської позиції та патріотичних переконань, готовність до соціальної активності тощо. Формування та розвиток означених соціальних компетенцій залежить від наявності дієвих механізмів педагогічного регулювання соціальної взаємодії учнів із соціальним середовищем, які забезпечуються й реалізуються в процесі здійснення консультативної діяльності (КД) та надання консультативної допомоги всім учасникам навчально-виховного процесу. Питання сприяння взаємодії навчальних закладів, сім'ї та суспільства у вихованні дітей, їхньої адаптації до умов соціального середовища, у тому числі забезпечення консультативною допомогою в процесі соціального становлення, також визначено важливою складовою соціально-педагогічного патронажу в системі освіти (стаття 22 Закону України «Про освіту»).

Порушена проблема не нова в науці, різних її аспектів торкаються у своїх працях як вітчизняні, так і закордонні вчені. Зокрема, вони аналізують та розкривають: базові засади консультативної діяльності (Ю. Є. Альошина, С. В. Васьківська, С. Гледдінг, Р.-А. Б. Кочюнас, Р. С. Немов та ін.); принципи консультування в системі освіти (І. С. Булах, Г. В. Бурменська, І. М. Бушай, І. М. Зварич, В. Г. Панок, Я. В. Чаплак та ін.) та в загальноосвітніх навчальних закладах (Т. В. Воленчук, О. О. Гаврилюк, Л. П. Сокольська, Т. А. Шишковець, В. В. Шульга та ін.); досвід шкільного консультування за кордоном (О. В. Беляєва, Р. Дастін, Дж. Д. Крумбольц, С. Б. Малих, Б. Харріс та ін.); питання консультування в соціальній сфері (І. М. Богданова, Р. Х. Вайнола, А. Й. Капська, О. Г. Карпенко, В. І. Николаєв та ін.); особливості консультування як практичної діяльності соціального педагога (Ю. В. Клочан, Н. П. Краснова, Л. С. Неїжпапа, С. Я. Харченко та ін.); засади та оцінювання

ефективності консультативної діяльності (П. Д. Павленок, Г. А. Сухович, К. І. Фальковська, З. М. Шевцівта ін.).

Окремі дисертаційні дослідження вітчизняних учених присвячені питанню консультування в системі освіти: Т. Ю. Білошицької – підготовці вчителів до педагогічного консультування, О. В. Магдюк – навчанню шкільних консультантів у США, В. В. Осадчого – професійному консультуванню молоді засобами Інтернет, Я. В. Чаплака – формуванню готовності в практичних психологів до консультування школярів та ін. Змісту роботи майбутніх соціальних педагогів у цьому напрямі торкається лише О. В. Пожидаєва, проте вчена не розкриває специфіки консультативної діяльності в умовах загальноосвітнього навчального закладу (ЗНЗ).

Отже, аналіз теорії та практики здійснення консультативної діяльності в загальноосвітньому навчальному закладі засвідчив наявність таких основних *суперечностей* об'єктивного та суб'єктивного характеру, які ускладнюють цей процес. Зокрема, між:

- різноманітністю консультативних запитів учасників освітнього процесу та відсутністю чітко визначених напрямів і змістового наповнення консультативної діяльності соціального педагога з ними;

- необхідністю покращення якості консультативної діяльності в загальноосвітньому навчальному закладі та недостатньою розробленістю умов її доцільної організації соціальним педагогом;

- функціонуванням загальноосвітнього навчального закладу в умовах інформаційного простору суспільства та обмеженим застосуванням у процесі консультативної діяльності дистанційних форм і мультимедійних засобів;

- потребою в підвищенні ефективності консультативної діяльності в загальноосвітньому навчальному закладі та невизначеністю вимог, що стосуються її оцінювання.

За таких обставин винятково актуальним є вивчення вітчизняного та закордонного досвіду шкільного консультування, чітке окреслення мети, завдань, змісту й напрямів консультативної діяльності в освітній сфері та, на

цій основі, обґрунтування організаційних та педагогічних умов ефективної організації такої діяльності соціальним педагогом у загальноосвітньому навчальному закладі. Означене підтвердило гостроту порушеної проблеми та зумовило вибір теми дисертаційного дослідження: *«Організаційно-педагогічні умови консультативної діяльності соціального педагога в загальноосвітньому навчальному закладі»*.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами, грантами. Дисертаційне дослідження виконане згідно з планом науково-дослідних робіт кафедри соціальної педагогіки та педагогіки вищої школи Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. Тема дисертації затверджена Вченою радою Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки (протокол № 6 від 25 грудня 2015 р.).

Об'єкт дослідження – консультативна діяльність у загальноосвітньому навчальному закладі.

Предмет дослідження – зміст та організаційно-педагогічні умови консультативної діяльності соціального педагога в загальноосвітньому навчальному закладі.

Мета дослідження: теоретично обґрунтувати сутність консультативної діяльності соціального педагога, розробити її організаційно-педагогічні умови та перевірити ефективність їхнього впровадження в загальноосвітньому навчальному закладі.

Відповідно до мети визначені такі **завдання дослідження:**

1. Розкрити сутність і структуру консультування в системі професійної діяльності соціального педагога.

2. Проаналізувати вітчизняний і закордонний досвід шкільного консультування та виявити особливості й напрями консультативної діяльності соціального педагога в загальноосвітньому навчальному закладі.

3. Розробити критерії та виявити їх показники і оцінити рівень ефективності консультативної діяльності соціального педагога в загальноосвітньому навчальному закладі.

4. Теоретично обґрунтувати та експериментально перевірити ефективність впровадження запропонованих організаційно-педагогічних умов консультативної діяльності соціального педагога в загальноосвітньому навчальному закладі.

Визначені об'єкт, предмет, мета й завдання дослідження зумовили вибір **методів дослідження**: *теоретичні* – аналіз, класифікація, систематизація та узагальнення положень філософської, соціологічної та психолого-педагогічної літератури для обґрунтування змісту базових понять дослідження; вивчення й узагальнення педагогічного досвіду задля з'ясування критеріїв і показників ефективності консультативної діяльності; *емпіричні* – спостереження, анкетування, експертне опитування, тестування, які допомогли виявити рівень ефективності консультативної діяльності соціальних педагогів у загальноосвітньому навчальному закладі; *педагогічний експеримент* використано, щоб з'ясувати організаційно-педагогічні умови й змістове наповнення консультативної діяльності соціального педагога в загальноосвітньому навчальному закладі та перевірити ефективність їхнього впровадження на практиці.

Наукова новизна отриманих результатів полягає в тому, що:

– *уперше* теоретично обґрунтовано організаційно-педагогічні умови консультативної діяльності соціального педагога в загальноосвітньому навчальному закладі та окреслено їх змістове наповнення; визначено структурні компоненти консультативної діяльності соціального педагога (спонукально-ціннісний, прогностично-проективний, виконавчо-реалізуючий, оцінювально-порівняльний) та розкрито зміст критеріїв, показників і рівнів ефективності консультативної діяльності соціального педагога в загальноосвітньому навчальному закладі;

– *уточнено*: трактування поняття «консультативна діяльність соціального педагога в загальноосвітньому навчальному закладі», загальні особливості та напрями такої діяльності (за метою та за об'єктом);

– *набули подальшого розвитку*: організаційні форми та методи консультативної діяльності соціального педагога з різними групами клієнтів – учасниками навчально-виховного процесу; особливості організації консультативної діяльності в шкільному освітньому середовищі крізь призму вітчизняного й закордонного досвіду.

Практичне значення отриманих результатів: перевірено на практиці ефективність впровадження організаційно-педагогічних умов консультативної діяльності соціального педагога в загальноосвітньому навчальному закладі; розроблено методiku оцінювання ефективності консультативної діяльності в загальноосвітньому навчальному закладі; апробовано комплекс традиційних (контактних) і дистанційних форм (пошта довіри, інформаційний бюлетень, тематична Інтернет-сторінка та ін.) надання консультативної допомоги учасникам навчально-виховного процесу; підготовлено методичні рекомендації «Як оптимізувати консультативну діяльність соціального педагога» та «Тренінг консультативних навичок соціального педагога», спрямовані на підвищення ефективності процесу консультування в ЗНЗ та удосконалення консультативних навичок соціальних педагогів.

Окремі здобутки дисертації можуть бути використані в системі підготовки та перепідготовки соціальних педагогів, що спеціалізуються у сфері консультування, студентів – майбутніх соціальних педагогів під час викладання курсів «Соціальна педагогіка», «Соціально-педагогічна робота в закладах освіти», а також у практичній роботі соціальних педагогів.

Особистий внесок здобувача. У статті «Counseling activity of a social pedagogue in Ukrainean do ther countries», опублікованій у співавторстві з П. М. Гусаком, авторським є порівняльний аналіз змісту консультативної діяльності соціального педагога в Україні та інших країнах.

Результати дослідження впроваджено в процес підготовки соціальних педагогів – студентів заочної форми навчання Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки (довідка №03-28/01/1384 від 11.05.2017 р.) та Тернопільського національного педагогічного університету

імені Володимира Гнатюка (довідка № 751-33/03 від 21.06.2017 р.), слухачів курсової підготовки Волинського інституту післядипломної педагогічної освіти (довідка № 477/02-13 від 23.06.2017 р.) та Луцької міської ради управління освіти (довідка № 16-1-12/1560 від 22.06.2017 р.). До експериментальної групи (ЕГ) було включено 85 соціальних педагогів, а до контрольної (КГ) – 84 соціальних педагогів.

Апробація матеріалів дисертації. Основні положення й результати дослідження оприлюднені в доповідях на конференціях різного рівня: *міжнародних* – «Актуальні проблеми соціальної педагогіки, початкової та дошкільної освіти» (Луцьк, 18-19.05.2016), «Актуальні проблеми педагогічної освіти: європейський і національний вимір» (Луцьк, 3-5.06.2016), «Pedagogika w zmieniającej się przestrzeni społeczno-kulturowej» (Польща, Замость, 16-17.01.2017), «Сучасні педагогіка та психологія: перспективні та пріоритетні напрями наукових досліджень» (Київ, 14-15.07.2017), «Сучасна система освіти і виховання: досвід минулого – погляд у майбутнє» (Київ, 6-7.10.2017). Окремі положення дисертації було обговорено і схвалено на науково-методичних семінарах кафедри соціальної педагогіки та педагогіки вищої школи Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки.

Публікації. Основний зміст дисертаційного дослідження відображено в 12 публікаціях. Серед них: 2 навчально-методичні праці (електронний ресурс), 5 статей у наукових фахових виданнях України, 1 закордонна публікація у співавторстві, 4 тези доповідей. Загальний обсяг особистого доробку становить 9,4 друкованих аркушів.

Структура та обсяг дисертації. Робота складається зі вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел (301 найменування, з них 55 – іноземною мовою) та 5 додатків, розміщених на 99 сторінках. Загальний обсяг дисертації становить 325 сторінок, з них 174 сторінки основного тексту. Робота вміщує 21 таблицю та 12 рисунків на 13 сторінках.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ КОНСУЛЬТАТИВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В ЗАГАЛЬНООСВІТНЬОМУ НАВЧАЛЬНОМУ ЗАКЛАДІ

1.1 Консультування як практична діяльність соціального педагога

Професія соціального педагога вже не нова в нашому суспільстві. Такі фахівці працюють у дошкільних та загальноосвітніх навчальних закладах різного типу, позашкільних установах, соціальних центрах тощо. Вони сприяють створенню сприятливих умов для виховання дітей чи їх підготовки до самостійного життя в суспільстві, надають своєчасну соціальну підтримку дорослим, зокрема в реалізації прав і свобод, задоволенні соціокультурних потреб, охороні їхнього життя та здоров'я, розвитку особистості, а також допомогу у вирішенні інших життєвих труднощів. Соціальний педагог впливає не на якусь одну сторону особистості, а забезпечує її цілісне формування, становлення її системних якостей і новоутворень. Зважаючи на тенденції світового цивілізованого процесу, спираючись на національні традиції, оцінюючи реальну соціально-культурну ситуацію, він покликаний сформувати в зростаючого індивіда культуру життєвого самовизначення, готовність вирішувати актуальні проблеми, спрямованість у майбутнє і відповідальність за нього.

Учені зазначають, що «сьогодні в суспільстві помітно зросли показники культурного мислення людей і більшість із них прагнуть, у разі появи індивідуальних труднощів, вирішувати їх не самостійно, а з професіоналом» [28, с. 13]. Таким фахівцем, який компетентно та з найменшими затратами допоможе індивіду актуалізувати власний внутрішній потенціал для вирішення складних соціальних, професійних, сімейних чи інших проблем може й повинен стати соціальний педагог – фахівець, з яким можна порадитися, спільно обміркувати питання, що хвилюють, проконсультуватися. Як зазначає Б. Ю. Шапіро, «консультування, попри своє недавнє походження, є видом діяльності, який міцно і глибоко проник у культуру сучасного

індустріального суспільства, ставши культурно-санкціонованим методом адаптації до соціальних інститутів» [235, с. 40].

Водночас, отримання поради не свідчить, що мова йде саме про професійне консультування. З цього приводу В. М. Кожевников та В. І. Николаєва зазначають, що є багато випадків, коли консультування здійснюється в контексті взаємин, які споконвічно мають інший зміст: наприклад, учень ділиться з педагогом своїми тривогами і проблемами; патронажна медична сестра надає емоційну підтримку родичам безнадійного хворого тощо. Проте важко оцінити якість такої консультативної послуги, її професійний рівень, а фахівець, не маючи спеціальної підготовки, не володіючи навичками такої допомоги, й, не усвідомлюючи межі своєї професійної компетенції, може просто завдати шкоду іншій людині [152]. Тому є необхідність говорити не про використання представниками інших професій – волонтерами, родичами, друзями певних прийомів консультативної роботи, а саме про професійне консультування.

Для з'ясування *місця консультування в системі професійної діяльності соціального педагога* нами, насамперед, було проаналізовано низку документів, які регулюють діяльність такого фахівця. Означене питання детально висвітлено нами в праці «Консультування як складова професійної діяльності соціального педагога: нормативно-правова база» [45]. Нами було з'ясовано, що статтею 5 Закону України від 19.06.2003 р. № 966-IV «Про соціальні послуги» (редакція від 18.10.2012 р.) було передбачено, що соціальний педагог/працівник може надавати соціальні послуги у формі консультацій [73]. Наразі, означене питання регулюється Державним стандартом соціальної послуги консультування, що був внесений на розгляд та обговорення Наказом Мінсоцполітики України від 04.10.2013 р. № 643 «Про проведення апробації державних стандартів соціальних послуг» [176] та затверджений Наказом Мінсоцполітики України від 02.07.2015 р. № 678 [140]. Положення, обґрунтовані в зазначеному документі (поняття, методи, види, зміст консультування), з одного боку, дозволяють нам уточнити сутність

консультування в системі професійної діяльності соціального педагога, а, з іншого – вони обмежуються застосуванням консультування лише у сфері соціальних послуг кризовим групам клієнтів, що набагато вужче питань, порушених у нашому дослідженні.

Наказом МОН від 28.12.2006 р. № 864 «Про планування діяльності та ведення документації соціальних педагогів, соціальних педагогів по роботі з дітьми-інвалідами системи Міністерства освіти і науки України» [144] консультування визначається серед функцій соціального педагога, а пунктом «в» Додатку до Листа МОН молодьспорту від 26.07.2012 р. № 1/9-529 «Про організацію психологічного і соціального супроводу в умовах інклюзивного навчання» його віднесено до завдань психолого-педагогічного супроводу означеної категорії дітей [145]. У чинному Наказі МОН України від 02.07.2009 р. № 616 «Про внесення змін до Положення про психологічну службу системи освіти України» консультативна соціально-педагогічна допомога дитячим і молодіжним громадським організаціям, вихованцям, учням, студентам визначена в змісті діяльності соціального педагога пунктом 4.4 [141]. Індивідуальне і групове консультування визнано ефективними в роботі з поведінковими девіаціями школярів Листом МОН від 23.07.2015 р. № 1/9-347 «Про забезпечення фахівцями та пріоритетні напрями діяльності психологічної служби системи освіти у 2015/2016 н.р.» [117]. В останній редакції Закону «Про освіту» від 19.02.2016 р. (стаття 22) консультативна допомога розглядається в ракурсі змістового наповнення соціально-педагогічного патронажу в системі освіти [72].

Отже, попри те, що деякі документи втрачають свою чинність, а інші починають діяти, консультування обґрунтовується як безперечна складова професійної діяльності соціального педагога, а тому її важливість не викликає сумніву. Ми звернули увагу, що чинна нормативно-правова база не містить чіткого підходу до того, що таке консультування, розглядаючи його, зокрема, як форму соціальних послуг, як напрям, функцію, завдання, змістову складову психолого-педагогічної, соціально-педагогічної, методичної та іншої

допомоги, яку надає соціальний педагог. Функціонально соціально-педагогічна діяльність дійсно здійснюється у сфері «людина-людина» з особами, які потребують допомоги, запобігаючи їхньому відособленню, «випаданню» з нормальних соціальних відносин. Водночас учені [154; 203] розрізняють соціальну допомогу, пов'язану зі сприянням, підтримкою й послугами різним найменш захищеним верствам населення (літнім людям, інвалідам і т.д.) та допомогу соціально-педагогічну, яка надається переважно сім'ї й дітям. Ми надалі будемо вести мову саме про діяльність, спрямовану на надання допомоги школярам і їхньому найближчому оточенню, тобто соціально-педагогічну.

Сучасні дослідники поділяють думку, що консультування обов'язкова складова соціально-педагогічної допомоги, яка пов'язана зі сприянням оптимальному вирішенню різних робочих питань повсякденності, а не лише ситуацій, асоційованих зі складними життєвими обставинами. Так, М. А. Галагузова зазначає, що всі види допомоги соціального педагога в соціалізації дитини можуть реалізовуватися у вигляді консультацій [202, с. 24]; О. В. Лісовець консультативну психолого-педагогічну допомогу членам дитячих та молодіжних організацій, їхнім батькам і групам близького оточення виокремлює серед пріоритетних напрямів соціально-педагогічної допомоги особистості [118, с. 167]; М. Херберт описує шість видів «допомагаючих» стратегій, серед яких і консультування [284, с. 173]. Водночас вчені підкреслюють, що соціально-педагогічна допомога у вигляді консультацій передбачає, що робота буде проводитися з психічно здоровими людьми, які здатні брати відповідальність за зміни у своєму житті.

Щодо *окреслення змісту консультування як професійної діяльності соціального педагога*, то слід зазначити, що інтерес до питань консультування в системі професійної діяльності соціального педагога підтверджується й тим, що окремі його аспекти були предметом дослідження багатьох науковців та практиків що найменше останні десять років. Так, аналіз літератури показує, що засадам соціально-педагогічного консультування присвячена низка праць як

вітчизняних, так і закордонних учених. О. М. Борисова [26], Т. В. Воленчук [38], Ю. В. Ключан [83], О. Г. Коломієць [88], Д. І. Москальова [137] торкаються питань ролі та особливостей консультування в діяльності соціального педагога; Н. П. Краснова, С. Я. Харченкота Я. І. Юрків [223], О. В. Пожидаєва [170], М. В. Шакурова [233], З. М. Шевців [238], Т. А. Шишковець [207] обґрунтовують поняття соціально-педагогічного консультування, його види, напрями та підходи до консультативної роботи.

Ряд учених розглядають консультування як самостійний напрям або вид роботи соціального педагога в ракурсі розв'язання проблем окремих груп клієнтів: сімей, які опинилися в складних життєвих обставинах, чи подружжя [16; 84; 203 та ін.], різних груп школярів [27; 89; 100; 112], батьків учнів [92; 01 та ін.]. Проте, здебільшого, такі праці присвячено використанню саме консультаційної бесіди як методу соціально-педагогічної роботи фахівця або як засобу соціально-педагогічної допомоги під час роботи з різними категоріями дітей і сімей [56; 82; 123; 165; 200; 218 та ін.]. Водночас часто консультування ототожнюється лише із розмовою, бесідою, загалом спілкуванням із клієнтом, без урахування того, що це самостійна складова соціально-педагогічної допомоги, яка має свою структуру, етапи проведення та вимогами до організації.

Вивчення питань загальних засад підготовки соціального педагога до консультативної діяльності свідчить, що вони окреслені переважно в робочих програмах і навчально-методичних комплексах (Н. П. Краснова [104], О. В. Пожидаєва [185], О. М. Хахлова [219], О. О. Щанкіна [204]) й окремих статтях (Г. І. Єрмілова та Г. Ю. Тітова [211], О. В. Пожидаєва [167; 169]) та стосуються навчання майбутніх фахівців. Що ж до питання удосконалення навичок консультативної діяльності та формування позитивного досвіду такої роботи, то вони розкриті переважно в матеріалах, рекомендованих для практичних психологів (Ф. Бурнард [29], О. К. Лютова-Робертс [120], Л. Б. Морозова і М. О. Пиж'янова [135], Н. В. Самоукіна [193], О. А. Ткаченко [213], Я. В. Чаплак [227] та ін.). Декілька дисертаційних досліджень останніх

років присвячено проблемам підготовки фахівців соціальної сфери до консультування (Ю. В. Гольцева [54], Г. М. Раковська [183], А. А. Сафіна [194], Н. К. Удовиченко [216], О. Ю. Чернов [230]). У цьому плані слід зазначити роботу О. В. Пожидаєвої [171] щодо підготовки майбутніх соціальних педагогів до консультативної діяльності. Вона значною мірою розв'язує питання організації консультування в системі професійної діяльності соціального педагога, однак не вирішує їх повною мірою.

Отже, попри порівняно значну кількість наукових і навчально-методичних праць, де розглядаються питання консультування в діяльності соціального педагога, аналіз літератури доводить, що проблемі соціально-педагогічного консультування як самостійного напрямку і виду діяльності соціального педагога присвячено не так багато комплексних досліджень.

Первинний аналіз теоретичних джерел засвідчив відсутність чіткого визначення цього виду діяльності, однозначної сфери його застосування, оскільки термін «консультування» є родовим поняттям для різноманітних – психологічної, педагогічної, соціально-педагогічної, а останнім часом і для управлінської та юридичної – консультативних практик. У професійній літературі на сьогодні представлено від 200 до 400 підходів до визначення консультування і його моделей [236, с. 7]. Окрім того, консультування розглядається різними авторами як процес [152], напрям [137; 169; 183; 234; 238], вид [40; 41; 71; 83; 112; 170], технологія [71; 152; 237; 238], форма [83; 137; 187], метод [39; 40; 41; 83], спосіб та процедура [20; 152; 237] соціально-педагогічної діяльності. Водночас, деякі дослідники дотримуються якоїсь однієї позиції, інші – розмежовують дві-три позиції за широтою поняття, а треті – вживають паралельно кілька різних позначень консультування, аналіз яких не завжди дозволяє чітко диференціювати його спрямування чи специфіку. Прикладом такої поняттєвої «поліфонії» можна назвати підхід Л. П. Сокольської. Вчена розглядає консультаційну роботу: як одне з основних завдань та напрям діяльності соціального педагога в освітніх закладах; як діяльнісну технологію, що оптимізує роботу соціального педагога; як форму

вуличної соціальної роботи; як форму корекційної роботи з важковиховуваними дітьми та підлітками; як метод формування позитивної поведінки [200, с. 6-48]. Подібна багатозначність простежується й у роботах С. О. Борисюк [27], О. О. Гаврилюк [39] та ін. Однак, на нашу думку, напрям, технологія, форма та метод роботи – це різні за своєю широтою феномени; вони вимагають різного рівня підготовки фахівця, який їх реалізує, а також відрізняються за своїм алгоритмом та вимогами впровадження [42].

У процесі дослідження проблеми змістового наповнення поняття «консультування» щодо професійної діяльності соціального педагога [43] нами з'ясовано, що, попри багатогранність підходів до означеного соціально-педагогічного феномену, в термінологічному плані найбільш чітко окресленим є розгляд консультування як виду діяльності та консультації як методу, зокрема у вигляді консультативної бесіди. Щодо *консультування як виду діяльності*, то, проаналізувавши наявні визначення цього поняття, ми визначили його ключові ознаки. Нами виявлено, що соціально-педагогічне консультування розглядається, як: організований процес комунікативної взаємодії соціального педагога та клієнта, тобто суб'єктів консультування [170; 234]; діяльність, спрямована на надання безпосередньої соціально-педагогічної допомоги клієнту [71; 183; 223]; компетентної допомоги особам, що переживають різні проблеми, труднощі в повсякденному житті [38; 137; 204; 207; 233 та ін.]. З названих положень можна констатувати, що дослідники здебільшого визначають консультативну діяльність саме через призму діяльнісного аспекту (як взаємодію, процес, контакт соціального педагога і клієнта, динамічні відносини суб'єктів, що розв'язуються або змінюються в процесі консультування).

У низці досліджень також зазначено, що консультативна діяльність соціального педагога – це не просто допомога людині людині, а соціально-педагогічна допомога фахівця клієнтам, яка є компетентною, особливим чином організованою, безпосередньою [3; 31]. Саме тому фахівець-консультант повинен: а) орієнтуватися винятково на наукові знання з психології та

соціальної педагогіки; б) сприймати клієнта як динамічну систему здатну до самокомпенсації, оскільки людина розвивається упродовж життя; в) володіти відповідною системою професійних навичок (техніки активного слухання, техніки питань, техніки емпатійного слухання і т.д.) і, бажано, консультативного досвіду; г) зберігати власну позицію, завжди дотримуючись певної дистанції між собою і клієнтом.

Аналіз соціально-педагогічної літератури також підтверджує, що, розуміння консультативної діяльності соціального педагога ґрунтується на переконаності в тому, що кожна фізично і психічно здорова людина сама в змозі впоратися майже з усіма проблемами, які виникають у неї. Тому така допомога надається у формі порад і рекомендацій [27, с. 159; 223, с. 4]; різних варіантів, які можуть бути використані для розв'язання проблеми [39, с. 83; 238, с. 68]; інформування, психолого-педагогічної підтримки для задоволення запиту чи вирішення проблеми клієнта [170, с. 25]. З цього приводу О. К. Лютова-Робертс зауважує, що у Великобританії консультант (анг. counsellor) «... надає клієнту можливість самому розібратися у своїй проблемі, знайти вихід із ситуації, що склалася, й ухвалити власне рішення (якщо, звісно, у цьому є необхідність)» [120, с. 17]. Тобто консультування є процесом двостороннім, а неодмінною засадою його успішності є ефективна консультативна взаємодія між консультантом і клієнтом, їхня спільна діяльність задля здійснення бажаних змін у житті останнього.

Завершуючи аналіз змісту поняття «консультування» в соціально-педагогічній сфері слід також визначити його спрямованість, що виражається в допомозі: а) в усвідомленні клієнтом сутності проблеми (уточнення формулювання, з'ясування реального ступеня та серйозності), причин та своєї ролі у її виникненні та вирішенні [39; 71; 238]; б) у визначенні того, як і що саме можна змінити в ситуації, що склалася, та виборі варіанту вирішення цієї проблеми з акцентом на відповідальності й здатності самого клієнта в цьому питанні [137; 183; 187; 223]; в) у розвитку особистості клієнта через розкриття та активізацію його ресурсів, можливостей, здібностей [83; 170; 187]; г) в

опануванні новими навичками поведінки (спілкування, взаємодії, налагодження соціальних зв'язків тощо) [137; 183; 204; 207; 233]; д) у формуванні способів продуктивної взаємодії із зовнішнім світом [71; 137; 204; 233; 238]. Узагальнюючи вище означене, можна констатувати, що консультування як вид діяльності – це допомога в гармонізації себе, свого оточення та способу життя; на відміну від корекції та психотерапії, наголос тут робиться на ресурсах клієнта (окремого індивіда, сім'ї, соціальної групи), якого орієнтують на знаходження власних рішень та їхню реалізацію.

Щодо *консультації як методу*, то слід зауважити, що на кожному з етапів професійної допомоги фахівець може застосовувати цей метод, який ще називають консультативною бесідою. Це і «процес діалогічного спілкування, у процесі якого одна людина (консультант) допомагає іншому (клієнту) використовувати свої внутрішні ресурси для особистісного розвитку в позитивному напрямі» [136, с. 4]. Це може бути бесіда за наслідками діагностики; розмова-інформування стосовно спеціальних питань (вибору професії, типу школи, щодо вікових особливостей дітей тощо) [120, с. 20]; бесіда-порада щодо побудови алгоритму вирішення проблеми педагогічними засобами [102, с. 80]; бесіда-інформування задля орієнтації громадян, окремих осіб, сімей, груп, громад [237, с. 141]. Водночас консультація завжди повинна мати практичне завершення, тобто це не безперервні розмови; клієнт має усвідомлювати, що результатом консультативної бесіди є початок самостійних дій. Зважаючи на вище означені положення, ми можемо констатувати, що консультування – це самостійний вид професійної діяльності соціального педагога, а консультація – це метод роботи в процесі надання соціально-педагогічної допомоги на будь-якому з її етапів.

Як підтверджують результати наших досліджень, поняття «соціально-педагогічне консультування» та «консультативна діяльність соціального педагога» не ідентичні. Зокрема, одні вчені наголошують, що здійснюючи консультування, соціальний педагог водночас виконує функції психолога, юриста, соціального менеджера, оскільки соціально-педагогічне

консультування охоплює елементи й інших напрямів консультативної діяльності (О. В. Лісовець [118], Т. А. Шишковець [207]); інші вказують, що за своєю сутністю воно ближче до психологічного консультування (М. В. Шакурова [233, с. 107]); треті наголошують, що соціально-педагогічне консультування – це окремий напрям, оскільки «відрізняється активною спрямованістю на використання потенційних можливостей соціуму» (В. С. Торохтій [215, с. 62]). Кожен із цих підходів посвоєму виправданий і доречний щодо конкретної групи клієнтів чи типових життєвих труднощів.

У процесі вивчення проблеми було виявлено, що вчені у своїх працях порізно називають цей вид діяльності: соціально-педагогічне консультування [83; 151; 187; 207; 223; 233]; консультативна діяльність соціального педагога [170]; консультування в соціально-педагогічній діяльності [71; 170; 205]; психологічне консультування в системі роботи соціального педагога [38; 201]; консультаційна робота, консультація, консультування [200]; консультування в діяльності соціального педагога, соціальне консультування, консультативна допомога, соціально-педагогічне консультування [137; 238]; соціальне консультування [71; 151]. Зважаючи на означену поліфонію понять, за умови більш-менш однакового їхнього змістового наповнення, ми визначили за доцільне вживати саме термін «консультативна діяльність соціального педагога», оскільки він передбачає діяльнісний підхід та не звужений до якоїсь групи проблем, які вирішує цей фахівець, чи методів, які він використовує.

Узагальнюючи наукові та законодавчі засади, ми розглянули *консультування в системі професійної діяльності соціального педагога як різновид діяльності соціального педагога, що передбачає сприяння всім категоріям дітей, їхнім батькам і групам близького оточення в процесі усвідомлення сутності проблеми та мобілізації своїх ресурсів задля вирішення завдань самореалізації, освоєння соціокультурного досвіду й соціального виховання для успішної інтеграції в суспільство.*

Ще одне питання, яке потребує обґрунтування, – це *структурування консультування як професійної діяльності соціального педагога*. Якщо консультування є видом професійної діяльності, як і будь-який інший вид людської діяльності, воно має свою структуру, в якій традиційно виокремлюють два рівні: мікроструктуру (мотив – мета – спосіб, засіб – результат) й макроструктуру (спонукально-ціннісний, прогностично-проективний, виконавчо-реалізуючий, оцінювально-порівняльний блоки) [33, с. 719]. Спираючись на такий підхід, ми спробували його співвіднести із консультативною діяльністю соціального педагога та встановити змістове наповнення її структурних компонентів.

На рис. 1.1 нами показано базові структурні компоненти консультативної діяльності. Нижче, зважаючи на специфіку консультативної діяльності соціального педагогаїх нами було уточнено на розкрито.

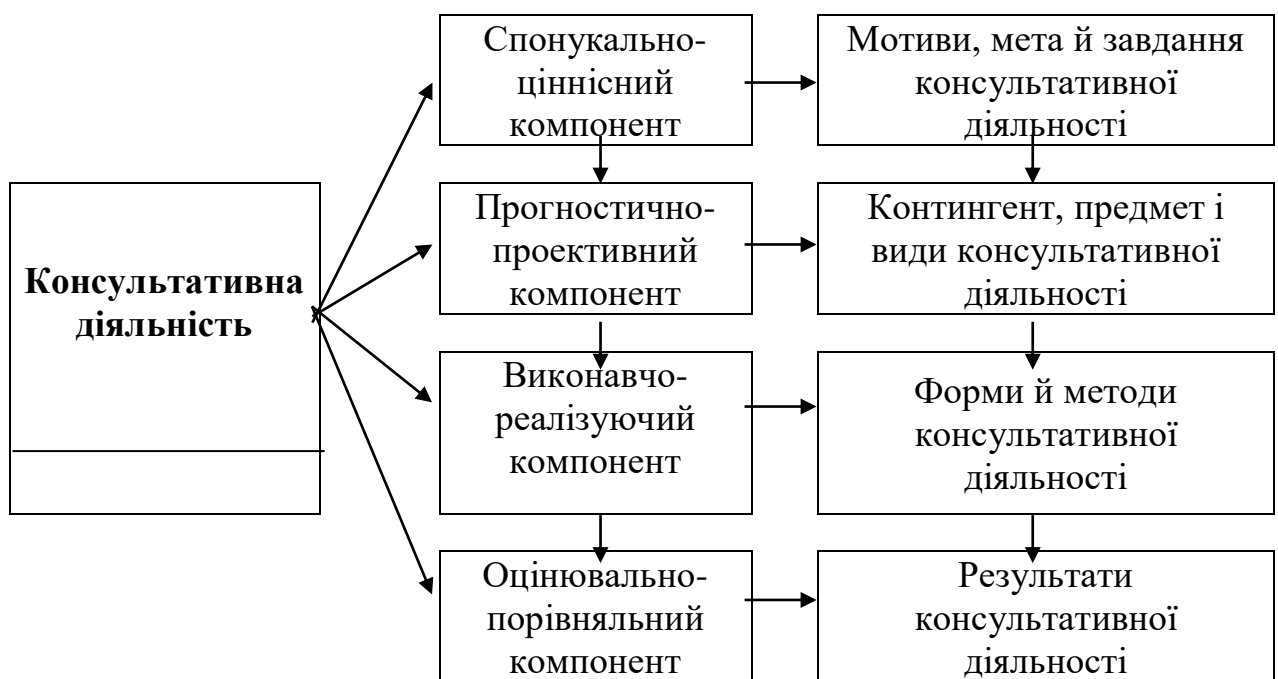

Рис. 1.1 Базові структурні компоненти консультативної діяльності

Перший компонент – спонукально-ціннісний – охоплює мотиви, мету й завдання консультативної діяльності соціального педагога. У психології мотив – це внутрішня рушійна сила, що спонукає людину до діяльності [33, с. 720]. Безперечно, соціальний педагог не займається лише консультуванням, однак

фахівець може відводити такій діяльності пріоритетну роль. Лідер списку мотивів для більшості професій – це її престиж, високий заробіток і розвиток професійної компетентності. Для соціального педагога в нашому суспільстві вони поки не такі значущі. Тому, проаналізувавши підходи Дж. Вітмера [300], С. Гледдінга [52], А. Б. Чернова [229], Д. Р. Хатчінсона [264], П. В. Янг [301], ми згрупували *мотиви консультативної діяльності у такий спосіб*:

1. *Позитивні мотиви*, які стимулюють фахівця до консультативної діяльності та сприяють його професійній придатності: а) прагнення допомогти іншим. Соціальний педагог може бути альтруїстом за своїм духом, здатним до самопожертвування, готовим відкласти власні справи, щоб вислухати іншого або потурбуватися про проблеми інших людей, і консультування дозволяє йому реалізувати ці прагнення. Р. Д. Мірік зауважує, що консультування «...залучає дбайливих, сердечних, доброзичливих і уважних людей» [278, с. 4]; б) інтерес до змісту самої професії. Умови праці соціального педагога такі, що він має можливість постійно працювати з людьми, вивчати їхні особливості, шукати шляхи допомоги їм, постійно поставати перед труднощами та відчувати задоволення, знаходячи рішення; в) мотив афіліації, тобто прагнення налагодити добрі, емоційно позитивні взаємини з людьми. Г. Мюррей описує його так: «Дружити й відчувати прихильність. Радити іншим людям і жити разом із ними. Співпрацювати та спілкуватися з ними. Любити. Приєднуватися до груп» [277, с. 83]. Особливість цього мотиву в діяльності соціального педагога така, що чим більше він розкривається перед оточенням як особистість, тим більш ефективною виявляється його консультативна діяльність, а він сам одержує задоволення від неї; г) прагнення передати пережитий емоційний досвід. Г. Міллер характеризує це як уміння бути «пораненим цілителем» [275]. Фахівець, який сам стикався зі складними життєвими обставинами та успішно справився з ними, прагне допомогти іншим. Він розуміє, що переживає та чого потребує клієнт, а тому здатен підтримати його духовно, передати свій досвід.

2. *Нейтральні мотиви:* а) вплив сторонніх людей чи обставин. Іноді одні освітні послуги, зокрема консультування, здаються фахівцю більш привабливими, ніж інші, а тому він прагне їх досягнути. У деяких закладах є запит саме на консультативні послуги; б) оволодіння досконалою технологією або методами особистісних змін. Як абітурієнти, так і фахівці-практики часто прагнуть, насамперед, уважно вивчити себе. С. Гледдін говорить: «Чи стануть вони врешті-решт професійними консультантами чи ні – не важливо, все одно вони отримають користь від пізнання себе і від вивчення консультування» [52, с. 50]. Опановуючи теоретичні знання та практичні навички необхідні для консультування, фахівець розвиває в себе здатність до самопізнання, удосконалює свої емпатійні здібності, вчиться спілкуватися з іншими людьми.

3. *«Дефіцитарні» мотиви.* Частина студентів, «яких приваблює професія консультанта ..., самі мають серйозні особистісні та адаптаційні проблеми». – стверджує Дж. Вітмер [300, с. 142]. Серед них поширеними мотивами є: а) прагнення «залікувати» власні душевні травми в процесі заняття консультуванням; б) бажання влади (фахівцю може лестити, що люди, які шукають відповіді на складні питання свого життя, звертаються саме до нього, він починає вважати себе всезнайкою та переконаний, що зможе знайти відповіді на всі запитання клієнта); в) самотність та ізольованість і пов'язані з ними спроби знайти друзів у практиці консультування; г) нарцистичні бажання пошани, прихильності (нав'язливе очікування визнання і високої оцінки від клієнтів, демонстрація відповідної поведінки в процесі консультативної взаємодії); наслідування кому-небудь (кіногерою тощо); д) прихована потреба виражати своє незадоволення чи агресію, що заміщається інформацією про подібні реакції в клієнта [52; 230]. Тобто соціальний педагог може прагнути отримати «статус» консультанта для того, щоб компенсувати означені хворобливі прагнення. Тому не кожному, хто прагне консультувати або, навіть, почав опанування цієї професійної діяльності, доцільно займатися цією справою. Адже тоді фахівець може зашкодити клієнту. І, хоча консультативна

діяльність полімотивована, важливо, щоби саме позитивні мотиви були головними для фахівця.

Зазначимо, що мотиви діяльності людини пов'язані з її метою та завданнями. Мета – це те, до чого прагне людина, для чого вона працює, за що бореться, чого хоче досягти у своїй діяльності; без мети не може бути свідомої діяльності [33, с. 719]. Визначення мети дуже важливе під час здійснення соціальним педагогом консультативної діяльності, оскільки для того, щоб усвідомлено просуватися в якому-небудь виді діяльності, потрібно заздалегідь визначити свою мету, а потім спланувати цю діяльність, конкретизувавши її через завдання. Найбільш широко мета діяльності соціального педагога на основі компетентнісного підходу подається, як «активізація соціально-культурних та соціально-педагогічних функцій суспільства, сім'ї, кожної конкретної особистості» [77, с. 1]. Мету консультування розглядають у своїх працях І. М. Галасюк [40], Н. П. Краснова [100], В. М. Пігіда [165], Л. І. Романовська [188], М. В. Шакурова [233], Т. А. Шишковець [207], О. О. Щанкіна [204]. Узагальнюючи їхні підходи, *мету консультативної діяльності* соціального педагога можна визначити в такий спосіб: допомога людині (дитині) у кращому розумінні себе та усвідомленні своїх проблем, у вирішенні актуальних життєвих питань, труднощів поведінки чи саморегуляції, у налагодженні міжособистісних відносин з оточуючими, відновленні та оптимізації соціальних зв'язків.

Нами констатовано, що завдання діяльності породжуються суспільним життям, умовами, у яких людина живе, і залежать від її ролей. Завдання конкретної консультативної діяльності ситуативні та зумовлені метою, можливостями й особливостями клієнта. Саме вони визначають конкретні кроки у визначенні шляху для досягнення мети. Вирішуючи означене питання, ми спиралися на підхід К. А. Сєребрякової, яка пропонує виокремити чотири складові будь-якої поставленої мети, які визначають зміст завдань: когнітивна, емоційна, поведінкова та мотиваційна [199, с. 16]. У роботі ми об'єднали останні складові та визначити такі *групи консультативних завдань*:

1) когнітивні – сприяння розумінню клієнтом (школяр, батьки, вчителі) того, у чому полягає проблема, у чому причина, витоки труднощів тощо;

2) емоційно-мотиваційні – поліпшення емоційного стану клієнта (школяра, батька, вчителя), зняття надмірної емоційної напруги; забезпечення самоприйняття; допомога у з'ясуванні того, наскільки мета приваблива, щоб витратити зусилля для її досягнення;

3) особистісно-поведінкові – актуалізація власних ресурсів клієнта (школяра, батька, вчителя); визначення напрямів та шляхів змін у поведінці для поліпшення міжособистісної взаємодії, досягнення успіху, оптимізації умов життя і т.д.

Щодо першої групи завдань, то, як зауважує С. Я. Харченко, «клієнт ... далеко не завжди чітко й точно знає заздалегідь, у чому полягає суть його проблеми і як її найкраще вирішувати, спираючись на власні сили та можливості. У цьому йому і повинен надати допомогу професійно підготований соціальний педагог-консультант» [223, с. 11]. Когнітивні завдання серед пріоритетних визначають Г. І. Єрмілова та Г. Ю. Тітова [211], М. В. Шакурова [233] та Т. А. Шишковець [207]. Вони наголошують, що завдання консультативної роботи соціального педагога полягають у тому, щоби допомогти клієнту уточнити сутність проблеми чи складної життєвої ситуації, подивитися на них, ніби з боку, встановивши ступінь їхньої серйозності; продемонструвати та обговорити ті сторони взаєностосунків чи поведінки, які джерелами труднощів, хоча й не усвідомлюються клієнтом.

Щодо другої групи завдань, то вони більш широко представлені саме в психологічній консультативній практиці. Водночас уже сам прихід на консультацію, консультативний контакт, прояснення суті ситуації, самі консультативні відносини, які виникають і розвиваються, повинні посприяти тому, що клієнт почуватиметься більш спокійно, більш впевнено. Окрім того, безпосередня консультативна бесіда із соціальним педагогом, яка супроводжується емпатійним слуханням, може допомогти клієнту відчувати співпереживання і виразити накопичені емоції.

Не менш важливою є і третя група завдань. Узагальнено їх можна сформулювати, як: допомога клієнтові в аналізі, виявленні та з'ясуванні способів організації більш прийнятної й повноцінної життя, а також сприяння розвитку соціальності особистості, яку консультують (соціальних цінностей, соціальних якостей, просоціальної поведінки). Якщо уточнювати цю групу завдань, то, спираючись на праці вітчизняних учених [83; 112; 131; 201; 223] можна визначити низку конкретних особистісно-поведінкових завдань: вивчення соціальним педагогом особистості клієнта, з'ясування, чи зможе він самостійно подолати проблему; допомога у виробленні стратегічної лінії наступних дій; сприяння зміні поведінки особистості задля більш продуктивного життя (розвиток навичок долати труднощі, формування вміння підтримувати міжособистісні стосунки, забезпечення самостійного прийняття життєво важливих рішень); інформування щодо дій та заходів, які допоможуть запобігти виникненню подібних життєвих ускладнень, а також щодо якостей та особливостей, які можуть ускладнювати налагодження контактів. Перераховані завдання багато в чому збігаються з переліком типових запитів клієнтів та їхніх очікувань від результатів консультативної допомоги, визначених у книзі «Психологія для соціальних працівників» британського вченого М. Херберта: краще зрозуміти самого себе або ситуацію; змінити свої відчуття й почуття; отримати підтримку під час прийняття рішення; розглянути можливості та вибрати одну з них тощо [284, с. 192].

Розглянуті вище завдання можна віднести до глобальної, перспективної мети. Водночас, соціальний педагог, який консультує конкретну групу клієнтів чи з певних типових питань, може визначати більш специфічні, конкретні та короткострокові завдання. Вони, як правило, уточнюються в процесі взаємодії консультанта з клієнтом. Так, А. І. Конончук серед завдань консультативної діяльності соціального педагога під час роботи з батьками наркозалежних підлітків називає пошук рекомендацій антинаркотичних альтернатив для підлітків та їхніх батьків, консультації щодо здорового способу життя й загального оздоровлення [92, с. 81]. О. В. Кочкурова звертає увагу на завдання

профорієнтаційного консультування старшокласників, серед яких спонування учасників до усвідомленого вибору професії; визначення перспективних життєвих і професійних цілей; аналіз та усвідомлення професійних перспектив тощо [97, с. 86]. Отже, зміст специфічних завдань консультативної діяльності соціального педагога зумовлюється контингентом клієнтів і проблемним полем, з яким він консультативної діяльності соціального педагога – це *прогностично-проективний компонент*. Щодо контингенту консультативної діяльності, то О. В. Пожидаєва вказує, що «клієнт, у практиці соціально-педагогічної діяльності, це особа, яка звернулася з проханням про допомогу» та є «суб'єктом подолання власних проблем» [170, с. 23]. Більш вузько це питання розглядає С. Я. Харченко, зазначаючи, що «контингент соціально-педагогічних консультацій – люди, що перебувають у кризовому стані» [223, с. 9]. У своїй роботі ми під поняттям «*контингент консультативної діяльності соціального педагога в ЗНЗ*» розуміли сукупність клієнтів – школярів, представників їхніх сімей та найближчого оточення (друзі, родичі, вчителі, лікарі та ін.), які відчувають особистісні, поведінкові чи адаптаційні труднощі та готові до змін у своєму житті для їхнього подолання чи розв'язання.

Як зазначає М. Й. Варій: «У процесі мотивації потреба дістає одну зі своїх суттєвих властивостей – предметність» [33, с. 632]. У консультативній діяльності, на нашу думку, предмет значною мірою буде залежати від того, з яким контингентом соціальний педагог буде мати справу. А він розрізняється за віком і статтю; за способом діяльності – учні, студенти, ті, що працюють чи проходять реабілітацію; за соціальним статусом (інваліди, трудові мігранти діти-сироти та ін.); залежно від специфіки труднощів (спілкування, адаптація, поведінка тощо). Однак звернення до соціально-педагогічної літератури показує, що така різноманітність клієнтів не завжди враховується під час визначення предмету консультативної діяльності соціального педагога. Це, на нашу думку, пов'язано із тим, що досить часто клієнт може належати до різних груп одночасно. Наприклад, це підліток, який навчається в гімназії, батьки якого трудові мігранти, а сам він переживає труднощі адаптації до

нового навчального закладу. Зважаючи на це, учені, які досліджували питання предмету консультування [83; 84; 132; 151; 187; 207; 223], здебільшого дотримуються позиції щодо необхідності покладення в основу класифікації предмету консультування саме характеру труднощів щодо яких звертаються клієнти. Інші ознаки (вік, стать, професійна чи інша належність) варто вказати під час визначення видів консультативної діяльності соціального педагога. Отже, спираючись на вище означене, *предметом консультативної діяльності соціального педагога* ми визначили такі групи питань:

1. Питання життєзабезпечення: працевлаштування, одержання пільг, субсидій, матеріальної допомоги, допомога в правових питаннях тощо.
2. Питання організації побуту та життєдіяльності: організація робочого місця; трудова зайнятість; розподіл обов'язків, догляд за дитиною тощо.
3. Питання духовно-ціннісних орієнтацій: традиції та засади соціальної групи (родини, класного чи трудового колективу); розбіжності ціннісних орієнтацій дітей і батьків тощо.
4. Питання здоров'я: організація відпочинку й оздоровлення; прищеплення й дотримання навичок гігієни; організація здорового способу життя; профілактика вживання психоактивних речовин тощо.
5. Питання виховання дітей: вирішення проблем вибору навчального закладу, організації дозвілля дитини; труднощі навчання й дезадаптації; діагностика й корекція відхилень у розвитку та поведінці дітей; педагогічна неспроможність і непоінформованість батьків; педагогічний «лікнеп» і т.д.
6. Питання внутрішніх і зовнішніх комунікацій: відновлення позитивних соціальних зв'язків чи налагодження нових; налагодження нормального спілкування як всередині соціальної групи (сім'ї, класу, трудового колективу), так і з її найближчим оточенням (родичами, друзями, іншими соціальними групами), а також з урахуванням віку, статі, соціального статусу (здорові діти та діти з інвалідністю тощо); сприяння у вирішенні конфліктів (міжособистісних, сімейних, робочих); гармонізація відносин (дитячо-батьківських, подружніх, робочих, навчальних).

Окрім того, ми визначили за доцільне доповнити шість означених груп сьомою, яка, на нашу думку, повинна охопити питання, які стосуються труднощів особистісного та соціального розвитку окремих клієнтів на різних етапах їхнього життя. Серед таких питань, наприклад, О. Г. Карпенко називає складнощі під час адаптації до значущих соціальних структур та наявність невизначених дезорієнтаційних елементів соціального середовища [80, с. 11]; В. М. Пігіда до першочергових консультативних запитів дітей трудових мігрантів відносить потребу в інформації щодо нормалізації внутрішнього стану, формування адекватної самооцінки, впевненості в собі [165, с. 131]. Названі труднощі не можуть бути чітко віднесені до однієї з вказаних вище груп питань. Тому ми вважали за доцільне окреслити окрему групу питань.

7. Питання соціалізації, адаптації та соціального становлення: самовиховання і саморегуляція, успішність; рольове самовизначення; соціальне сирітство; особливості інклюзивної освіти та інтеграції дітей в освітнє середовище; труднощі в процесі навчальної діяльності; соціальна дезорієнтація, схильність до протиправних вчинків; низька працездатність та низка інших проблем, що залежать від місця навчання, виховання чи роботи клієнта, його віку, статі, соціально-демографічних характеристик клієнтів чи особливостей характеру (наприклад, підвищена конфліктність).

Зміст окреслених груп питань можна уточнювати та розширювати залежно від специфіки клієнтів. Для соціального педагога ЗНЗ найбільш актуальними є групи питань із четвертої до сьомої, перші три групи питань лише дотичні до кола обов'язків шкільного соціального педагога і в їхньому вирішенні він займатиме, очевидно, роль посередника. Слід також підкреслити, що низка труднощів, зазначених окремими дослідниками [137; 151; 183; 223] не можуть бути предметом консультативної діяльності соціального педагога. Зокрема це питання алкогольної залежності, емоційні та психосексуальні проблеми, особливості реабілітації дітей і дорослих, що мають відхилення від психічної норми; організація спеціалізованої допомоги

(юридичної тощо). Ці проблеми виходять за межі компетенції соціального педагога, а їх вирішення вимагає додаткової спеціальної підготовки.

Останнє, що необхідно визначити в рамках прогностично-проективного компонента консультативної діяльності соціального педагога – це вид консультативної взаємодії, вибір якого, як ми зазначали вище, залежить від контингенту та предмету консультативної діяльності. Щодо цього питання є різні підходи. Так, багатьма ученими [41; 151; 175; 201; 223; 237] в основу класифікації консультативної діяльності соціального педагога покладено різноманітні проблеми, з якими стикається впродовж свого життя кожна людина. Прикладом такого підходу є визначення В. Є. Сорочинською в діяльності соціального педагога видів консультування за змістом проблеми (інтимно-особистісне, сімейне, психолого-педагогічне, ділове [201, с. 112]).

Функціональний підхід до класифікації пропонують С. О. Борисюк [27], Л. М. Завацька [71], Г. М. Раковська [183], О. О. Щанкіна [204]. Вони визначають консультування: психотерапевтичне, педагогічне, соціально-правове, соціально-реабілітаційне, соціально-психологічне, інформаційне, підтримувальне, посередницьке, організаційне та ін. Як видно з наведеного переліку, деякі вчені змішують функції та зміст запиту. Адже, інформаційне консультування передбачає надання відомостей із педагогічних, соціально-правових, соціально-психологічних питань, а соціально-правове може охоплювати як інформування, так і посередництво тощо.

Т. С. Гаміна [41], Ю. В. Клочан [83], Л. П. Кузнецова [109] пропонують виокремлювати види консультування залежно від завдань, які ставить об'єкт консультування: рефлексивне (усвідомлення життєвої ситуації, її аналіз, пошук пріоритетів); проектне (пошук і побудова можливого проекту перетворення ситуації); технологічне (пошук оптимальної послідовності дій для вирішення проблеми); прогностичне (побудова моделі можливого стану конкретної ситуації). Прихильники такої позиції відштовхуються від підходу, прийнятого в психотерапевтичному консультування, де виокремлюється

проблемно-орієнтоване (анг. consulting); особистісно-орієнтоване (counseling) та рішення-орієнтоване консультування (solution talk) [250; 274].

Окрім того, здійснений нами аналіз сутності та класифікації видів консультативної діяльності соціального педагога дозволив визначити ще одну класифікаційну ознаку, а саме – заклад, де відбувається консультування [119; 170]. Це й заклади освіти, громадські й недержавні організації, центри соціальних служб для сім'ї й дітей та молоді, спеціалізовані центри (соціальні гуртожитки, кризові чи реабілітаційні центри тощо).

Отже, узагальнивши наведені вище підходи, ми вважаємо за можливе *види консультативної взаємодії соціального педагога* поділяти за такими класифікаційними ознаками: а) зміст проблеми (інтимно-особистісне, сімейне, психолого-педагогічне та ділове (організаційне) консультування); б) завдання об'єкта консультування (рефлексивне, проектне, технологічне, прогностичне консультування); в) заклад, в якому відбувається консультування (консультування в закладах освіти, громадських організаціях, центрах соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді, спеціалізованих центрах).

Третій компонент консультативної діяльності соціального педагога – це *виконавчо-реалізуючий компонент*, який охоплює форми й методи консультування. У соціально-педагогічній роботі форма – це зовнішнє виявлення способу організації діяльності соціального педагога та клієнта (клієнтів) [32, с. 21]. З огляду на означене, ми під *формою консультування* будемо розуміти спосіб організації взаємодії між соціальним педагогом та клієнтом (клієнтами), у рамках якого з'ясовуються питання чи розв'язуються проблеми останнього. Аналіз літератури показує, що учені [151; 170; 203; 238 та ін.] здебільшого визначають дві *форми консультативної діяльності* – контактне (очне, пряме) та дистанційне (дистантне, заочне, опосередковане).

Здобуті нами дані свідчать, що до контактного консультування належить: індивідуальне консультування (діалог соціального педагога і клієнта); консультування в малих групах (два-три клієнти, наприклад, сім'я, яких хвилює певне спільне питання); консультування в колективі (робота з

проблемою, наприклад, у класі, трудовому колективі тощо). Щодо дистанційного консультування, то розробленим як у вітчизняній, так і в закордонній науці є такий його варіант, як телефонне консультування [138; 244; 287 та ін.]. В останні роки значної популярності набуло он-лайн консультування [110; 129; 159; 253 та ін.]. Серед інших його форм можна назвати консультування з допомогою дистантного листа або відкритих відповідей фахівців на листи читачів у журналах, однак вони ще не є повністю науково обґрунтованими. Слід підкреслити, що форма консультування визначається залежно від вирішуваної проблеми, особливостей клієнтської організації, якостей консультантів (особистісних якостей, навичок, досвіду).

Друга важлива складова виконавчо-реалізуючого компонента консультативної діяльності – це методи консультування. Спираючись на підхід Ж. І. Міцкевіч [203], ми будемо розуміти під *методами* консультативної діяльності соціального педагога сукупність способів, що дозволяють виявити причини труднощів клієнта, чинники порушень у взаємодії з оточуючими й одночасно допомогти йому в гармонізації відносин із соціальним середовищем. Аналіз соціально-педагогічної літератури показав, що сьогодні в практиці соціально-педагогічної роботи загалом та консультативній діяльності зокрема, використовується низка методів. Наприклад, традиційним методом можна вважати консультативну бесіду (інтерв'ю), яка досить детально обґрунтована в психології [2; 98] та розвивається в практиці консультування соціального педагога [235; 267; 301 та ін.].

Оскільки консультування є процесом багатоетапним, то серед методів, які допоможуть у процесі організації консультативної діяльності, вчені обґрунтовують методи діагностики (тестування, спостереження, анкетування, аналізу робіт клієнтів [23; 37; 71; 203]), проєктивного малюнку [105; 166; 224; 299], словесної творчості (складання тематичних чи біографічних творів [37; 119; 224], казок [221]), консультативного листування [130; 239], написання сценарію розв'язання проблем [71], тренінгові вправи [41; 71], рольові ігри [71; 203], консилиум [59], Web-конференції, семінари й диспути [159] та

ін. Фахівець сам (орієнтуючись на потреби професійної діяльності та свою підготовленість) визначається із тим, чи буде він використовувати один-два методи, чи буде дотримуватися еkleктичного підходу й користуватися методами, які пропонуються в різних теоріях.

Зважаючи на багатоманітність підходів до типології методів консультування [40; 71; 203; 271] та відсутність єдності з цього приводу, ми зупинилися на позиції О. В. Краснової та Т. В. Шиніної [40], які пропонують класифікувати *методи консультативної діяльності соціального педагога* так:

1) методи дослідження проблеми: бесіда (інтерв'ю), спостереження, тестування, анкетування, складання тематичних чи біографічних творів і т.д.;

2) методи зняття емоційної напруги клієнта (катарсичні): вербальна й невербальна підтримка, нерелексивне слухання, ауторелаксація тощо;

3) методи визначення пріоритетів проблеми та роботи над її вирішенням, наприклад, метод ранжування альтернатив, метод якісних (експертних) оцінок, написання сценарію розв'язання проблем, ділові ігри та ін.;

4) методи психопрофілактики: бібліотерапія, арт-терапія, тренінги та ін.

Така класифікація хоча й не є досконалою, однак, на нашу думку, допоможе здійснити пошук, вибір та ефективне використання найбільш відповідних проблемі методів консультування.

Останній компонент консультативної діяльності соціального педагога – *оцінювально-порівняльний компонент*, який стосується питань аналізу змісту конкретної консультативної діяльності соціального педагога, виявлення неузгодженості в результатах і процесі їхнього досягнення. Це практичний компонент, який спрямовує соціального педагога до моніторингу своєї діяльності. Як правило, під результативністю консультування розуміють його завершальний висновок, тобто позитивні зміни в клієнта на психічному та поведінковому рівнях [87, с. 22]. Спираючись на роботи Н. П. Краснової [100], Т. А. Шишковець [207], О. О. Щанкіної [204], С. Я. Харченка та Я. І. Юрків [223], ми окреслили такі *результати консультативної діяльності соціального педагога*: а) клієнт починає орієнтуватися у власних проблемах,

усвідомлює свою роль у їх виникненні; коректує своє ставлення до ситуації загалом; б) актуалізуються особистісні ресурси та здібності клієнта; в) формуються навички нової поведінки та способи і шляхи вирішення проблем, акцентується відповідальність за їх втілення; г) розвивається особистість (розширюється коло інтересів, усвідомлюються нові можливості та життєві перспективи); д) поліпшується емоційний стан та забезпечується самоприйняття тощо.

Слід зауважити, що оцінка результативності консультативної діяльності не може визначатися інтуїтивно та залежати від суб'єктивних уявлень фахівця. Окрім того, досить часто клієнтів цікавлять результати, які не можна досягти у процесі консультування, або зміни у житті клієнтів не досить помітні. З огляду на означене більш детально питання результативності та ефективності консультативної діяльності соціального педагога ми розкрили у підрозділ 1.3.

Підсумовуючи зроблені вище узагальнення, слід констатувати, що консультативна діяльність соціального педагога є багатоаспектною, що значною мірою визначається різноманітністю груп клієнтів, з якими працює фахівець, багатовекторністю проблем і труднощів, які в них виникають, та особливістю закладів і установ, у яких здійснюється консультування. Зважаючи на означене, надалі ми зосередили свою увагу на одному з аспектів такої діяльності, а саме на змісті та напрямках консультативної діяльності соціального педагога загальноосвітнього навчального закладу.

1.2 Особливості та напрями консультативної діяльності в загальноосвітньому навчальному закладі крізь призму вітчизняного й закордонного досвіду

Соціально-педагогічна діяльність у школі, що спрямована на формування й розвиток соціально значущих компетенцій, залежить від наявності дієвих механізмів педагогічного регулювання соціальної взаємодії учнів із соціальним середовищем. Найбільше це питання актуалізується з

огляду на поширеність особистісних труднощів серед неповнолітніх (шкільна дезадаптація, конфліктні відносини з вчителями та однолітками, розлади поведінки), а також зростання негативного впливу низки соціально-економічних чинників (зайнятість батьків і, як результат, дефіцит спілкування в сім'ї, бездоглядність тощо). Водночас, якщо наслідки виникнення кризової життєвої ситуації (розлучення батьків, часті хвороби, неуспішність у школі та ін.), як правило, привертають до себе увагу фахівців, то питання забезпечення умов для самореалізації в шкільний період дитинства часто залишаються на другому плані. Однак до завдань соціального педагога належить і сприяння всебічному розвитку особистості та задоволення її соціокультурних потреб [170, с. 22], а також об'єднання зусиль задля створення в соціальному середовищі умов для всебічного розвитку дітей та підлітків [142].

Порівняльний аналіз вітчизняного й закордонного досвіду надання соціально-педагогічної допомоги та підтримки дітям [6; 154; 238; 260; 284] показує, що вона принципово відрізняється від допомоги будь-яким іншим категоріям дорослого населення тим, що обов'язково повинна мати педагогічну складову, пов'язану з вихованням і освітою дитини, її розвитком та успішною соціалізацією. Як нами було з'ясовано в попередньому підрозділі, однією з важливих ланок соціально-педагогічної допомоги є консультування. З огляду на це консультативну діяльність соціального педагога ЗНЗ доцільно розглядати теж у педагогічному ракурсі. Слід підкреслити, що консультативна діяльність не повинна ставати панівною на шкоду іншим видам діяльності фахівця. Доречно з цього приводу зауважує Т. Ю. Білошицька: «...консультування – це не професія, а лише частина функціональних обов'язків, один із різновидів роботи професійної діяльності» [19, с. 125]. Водночас вона й не повинна втрачати своє значення через недостатню обґрунтованість теоретичних засад чи відсутність належних методичних рекомендацій щодо її організації. З огляду на означене, нами було виокремлено основні питання дослідження консультативної діяльності соціального педагога ЗНЗ: 1) консультативна діяльність соціального педагога в системі шкільного

консультування; 2) загальні особливості консультативної діяльності соціального педагога ЗНЗ; 3) зміст і напрями консультативної діяльності соціального педагога ЗНЗ.

Щодо *першого досліджуваного питання*, то низка аспектів консультування в системі освіти розроблена в працях І. В. Дубровіної [174], Н. В. Коптевої [180], Г. Б. Моніної [134], В. Е. Пахальяна [163], В. Г. Панка [162], М. М. Сємаго та Н. Я. Сємаго [198] та ін. Аналіз літератури показує, що у вітчизняній науці під консультуванням у закладах освіти мають на увазі вид допомоги, що має діагностико-рекомендаційний характер і, з одного боку, є засобом підвищення соціально-педагогічної компетентності підлітків, старшокласників, вчителів, батьків, а, з іншого, спрямований на запобігання або подолання несприятливих тенденцій, забезпечення психологічного добробуту в розвитку дітей, що перебувають в умовах певного освітнього середовища. Ми надалі зосередимося саме на консультативній діяльності в загальноосвітніх навчальних закладах.

Нами з'ясовано, що загальні питання соціально-педагогічної роботи в ЗНЗ розкрито в працях Л. М. Артюшкіної [5], І. М. Богданової [22], Ю. В. Клочан [82], А. І. Конончук [89; 91; 92], Н. П. Краснової [102; 103], Л. Є. Нікітіної [150], Л. П. Сокольської [200], В. Є. Сорочинської [201], Т. А. Шишковець [207], В. В. Шульги [242] та ін. Щодо тематичних досліджень, які присвячені саме питанню консультативної діяльності соціального педагога ЗНЗ, то таких небагато. Серед них можна зазначити праці Т. В. Воленчук [38], О. О. Гаврилук [39], Л. О. Кабаніної [78], Д. І. Москальової [137], Л. С. Неїжпапи [147]. О. В. Пожидаєва розглядає порушене питання, насамперед, з погляду підготовки майбутніх соціальних педагогів [167; 168]. Така ситуація значною мірою пов'язана із тим, що у навчальних закладах поки не склалися сприятливі умови для обґрунтування методичних засад та розкриття змісту такої діяльності. Хоча значний досвід консультування накопичився в рамках питань психологічної роботи в школі (О. Ф. Ануфрієв [4], М. Р. Бітянова [17], І. В. Дубровіна [181], О. М. Істратова [76], Н. В. Самоукіна [193],

К. А. Серебрякова [199], В. Г. Панок [162] та ін.). Узагальнивши ці підходи, ми прийшли до висновку, що *мету консультативної діяльності в ЗНЗ* можна розглядати на двох рівнях, по-перше, це сприяння школяреві в здійсненні вибору чи зміні своєї поведінки для отримання прийняттого вирішення тієї чи іншої проблеми; а, по-друге, це надання допомоги батькам (законним представникам), педагогам та іншим учасникам навчально-виховного процесу в питаннях розвитку, виховання й навчання школяра.

Вивчення закордонного досвіду консультативної діяльності в загальноосвітньому навчальному закладі дозволило нам прийти до висновку, що присутнє вже тривалий час твердження про те, що практичний психолог у вітчизняних ЗНЗ це свого роду шкільний консультант за кордоном не є правомірним [44]. Здебільшого у країнах, де шкільне консультування є обов'язковим, ця послуга забезпечується компетентними й досвідченими фахівцями, що отримали педагогічну освіту (досить часто вчителями) та пройшли додаткову підготовку в консультуванні. Тобто посада шкільного консультанта більш близька до посади соціального педагога, аніж до психолога. Саме тому доцільно детально вивчити вимоги до компетентності та змісту роботи фахівців освітнього консультування закордоном, задля їх подальшого використання в роботі соціального педагога.

Зазначимо, що проблему консультування в галузі освіти за кордоном вивчали О. В. Беляєва [14], Р. Дастін та С. Елі [294], Т. Г. Коплін і Дж. Д. Крумбольц [270], С. Б. Малих [126], Ф. А. Мустаєва [139], К. Гуров і Л. Улману [60], Б. Харріс [262] та ін. Окремі питання шкільного консультування розглядали вітчизняні науковці, зокрема Т. П. Кучай [111], О. В. Магдюк [121], І. І. Орлова [157], О. В. Тичинська [212], В. П. Шпак [240] та ін. Аналіз цих праць показує, що серед фахівців, які здійснюють таку діяльність, називають, шкільного / освітнього консультанта (анг. school counsellor, швед. *syö, syv*, фін. *koulun neuvonantaja*), педагога-консультанта (нім. *Beratung-Lehrerin*), консультанта в галузі освіти (литов. *Socioeducational assistance*), академічного / шкільного радника (голланд. *decaan, studieadviseur*,

фр. *psychologue scolaire*), шкільного психолога (нім. *Schulpsychologen*), педагога-психолога (нім. *Schulberatung*), соціального педагога / працівника (фр. *Assistante / Assistant de service social*, швед. *socialarbetare*) та ін. Окрім того, ми констатували, що за кордоном означена діяльність, як правило, розглядається як порадицтво чи наставництво, яке здійснюється в початковій, середній або старшій школі для надання освітньої, кар'єрної, особистісної та соціальної допомоги учневі чи студенту. Заразом, зміст консультування у сфері освіти значною мірою залежить від традицій, які склалися в певній країні та суспільного замовлення на цей вид допомоги.

Вивчення літератури показало, що до фахівців, що здійснюють таку діяльність, у різних країнах висуваються досить різні вимоги (базова освіта, фахова підготовка), а також консультування може бути як провідною діяльністю, так і одним із завдань фахівця. Так, у Фінляндії шкільні консультанти мають сертифікат вчителя, ступінь магістра в конкретній тематичній галузі та сертифікат у шкільному консультуванні [281, с. 158]; у Німеччині в школах працюють педагоги-психологи, що спеціалізуються на роботі з конкретною проблематикою (наприклад, консультування з питань профілактики шкідливих звичок) [126, с. 131; 259, с. 3]; у Франції шкільний радник повинен мати диплом вчителя школи, досвід трирічного викладання в класі, володіти ліцензією або вивчати психологію [279, с. 1]. Слід зауважити, що в деяких країнах консультування проводять вчителі, які мають додаткове навчальне навантаження. Зокрема, так можна в школах Мексики, Південної Кореї, Таїланду, Японії [157], Нідерландів [256].

Порівняльний аналіз досвіду шкільного консультування також показує, що в низці країн консультування може або розподілятися між окремими фахівцями, або здійснюватися лише одним із них. Наприклад, у Таїланді та Чехії шкільні психологи і вчителі-консультанти працюють разом, а в Португалії вчителі з правом консультування та психологи з підготовкою вчителя часто не перебувають у тій же школі [262, с. 8-9]. У Швеції всі фахівці, які працюють зі школярами, мають додаткову освіту із системної

сімейної психотерапії або консультування [232, с.16]; а в Саудівській Аравії шкільним консультантом може стати, як магістр з освітнього консультування та психології, так і бакалавр соціальних наук, або фахівець, що пройшов підготовку в учительському коледжі [255, с. 2].

Здійснений нами аналіз практики країн близького закордоння свідчить, що, наприклад, у Білорусії консультування в системі освіти здійснює педагог-психолог [81], а в – Росії соціальний педагог [66] або педагог-психолог [65]. В обох випадках фахівець має додатково опанувати психологічну спеціалізацію.

Здобуті нами дані свідчать, що серед основних питань, які вирішує шкільний консультант, стоїть супровід академічного й кар'єрного розвитку, а також забезпечення особистого / соціального успіху в початковій, середній і старшій школі. Зокрема, це є головним завданням у школах США [157, с. 2; 270, с. 1]. Водночас, у Сполучених Штатах діяльність консультантів широко представлена також і в літніх таборах, де є консультанти із загальних питань, із ремесел, із наземного спорту, із заходів на відкритому повітрі тощо [14, с. 109]. У Греції в середній і старшій школі акцент робиться на академічному й кар'єрному консультуванні, емоційні та поведінкові проблеми вирішуються позашкільними фахівцями [272, с. 115]. На противагу таким традиціям у Японії діяльність шкільного консультанта спрямована переважно на надання допомоги з поведінкових проблем учням середніх шкіл [280, с. 55]. У Нідерландах шкільне консультування орієнтоване на вибір навчальних програм, профілю, відділу майбутньої освіти або професії [256, с. 1]; у Великобританії та Новій Зеландії – на поліпшення емоційного та соціального добробуту молодих людей задля підвищення їхньої здатності конструктивно співпрацювати в рамках шкільного життя й навчання в класі та професійного розвитку [251, с. 17; 262, с. 9]; у Швеції – на спрямування індивіда в плані освіти та роботи [295, с. 1]. У Німеччині та Японії меташкільного консультування – допомога учням в усвідомленні своїх здібностей та інтересів, навчання приймати рішення, планувати життя, якнайповніше проявляти свої можливості як у школі, так і в майбутній професії [126, с. 130; 270, с. 1]. У

Польщі значення шкільного консультування полягає в «допомозі у розв'язанні проблем дітей та молоді, міжгрупових конфліктів, непорозумінь з учителями, і, навіть, батьками ..., відновленні балансу в шкільному житті» [257, с. 2].

У країнах пострадянського простору консультативні завдання фахівця, що працює в школі, більш звужені та стосуються, насамперед, надання інформації з питань практичного застосування психології задля підвищення соціально-психологічної компетентності учнів (вихованців), педагогічних працівників, батьків (осіб, які їх замінюють) (Білорусь [81], Росія [65]), а також сприяння повноцінному особистісному та інтелектуальному розвитку дітей на кожному віковому етапі (Казахстан [133], Росія [66]).

Слід звернути увагу й на той факт, що функціональні обов'язки шкільного консультанта різняться в межах різних ланок освіти. Наприклад, у США шкільні консультанти початкової школи, працюючи з учнями, визначають їхні сильні сторони, інтереси й потреби, допомагають батькам і педагогам виявити потенційні поведінкові проблеми; у середній школі відводиться менше уваги виявленню поведінкових проблем і більше досягненню учнями академічних, особистих і професійних цілей; у старшій школі учням допомагають, насамперед, розвивати кар'єрні плани [240; 270]. Однак після масового вбивства в початковій школі «Сенді-Хук», президент Б. Обама закликав до розширення підтримки психічного здоров'я. Водночас, як зауважує К. Ратліфф, «якщо шкільні консультанти займаються дуже багатьма неконсультаційними обов'язками, то їхня ефективність знижується» [286, с. 1]. Ця думка, вважаємо, слухна і для вітчизняної практики.

Аналіз літератури [35; 139; 262 та ін.] засвідчує, що в деяких країнах консультування здійснюється лише на рівні середньої або старшої школи. Окрім того, у багатьох школах консультативні послуги також надають звільнені від викладання педагоги (Німеччина); соціальні працівники, працівники охорони здоров'я і представники поліції (Франція); спеціальний педагог, соціоном, сімейні психотерапевти та психологи (Швеція); соціальний працівник, психолог, тьютори, учитель «домашньої кімнати» (США). Кожен із

цих фахівців, як правило, спеціалізується на роботі з тією або іншою конкретною проблематикою. До їхніх завдань може входити консультування з питань профілактики шкідливих звичок або з питань статевого життя, кураторська робота зі старшокласниками (вибір курсів і предметів; підготовка до іспитів, розробка планів класного керування або планів поведінки для окремих учнів), проведення окремих видів тренінгів, консультації педагогів і батьків із питань «важких дітей», а також сімейних відносин. Наприклад, у кантоні Люцерн (Швейцарія) консультації для дітей, молоді, опікунів і вчителів надаються в рамках моніторингу вирішення питань у галузі навчання, поведінки, розвитку, освіти [296].

Що ж до посади соціального педагога, то, як показує вивчення закордонного досвіду, у багатьох країнах він є членом шкільної команди щодо підтримки та надання допомоги учневі. Однак, у порівнянні з Україною, його обов'язки звужені, насамперед, роботою з кризовими категоріями дітей і молоді та вирішенням низки психосоціальних проблем. Зокрема, в Австрії це «погане ставлення до дітей, насильство в сім'ї, безпритульність, алкоголізм / наркоманія» [246, с. 122]; у США – «допомога дітям, які є маргіналами, ... брати участь у житті багатонаціонального світу, в економічних і суспільних відносинах» [273, с. 4]; у Великобританії – допомога в користуванні соціальними привілеями, у процесі адаптації дітей національних меншин, підтримка дітей, які отримують освіту поза школою [35, с. 390]; допомога дітям-інвалідам, дітям, які тимчасово або остаточно виключені зі школи [95, с. 56] тощо.

Здобуті нами дані свідчать, що здійснення соціальним педагогом консультативної діяльності залишається перспективним, хоча ще не достатньо обґрунтованим напрямом. Так, в Австрії впродовж 2007-2008 рр. упроваджувався федеральний проект «Реформа освіти як соціальна реформа», одним із завдань якого стало розширення основ консультативної роботи. Було з'ясовано, що в кризових ситуаціях 57% вчителів очікують саме консультативної допомоги; у молодших підлітків є потреба в консультативній

підтримці у разі виникнення конфліктних ситуацій; залишається актуальним питання застосування консультативної роботи в старших класах задля розвитку в учнів інтересу до навчального процесу [246]. У новому Законі «Про освіту», який діє у Швеції з 1 липня 2011 р., наголошується, що всі діти, які відвідують школу, повинні мати доступ до консультанта (syo, syv). М. Расмусон вказує, що консультативна допомога необхідна, коли розробляється план дій з управління кризовими ситуаціями, налагоджується співпраця між різними представниками дитячої психіатрії, поліції та соціальних служб, ведеться робота з батьками [285, с. 1]. Водночас, ці фахівці можуть працювати де завгодно, навіть у недержавній комерційній установі.

Нами з'ясовано, що в сучасній школі США соціальні педагоги / працівники, по-перше, консультують учнів, які мають ті або інші проблеми (агресія, низька успішність; випадки вагітності дівчаток-підлітків), по-друге, дають батькам поради щодо їхньої поведінки, найбільш ефективною у відносинах із дитиною; окрім того, вони консультують вчителів школи щодо індивідуальних особливостей тієї або іншої дитини, відносин у класі, діляться своїми психолого-педагогічними знаннями [139, с. 287-288]. Водночас у низці шкіл ця посада з'явилася тільки після прийнятого урядом закону (1975 р.), що визначав спеціальну освіту для деяких категорій дітей та вимагав участі соціального працівника в команді фахівців, які обстежують дітей, спрямованих на навчання за спеціальними програмами. Саме тому в американських школах здебільшого продовжує переважати традиційна модель соціальної роботи, яка зорієнтована на учнів із соціальними й емоційними труднощами та їхніх батьків. Окрім того, соціальний працівник займається тільки з невеликою групою учнів, які потребують спеціальної допомоги [291].

Згідно з дослідженнями М. П. Дужої-Задорожньої та М. С. Швед, у Німеччині соціальна робота й соціальна педагогіка розділені умовно. Консультативна соціально-педагогічна робота з дітьми, молоддю та їхніми сім'ями в Німеччині спрямована, насамперед, на захист дітей та молоді від небезпек, а також піклування про позитивні побутові умови і сприятливе для

дітей та їхніх родин середовище. А з 1993 р. держава гарантує безоплатні консультативні послуги малозабезпеченим сім'ям щодо налагодження контактів дитини з батьками й іншими членами родини [67, с. 102]. Водночас у Німеччині, як і в Польщі вирішення питань виховання організовується переважно позашкільними консультпунктами в рамках сімейного [265] та кризового консультування [241]. Лише останнім часом у Польщі пропонується ввести посаду шкільного соціального педагога, який буде надавати консультації із питань, актуальних саме для неповносправних учнів [257, с. 2].

Вивчення педагогічної практики дозволяє констатувати, що у Великобританії соціальні працівники прикріплюються до окремих шкіл та регулярно їх відвідують, працюючи з учителями, допомагаючи їм вирішувати проблеми прогулів і поведінки учнів [95, с. 56]. Водночас їхня увага зосереджена переважно на групах ризику – інвалідах, жертвах сімейного насильства, правопорушниках, дітях мігрантів. Введення посади соціального педагога, який забезпечить «спільну мову для всіх співробітників... , а також поінформованість про способи мислення й розуміння того, як вони взаємодіють з усіма, з ким мають контакт» має місце лише лише в деяких інтернатних закладах Шотландії [254, с. 123]. У Франції консультативна допомога в межах школи надається переважно з питань профорієнтації. Головна роль соціальних працівників пояснюється фразою: «Щоби допомогти ..., вони повинні слухати та інформувати»[249, с. 1], тому вони повідомляють школярів та їхніх батьків про права, доступ до професійної підготовки тощо. У разі складної ситуації вони спрямовують клієнтів у спеціалізовані центри прийому. Індивідуальні консультації проводить помічник із соціальної роботи, якщо він має спеціалізацію «Шкільне здоров'я», «Діти у небезпеці» та ін.

Нами з'ясовано, що в Чехії соціальна педагогіка на цей час є дисципліною, яка, передусім, стосується процесів соціальної згуртованості та профілактичних педагогічних заходів, спрямованих на подолання або уникнення соціальних проблем на мікро- і мезорівнях у всіх вікових групах (діти, молодь та дорослі). Соціальні педагоги контролюють відхилення в

соціальному розвитку та поведінці дитини; аналізують впливи на процес освіти в різних типах соціальних середовищ [269, с. 36]. І хоча, як зазначає М. Смітт, «останнім часом у закордонній соціально-педагогічній літературі все частіше говорять про концепцію “збагачення дитини” на протигагу від концепції “дитини, що потребує”, сьогодні все ще досить поширена орієнтація не на сильні сторони та потенціал дитини, а на її дефіцитарність» [293, с. 50].

Отже, вказані відомості дозволяють констатувати, що, по-перше, у багатьох країнах шкільний соціальний працівник або працює за сумісництвом у декількох навчальних закладах, або є співробітником окремої позашкільної служби, що передбачає звернення до нього або його приїзд лише за запитом. По-друге, на відміну від шкільного консультанта він займається переважно з невеликою групою учнів, які потребують спеціальної допомоги (мігранти, інваліди та ін.). Окрім того, на даному етапі розвитку професії соціального працівника переважають такі його функції як профілактика, посередництво та захист у рамках супроводу кризових категорій, а тому ми не можемо повністю використати закордонний досвід соціально-педагогічної діяльності, оскільки консультативний напрям у ньому поки що представлений недостатньо.

Узагальнюючи відомості щодо консультативної діяльності в школі, ми можемо констатувати, що здебільшого її організовує шкільний консультант. Це штатний педагогічний працівник, який отримав педагогічну підготовку, має досвід роботи в школі, тобто обізнаний із проблемами в педагогічній сфері. В Україні соціальний педагог і соціальний працівник – це різні фахівці, а в межах школи консультативну діяльність здійснюють практичний психолог і соціальний педагог. Однак у вітчизняній моделі саме соціальний педагог отримує базову педагогічну освіту, а це надає актуальності питанням здійснення ним консультативної діяльності в освітньому середовищі. Це також дозволяє використовувати й закордонний досвід організації такої діяльності, узагальнений нами вище, проектуючи деякі напрями шкільного консультування на зміст консультування соціального педагога ЗНЗ.

Щодо *другого досліджуваного питання* – вивчення та обґрунтування загальних засад консультативної діяльності соціального педагога ЗНЗ, то нами з'ясовано, що питання консультативної діяльності соціального педагога ЗНЗ розглядають у роботах О. Г. Коломієць [88], Ю. В. Мельник [128], Л. Я. Оліференко [154], Л. П. Сокольська [200], С. В. Шаргородська [128], В. М. Шульга [242] та ін. Основний зміст консультативної діяльності соціального педагога на початковому, середньому і старшому ступенях шкільного навчання розкрито в навчальних посібниках за авторством Н. П. Краснової, С. Я. Харченка та Я. І. Юрків [223], а також В. М. Кожевникова і В. І. Николаєвої [152].

Зважаючи на вимоги та специфіку консультативно-діагностичної роботи практичного психолога ЗНЗ [10; 17; 37; 190; 226], а також досвід організації такої роботи в закордонних загальноосвітніх навчальних закладах [63; 111; 261; 288; 294], нами було визначено низку *загальних особливостей консультативної діяльності соціального педагога ЗНЗ*:

1. Зв'язок із вирішенням завдань соціального виховання школярів у контексті їхньої соціалізації. Ми переконані, що фахівець, організовуючи консультативну діяльність, повинен сприяти формуванню в учнів низки соціально значущих умінь та компетенцій, зокрема, сприймати самого себе та інших людей, розуміючи як свої, так і чужі переваги й недоліки; усвідомлювати причини своєї поведінки, наслідки вчинків; робити вибір, брати відповідальність за нього, будувати життєві плани; а також розвитку потреби в особистісному самовизначенні, самовдосконаленні та зростанні. Окрім того, така діяльність пов'язана значною мірою із «засвоєння дитиною норм, еталонів поведінки, поглядів, стереотипів, характерних для її родини та найближчого оточення», тому соціальний педагог у процесі консультування завжди повинен враховувати особливості сімейного соціального середовища і специфічні механізми шкільної соціалізації [111, с. 164].

2. Здійснення консультування з урахуванням вікових та індивідуальних особливостей школярів. Означена вимога досить важлива, але й досить

різноаспектна. По-перше, як зауважує Г. В. Бурменська, це вимагає від фахівця «у своїй діяльності завжди виходити з психологічних нормативних завдань віку» [37, с. 112]. У кожному віковому періоді є своя соціальна ситуація розвитку, вікові новоутворення, провідна діяльність, особливості інтелектуального та особистісного розвитку. Соціальний педагог повинен їх знати і враховувати, як оцінюючи труднощі дитини й допомагаючи їх вирішувати, так і консультуючи батьків чи вчителів. По-друге, соціальний педагог повинен розуміти, що консультування дитини відрізняється від консультування дорослого. А тому, надаючи допомогу, має обов'язково зуміти подивитися на ситуацію очима школяра, часто через призму його ще небагатого життєвого досвіду, зіставити погляди батьків (вчителів) на проблеми дитини та сприйняття того, що відбувається, самим учнем. Як зазначає з цього приводу Г. Ю. Макарова: «Нерідко ситуація ускладнюється тим, що лише оточуючі дитину люди страждають від симптомів хвороби або її поганої поведінки ... Вона ж, навіть, не відчуває ніякого порушення» [124, с. 1]. Інший аспект цього питання – це врахування того, що школярі менш стійкі до зовнішніх впливів і стресів, тому не завжди (особливо, учні початкових класів) можуть контролювати свою поведінку та керувати ситуацією. Також вони значною мірою (соціально, психологічно, фізично) залежні від дорослих. Тому, іноді, фахівцю необхідно брати відповідальність за комфорт дитини повністю на себе, надавати їй пряму допомогу, часто самому ініціювати консультативну зустріч, а не чекати на запит дитини. Соціальний педагог також має враховувати, що консультування школярів орієнтоване, насамперед, на підлітків і старшокласників. М. М. Семаго та Н. Я. Семаго підкреслюють, що «... метою консультування є усвідомлений вибір клієнта у разі вирішення проблем ..., усвідомлене розуміння всього, що відбувається в життєвому просторі», тому «можна поставити під сумнів досягнення подібної мети під час роботи з дітьми молодшого шкільного віку» [198, с. 232-233]. Аналогічної думки дотримуються І. М. Бушай [30], І. Г. Малкіна-Пих [125], В. Ю. Мєновціков [130], Л. Б. Шнейдер [239] та інші,

наголошуючи на тому, що, працюючи з дитиною молодшого шкільного віку, фахівець, як правило, використовує, більш директивні методи впливу, займаючись її вихованням, діагностикою чи корекцією, але не консультуванням. Під час роботи з цією віковою групою консультативна допомога може надаватися лише найближчому дорослому оточенню школяра. Однак деякі дослідники вважають, що соціальному педагогу не слід відкидати можливість звернення й самого школяра будь-якого віку. О. М. Проніна вказує, що це відбувається тоді, коли дитина перебуває в одному просторі з фахівцем (притулок, школа, дитячий будинок) і знає про його існування [177, с. 44]. Г. Б. Моніна серед випадків прямого консультування школярів без залучення дорослих називає: запит дитини, який стосується її відносин з однолітками або з дорослими; відсутність нагальної потреби спілкуватися із самими батьки, особливо, коли вони фахівцю довіряють; запит носить лише інформативний характер; школяр не погоджується обговорювати важливу для нього проблему в присутності батьків [134, с. 31].

3. Обумовленість безпосереднім перебуванням фахівця в шкільному середовищі. Така ситуація, з одного боку, має свої переваги, адже соціальний педагог є очевидцем розгортання відносин між учнями і вчителями, він має можливість у будь-який момент поспілкуватися зі школярем чи поспостерігати за його поведінкою. З іншого боку, консультативна діяльність фахівця в освітній галузі має і свою специфіку та труднощі, пов'язані, насамперед, з особливостями об'єктів консультування. Як зауважують К. Гуров та Л. Улману, «шкільний соціальний педагог сприймає будь-якого учня або вчителя не як окремих клієнтів, а як систему взаємостосунків і реалізує консультування на основі цього» [60, с. 1]. Тобто консультативна діяльність соціального педагога базується на аналізі процесів, що відбуваються в підсистемах «учень – учень», «учитель – учень», «учитель – учитель». І саме від того, наскільки кожна із цих підсистем ефективно функціонує, залежить почуття комфорту в школяра. Окрім того, «в освітній установі практично неможливо забезпечити винятково консультативні відносини» [231, с. 9]. Для

адміністрації соціальний педагог є підлеглим, для вчителів – колегою, для підлітків – дорослим, членом педагогічного колективу, для батьків – співробітником освітньої установи. Водночас йому необхідно одночасно й захищати інтереси клієнта (зокрема, школяра), керуючись принципом «не нашкодь», і намагатися виконувати вимоги адміністрації, яка нерідко прагне використовувати соціального педагога як інструмент, і не загострювати відносини з колегами, які іноді вважають, що він занадто толерантний до учня.

4. Орієнтованість консультування на звичайного учня, який, хоча й постав перед труднощами різного характеру, проте здатний, за належної підтримки, вирішити їх самостійно. Хоча школяр, зокрема, підліток, і вважає себе достатньо дорослим і незалежним у прийнятті рішень, він ще не досяг достатнього рівня саморегуляції, часто проявляє протестні реакції як спосіб самоствердження. Тому, як зауважують В. Міллер та С. Роллнік, важливо, насамперед, «запропонувати учневі особисто визначити проблеми або перешкоди, які виникають на життєвому шляху, скласти новий план дій», а також обов'язково в процесі консультації допомогти засвоїти учню думку про те, що він не лише може «вирішувати проблеми самостійно», а й повинен розв'язувати їх конструктивними способами, а також навчитися «передбачати їх ще задовго до їх виникнення» [276, с. 151]. Водночас аналіз процедури консультування, проведений деякими вченими серед шкільних психологів, показав, що в сучасних умовах переважною формою є «вертикальне» консультування, коли активно діючою персоною є консультант [3, с. 6].

5. Визнання первинним і кінцевим отримувачем консультативної допомоги школяра, а тоді вже дорослих (батьків, педагога), що звернулися за консультацією. О. В. Беляєва підкреслює, що «на Заході дитина виховується в культурі звернення по допомогу в складній життєвій ситуації» [14, с. 110]. Вона інформована про те, де і яку допомогу може отримати, а тому звертається до різних фахівців як у школі, так і поза її межами. У нас, як показує практика, попри те, що система педагогічної та психологічної підтримки теж уже є досить розгалуженою й розвиненою, по допомогу, як

правило, звертаються переважно батьки, а не школярі, і частіше за порадою класного керівника. Це закономірно, наприклад, щодо молодших школярів, які через свої вікові особливості ще не можуть цього зробити самі. Однак за багато років у нашій системі освіти сформувався стереотип, що до працівників психологічної служби звертаються лише кризові категорії; часті випадки й коли в центрі уваги фахівця перебуває не стільки школяр із його труднощами, скільки дорослий зі скаргами на нього. Доречно з цього приводу наголошує І. В. Дубровіна: «Адміністрація освітньої установи, вихователі, вчителі, батьки, інші люди одержують консультацію постільки, поскільки мають стосунок до дитини. Їхні проблеми розглядаються тільки у зв'язку з проблемами дітей, а не самі по собі» [174, с. 80]. Тому соціальному педагогу важливо не просто й не тільки вплинути на учня, і врегулювати впливи сімейного середовища, школи й однолітків, щоби допомогти школяреві зробити правильний вибір, реалізувати себе як особистість. Адже учень завжди є частиною соціальної ситуації, а тому його поведінка обумовлюється його переживаннями, які, своєю чергою, визначаються зовнішньою ситуацією. «Змінити поведінку дитини можна, змінивши її переживання, а змінити її переживання можна, змінивши саму ситуацію, наприклад, змінивши стиль взаємостосунків дорослого і дитини». – підкреслює Н. І. Гуткіна [61, с. 15].

6. Дворівневий характер консультативної діяльності соціального педагога ЗНЗ: безпосередня робота з учнем та посередницька у відносинах школяра із середовищем, яка сприятиме його соціально-культурному становленню й розвитку. Щодо означеного питання, то одні вчені вказують, що консультативна діяльність в освітній установі відбувається на рівні учня (індивідуальний розвиток і зміна), на рівні найближчого оточення, насамперед сім'ї (оптимізація міжособистісних відносин) та на рівні школи (з проблем організаційного розвитку школи) [10; 76; 146; 239]. Інші вважають дитину лише об'єктом, а не суб'єктом надання послуг, а тому рівні консультування визначають опосередковано щодо школяра, наприклад, консультування адміністрації й педагогів із питань розвитку, навчання, виховання і освіти

дітей; консультування батьків і членів сім'ї з питань виховання тощо [222]. Водночас ми дотримуємося дворівневого підходу [61; 207], оскільки вважаємо, що шкільний соціальний педагог має свої зусилля спрямовувати, насамперед, на дитину, а не розсіювати свою увагу. Питання сімейного чи організаційного консультування доцільно, щоб вирішував фахівець, який працює в спеціалізованому консультаційному центрі чи службі, має відповідний досвід чи пройшов підготовку в означеному напрямі.

Спираючись на вищезазначені праці дослідників щодо особливостей консультативної діяльності соціального педагога, ми окреслили сутність поняття *«консультативна діяльність соціального педагога ЗНЗ»*, під якою ми розуміємо *систему дій фахівця, спрямованих на школярів і групи близького оточення (батьків, членів педагогічного колективу), які мають на меті посприяти успішній адаптації дітей, їхній соціалізації, налагодженню конструктивної взаємодії та комунікації, а також допомогти у вирішенні труднощів поведінкового чи особистісного характеру.*

Щодо *третього досліджуваного питання* – змісту й напрямів консультативної діяльності соціального педагога ЗНЗ, то слід зазначити, що окремі проблеми консультування, які трапляються у практиці соціального педагога ЗНЗ, висвітлені мало. Наявні роботи стосуються консультування, насамперед, школярів груп ризику (дітей трудових мігрантів [112; 165], дітей-сиріт та дітей, які залишилися без піклування батьків [187], девіантів [27; 179]) та кризового консультування неповнолітніх [11; 90]. Просвітницько-розвивальне консультування представлено, передусім, у контексті профорієнтації школярів [89; 97]. Дещо ширше розкриті питання сутності, змісту та напрямів консультування сім'ї в діяльності соціального педагога ЗНЗ [16; 71; 93; 203; 207 та ін.]. Низка праць вітчизняних учених присвячена використанню консультування під час роботи соціального педагога щодо оптимізації соціальної ситуації в неблагополучних [218] та кризових сім'ях [123], підвищення педагогічної культури батьків [91], сприяння батькам у вирішенні проблем дітей шкільного віку [101], вихованні обдарованих учнів

[96; 245], профілактиці вживання психоактивних речовин дітьми [92]. Водночас вчені або розглядають зміст консультативної діяльності досить широко, або, навпаки, деталізують його щодо конкретної групи клієнтів.

Щодо позицій, представлених у вітчизняній та російській літературі, то вчені, як правило, розглядають питання консультування батьків, вчителів і учнів, як рівноцінні. Серед найбільш актуальних вони зазначають: проблеми взаємовідносин (між однолітками, учителями й учнями, батьками й дітьми) [154, с. 47]; проблеми, що пов'язані з нестачею інформації (напрями роботи соціальних установ, вікові особливості дітей та ін.) [88, с. 68]; питання шкільної успішності, розвитку здібностей, відхилень у поведінці тощо [24, с. 18]; питання учнів, пов'язані з важкими життєвими ситуаціями, соціально-педагогічні труднощі батьків, педагогів, адміністрації [137, с. 45; 207, с. 33].

Вивчення європейського досвіду шкільного консультування доводить, що тут увага, насамперед, зосереджена на дитині. Консультанти полегшують комунікацію серед вчителів, батьків, адміністраторів і учнів, щоб пристосувати оточення школи в кращих інтересах кожного окремого учня [248; 270]. Окрім того, С. Елі та Р. Дастін підкреслюють, що консультативна діяльність у школі «виявляється значно ефективнішою, коли у фокусі опиняється не стільки зміна поведінки [чого часто прагнуть наші батьки і вчителі], скільки такі питання, як прийняття рішень, самоцінність, сприйняття себе як особистості, та інші, що не є предметом об'єктивного вимірювання» [294, с. 22].

Ускладнює можливість окреслення чіткого та однозначного змісту консультативної діяльності соціального педагога ЗНЗ і те, що під час розгляду окремих груп клієнтів тематика такої діяльності досить різноманітна і формується на різних підставах. Так, Т. В. Воленчук відштовхується від тих запитів, з якими найчастіше звертаються до соціального педагога [38, с. 1]. А О. В. Пожидаєва, визначаючи змістові блоки консультування соціального педагога ЗНЗ, здійснює спробу об'єднати і запити (консультування з проблем готовності дитини до школи, професійного самовизначення тощо), і форми

(індивідуальна і групова консультативна підтримка учнів), і об'єкти (групи ризику, старшокласники, батьки та ін.) консультативної діяльності [171, с. 45].

Отже, з огляду на багатогранність підходів до змісту консультативної діяльності соціального педагога ЗНЗ, ми визначили за необхідне окреслити основні напрями такої діяльності, а тоді сформувані їхнє змістове наповнення. Зміст напрямів ми визначили, спираючись на праці В. С. Бакуліна [10], Н. І. Бараковської [12], Т. Ю. Білошицької [20], Т. В. Воленчук [38], О. В. Гончарової [55], Н. Ф. Дівіциної [64], Н. П. Краснової [101], Л. С. Неїжапи [147], М. Н. Певзнера [146], Т. А. Шишковець [207] та інших дослідників, а також на основі вимог, вказаних у Листі МОН України від 02.08.2001 №1/9-272 «Про особливості діяльності практичних психологів (соціальних педагогів) загальноосвітніх навчальних закладів» [114]. *За метою ми визначили такі напрями консультативної діяльності соціального педагога ЗНЗ:*

- *консультативно-діагностичний* – консультування за результатами дослідження; повідомлення результатів діагностики, роз'яснення їх для учасників навчально-виховного процесу, або проведення діагностичної роботи, щоби надалі виробити спільно з клієнтом більш точну й конкретну програму дій щодо подолання певного недоліку чи розвитку навички, якості;

- *консультативно-просвітницький* (консультативно-інформаційний) – повідомлення учасникам навчально-виховного процесу інформації про питання, які їх цікавлять (щодо прав чи обов'язків; знань, умінь чи навичок; адрес фахівців чи соціальних служб; особливостей вікового чи гендерного розвитку, професійного самовизначення; щодо вдосконалення педагогічної діяльності; налагодження взаємостосунків різних поколінь у родині; методів педагогічного впливу, організації режиму навчання, відпочинку й дозвілля; шкільних проблем), або про джерела, де можна цю інформацію отримати. Т. А. Шишковець, навіть, вводить поняття «консультант-інформатор», вказуючи, що саме цю роль виконує фахівець, працюючи з батьками [207, с. 58];

- *консультативно-посередницький* – консультативна діяльність соціального педагога спрямована на налагодження чи з'ясування відносин між

учасниками навчально-виховного процесу, між школярем і суспільством. О. С. Гречіна вказує, що в разі появи запиту на психотерапевтичне чи психологічне консультування фахівець виконує роль диспетчера, спрямовуючи до інших фахівців [57]. А М. Ю. Чібісова зауважує, що у тому разі, коли клієнту необхідна консультативна допомога, надати яку на базі школи не можна, соціальному педагогу важливо не просто скерувати його в психологічний центр, а й пояснити значення такого спрямування [231, с. 11];

– *консультативно-профілактичний* – соціальний педагог надає консультативну допомогу учасникам навчально-виховного процесу з питань запобігання негативним явищам у їхній поведінці (важковиховуваності, конфліктів, булінгу, залучення до алкоголю, наркотиків, раннього сексу) чи педагогічній діяльності (помилки у вихованні дитини, явища насильства й жорстокості); сприяє формуванню толерантного ставлення до дітей з інвалідністю, іншої раси, національності, релігійної належності тощо; проектуванню продуктивних зразків професійної поведінки педагогів;

– *консультативно-розвивальний*: соціальний педагог здійснює:
а) консультування учнів із питань розвитку навичок здорового способу життя, окремих соціальних навичок чи компетенцій, соціальної активності, організації конструктивного дозвілля тощо; б) консультування вчителів із питань розвитку здібностей та обдарованості, окремих соціально значущих якостей та властивостей, особистості учнів, розвитку розвитку учнівського колективу та ін.; в) консультування батьків із питань розвитку батьківської компетентності, особистісного зростання школяра, розвитку його позашкільних інтересів, здібностей, стосунків з іншими дітьми тощо;

– *консультативно-коректувальний* – у процесі консультативної діяльності соціального педагога відбувається уточнення інтересів, потреб, схильностей і можливостей школярів та, на цій основі, коректування їхніх намірів, шляхів та способів дій; виправлення помилок у педагогічній діяльності; допомога в запобіганні професійного вигорання вчителів, реконструкції професійного досвіду; коректуванні відносин батьків із дітьми тощо;

– *консультативно-терапевтичний* – у процесі консультативної діяльності соціальний педагог надає допомогу та підтримку школярам, що перебувають у стані актуального стресу, конфлікту, сильного емоційного переживання (почуття самотності, суїцидальні думки, страхи, дисморфоманія, школофобія), пропонує їм прийоми саморегуляції чи аутотренінгу; сприяє формуванню сприятливого психологічного клімату в освітньому закладі, налагодженню ефективної взаємодії в педагогічному середовищі; підтримує батьків у разі виявлення серйозних проблем у їхньої дитини чи подіями в сім'ї (розлучення, смерть близьких тощо). Соціальний педагог у рамках цього напрямку може здійснювати консультування вчителів чи батьків з особистісних проблем, однак цьому разі доречніше спрямувати їх до іншого спеціаліста.

Напрями консультування нами було визначено за переважною ознакою. Однак, як показує практика, здебільшого цей процес є комплексним, тобто повідомлення інформації (просвітницьке консультування) може супроводжуватися й порадами щодо формування певних навичок в учасників навчально-виховного процесу (розвивальне консультування).

Другий важливий момент, який ми враховували, розглядаючи напрями консультативної діяльності соціального педагога, це необхідність опори на віково-психологічний підхід у консультуванні. Так, Г. В. Бурменська, О. І. Захарова та О. О. Карабанова, автори цього підходу, стверджують: «Ми пов'язуємо специфіку віково-психологічного консультування із застосуванням системного аналізу явищ дитячого розвитку, ... тобто із розглядом їх у контексті соціальної ситуації розвитку, ієрархії видів діяльності та психологічних новоутворень у сфері свідомості та особистості дитини» [37, с. 4]. Однією з вимог віково-психологічного підходу є комплексність під час надання консультативної допомоги дитині. У такому разі важливо враховувати можливості конкретного вікового етапу, тобто того, хто приходить на консультацію – молодший школяр, підліток чи юнак, а також особливості соціального оточення – батьків, опікунів, вчителів та ін. Саме тому за

об'єктом ми виокремили такі напрями консультативної діяльності соціального педагога ЗНЗ:

1. *Консультування школярів* – напрям допомоги у вирішенні загальних, часткових та індивідуальних завдань шкільного дитинства й запобіганні труднощів, поки вони не загострилися і не створили конфліктних ситуацій або дискомфорту особистості. Активними учасниками консультативного процесу в школі стають учні середньої та старшої школи. Водночас, як зазначає Н. І. Гуткіна, вони самі досить рідко звертаються по допомогу, з їхніми проблемами приходять до фахівця дорослі. У тому разі, коли таке звернення відбулося, то «психотерапевтичний ефект повинен бути досягнутий швидко. Адже одна проблема породжує нові, що ... істотно впливає на психічний розвиток дитини загалом» [61, с. 15]. Отже, диференціація змісту консультативної діяльності соціального педагога за віковою ознакою передбачає консультування підлітків і юнаків. Щодо змісту запитів, з якими звертаються самі учні, то головним чином – це питання стосунків із дорослими та однолітками, самовиховання, професійного та особистісного самовизначення, культури розумової праці та поведінки [103; 152; 187 та ін.].

2. *Консультування батьків* – один зі способів педагогічної просвіти – допомога зорієнтуватися в прийомах і методах виховання своїх дітей, питаннях організації з ними педагогічно доцільної та сприятливої взаємодії, напрямих розвитку школярів згідно з їхніми задатками, нахилами, здібностями, індивідуальними, психічними та фізичними особливостями. Воно повинне також сприяти оптимізації зв'язків школи з батьками та дітей зі школою, допомагати кожному з членів сім'ї знайти позитивну стратегію поведінки. Це важливо для вирішення низки труднощів виховання й навчання. «Необхідність роботи з батьками, – підкреслюють Н. Г. Богданович та О. О. Кедярова, – зумовлена їхньою роллю у формуванні унікальної для кожної дитини соціальної ситуації розвитку – однієї з істотних детермінант розвитку особистості дитини» [23, с. 13]. За таких умов зміст консультативної діяльності соціального педагога ЗНЗ із батьками може визначатися за віковою

ознакою (консультування батьків молодших школярів, батьків підлітків, батьків старших школярів) або за запитом батьків (з питань навчання чи виховання, особистісного розвитку, профілактики девіацій, взаємодії з дитиною та ін.). Означеному питанню, як ми вказували раніше, присвячена значно більша частина праць вчених у порівнянні зі школярами [88; 91; 101; 203; 207 та ін.] Щодо звернень батьків з особистих проблем, то, у цьому разі, доцільно порадижити компетентного спеціаліста поза межами школи.

3. *Консультування педагогів* – допомога з різних соціально-педагогічних питань навчання, виховання й поведінки учнів, щодо вирішення конфліктних ситуацій та активної професійної взаємодії з батьками, адміністрацією, іншими педагогами, а також задля професійної адаптації, професійного розвитку чи профілактики професійного вигорання самих вчителів. Т. Ю. Білошицька наголошує, що не всі педагоги вміють адекватно поводитись у суперечливих ситуаціях, демонструвати гнучку поведінку, проявляти емпатію. Тому, «консультування є просто необхідною умовою для підвищення психолого-педагогічної компетенції викладачів та для того, щоб їхня взаємодія з учнями була не просто безконфліктною, а продуктивною» [19, с. 125]. Щодо диференціації змісту консультативної діяльності соціального педагога з учителями, то за віковою ознакою можна виокремити консультування вчителів молодших, середніх і старших класів. Щодо змісту запитів учителів, то цьому питанню присвячена низка праць вітчизняних [18; 19; 102] і закордонних учених [50; 146]. Дослідники, наголошуючи на значенні цього напрямку консультування, вказують, що вчителі є досить проблемними клієнтами. «Педагог, як клієнт, не має достатніх професійних знань у сфері соціальної педагогіки і практичної психології, тому його очікування, як правило, завищені щодо результату й занижені щодо оцінки складності та тривалості процесу консультування» [59, с. 270]. Окрім того, практика показує, що наразі досить частим запитом педагога продовжує залишатися прохання «не стільки роз'яснити поведінкові особливості дітей, скільки безпосередньо (і бажано за короткий час) виправити поведінку дитини» [59,

с. 270]. Щодо звернення педагогів із запитом щодо особистісних труднощів, то соціальному педагогу доцільно виступити посередником та запропонувати звернутися до фахівця чи окремої служби поза школою.

4. *Консультування адміністрації* – допомога в прийнятті ефективних управлінських рішень, що сприятимуть забезпеченню балансу в шкільному житті, тобто позитивній соціалізації та адаптації школяра, ефективному вирішенню конфліктів навчального закладу з учнями та батьками, складанню конструктивних планів навчально-виховних заходів тощо. Учені [102; 206] зазначають, що практика консультування адміністрації в нашій країні є ще мало розвиненою, оскільки керівнику вітчизняного навчального закладу часто потрібно подолати певний психологічний бар'єр, щоби визнати потребу в допомозі свого підлеглого. Однак, як показує вивчення закордонного досвіду [240; 261; 283; 290], шкільний консультант під час роботи з адміністрацією школи виконує низку важливих завдань: забезпечує ініціативу в освітніх реформах; консультує з питань включення учнів у відповідні освітні програми та / або роботи, сприяє створенню мультидисциплінарної команди, щоб допомогти учням в особистісному зростанні тощо.

Безперечно, висвітлені вище напрями консультативної діяльності соціального педагога ЗНЗ є орієнтовними, їхнє змістове наповнення може уточнюватися з урахуванням того, у якому навчальному закладі організовується консультативна діяльність соціального педагога (ЗНЗ, ліцей, професійно-технічний навчальний заклад, інтернат, ВНЗ тощо), а також з урахуванням особливостей груп клієнтів, з якими необхідно працювати (діти трудових мігрантів, діти-сироти чи інваліди, обдаровані, студенти та ін.).

Щодо *форм і методів консультативної діяльності соціального педагога саме в ЗНЗ*, то, спираючись на праці О. С. Гречиної [57] та О. Г. Коломієць [88], ми визначили низку найбільш поширених: 1) контактні – індивідуальні (бесіди, інтерв'ю); консультування в малих групах (консультативний пункт); консультування в колективі (групові консультації на класних годинах, виступи на батьківських зборах, психолого-педагогічні

консиліуми); 2) дистанційні – телефон довіри, консультування в шкільному друці (наприклад, стінгазеті). Водночас аналіз соціально-педагогічної практики доводить, що у школах перевага здебільшого надається словесним методам консультативної діяльності; мало поширеним є он-лайн консультування, яке було б доречним під час роботи зі школярами, котрі «живуть» новими технологіями. Соціальні педагоги практично не використовують таких методів консультування, як ранжування альтернатив, арт-терапія, біографічний метод та інших, що, звісно, обмежує можливості фахівця.

Узагальнюючи вище означені положення щодо сутності, мети, завдань, напрямів та змісту, форм і методів консультативної діяльності соціального педагога ЗНЗ, ми констатували, що досить невизначеним залишається питання про результат такої діяльності, з одного боку, та відповідно про оцінювання ефективності такої діяльності, з іншого. Як показує аналіз соціально-педагогічної практики, оцінка результативності консультативної діяльності соціальних педагогів вітчизняних ЗНЗ (на відміну від низки зарубіжних шкіл) часто відбувається на інтуїтивному рівні та залежить від суб'єктивних уявлень фахівця. Тому виникає необхідність виокремлення критеріїв і показників, з допомогою яких можна буде адекватно оцінити міру ефективності консультативної діяльності. Необхідність визначення показників ефективності обумовлюється також потребою самих соціальних педагогів у моніторингу успішності своєї діяльності, окресленні шляхів підвищення професійної компетентності в напрямі консультативної діяльності в умовах ЗНЗ.

1.3 Критерії та показники ефективності консультативної діяльності соціального педагога в загальноосвітньому навчальному закладі

Інтерес до діяльності соціальних педагогів є обґрунтованим як на етапі спеціальної підготовки, так і в період практичного застосування отриманих знань. Аналіз діяльності психологічних служб освітніх установ показує, що

практична діяльність фахівців (як практичних психологів, так і соціальних педагогів), навіть, за умови отримання в процесі навчання у виші приблизно однакового рівня професійної підготовки, може істотно відрізнятись за ефективністю своєї організації. Водночас не лише активний, а й конструктивний вплив соціального педагога на освітній процес, сприяння вирішенню низки труднощів, з якими звертаються школярі, їхні батьки чи педагоги, можливий за умови фіксації не тільки самого факту консультативної діяльності, а також її моніторингу. У зв'язку із цим, виникає необхідність розробки кваліметричних стандартів консультативної діяльності [127, с. 3].

Тема ефективності організації соціально-педагогічної діяльності – предмет пильної уваги багатьох наукових дисциплін, як, втім, і соціальної практики. Як зауважує О. П. Єгоршин, «ефективність є відносним показником, що вимірюється у відсотках. Не можна плутати економічність із результативністю та продуктивністю. Результативність – це досягнення конкретного результату у встановлені терміни.... Продуктивність – це відношення обсягу випущеної продукції до загальної чисельності працівників з одиницею вимірювання карб / люд» [68, с. 652]. Якщо тлумачити ці положення щодо роботи соціального педагога, то можна констатувати два суттєві недоліки, які мають місце в шкільній практиці. По-перше, досить часто батьки та вчителі прагнуть, щоб зустріч дитини із соціальним педагогом і проведена останнім консультативна бесіда відразу «подіяли», щоб школяр припинив порушувати дисципліну, навчився адекватно спілкуватися з однолітками тощо. Тільки тоді вони вважають, що робота була ефективною. Водночас особливість надання консультативної допомоги полягає в тому, що сам клієнт бере відповідальність за виконання прийнятих рішень чи складену програму дій, а тому отримання результату в цьому разі залежить не лише від соціального педагога. По-друге, якщо ми звернемо увагу на пропоновані в низці навчальних закладів варіанти оцінювання ефективності діяльності соціального педагога, у тому числі й консультативної [106; 164; 172 та ін.], то можна констатувати, що вони часто зводяться лише до вивчення того, скільки

школярів було охоплено роботою, скільки з них відвідало психологічну службу, скільки заходів провів фахівець із певного напрямку роботи чи тематики, скільки методичних розробок він підготував тощо. Ці показники теж важливі в роботі, однак не можуть бути єдиними та ототожнюватися з ефективністю, яка потребує більш комплексної оцінки.

Ще одна важлива думка, висловлена О. П. Єгоршиним, полягає в тому, що «ефективність роботи персоналу правомірно розглядати як частину загальної ефективності підприємства чи організації» [68, с. 652]. Тобто готовність соціального педагога до здійснення консультативної діяльності, наявність у нього соціально значущих якостей, сформованість необхідних знань, умінь та навичок сприяє підвищенню ефективності такої діяльності, однак не визначає підсумковий результат повністю. Адже успіх роботи фахівця в навчальному закладі значною мірою залежить від того, які тут склалися умови, тобто чи отримує він належну підтримку від педагогічного колективу, чи сприймають його як авторитетну особистість, чи має він достатньо повноважень, щоби здійснювати консультування, чи сприяє адміністрація його професійному росту тощо. Саме тому об'єктивне оцінювання ефективності консультативної діяльності соціального педагога можливе лише з урахуванням створених у ЗНЗ організаційно-педагогічних умов його діяльності.

Ми також підтримуємо думку психологів Л. Г. Почебут та В. О. Чікер про те, що «результати оцінювання повинні бути упроваджені в практику», а «правильна оцінка особистості та можливостей фахівця повинна виконувати виховну й коректувальну функції» [173, с. 193]. Водночас у шкільній практиці ще досить часто ми можемо спостерігати факти, коли атестація працівника (до речі, лише одна з багатьох форм оцінки ефективності роботи) проводиться досить формалізовано («здав», «підготував», «провів», «пройшов»), а тому не лише не сприяє професійному вдосконаленню, але іноді, на певний період часу, може навіть знизити ефективність практичної роботи соціального педагога, оскільки, наприклад, підготовка атестаційних матеріалів вимагає часу та зусиль. У результаті атестації фахівець часто отримує лише

документальне підтвердження, що він розвинув свою професійну компетентність, та, у визначених випадках, підвищення оплати праці. Окрім того, атестація часто розглядається без наступного визначення напрямів і шляхів удосконалення практичної діяльності фахівця. Її результати практично не обговорюються, оскільки досить рідко сприймаються як засіб чи стимул професійного росту, а вважаються вже пройденою конкретною сходинкою.

Завершуючи аналіз труднощів вивчення консультативної діяльності в ЗНЗ, слід ще раз наголосити на тому, що така діяльність є процесом багатостороннім та структурованим, а тому оцінити її ефективність лише на основі низки підготованих соціальним педагогом навчально-методичних матеріалів неможливо. Мета консультативної діяльності соціального педагога, її мотиви, доцільність методів і способи впливу, орієнтованість у різновидах консультативної взаємодії та їх реалізація, повноцінна робота кожним із напрямів консультування, контроль результатів – всі аспекти визначають ефективність консультативної діяльності в ЗНЗ. З іншого боку, без необхідних умов для консультування, а також системи знань, умінь, навичок та якостей, неможливо забезпечити ефективність консультування.

Зважаючи на означені вище труднощі в організації оцінювання ефективності діяльності соціального педагога ЗНЗ, ми надалі зосередили свою увагу, по-перше, на дослідженні сутності феномену «ефективність» у теорії та практиці діяльності фахівця загалом та на з'ясуванні змістового наповнення поняття «ефективність» саме щодо консультативної діяльності соціального педагога; а, по-друге, на визначенні та обґрунтуванні системи критеріїв, показників і рівнів ефективності консультативної діяльності соціального педагога ЗНЗ задля подальшого підвищення її ефективності, її оптимізації.

Щодо дослідження сутності феномену «ефективність» у теорії і практиці діяльності фахівця, то нами з'ясовано, що низку напрацювань у цьому плані зроблено в рамках соціальної педагогіки та шкільної психології, а також є тенденція до вивчення та апробації здобутків представників інших наук. Зокрема, у рамках організаційної психології обґрунтовані положення, що

стосуються критеріїв, особливостей та практичних методик оцінки персоналу [68; 173], сутності ефективності в роботі персоналу [68; 122]). Вони дозволяють констатувати, що вивчення результатів роботи працівника здійснюється в процесі оцінювання персоналу, яке розглядається як процедура, з допомогою якої виявляється ступінь відповідності професійно-кваліфікаційного рівня, якостей працівника, його трудової поведінки, кількісних і якісних результатів діяльності певним параметрам, вимогам, еталонам [158, с. 156; 217, с. 145]. Водночас, як підкреслює В. Ю. Корнюшин, «оцінюється тільки ефективність діяльності співробітника, а не сам співробітник. Щодо роботи не можна застосовувати критерій розподілу людей на поганих і добрих. Є люди, чиї професійні, поведінкові чи особистісні характеристики відповідають або не відповідають виконуваній роботі та посаді» [94, с. 4]. Отже, основною метою проведення оцінювання персоналу є визначення, наскільки ефективною є робота працівників організації чи закладу, а також виявлення шляхів її оптимізації.

У роботі ми будемо спиратися на прийняті в теорії управління поняття: *ефективність* – як відповідність того, що робить працівник, меті організації та встановленим вимогам; як виконання роботи найбільш раціональними та економічними методами (способами); а також, як найповніше використання можливостей (здібностей, знань, умінь) працівника; *критерії ефективності* – це ті показники, ті характеристики (трудові, поведінкові, особистісні), ґрунтуючись на яких можна скласти враження про те, наскільки добре працівник виконує свою роботу [122, сс. 7, 21].

Під час аналізу низки методів та методик, визначених щодо оцінювання персоналу, з'ясовано, що вони стосуються переважно працівників виробничої сфери, а тому потребують уточнення щодо фахівців професій типу «людина-людина». Нами встановлено, що з 80-х рр. минулого століття й донині означена проблема активно розробляється в руслі управління ефективністю соціономічної діяльності [243], соціальної роботи [21; 161; 220], соціальних послуг населенню [205; 214; 297], персоналу соціальних служб [217] тощо.

Досить поширеним є розуміння ефективності соціальної роботи як міри максимально можливого в даних умовах задоволення соціальних потреб населення за оптимальних затрат. Таке формулювання співзвучне до питань, на які, як указує П. А. Габор, повинен відповісти соціальний робітник у США: «Як наші клієнти знають, що ми можемо їм допомогти? Як представники нашої професії знають, що ми допомогли нашим клієнтам? Як органи, які фінансують програми (які використовують нас) знають, наскільки ефективно витрачаються їхні долари?» [297, с. 3]. У сфері соціальної роботи частково розроблене питання критеріїв ефективності. Тут присутній і широкий підхід, коли ефективність вважається надскладним феноменом, вивчення якого охоплює оцінювання мети, результату, витрат і умов діяльності [161, с. 115-116]; і вузький, параметричний, коли пропонується звернути увагу на конкретні форми втручання, у зв'язку з різними категоріями клієнтів, що перебувають у різних умовах та різному оточенні [21, с. 315].

Щодо ефективності професійної діяльності безпосередньо соціального педагога, то нам імпонує підхід З. М. Шевців, яка вказує, що «*ефективність соціально-педагогічної діяльності* визначається за реальними результатами роботи соціального педагога з урахуванням стажу, накопиченого досвіду й на основі глибокого аналізу самого процесу діяльності, а також думки клієнтів, колег, працівників соціальних інститутів» [238, с. 32]. Таке тлумачення достатньо глибоке та дозволяє охопити різні грані роботи фахівця, який працює з людьми. Означеного питання торкаються у своїх працях також інші вітчизняні [197; 238] та закордонні [75; 153; 207] вчені. Як показує аналіз праць, їхні позиції можна об'єднати у дві групи: по-перше, у визначенні критеріїв вченими акцент робиться на процесуально-результативному аспекті, зокрема результатах вирішення соціально-педагогічних проблем дітей і дорослих конкретного мікросоціуму; мірі включення дітей і молоді в різні види діяльності в соціумі; динаміці змін у ставленні до базових соціальних цінностей); по-друге, обґрунтування алгоритму оцінювання ефективності здійснюється через особистісно-результативний аспект, а саме ефективність

роботи, рівень оволодіння професійною діяльністю, задоволеність соціального педагога і клієнтів спільною роботою, відповідність об'єктивних і суб'єктивних оцінок діяльності соціального педагога. Водночас достатньо чіткі діагностичні ознаки, на нашу думку, представлено лише для критерію «Ефективність роботи», а способи оцінки є досить узагальненими (як от, педагогічний аналіз планів роботи соціального педагога). У дослідженні А. Й. Капської пропонується здійснювати оцінювання ефективності соціально-педагогічної роботи шляхом оцінювання ефективності конкретних соціальних проектів чи напрямів діяльності та професійної компетентності працівника [205, с. 437]. Загалом підтримуючи таку позицію, ми вважаємо за доцільне ці два напрями поєднати, оскільки ефективність консультативної діяльності як напряму значною мірою зумовлена й особистісно-професійними характеристиками самого соціального педагога.

Досить цінним для нашої роботи можна вважати розроблений Г. А. Суховичем кваліметричний стандарт діяльності соціального педагога. Вчений визначив основні чинники професійної діяльності соціального педагога (особистісні якості, соціально-правове забезпечення освітнього процесу, організація роботи з педагогічним колективом, соціальна активність, документальне оформлення діяльності) та підібрав до них критерії [208, с. 4]. Деякі з означених чинників ми конкретизували, розробляючи власні критерії та показники ефективності діяльності соціального педагога в ЗНЗ.

Звернення до вітчизняної законодавчої бази показало, що деякі питання оцінювання роботи соціального педагога регулюються «Типовим положення про атестацію педагогічних працівників», яке затверджене наказом МОН України № 930 від 06.10.2010 р. (зі змінами, наказ МОН № 1135 від 08.08.2013 р.). Мета атестації тут визначена, як «...забезпечення ефективності навчально-виховного процесу» (п. 1.3), однак поняття «ефективність» поки що не стало ключовим у цьому процесі [210]. Так, згідно з пунктом 3.16 Положення, педагогічний працівник визнається таким, що відповідає займаній посаді, якщо: має освіту, що відповідає вимогам, визначеним нормативно-

правовими актами в галузі освіти; виконує посадові обов'язки у повному обсязі; пройшов підвищення кваліфікації. Тобто ефективності, на нашу думку, стосується лише другий показник. Окрім того, параграфом IV регулюються умови та порядок присвоєння кваліфікаційних категорій за низкою характеристик. Їх можна було б вважати певними критеріями оцінки діяльності, однак вони не конкретизовані не тільки щодо соціального педагога, і щодо будь-якого іншого педагогічного працівника (яких понад двадцять), не містять переліку чітких показників, а також методів чи методик, з допомогою яких їх можна оцінити. Безперечно, що в цьому разі логічно спиратися на кваліфікаційну характеристику та вимоги до кваліфікаційних категорій, наведені в Наказі МОН №864 від 28.12.2006 р. [144]. Однак у жодному з документів не реалізовано кваліметричний підхід, тобто не окреслено системи показників ефективності роботи та методики їх вивчення.

З'ясовуючи поняття *«ефективність» щодо консультативної діяльності соціального педагога*, ми встановили, що наразі єдиним документом, який регулює ефективність саме консультативної діяльності є Державний стандарт соціальної послуги консультування, затверджений Наказом Мінсоцполітики України від 02.07.2015 р. № 678. У ньому зазначено, що *«ефективність надання соціальної послуги визначається під час проведення зовнішнього та внутрішнього оцінювання якості зазначеної послуги»* [140]. Кількісні та якісні показники якості соціальної послуги консультування наведено в Додатку 6, окрім того, п.ХІІІ. 2 документу рекомендує проведення *«опитування отримувачів соціальної послуги та / або їхніх законних представників задля отримання відгуків щодо організації та надання соціальної послуги»*, результати якого обговорюються під час проведення аналізу діяльності надавачів послуги та беруться до уваги надалі в роботі. Означений документ стосується, насамперед, консультування у сфері соціальних послуг, однак ми почерпнули звідти позиції, що стосуються критеріїв оцінювання умов та порядку надання цієї послуги, її інформаційно-методичного забезпечення, приміщення для проведення консультування, вимог до фахівця тощо.

Спроба реалізувати кваліметричний підхід до роботи соціального педагога представлена на сайті Управління освіти, молоді та спорту Олександрійської міської ради Кіровоградської області. У документі «Критерії вивчення ефективності функціонування психологічної служби ЗНЗ» розкрито як загальні критерії оцінювання ефективності роботи служби, так за напрямками роботи. Так, до критеріїв ефективності роботи за консультативним напрямом віднесено: «надання індивідуальних та групових консультацій за результатами психодіагностики; якість та доцільність наданих рекомендацій; консультування адміністрації, педагогів, учнів та їхніх батьків із питань психології; забезпечення роботи консультативних пунктів (з певної проблеми, у межах освітнього округу тощо)» [107]. Тобто акцент зроблено на процесуальному аспекті, проте тут не прописано механізмів і методик оцінювання ефективності діяльності соціального педагога ЗНЗ.

Підсумовуючи зроблені вище узагальнення, ми констатували, що наразі ні поняття, ні критерії чи показники ефективності консультативної діяльності соціального педагога системно не розроблені. Означена обставина спрямувала нас до вивчення теоретичних підходів до порушеного питання в рамках інших наук. Нами було з'ясовано, що наукове обґрунтування ефективності консультування розвивалося, насамперед, у рамках психологічної науки [1; 2; 36; 52; 98; 148; 226; 239 та ін.]. Водночас із другої половини 2000-х років, спираючись на зроблені психологами узагальнення та беручи до уваги, що консультативна діяльність соціального педагога близька за своєю сутністю та структурою до діяльності психолога, означене питання активно почало розроблятися й у соціально-педагогічній науці.

Аналіз соціально-педагогічної літератури підтверджує, що перші кроки в цьому плані були зроблені у рамках побудови моделі соціального педагога як фахівця. Проведений нами аналіз свідчить, що, досить багато вчених [13; 62; 71; 83; 88; 108; 170] поділяють думку про те, що вирішальними в професійній діяльності є саме особистісні характеристики соціального педагога-консультанта. Водночас, Ф. Бурнард зауважує, що «консультантами стають

дуже різні люди. ... вони займаються консультуванням у найрізноманітніших умовах. Було б нерозумно припустити, що всі ці люди мають один і той же особистісний профіль або один і той же набір особистісних якостей» [29, с. 21]. Тому ми в дисертаційній роботі не деталізували надмірно структуру особистості соціального педагога, а спиралися на професійно необхідні якості фахівця, визначені кваліфікаційною характеристикою, наведеною в Додатку до Наказу МОН №864 від 28.12.2006 р. [144]. Серед них, насамперед, розвинені комунікативні та організаційні здібності; здатність співчувати, співпереживати; ціннісні орієнтації, спрямовані на розвиток особистості дитини як найвищої цінності суспільства, на творчу педагогічну діяльність. Детальний аналіз цих якостей ми розкрили в статті «Особистісні характеристики соціального педагога як чинник ефективної консультативної діяльності» [47]. На нашу думку, важливо допомогти зрозуміти фахівцю, які сторони його особистості потребують змін для підвищення ефективності консультативної взаємодії в умовах ЗНЗ, а це дозволить соціальному педагогу надалі самостійно працювати над їх розвитком.

На противагу представленій вище позиції багато сучасних учених переконані, що успіх консультативної діяльності соціального педагога залежить, насамперед, від рівня оволодіння ним у процесі університетського навчання комплексом знань, умінь і навичок, які забезпечать його теоретичну та практичну готовність до надання такого виду професійної допомоги [104; 185; 189; 204; 211; 219 та ін.]. За таких умов серед базових зазначають: знання теоретичних засад соціально-педагогічного консультування, технологій консультативної взаємодії з клієнтом, а також особливостей комунікації із різними категоріями клієнтів у різних сферах життєдіяльності людини, зокрема, освітній; володіння системою умінь організації консультативної взаємодії, а також навичок ефективного вирішення актуальних ситуацій консультування дітей різних вікових категорій та їхніх батьків. Ми вважаємо цей показник доречним, однак, насамперед, щодо майбутніх фахівців. Для практиків більш важливе їхнє практичне використання, тобто процесуальний

аспект. Водночас праць саме методичного характеру, у яких би розкривалися особливості практичного використання соціальним педагогом здобутих знань та умінь під час організації консультативного процесу не так багато. Деякі з них стосуються роботи в конкретних установах (як от, у школі [38], у системі початкової професійної освіти [187] тощо), а також із конкретними групами клієнтів (неповнолітніми правопорушниками [90; 227], випускниками шкіл-інтернатів [100], дітьми трудових мігрантів [112; 165] та ін.). Очевидно, якщо вносити сформованість фахових знань та умінь як критерій ефективності консультативної діяльності, то його показники потребують певного уточнення щодо змісту й напрямів такої роботи соціального педагога саме в ЗНЗ.

З аналізу психолого-педагогічних джерел ми можемо також констатувати, що важливою ланкою питання ефективності консультативної діяльності є готовність фахівців до неї. Є. І. Холостова вказує, що «словники здебільшого визначають консультанта як людину, підготовлену до надання порад» [209, с. 209]. Водночас результати наших досліджень підтверджують, що цей напрям представлений переважно працями, що стосуються готовності до консультативної взаємодії психологів-практиків [7; 9; 182; 227; 228]. У 2011 р. були захищені дисертаційні дослідження, що розглядають означене питання щодо фахівців інших професій, зокрема, майбутніх юристів (М. Є. Василенко [34]) та соціальних педагогів (О. В. Пожидаєва [171]). О. В. Пожидаєва визначає готовність майбутнього соціального педагога до консультативної діяльності, як «інтегральне особистісне утворення, що ґрунтується на мотиваційно-ціннісному ставленні до надання консультативних послуг клієнтові, містить знання сутності консультативної діяльності, характеризується застосуванням необхідних професійно-педагогічних умінь і навичок реалізації професійних цілей» [171, с. 94]. Тобто поняття готовності, дозволяє об'єднати в собі деякі з вище названих складових ефективності.

У процесі аналізу вказаних вище праць ми також переконалися, що серед структурних компонентів готовності до консультативної діяльності визначають професійний досвід (консультативні знання та уміння тощо),

професійну спрямованість (інтерес та мотивація до консультативної діяльності тощо), професійно значущі якості, які впливають на успішність консультативної діяльності. Отже, готовність соціального педагога ЗНЗ до консультативної діяльності може бути одним із критеріїв ефективності організації консультативної діяльності соціального педагога ЗНЗ, а сформованість вказаних вище якостей фахівця та рівень оволодіння фаховими знаннями та вміннями – його показниками.

Треба зазначити, що буде принципово неправильно обмежити ефективність консультативної діяльності соціального педагога ЗНЗ лише його суб'єктивними характеристиками, адже, як ми зауважували вище, консультування завжди здійснюється в конкретних умовах і щодо певної групи клієнтів. Саме тому в своїй роботі ми звернулися до вивчення закордонного досвіду надання консультативної допомоги в системі освіти. Так, вчені Німеччини, Польщі, США, Франції, Швеції переконані, що модель успішного шкільного консультанта [252; 286; 289] та шкільного соціального педагога / працівника [258; 266; 273; 292; 298] охоплює низку компетентностей, якими повинен володіти фахівець, а також його відповідність кваліфікаційним характеристикам і посадовим обов'язкам. Однак тут особливий акцент робиться й на організаційному критерії консультативної діяльності, тобто на ролі умов, створених у навчальних закладах, які сприятимуть більш продуктивній праці та належній організації консультативної діяльності.

Щодо створення нормальних умов праці, то, як наголошує П. Д. Павленок, – це найважливіший чинник соціальної захищеності самих працівників; «наявність тих або інших умов може позначатися позитивно або негативно на діяльності соціономів» [161, с. 117]. У пункті 1.4 Наказу МОН України № 691 від 19.10.2001 р. «Про затвердження Положення про психологічний кабінет дошкільних, загальноосвітніх та інших навчальних закладів» зафіксовано, що «навчальний заклад забезпечує організаційні, фінансові та матеріальні умови, необхідні для функціонування психологічного

кабінету» [143]. Тут також визначено вимоги до оформлення психологічного кабінету, його матеріально-технічного оснащення, необхідних навчально-методичних матеріалів та документації. Але, як свідчить вивчення досвіду функціонування психологічних служб освіти, досить часто вони фінансуються за залишковим принципом, у кабінеті може працювати не тільки методист закладу, а й інші педагогічні працівники, мають місце порушення нормативів щодо розмірів кабінету; значну частину навчально-методичного забезпечення фахівці купують за власні кошти. З іншого боку, і сам соціальний педагог повинен подбати про забезпечення організаційних умов, які допоможуть підвищити ефективність консультативної допомоги. Ці та інші питання, що стосуються організації умов для консультативної діяльності соціального педагога в ЗНЗ, потребують об'єднання в окрему групу критеріїв і показників задля їх оцінювання та, за необхідності, оптимізації.

Вивчення закордонного досвіду також доводить, що не тільки під час роботи з персоналом виробництв, а й на рівні шкіл давно практикується відбір і конкурсний підбір шкільних консультантів та соціальних працівників, супровід та супервізія їхньої діяльності надалі [268; 282]; розроблено спеціальні методичні рекомендації, як підготуватися до нового навчального року, провести самодіагностику своїх компетенцій і скласти план професійного удосконалення [261; 264]. Згідно з вітчизняним законодавством, ці функції покладені на відповідні органи управління освітою (стаття 14 пункт 2 Закону України «Про освіту» [72]), а не безпосередньо на навчальний закладу, що певною мірою ускладнює оцінювання цього показника.

У процесі дослідження проблеми критеріїв ефективності діяльності соціального педагога в ЗНЗ виявлено, що науковці [155; 205] та вчені-практики [220] суттєву роль в оцінюванні консультативної діяльності відводять наявності, якості та вчасності оформлення належної документації, а також дотриманню прав клієнтів під час консультативної діяльності. Саме тому ми вважали за доцільне окремо окреслили показники такого критерію ефективності консультативної діяльності соціального педагога ЗНЗ,

яксоціально-правове забезпечення консультативної діяльності. Тут ми спиралися на документи, що регулюють діяльність соціального педагога, зокрема Листи МОН України №1/9-352 від 27.08.2000 р. [115], №1/9-272 від 02.08.2001 р. [114], №1/9-128 від 05.03.2008 р. [113], №1/9-683 від 26.09.12 р. [116] та Накази МОН №864 від 28.12.2006 р. [144] і №616 від 02.07.2009 р. [141].

У процесі дослідження ми переконалися, що результат консультування багато в чому залежить і від досягнення порозуміння між консультантом і тим, кого консультують, а для цього, як зазначає В. М. Шахрай, необхідно дотримуватися низки технологічних умов, що визначають стратегію й тактику консультативної діяльності [237, с. 142]. Зокрема вчені визначають такі порівняльні особливості поведінки під час консультації соціального педагога професіонала і непрофесіонала: постановка цілей консультування; стратегія консультування, що проявляється в рекомендаціях, пропонованих клієнту; сприйняття того, що відбувається під час консультації; орієнтація під час тлумачення «сповіді» клієнта; усвідомлення власних можливостей та обмежень; усвідомлення впливу, що чиниться на клієнта, і зворотного впливу клієнта на соціального педагога-консультанта; орієнтація на особистість клієнта та його проблему під час проведення сповіді; відповідні реакції на дії клієнта й на ситуацію консультування, яка склалася; повага до людської гідності клієнта; конфіденційність консультування [99, ссс. 23-25; 223, сс. 51-53]. Зміст цих положень було уточнено Ю. В. Клочан щодо ефективності консультанта [83, с. 87]. Спираючись на ці рекомендації, ми окреслили відповідні критерії та показники ефективності процесуального аспекту консультативної діяльності соціального педагога ЗНЗ.

Важливим у нашій роботі стало також виокремлення показників, що стосуються оцінки результатів консультативної діяльності соціальним педагогом і самими учасниками навчально-виховного процесу. Як показав аналіз літератури, це питання висвітлено здебільшого щодо забезпечення якості консультативної роботи шкільного психолога [126; 181; 195; 198; 263 та

ін.]. Так, Н. С. Сашенкова серед таких критеріїв називає: кількість звернень вчителів, батьків, інших учасників навчально-виховного процесу; структуру запитів; збільшення кількості запитів, спрямованих на саморефлексію та саморозвиток [195, с. 54]. Г. В. Крупеніна та С. Б. Малих (спираючись на досвід німецьких колег) серед критеріїв ефективності діяльності шкільного консультанта називають: позитивні зміни, що відбуваються в тих або інших сферах шкільного життя; об'єктивно спостережувані зміни в можливостях та поведінці суб'єктів освітнього процесу; особисту задоволеність працівника та клієнтів результатами консультативної діяльності та ін. [108, с. 14-15; 126, с. 140]. М. М. Семаго та Н. Я. Семаго наголошують, що достатньо адекватним показником ефективності роботи фахівця зі школярами може слугувати підвищення ступеня їх адаптації (тобто зменшення дезадаптації) у результаті спеціальної допомоги [198, с. 21].

Отже, узагальнивши наведені вище положення, ефективність консультативної діяльності соціального педагога ми визначили, як комплексну якісно-кількісну характеристику цієї діяльності, щодозволяє оцінити діяльність фахівця, зіставивши її з необхідними вимогами до умов проведення, готовності до виконання, очікуваними та отриманими результатами.

Спираючись на дослідження згаданих вище науковців та на вітчизняну законодавчу базу, що регулює питання діяльності соціального педагога, у тому числі в ЗНЗ, нами було обґрунтовано *критерії та показники ефективності консультативної діяльності соціального педагога ЗНЗ*. Ми також спиралися на загальний алгоритм застосування кваліметричного підходу для оцінювання освітньої діяльності, представлений В. В. Григораш [58] та адаптований нами до мети дослідження: а) визначення структури об'єкта оцінювання (консультативної діяльності); б) визначення критеріїв і показників консультативної діяльності соціального педагога ЗНЗ; в) визначення коефіцієнтів вагомості кожного показника та вибір шкали оцінювання; г) оцінювання консультативної діяльності соціального педагога; д) розробка

рекомендацій за результатами оцінювання щодо підвищення ефективності консультативної діяльності соціального педагога ЗНЗ.

Перший критерій – *організаційне забезпечення консультативної діяльності соціального педагога ЗНЗ* – оцінювався за такими показниками:

1.1. Наявність у навчальному закладі необхідних умов для консультативної діяльності. У навчальному закладі створені організаційні та матеріально-технічні умови, необхідні для організації консультативної діяльності; в учасників навчального-виховного процесу формується позитивна мотивація щодо отримання консультативної допомоги; адміністрація позитивно сприймає соціального педагога і створює йому можливості для розвитку професійної компетентності в напрямі консультативної діяльності.

1.2. Підготовленість робочого місця соціального педагога для консультативної діяльності. Соціальний педагог дбає, щоб приміщення для проведення консультування відповідало вимогам для комфортного спілкування з учасниками навчально-виховного процесу.

1.3. Доступність консультативної діяльності. Соціальний педагог: вживає заходів щодо інформування учасників навчально-виховного процесу про можливість отримання консультативної допомоги, порядок звернення; інформація про це розміщується в доступному місці.

Другий критерій – *соціально-правове й методичне забезпечення консультативної діяльності соціального педагога ЗНЗ* – оцінювався за такими показниками:

2.1. Забезпеченість соціального педагога базовими нормативно-правовими документами та методичними матеріалами, необхідними для організації консультативної діяльності. У ЗНЗ соціальний педагог має доступ до нормативно-правових актів у сфері здійснення професійної діяльності загалом і консультативної діяльності зокрема; забезпечений навчально-методичними матеріалами і виданнями консультативного змісту.

2.2. Упорядкованість соціальним педагогом методичних матеріалів, необхідних для організації консультативної діяльності та належне

документальне її оформлення. Соціальний педагог формує банк: довідково-інформаційних матеріалів, які сприяють консультативній діяльності; навчально-методичних матеріалів, які сприяють оптимізації консультативній діяльності з учнями, батьками, педагогами. Фахівець своєчасно і якісно веде, оформляє та зберігає документацію, що стосується процесу консультування.

2.3. Дотримання прав учасників навчально-виховного процесу під час консультативної діяльності. Соціальний педагог ставиться до учасників навчально-виховного процесу з повагою (незалежно від їхньої раси, національності, культури, релігії, віку, статі, соціального статусу чи стану), з терпінням, з огляду на їхній фізичний і психічний стан; не допускає будь-якої форми насильства; вживає заходів щодо захисту персональних даних та конфіденційності інформації щодо учасників навчально-виховного процесу, змісту їхніх консультативних запитів.

Третій критерій – *процесуальне забезпечення соціальним педагогом ЗНЗ консультативної діяльності* – оцінювався за такими показниками:

3.1. Забезпечення соціальним педагогом комплексного підходу в організації консультативної діяльності у ЗНЗ. Соціальний педагог забезпечує: врахування в роботі загальних особливостей консультативної діяльності в ЗНЗ; підпорядкування змісту консультативної діяльності шкільній навчально-виховній роботі; охоплення консультативною діяльністю учасників навчально-виховного процесу за визначеними напрямками.

3.2. Технологічне забезпечення консультативної діяльності соціального педагога та вміння організувати консультативний процес: сформованість у соціального педагога умінь (комунікативних, аналітичних, психологічної дії) організувати консультативний процес; організація консультативної діяльності з урахуванням запитів і можливостей учасників навчально-виховного процесу, вимог конкретної ситуації; широта спектру, доцільність та адекватність використовуваних фахівцем форм, видів і методів консультативної діяльності; дотримання процедурних аспектів консультування (вибір місця консультації, регулярність зустрічей тощо).

3.3. Співпраця соціального педагога з усіма учасниками навчально-виховного процесу для оптимізації консультативної діяльності: співпраця з органами учнівського самоврядування, практичним психологом, членами педколективу для налагодження позитивного мікроклімату в шкільному середовищі; співпраця з батьками чи особами, що їх замінюють, задля сприяння успішній соціалізації школяра; співпраця з іншими фахівцями, що працюють в освітніх установах чи в установах для дітей, задля надання таких видів допомоги, що не входять до компетенції соціального педагога.

Четвертий критерій – *особистісна готовність соціального педагога ЗНЗ до консультативної діяльності* – оцінюється за такими показниками:

4.1. Вмотивованість консультативної діяльності. Соціальний педагог: розуміє важливість консультативної діяльності в ЗНЗ; займається нею свідомо, керуючись позитивними мотивами; зацікавлений у консультативній самоосвіті.

4.2. Психологічна готовність до консультативної діяльності. Соціальний педагог: володіє необхідними якостями для забезпечення гуманного характеру консультативної взаємодії; усвідомлює необхідність постійного підвищення рівня сформованості професійно значущих особистісних якостей, щоб оптимізувати консультативну взаємодію в умовах ЗНЗ.

П'ятий критерій ефективності – *продуктивність консультативної діяльності соціального педагога ЗНЗ* – оцінювався за такими показниками:

5.1. Доцільність наданих порад: позитивне й оптимальне вирішення завдань розвитку, виховання й навчання в процесі консультативної діяльності в ЗНЗ (надання допомоги школярам, батькам / законним представникам, педагогам та іншим учасникам навчально-виховного процесу).

5.2. Якість наданих консультативних порад: позитивні зміни, що відбуваються з клієнтами-школярами після проведення консультування (підвищення ступеня адаптації учнів, їхнє особистісне зростання, оптимізація самопочуття, нормалізація поведінки та розширення спектру можливостей).

5.3. Особиста задоволеність соціального педагога консультативною діяльністю: мотивація до практики в цьому напрямі надалі, почуття особистої ефективності, міра прояву професійного вигорання.

На основі отриманих результатів була сформована характеристика *рівнів ефективності консультативної діяльності соціального педагога ЗНЗ*.

Високий (системний) рівень дозволяє стверджувати, що в ЗНЗ на необхідному рівні створені умови для консультативної діяльності, які відповідають визначеним показникам організаційного, соціально-правового й методичного забезпечення; соціальний педагог під час консультативної діяльності дотримується прав учасників навчально-виховного процесу, вчасно й належно документально оформляє консультативну діяльність; особистісні якості здебільшого сформовані, проявляє готовність їх удосконалювати; має виражену позитивну мотивацію до консультативної діяльності; систематично займається самоосвітою для збагачення консультативних знань; активно і творчо організовує консультативну діяльність на практиці відповідно до технологічних вимог; оригінально вирішує професійні завдання; здатен до пошуку нових підходів; активно пропагує свої послуги, результати діяльності та співпрацює з іншими учасниками навчально-виховного процесу; надані поради є якісними та доцільними, сприяють позитивним змінам у шкільному житті та особистісному розвитку учасників навчально-виховного процесу, які позитивно відгукуються про отриману допомогу та рекомендують її іншим; соціальний педагог відчуває задоволення від своєї роботи.

Середній (адаптивний) рівень засвідчує, що в навчальному закладі умови для консультативної діяльності загалом позитивні, однак за окремими визначеними показниками організаційного, соціально-правового й методичного забезпечення потребують удосконалення; під час консультативної діяльності соціальний педагог дотримується прав учасників навчально-виховного процесу, однак документальне оформлення консультативної діяльності не завжди вчасне й належне; особистісні якості виражені помірно, мотивація до консультативної діяльності помірно виражена з переважанням нейтральних

мотивів; краще проявляються комунікативні уміння, прояв аналітичних умінь та психологічної дії епізодичний; організація консультативної діяльності відбувається на основі стандартного алгоритму, фахівець часто звертається по допомогу до інших фахівців, прагнучи пристосуватися до специфіки роботи навчального закладу; консультативною самоосвітою займається періодично; під час вирішення професійних завдань використовує стандартні підходи, свої послуги не пропагує, а результати діяльності висвітлює лише на запит; співпрацю з іншими суб'єктами організовує лише за неможливості самостійно вирішити питання консультативної діяльності; надані поради є якісними, однак напрями консультування обмежені інформативним та діагностичним аспектами; позитивні зміни в шкільному та особистісному житті учасників навчально-виховного процесу можна оцінити як «недопущення гіршого»; а тому вони загалом позитивно відгукуються про отриману допомогу, однак кількість і зміст запитів залишаються без змін; соціальний педагог іноді відчуває певне незадоволення чи напруженість від своєї роботи.

Низький (репродуктивний) рівень проявляється, коли в навчальному закладі не створено повноцінні умови для ефективної консультативної діяльності, є низка порушень вимог щодо організаційного, соціально-правового і методичного забезпечення; фахівець може несвідомо порушувати конфіденційність, «розриваючись» між інтересами школярів, батьків, педагогів та адміністрації; документальне оформлення консультативної діяльності лише за наявності зовнішнього контролю й не завжди належним чином; слабкий характер вираження особистісних якостей, недостатнє розуміння їхньої ролі в консультуванні та мотивації на самовдосконалення; мотивація до консультативної діяльності слабо виражена, переважають дефіцитарні мотиви; консультативні знання проявляються поверхнево, як залишкові після навчання у вищі; консультативні уміння розвинені переважно на рівні здатності вступати в елементарний контакт з клієнтом, однак технологією консультативної діяльності фахівець не володіє; прагнення до занять консультативною самоосвітою незначне; вирішення професійних

ситуацій відбувається на основі систематичних спроб та помилок; спілкування з учасниками навчально-виховного процесу зведені до мінімуму; надані поради носять переважно посередницький характер (клієнтів просто спрямовують в інші служби чи до інших фахівців); зміни в житті учасників навчально-виховного процесу простежити важко, а тому вони мало звертаються по допомогу; соціальний педагог не відчуває задоволення від своєї роботи, постійно напружений і має думку її змінити.

Ми допускаємо, що у соціального педагога може також бути і *критичний рівень* ефективності консультативної діяльності (*неефективний*). Водночас свідомо не даємо його характеристики, оскільки вважаємо, що якщо низький рівень (теж небажаний) може бути зумовлений невеликим стажем роботи фахівця, то соціальний педагог, який проявляє критичний рівень, є професійно непридатним до роботи у сфері діяльності «людина – людина» загалом та в напрямі консультативної діяльності зокрема. Така людина є випадковою в освітньому закладі, їй байдужі її обов'язки, а тому ніякі впливи, в тому числі в рамках експерименту не забезпечать ефективності її роботи.

Для означених вище показників були визначені коефіцієнти вагомості, вибрана шкала оцінювання, яка була співвіднесена з комплексом діагностичних методик (дод. А). Результати проведеної діагностики подані у підрозділі 2.1. Проведене оцінювання консультативної діяльності соціального педагога допомогло виявити та окреслити організаційно-педагогічні умови консультативної діяльності соціального педагога ЗНЗ та розробити відповідні рекомендації, щоб підвищити її ефективність.

Висновки до розділу 1

Узагальнено наукові та законодавчі положення та з'ясовано, що консультування в системі професійної діяльності соціального педагога є різновидом діяльності соціального педагога, що передбачає сприяння всім категоріям дітей, їхнім батькам і групам близького оточення в процесі

усвідомлення сутності проблеми та мобілізації своїх ресурсів задля вирішення завдань самореалізації, освоєння соціокультурного досвіду й соціального виховання для успішної інтеграції в суспільство. Окреслено структурні компоненти консультативної діяльності соціального педагога: спонукально-ціннісний (мотиви, мета й завдання консультативної діяльності); прогностично-проективний (контингент консультативної діяльності, предмет консультування, вид консультативної взаємодії); виконавчо-реалізуючий (форми й методи консультування); оцінювально-порівняльний (виявлення неузгодженості в результатах і процесі їхнього досягнення).

Встановлено, що за кордоном консультативна діяльність розглядається як порадицтво чи наставництво, яке здійснюється в початковій, середній або старшій школі для надання освітньої, кар'єрної, особистісної та соціальної допомоги учневі чи студенту. Здебільшого цю послугу забезпечує компетентний і досвідчений фахівець, який здобув педагогічну освіту та пройшов додаткову підготовку в сфері консультування; як правило, штатний працівник, що має досвід роботи в освітній установі. Наразі в багатьох країнах здійснення соціальним педагогом консультативної діяльності залишається перспективним, однак ще не достатньо обґрунтованим напрямом. У вітчизняній моделі саме соціальний педагог отримує базову педагогічну освіту, а тому це надає актуальності питанням здійснення ним консультативної діяльності в освітньому середовищі, а також створює можливість використовувати закордонний досвід організації такої діяльності.

Консультативну діяльність соціального педагога ЗНЗ розуміємо як систему дій фахівця, спрямованих на школярів і групи близького оточення, що мають на меті посприяти успішній адаптації дітей, їхній соціалізації, налагодженню конструктивної взаємодії та комунікації, а також допомогти у вирішенні труднощів поведінкового чи особистісного характеру. З'ясовано її особливості: зв'язок із вирішенням завдань соціального виховання школярів у контексті їхньої соціалізації; здійснення консультування з урахуванням вікових та індивідуальних особливостей школярів; обумовленість

безпосереднім перебуванням фахівця у шкільному середовищі; орієнтованість консультування на звичайного учня, який, хоча й постав перед труднощами різного характеру, проте здатний, за належної підтримки, вирішити їх самостійно; визнання первинним і кінцевим отримувачем консультативної допомоги школяра, а тоді вже дорослих (батьки, педагоги), що звернулися за консультацією; дворівневий характер – безпосередня робота з учнем і посередницька діяльність у відносинах школяра із середовищем. Визначено напрями консультативної діяльності соціального педагога ЗНЗ: за метою (діагностичний; просвітницький; посередницький; профілактичний; розвивальний; коректувальний; терапевтичний) та за об'єктом (консультування школярів, батьків, педагогів, адміністрації).

У роботі ефективність консультативної діяльності соціального педагога – це комплексна якісно-кількісна характеристика цієї діяльності, що дозволяє оцінити діяльність фахівця, зіставивши її з необхідними вимогами до умов проведення, готовності до виконання, очікуваними та отриманими результатами. Окреслено критерії ефективності консультативної діяльності соціального педагога ЗНЗ (організаційне, соціально-правове, методичне забезпечення та процесуальне забезпечення соціальним педагогом ЗНЗ консультативної діяльності, особистісна готовність соціального педагога ЗНЗ до консультативної діяльності, продуктивність консультативної діяльності), які уточнено відповідними показниками. На їхній основі була сформована характеристика рівнів ефективності консультування: системного (високого), адаптивного (середнього), репродуктивного (низького) та критичного (неефективного).

РОЗДІЛ 2

ЗМІСТ ТА ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ КОНСУЛЬТАТИВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СОЦІАЛЬНОГО ПЕДАГОГА В ЗАГАЛЬНООСВІТНЬОМУ НАВЧАЛЬНОМУ ЗАКЛАДІ

2.1 Результати дослідження стану консультативної діяльності соціального педагога в загальноосвітньому навчальному закладі

Констатувальний етап експерименту було проведено впродовж 2015 р. серед 169 соціальних педагогів. До експериментальної групи (ЕГ) було включено 85 осіб, а до контрольної (КГ) – 84 особи. Оскільки доволі складно зібрати достатньо велику кількість фахівців тільки заради того, щоб провести з ними діагностичне дослідження, то нами така робота була проведена, насамперед, під час щотижневих методичних днів при районних (міських) навчально-методичних кабінетах (центрах) психологічної служби. Тут до експериментальної роботи були залучені соціальні педагоги ЗНЗ м. Луцьк (24 особи), Володимир-Волинського (29 осіб) та Ковельського (29 осіб) районів Волинської області. Окрім того, ми працювали з соціальні педагоги, які навчаються на заочній формі (3-4 курс, спеціальність «Соціальна педагогіка») у Східноєвропейському національному університеті імені Лесі Українки (32 особи) та Тернопільському національному педагогічному університеті імені Володимира Гнатюка (30 осіб); а також соціальні педагоги – слухачі курсової підготовки Волинського інституту післядипломної педагогічної освіти (27 осіб) та Рівненського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти (29 осіб). Загалом включення соціальних педагогів до експерименту відбувалося на добровільній основі. Це, вважаємо, надалі вплинуло і на те, що фахівців з критичним рівнем виявлено не було. Щоб уникнути штучного віднесення «слабших» фахівців до контрольної групи, а «сильніших» – до експериментальної, то поділ на ЕГ та КГ здійснювався за алфавітним списком. Перша половина списку була автоматично віднесена до ЕГ, а друга – до КГ.

На другому етапі констатувального експерименту до дослідження було залучено експертів та учасників навчально-виховного процесу. Для цього методистам і завідувачам районних (міських) навчально-методичних кабінетів (центрів) психологічної служби (22 особи) були надіслані листи з проханням долучитися до експертного опитування організаційно-педагогічних умов консультативної діяльності в ЗНЗ. У ролі експертів щодо процесуального критерію консультування виступали також соціальні педагоги і практичні психологи з відповідним досвідом у цьому напрямі (156 осіб), керівники педагогічної практики в соціальних педагогів-«заочників» (6 осіб). Також самі соціальні педагоги проводили опитування на базі шкіл серед адміністрації (169 керівників ЗНЗ), а також членів педагогічного колективу, батьків і школярів. Щодо трьох останніх категорій, то їхня кількість коливалася в різних школах, водночас ми скрізь дотримувалися рекомендацій Є. І. Рогова, згідно з якими об'єктивна оцінка можлива у разі охоплення не менше як 25% учасників навчально-виховного процесу [186, с. 12].

Оскільки консультативна діяльність соціального педагога ЗНЗ досить багатогранна, то її ефективність залежить від низки чинників, як об'єктивних (організаційних, методичних тощо), так і суб'єктивних (особистісних, процесуальних). І лише їх доцільне поєднання та наповнення визначає, наскільки повноцінно й повно реалізує соціальний педагог ЗНЗ завдання консультативної діяльності. Тому так важливо вивчити кожен з означених чинників, врахувати думку клієнтів – учасників навчально-виховного процесу, позиції компетентних експертів, а також, безперечно, самого соціального педагога. Серед методів, які дозволять забезпечити необхідну комплексність дослідження (згідно з О. П. Єгоршиним [68]), варто назвати:

1. *Самооцінку якостей фахівця на основі анкетування та інтерв'ювання.* Для цього ми розробили авторський опитувальник «Самооцінка соціальним педагогом умов і результативності консультативної діяльності» (дод. Б.5), який дозволив виявити загальні уявлення про працівника. Ми впевнені, що володіння навичками самодіагностики дозволять уникнути односторонньої

оцінки, самостійно проаналізувати і внести необхідні корективи в соціально-педагогічний процес, а також безперервно здійснювати заходи щодо вдосконалення своєї діяльності.

2. *Аналіз конкретних ситуацій*, зокрема, з допомогою ділових і рольових ігор, які спрямовані на виявлення рівня технологічного забезпечення консультативної діяльності соціального педагога. Для цього ми розробили «Картку-схему спостереження за консультативною бесідою» (за Р. С. Нємовим (дод. Б.9).

3. *Тестування*. Ця група методів у нашій роботі охопила, насамперед, тестування самих соціальних педагогів, по-перше, для виявлення особистісної готовності соціального педагога ЗНЗ до консультативної діяльності (Опитувальник «Психологічний портрет вчителя / батька» Г. В. Резапкіної, адаптований для соціальних педагогів (дод. Б.12), Експрес-опитувальник «Індекс толерантності» Г. У. Солдатової та ін. (дод. Б.6), у тому числі вмотивованості консультативної діяльності (тест «Рефлексія на саморозвиток» Л. М. Бережної (дод. Б.10), а, по-друге, для виявлення задоволеності соціального педагога результатами власної консультативної діяльності (тест «Інтегральна задоволеність працею» А. В. Батаршева (дод. Б.13).

Щоб встановити якість та доцільність наданих соціальним педагогом рекомендацій, використовувалося також тестування школярів як безпосередніх отримувачів консультативної допомоги. Нами було сформовано перелік тестових і проєктивних методик для вивчення адаптованості, самопочуття, особистісного розвитку, поведінки школярів (див. табл. В.5.2), який пропонувався всім фахівцям.

4. *Експертне опитування*. До експертного опитування ми залучали, передусім, адміністрацію навчального закладу та фахівців навчально-методичних кабінетів (центрів) психологічної служби міста / району. Обов'язковими умовами проведення дослідження стала анонімність та добровільність участі експертів у роботі, а також стандартизованість отримання результатів. Задля цього нами було підібрано чіткі показники та

розроблено авторські методики для оцінювання: Методика експертної оцінки «Організаційні умови для діяльності соціального педагога в ЗНЗ» (дод. Б.3), Методика експерт-оцінки «Дотримання соціальним педагогом організаційно-педагогічних умов консультативної діяльності в ЗНЗ» (дод. Б.4).

Слід зазначити, що в ролі своєрідних експертів були й самі клієнти соціального педагога (вчителі, школярі та їхні батьки). Звісно, в цьому випадку може мати місце й певна суб'єктивність в оцінці. Однак це не був єдиний метод оцінювання. Окрім того, перед проведенням анкетування учням пояснювалася серйозність процедури, їх налаштували на надання щирих відповідей, підкреслювалася необхідність дотримання анонімності у відповідях. Учням 9-11 класів пропонувалася Анкета для старших школярів «Соціальний педагог очима учнів» (дод. Б.11), що допомагала оцінити якості соціального педагога як консультанта. Учні 5-11 класів та їхні батьки відповідали на питання Анкети «Соціальний педагог у школі» (дод. Б.7-8), яка вивчала напрями охоплення соціальним педагогом консультативною діяльністю учасників навчально-виховного процесу. Відповідні оцінювальні анкети, спрямовані на вивчення змісту й результатів консультативної діяльності соціального педагога в ЗНЗ, були розроблені для вчителів Опитувальник «Консультативна взаємодія соціальних педагогів та вчителів» (дод. Б.2) та адміністрації Опитувальник «Консультативна взаємодія соціальних педагогів та адміністрації ЗНЗ» (дод. Б.1). Ці анкети були багатопрофільними, тобто стосувалися різних показників консультативної діяльності соціального педагога, як організаційних, так і результативних.

За таких умов задля забезпечення різносторонності та об'єктивності оцінювання якості професійної діяльності здійснювалося у трьох *напрямах*: а) порівняння консультативної діяльності соціального педагога з вимогами до його роботи (особистісний, організаційний, методичний та соціально-правовий критерії); б) вивчення ефективності самого процесу організації соціальним педагогом консультативної діяльності з урахуванням особливостей і завдань навчально-виховного процесу (процесуальний критерій); в) визначення

реальних змін, що відбулися в школі загалом та особистісному житті учасників навчально-виховного процесу, зокрема в результаті здійснення соціальним педагогом консультативної діяльності (результативний критерій).

Аналіз результатів дослідження нами представлено за логікою критеріїв та показників ефективності консультативної діяльності соціального педагога ЗНЗ (див. дод. А). Усі дані індивідуального дослідження соціальних педагогів та опитування інших учасників навчально-виховного процесу були зведені до кількості соціальних педагогів – учасників експериментального дослідження, щоб спростити опрацювання всіх результатів. Ключі до всіх методик були уніфіковані до трьох рівнів, які передбачали, що кожна характерна ознака оцінюється висловлюваннями за принципом «від кращого до гіршого». Тому: 2 – постійно – означало повний і цілісний прояв вказаної характеристики (риси чи ознаки) або повну її відповідність вимогам, що до неї висуваються; 1 – інколи – означало неповний прояв вказаної характеристики або неповну її відповідність вимогам, що до неї висуваються; 0 – ніколи – означало відсутність прояву вказаної характеристики (риси чи ознаки) або суттєве порушення вимог, що до неї висуваються. Загалом високий (системний) рівень визначався в соціального педагога, який набрав понад 80 % балів за методикою, середній (адаптивний) рівень визначався у соціального педагога, який набрав від 60 до 79 % балів, низький (репродуктивний) рівень визначався у соціального педагога, який набрав від 50 до 59 % балів. Як вказувалося вже раніше, ми вважаємо, що фахівець, який виконує свою роботу менше, ніж на 50%, тобто має критичний рівень ефективності, очевидно, є профнепридатним. Можливо, такі фахівці і працюють в деяких школах, але, оскільки участь в експерименті була добровільною, то, очевидно, вони просто не долучилися до роботи. Тому критичного рівня нами не було виявлено за жодним із критеріїв.

Першим критерієм ефективності, з якого ми почали дослідження, стало *організаційне забезпечення консультативної діяльності соціального педагога ЗНЗ*. Оцінюючи перший показник, ми спиралися на результати опитування вчителів та адміністрації, експертну оцінку та самооцінку соціального педагога.

Це дозволило скласти загальне уявлення про наявність у навчальному закладі необхідних умов для консультативної діяльності. Кількісні дані за кожною ознакою більш детально нами представлені в дод. В.1 та табл. В.1.1. На цій підставі ми можемо констатувати, що загалом навчальні заклади (ЗНЗ) забезпечують мінімально необхідні організаційні, фінансові та матеріально-технічні умови для організації консультативної діяльності. Однак, як свідчать дані експертного опитування, лише 60,00% соціальних педагогів (51 особа) в ЕГ та 60,71% (51 особа) у КГ постійно мають окреме приміщення для консультування (часто ділять із психологом); воно лише певною мірою відповідає вимогам приблизно у 50% опитаних. Однак до цього часу в деяких школах фахівець не має окремого приміщення для роботи взагалі (3,53% – 3 ЗНЗ в ЕГ та 2,38% – 2 ЗНЗ у КГ) або це приміщення абсолютно не відповідає вимогам (1,18% – 1 ЗНЗ в ЕГ).

Щодо можливостей для розвитку професійної компетентностей напрямі консультативної діяльності, то, згідно з оцінками експертів, високі показники, виявлено в 40,00% в ЕГ (34 фахівці) та в 45,23% у КГ (38 фахівців). Експерти не виявили жодного фахівця з репродуктивним рівнем. Однак 5,88% соціальних педагогів ЕГ (5 осіб) та 7,14% з КГ (6 осіб) вважають, що навчальний заклад не створює їм умов для підвищення консультативної компетентності.

Опитування соціальних педагогів також показало суттєву частину щодо фактів постійного залучення їх адміністрацією до виконання завдань, які не пов'язані з їхнім фахом: 20% (17 ЗНЗ) в ЕГ та 21,43% (18 ЗНЗ) у КГ. Хоча керівники закладів вказують, що трапляється це рідко: 5,88% (5 ЗНЗ) в ЕГ та 5,95% (5 ЗНЗ) у КГ. Водночас і самі фахівці, й адміністрація визнали «періодичне» (понад 60%!) виконання соціальним педагогом завдань, які не входять до його посадових обов'язків. А це, безперечно, може знизити ефективність їхньої діяльності, у тому числі консультативної.

На підставі даних, представлених у табл. В.1.1 та В.1.4 (див. дод. В.1), можна допустити, що адміністрація ЗНЗ не завжди розуміє необхідність роботи соціального педагога, а тому лише інколи рекомендує вчителям та

учням звертатися по консультативну допомогу до нього (77,65% – 66 ЗНЗ в ЕГ та 76,19% – 64 ЗНЗ у КГ). Що ж до вчителів, то показник співпраці із соціальним педагогом вищий удвічі. Так, на системному рівні він перебуває в 44,70% (38 ЗНЗ) в ЕГ та в 41,66% (35 ЗНЗ) у КГ. Заразом, як серед учителів (4,71% та 3,57%), так і серед адміністрації (2,35% та 2,38%) є ті, хто ніколи не звертається до соціального педагога. І це має стати для нього сигналом про необхідність поширення серед членів педколективу відомостей про зміст і напрями своєї діяльності, можливості різних видів консультування в школі.

З допомогою експертів було також оцінено другий показник – *підготовленість робочого місця соціального педагога (не кабінету!)* саме для консультативної діяльності. Відомості, представлені в табл. В.1.2 (див. дод. В.1), свідчать, що значна частина фахівців (38,82% – 33 особи ЕГ та 42,85% – 36 осіб КГ) здатні належним чином підготувати саме приміщення. Водночас деякі фахівці (4,71% – 4 особи ЕГ та 3,57% – 3 особи КГ) не усвідомлюють той факт, що важливим є не лише наявність приміщення як такого, а його відповідність вимогам консультування. У значній частини соціальних педагогів (майже 20,00%) жодна частина кабінету не пристосована до практичної роботи.

Щодо останнього показника – *доступності консультативної діяльності* (табл. В.1.3 та В.1.5, дод. В.1), то опитування вчителів та адміністрації виявило деякі відмінності. Так, лише третина керівників закладів (31,76% – 27 осіб в ЕГ та 34,53% – 29 осіб у КГ) зазначили, що соціальні педагоги постійно повідомляють про можливості та напрями консультативної діяльності. Тоді, як серед учителів системний рівень інформування виявлено в понад половини навчальних закладів: 56,48% (48 ЗНЗ) в ЕГ та 52,38% (44 ЗНЗ) у КГ. Поряд із цим опитування показало, що лише приблизно у 23% ЗНЗ така робота цілеспрямована та правильно організована. Були й такі соціальні педагоги, які ніяк і ніколи не пропонують консультативну допомогу.

Результати дослідження показників організаційного забезпечення консультативної діяльності соціального педагога представлені в табл. 2.1.

Таблиця 2.1

**Рівень прояву окремих показників організаційного забезпечення
консультативної діяльності соціального педагога ЗНЗ**

Рівень \ Показник	Системний		Адаптивний		Репродуктивний	
	%	К-ть	%	К-ть	%	К-ть
Організаційне забезпечення КД	33,14	56	60,94	103	5,92	10
Підготовленість робочого місця	37,28	63	49,70	84	13,02	22
Доступність КД	33,73	57	57,40	97	8,87	15

Нами виявлено (див. табл. 2.1) переважання адаптивного рівня в понад 50% ЗНЗ. Найвища його частина (60,94 – 103 ЗНЗ) за показником організаційного забезпечення консультативної діяльності навчальним закладом. Лише в третині ЗНЗ (33,13% – 56 осіб) створені оптимальні умови для того, щоби соціальний педагог комфортно, не відволікаючись від своїх обов'язків та постійно самоудосконалюючись, міг організувати консультативну діяльність. Водночас привертає увагу й суттєва частина репродуктивного рівня, зокрема, є ЗНЗ, де ці умови не дотримані взагалі (5,92% – 10 осіб), 13,02% фахівців (22 особи) не вміють належно впорядкувати робоче місце для консультативної діяльності, а 8,87% фахівців (15 осіб) не забезпечують доступність консультативної діяльності.

Щоб виявити рівень ефективності консультативної діяльності за першим критерієм, дані було узагальнено та виведено середнє значення (рис. 2.1).

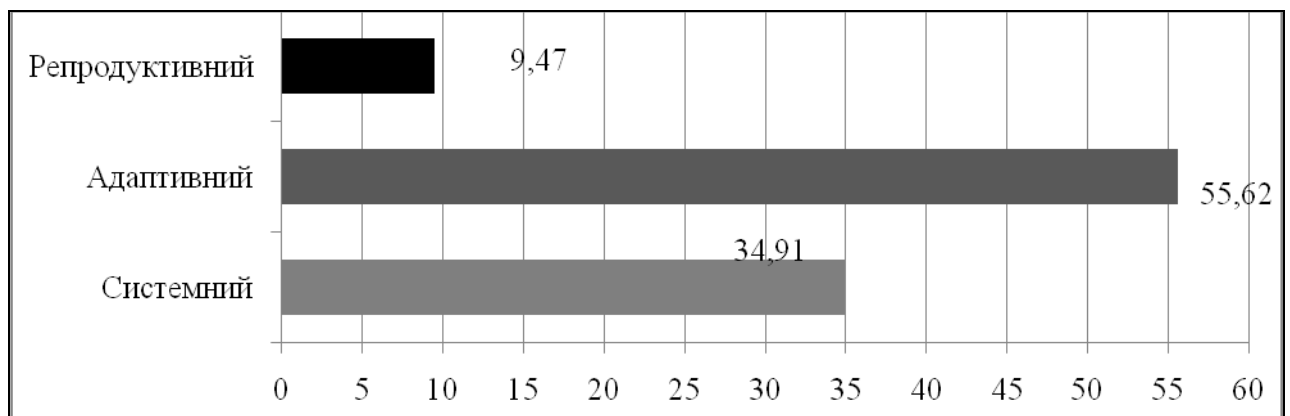

Рис. 2.1 Узагальнений рівень за першим критерієм «Організаційне забезпечення консультативної діяльності соціального педагога ЗНЗ», у %

Констатовано переважання адаптивного рівня (55,62% – 94 особи), тобто неповний прояв визначених показників або неповну їх відповідність вимогам. Водночас 9,47% (16 фахівців) залишаються на репродуктивному рівні. Такі результати зумовлюють необхідність проведення із самими фахівцями роботи щодо уточнення низки питань організаційного та інформаційно-методичного забезпечення консультативної діяльності.

Дослідження *другого критерію* ефективності, а саме *соціально-правового й методичного забезпечення консультативної діяльності соціального педагога ЗНЗ*, передбачало теж роботу з трьома показниками й даними, отриманими від експертів, педагогічного колективу та самого соціального педагога (дод. В.2). Стан *забезпеченості соціального педагога базовими документами та методичними матеріалами*, необхідними для організації консультативної діяльності, виявився дещо неоднозначним (табл. В.2.1, дод. В.2). Так, експерти встановили, що здебільшого у соціальних педагогів (70,59% – 60 осіб в ЕГ та 72,62% – 61 особа в КГ) наявні всі базові документи; представники адміністрації зазначили, що вони передають усі необхідні документи соціальним педагогам повною мірою (100%); самі фахівці теж вказали, що майже 80% документів вони отримують через адміністрацію. Водночас рівень методичного забезпечення виявився значно нижчим. Так, за оцінкою експертів менше як 20% фахівців (17,65% – 15 осіб в ЕГ та 19,05% – 16 осіб у КГ) забезпечені періодичними виданнями, необхідними для консультування. Це пов'язано із тим, що лише п'ята частина навчальних закладів (20% – 17 ЗНЗ в ЕГ та 22,62% – 19 ЗНЗ у КГ) може оплатити соціальному педагогу такі матеріали.

Ситуація із забезпеченням навчально-методичною літературою консультативного змісту ще гірша. Експерти зафіксували наявність хорошої бібліотеки, що стосувалася питань консультування, у 8,23% (7 осіб) з ЕГ та 10,71% (9 осіб) з КГ. При тому, що представники адміністрації (понад 50%) вказали, що ЗНЗ не має можливості їх купувати для соціального педагога. Опитування самих соціальних педагогів засвідчило, що лише п'ята частина з них інколи отримувала таку допомогу від ЗНЗ.

Результати оцінювання експертами *упорядкованості та належного оформлення соціальним педагогом методичних матеріалів*, необхідних для організації консультативної діяльності, детально нами представлені в табл. В.2.2 (див. дод. В.2). Вони дозволяють говорити про те, що 31,70% фахівців (27 осіб) в ЕГ та 34,53% (29 осіб) у КГ мають повноцінний банк довідково-інформаційних матеріалів, які сприяють консультативній діяльності (матеріали семінарів, телефони служб і організацій, окремих спеціалістів тощо). Однак у деякої частини фахівців такий банк взагалі відсутній (2,35% – 2 особи в ЕГ та 1,19% – 1 особа в КГ). Це, найчастіше, новопризначені соціальні педагоги.

Негативним є факт, що практично в третини соціальних педагогів банк навчально-методичних матеріалів, які сприяють оптимізації консультативній діяльності оформлений не належним чином. На системному рівні ця ознака виявлена лише в 17,65% – 15 осіб в ЕГ та 19,05% – 16 осіб у КГ. Що ж до своєчасності та якості оформлення необхідної документації (журналу консультацій, матеріалів консилиумів тощо), то експерти зазначили, що соціальні педагоги здебільшого роблять це на системному рівні (55,29% – 47 осіб в ЕГ та 53,57% – 45 осіб у КГ). Однак є фахівці, які «дозволяють» собі не вести документацію (4,71% – 4 особи в ЕГ та 3,57% – 3 особи в КГ).

Останнім показником, який ми оцінювали в межах означеного критерію, стало *дотримання соціальним педагогом прав учасників навчально-виховного процесу під час консультативної діяльності*. Щодо інформації про порушення соціальним педагогом професійної етики чи умов конфіденційності в процесі консультативної взаємодії (табл. В.2.3, див. дод. В.2), то у більшості закладів таких фактів не зафіксовано (понад 90%). Водночас в адміністрації зазначили, що інколи фіксували такі факти. На жаль, ми не змогли встановити, чи це було порушення прав клієнтів, чи незадоволеність учасників навчально-виховного процесу деякими аспектами роботи соціального педагога.

Окрім того, ми встановили, що понад 50% соціальних педагогів (54,12% – 46 осіб в ЕГ та 58,34% – 49 осіб у КГ) демонструють системний рівень за показником прояву толерантного ставлення до учасників навчально-виховного

процесу незалежно від їх національності, релігійної належності тощо (табл. В.2.3, див. дод. В.2). Хоча доволі висока частка репродуктивного рівня (35%) саме за показниками етнічної толерантності. Такі дані, на нашу думку, певною мірою пов'язані із тим, що опитування проводилося в час економічної та соціальної нестабільності в країні, а також наявності військового конфлікту з іншою країною. Окрім того, попри те, що в Україні представники інших національностей не «дивина», усе ж таки не всі респонденти можуть уявити «членом» своєї сім'ї, наприклад, темношкіру людину. Тому наявність репродуктивного рівня загострює необхідність проведення просвітницької роботи серед фахівців із цього питання.

Результати дослідження окремих показників другого критерію подано в табл. 2.2.

Таблиця 2.2

Рівень прояву окремих показників соціально-правового й методичного забезпечення консультативної діяльності соціального педагога за

Рівень Показник	Системний		Адаптивний		Репродуктивний	
	%	К-ть	%	К-ть	%	К-ть
Забезпечення соціального педагога матеріалами, необхідними для КД	34,32	58	27,22	46	38,46	65
Оформлення матеріалів, необхідних для КД	28,40	48	56,22	95	15,38	26
Дотримання прав під час КД	65,09	110	22,48	38	12,43	21

Ми констатували певні відмінності за різними досліджуваними показниками (див. табл.2.2). Так, приблизно однакова частина, а саме третина соціальних педагогів, забезпечені матеріалами, необхідними для організації консультативної діяльності, як на системному (34,32% – 58 осіб), так і на репродуктивному рівнях (38,46% – 65 осіб). З одного боку, необхідність фахівцю самому купувати чи передплачувати необхідну літературу часто стає завадою для її належного забезпечення. Однак, можливо, не всі фахівці доводять інформацію про свої потреби до адміністрації, а також не

усвідомлюють можливостей електронної бібліотеки. Водночас за рівнем методичного оформлення матеріалів, необхідних для консультативної діяльності, переважає адаптивний (56,22% – 95 осіб), а також кожен шостий фахівець демонструє репродуктивний рівень (15,38% – 26 осіб). Загалом найбільш позитивна ситуація з дотримання прав учасників навчально-виховного процесу під час консультативної діяльності. За цим показником виявлено суттєве переважання системного рівня (65,09% – 110 осіб), причому за більшістю ознак. Однак і щодо цього показника, є необхідність звернути увагу на наявність частина репродуктивного рівня (12,43% – 21 особа).

На рис. 2.2 представлено узагальнений рівень сформованості другого критерію.

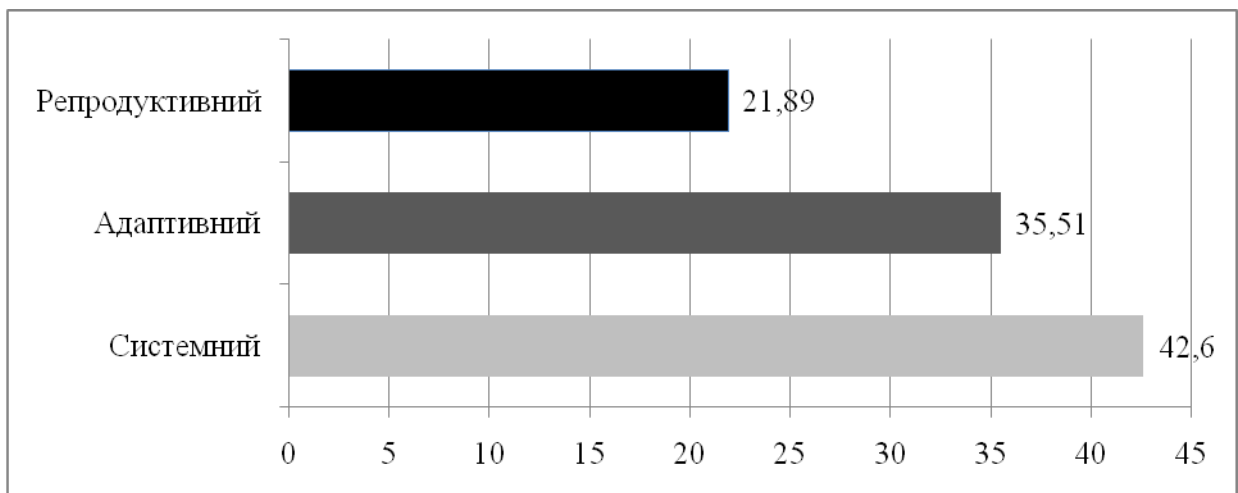

Рис.2.2 Узагальнений рівень за другим критерієм «Соціально-правове й методичне забезпечення консультативної діяльності соціального педагога ЗНЗ», у %

Отримані дані дозволяють говорити про те, що за соціально-правове й методичне забезпечення консультативної діяльності соціального педагога перебуває переважно на системному рівні (42,60% – 72 особи). Водночас ми вважаємо, що це не досить хороші результати. Адже загалом доволі багато соціальних педагогів забезпечені в цьому плані лише на репродуктивному рівні (21,89% – 37 осіб).

Третім критерієм ефективності, який ми оцінювали в процесі дослідження, стало *процесуальне забезпечення соціальним педагогом ЗНЗ консультативної діяльності* (дод. В.3). Він охопив і показники кількісні (частота й рівень надання фахівцем консультативної допомоги всім учасникам навчально-виховного процесу з різних питань та напрямів), і показники якісні (компетентність соціального педагога в організації самого процесу консультативної бесіди тощо). Щодо *забезпечення соціальним педагогом комплексного підходу в організації консультативної діяльності у ЗНЗ* (табл. В.3.1, дод. В.3), то цей аспект ми почали з вивчення з напрямів, за якими соціальний педагог надає консультативну допомогу в ЗНЗ. Опитування вчителів показало, що це, насамперед, розвивальний, просвітницький і профілактичний (понад 60% в обох група). Однак, на думку вчителів, в ЕГ менш представлені коректувальний (38,82% – 33 ЗНЗ) та терапевтичний (24,71% – 21 ЗНЗ); а в КГ – посередницький (35,71% – 30 ЗНЗ) та терапевтичний напрями (29,77% – 27 ЗНЗ). Тривожним є й той факт, що за деякими напрямками було виявлено репродуктивний рівень, тобто або така діяльність відсутня, або здійснюється не належним чином.

Щоб оцінити всі аспекти означеного показника, нами було також проведено опитування батьків та учнів. Його результати говорять про те, що серед питань, з якими звертаються учні – це питання гендерного розвитку, відносин з оточуючими тощо (просвітницький напрям), як в ЕГ (41,76% – 35 ЗНЗ), так і в КГ (40,47% – 34 ЗНЗ). Водночас із питань розвитку якостей і здібностей (розвивальний напрям), особистісних проблем (терапевтичний напрям) та уточнення своїх можливостей (коректувальний напрям) школярі звертаються доволі рідко (менше як 10%). Окрім того, загальна частина звернень теж досить невисока: 14,12% (12 ЗНЗ) в ЕГ та 17,86% (15 ЗНЗ) у КГ.

Для батьків пріоритетним напрямом звернень за консультацією є профілактичний (70,59% – 60 ЗНЗ в ЕГ та 73,81% – 62 ЗНЗ у КГ) та коректувальний напрями (60,00% – 51 ЗНЗ в ЕГ та 70,24% – 59 ЗНЗ у КГ). На жаль, досить рідко батьки звертаються з питань пошуку інформації –

просвітницький напрям (10,59% – 9 ЗНЗ в ЕГ та 11,90% – 10 ЗНЗу КГ), а також допомоги й підтримки в стані стресу – терапевтичний напрям (9,41% – 8 ЗНЗ в ЕГ та 14,29% – 12 ЗНЗу КГ). Незадовільною вважають батьки роботу фахівця за розвивальним, просвітницьким та терапевтичним напрямками, найбільше в ЕГ (понад 50%). Окрім того, майже 25% ніколи не зверталися за консультативною допомогою до соціального педагога із жодного питання.

Дотримання соціальним педагогом умов консультативної діяльності в ЗНЗ здійснювалося в процесі експертного опитування (табл. В.3.1.1, див. дод. В.3). Виявлено переважання адаптивного рівня (49,41% в ЕГ та 42,86% в КГ). Експерти зазначили, що фахівці розуміють зв'язок консультативної діяльності із вирішенням завдань соціального виховання школярів, ураховують їх вікові та індивідуальні особливості. Водночас у них є й низка труднощів, зокрема перебування фахівця в шкільному середовищі значною мірою впливає на його позицію; не всі соціальні педагоги сприймають учнів (а не батьків чи вчителів) як отримувачів консультативної допомоги. По-друге, педагогічний процес у багатьох школах продовжує орієнтуватися не на «звичайного» учня, який потребує підтримки у вирішення труднощів, а на учня проблемного. Позитивно, що в значній частині фахівців відбувається чітке підпорядкування змісту консультативної діяльності шкільній навчально-виховній роботі (60,00% експертів у ЕГ та 53,38% в КГ). Однак лише в деяких ЗНЗ функціонують консультативні пункти (5,88% в ЕГ та 7,14% в КГ).

Дослідження *технологічного забезпечення консультативної діяльності та вміння організовувати консультативний процес* передбачало, насамперед, вивчення форм її проведення з різними учасниками навчально-виховного процесу (табл. В.3.2, див. дод. В.3). Результати опитування учнів засвідчили, що найбільш поширеними формами (системний рівень) є проведення індивідуальних та групових консультативних бесід (понад 90% як в ЕГ, так і в КГ). Вони використовуються й під час роботи з батьками, хоча частота їх дещо нижча, тобто переважає адаптивний рівень: відповідно 76,47% в ЕГ та 79,76% в КГ; 87,06% в ЕГ та 80,95% в КГ. Водночас практично не використані ресурси

дистанційного консультування. Переважно – це тематичні повідомлення для батьків на сайтах навчальних закладів (постійно – 3,53% в ЕГ та 5,95% в КГ), а також спілкування з учнями в соціальних мережах (15,29% в ЕГ та 13,09% в КГ).

Найбільш високу оцінку різноманітності форм консультативної діяльності соціального педагога дали вчителі (табл. В.3.2.1-В.3.2.2, див. дод. В.3). Це, стосується як контактних, так і дистанційних форм: системний та адаптивний рівень – 4,31% та 22,75% в ЕГ; 9,93% та 23,41% в КГ. Вважаємо, це пов'язано із тим, що вони більше знайомі із суттю діяльності фахівця взагалі, а також можуть будь-коли звернутися до нього по допомогу. Однак і вони називають серед головних індивідуальні бесіди (майже 80%), виступи на батьківських зборах та педрадах (майже 70%). Тоді як дистанційні форми оцінено на репродуктивному рівні як в ЕГ (72,94%), так і в КГ (66,66%).

Різноманітність методів консультативної взаємодії нами було вивчено на підставі самооцінки соціальних педагогів (табл. В.3.2.3, див. дод. В.3). Результати дослідження засвідчили, що фахівці активно використовують методи дослідження проблеми (понад 67%), однак переважно традиційні – бесіда, спостереження, тестування, рідше анкетуванням і практично ніколи метод словесної творчості. Активну роль відводять фахівці й методам зняття психологічної напруги (56,86% в ЕГ та 53,17% в КГ), хоча дуже рідко звертаються до ауторелаксації. Однак серед методів визначення пріоритетів проблеми й роботи над її вирішенням, фахівцями названі переважно ділові ігри (16,47% в ЕГ та 14,29% в КГ). Такі ж методи, як ранжування альтернатив, написання сценарію розв'язання проблем поза увагою. Різноманітність методів дещо зростає на останньому етапі взаємодії, однак частота їх застосування не перевищує 13%. Тобто доволі часто аналітична робота з клієнтом над проблемою не ведеться, а соціальні педагоги не забезпечують відповідальність клієнта за прийняття рішень у процесі консультування.

Як свідчать дані спостереження експертів за консультативною бесідою (табл. В.3.2.4, , див. дод. В.3), суттєва частина соціальних педагогів не готові здійснювати консультативний процес. Лише 14,12% (12 осіб) в ЕГ та 13,09%

(11 осіб) у КГ проявили системний рівень сформованості консультативних умінь. Якісна оцінка, подана експертами, дозволила говорити, що фахівцями загалом добре організують зустріч клієнта та його підтримку на початку «сповіді». На етапі дослідження проблеми переважає консультативна бесіда. Що ж до вироблення альтернативних варіантів поведінки, то, як ми зазначали вже вище, дуже часто фахівці беруть на себе ініціативу в цьому питанні. Досить розмитим і «зім'ятим» є завершальний етап консультування, фахівці рідко планують наступну зустріч, не визначають шляхи зворотного зв'язку тощо.

Щодо останнього досліджуваного показника, то його результати говорять про те, що загалом соціальний педагог *співпрацює як з учасниками навчального-виховного процесу* ЗНЗ, так і з іншими фахівцями, що працюють в освітніх установах чи в установах для дітей, задля надання таких видів консультативної допомоги, що не входять до його компетенції. Однак інтенсивність такої співпраці оцінюється по різному (табл. В.3.3, див. дод. В.3). Так серед адміністрації (54,12% – 46 осіб в ЕГ та 46,43% – 39 осіб у КГ) та вчителів (50,59% – 43 ЗНЗ в ЕГ та 44,05% – 37 ЗНЗ у КГ) переважає адаптивний рівень. Водночас як школярі (36,47% – 31 ЗНЗ в ЕГ та 35,71% – 30 ЗНЗ у КГ), так і батьки (80,00% – 68 ЗНЗ в ЕГ та 63,10% – 53 ЗНЗ у КГ) зауважують, що вони ніколи або надзвичайно рідко звертаються за консультативною допомогою до соціального педагога. Що ж до співпраці соціального педагога з іншими учасниками навчально-виховного процесу, то самі фахівці оцінюють себе на системному рівні (приблизно 83%). Таку ж оцінку дає адміністрація (майже 65%). Водночас вчителі або не обізнані із тим, що соціальний педагог є пов'язуюча ланка із громадськими організаціями та соціальними службами, або він не пропонує їм допомоги в цьому напрямі.

Описані вище дані було узагальнено (табл. 2.3) та на цій основі оцінено рівень процесуального забезпечення консультативної діяльності. Ми з'ясували, що переважно на адаптивному рівні здійснюється забезпечення через консультативну діяльність соціально-педагогічних умов, які сприяють

соціалізації учнів у ЗНЗ (36,10% – 61 особа), та співпраця соціального педагога з учасниками навчально-виховного процесу (42,60% – 72 особи).

Таблиця 2.3

Рівень прояву окремих показників процесуального забезпечення консультативної діяльності соціальним педагогом ЗНЗ

Рівень / Показник	Системний		Адаптивний		Репродуктивний	
	%	<i>K-ть</i>	%	<i>K-ть</i>	%	<i>K-ть</i>
Забезпечення через КД соц.-пед. умов соціалізації учнів	32,54	55	36,10	61	31,36	53
Технолог. забезп. та вміння КД	27,22	46	32,54	55	40,24	68
Співпраця з учасниками навчально-виховного процесу	36,69	62	42,60	72	20,71	25

На жаль, за кожним із показників простежується частина репродуктивного рівня. А за показником технологічного забезпечення консультативної діяльності вона найвища: 40,24% – 68 осіб. Це підтверджує той факт, що як об'єктивні, так і суб'єктивні чинники (як от, консультативні вміння) суттєво впливають на якість консультативних послуг, які надає соціальний педагог.

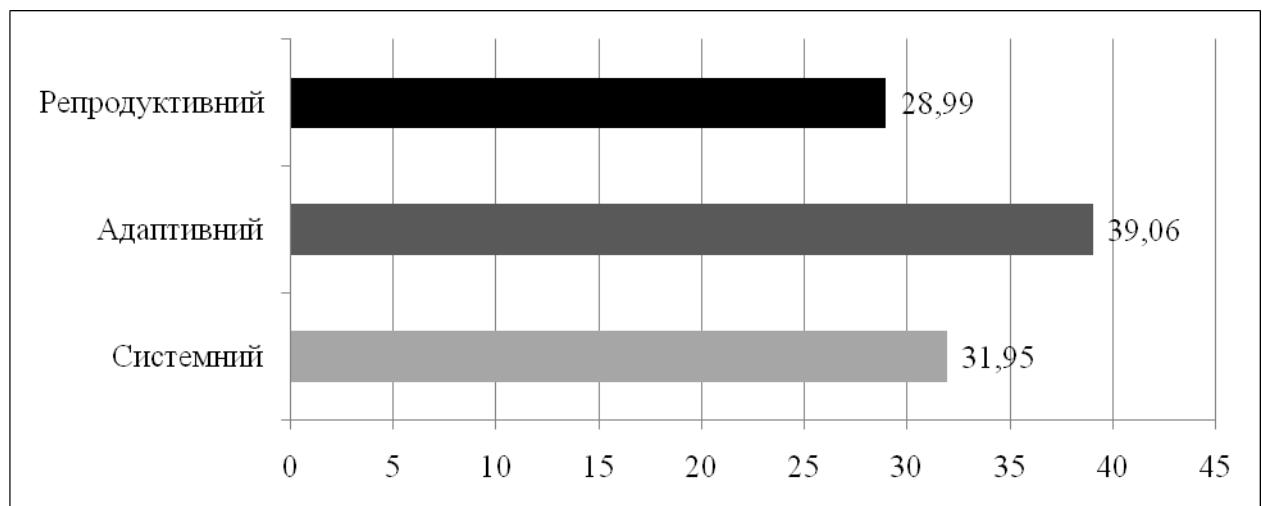

Рис. 2.3 Узагальнений рівень за третім критерієм «Процесуальне забезпечення соціальним педагогом ЗНЗ консультативної діяльності», у %

На рис. 2.3 подані результати сумування і виведення середніх даних за третім критерієм. Так, у соціальних педагогів за станом процесуального

забезпечення консультативної діяльності переважає адаптивний рівень – 39,06% (66 осіб). Водночас третина фахівців перебуває на репродуктивному рівні (28,99% – 49 осіб), а, отже, не здатні побудувати консультативний процес і в процедурних аспектах швидше підлаштовуються під ситуацію та клієнта, аніж намагаються залучити самого клієнта до процесу перетворень.

Четвертим критерієм, за яким ми здійснювали оцінювання ефективності консультативної діяльності, стала особистісна готовність соціального педагога ЗНЗ до консультативної діяльності. Ми прагнули, насамперед, оцінити, чи прагне фахівець розширювати й удосконалювати свої знання й уміння, чи готовий працювати над собою задля удосконалення консультативної взаємодії. Тому першим показником, який ми вимірювали в рамках означеного критерію, стала *вмотивованість консультативної діяльності.* Опрацювання результатів тесту «Рефлексія на саморозвиток» за Л.М. Бережновою у власній модифікації (див. дод. Б.10) показало, що соціальні педагоги не дуже високо оцінюють можливості консультативної діяльності як професійної самореалізації, переважає адаптивний рівень, майже 55% (дод. В.4, табл. В.4.1). Окрім того, багато хто не розуміє значення окремих якостей, які сприяють процесу консультативної діяльності, та не прагне до саморозвитку в процесі консультативної діяльності (репродуктивний рівень: 20,00% – 17 осіб в ЕГ та 16,66% – 14 осіб у КГ). Така оцінка може свідчити, що не всі фахівці сприймають консультування як процес суб'єкт-суб'єктний, а спрямування в школі на профілактичну функцію іде на шкоду внутрішній вмотивованості на функції консультування. Опитування членів педколективу засвідчило, що соціальні педагоги здебільшого відгукуються лише на прямий консультативний запит (74,12% – 63 ЗНЗ в ЕГ та 73,81% – 62 ЗНЗ у КГ). Тобто фахівці розуміють свої обов'язки, в них немає внутрішнього налаштування, що знижує ефективність консультування, а тому вимагає цілеспрямованої роботи над особистісним розвитком соціальних педагогів.

Щодо *психологічної готовності до консультативної діяльності,* то тут враховувалися, як дані тестування соціальних педагогів за методикою

«Психологічний портрет учителя / батька» Г.В.Резапкіної, адаптованої для соціальних педагогів (див. Б.12), так і результати опрацювання анкети для старших школярів «Соціальний педагог очима учнів» (див. дод. Б.11). Опитування соціальних педагогів (табл. В.4.2, див. дод. В.4) засвідчило, що для більшості із них (63,53% – 54 особи в ЕГ та 57,14% – 48 осіб у КГ) спілкування з дітьми є пріоритетною цінністю, хоча майже 25% фахівців часто орієнтовані на свої проблеми. Однак за показниками психоемоційного стану простежується нестабільність соціального педагога (52,94% – 45 осіб в ЕГ та 65,48% – 55 осіб у КГ). За трьома іншими характеристиками переважає системний рівень (50-60%). Проте за кожною із них частина репродуктивного рівня становить майже 15%. Це і схильність до авторитарних тенденцій у спілкуванні, і негативне самосприйняття, і низький рівень суб'єктивного контролю, що збільшують ризик впливу ситуації, обставин чи власних переживань на фахівця в процесі налагодження консультативного контакту.

Опитування учнів дозволяє говорити про те, що вони загалом позитивно оцінюють особистісні якості соціального педагога як консультанта (понад 70% зазначили такі риси, як співчутливість, ввічливість, гуманність, щирість, ставлення з повагою, здатність до діалогу в спілкуванні). Водночас жодна з ознак не була оцінена на високому рівні (понад 80%), а в контрольній групі такі характеристики як «допомога в навчанні», «уміння сприймати критику» та «спільне продуктивне вирішення проблем» були оцінені на репродуктивному рівні (менш як 50% за характеристику).

Таблиця 2.4

**Рівень прояву окремих показників особистісної готовності
соціального педагога ЗНЗ до консультативної діяльності**

Рівень / Показник	Системний		Адаптивний		Репродуктивний	
	%	<i>К-ть</i>	%	<i>К-ть</i>	%	<i>К-ть</i>
Вмотивованість КД	28,40	48	65,09	110	6,51	11
Психологічна готовність до КД	38,46	65	50,89	86	10,65	18

Узагальнені дані за показниками особистісної готовності соціального педагога ЗНЗ до консультативної діяльності подано в табл. 2.4. Вони свідчать про переважання адаптивного рівня вмотивованості (65,09% – 110 осіб) та психологічної готовності (50,89% – 86 осіб) соціальних педагогів до консультативної діяльності. Є також є фахівці, у яких вказані характеристики сформовані досить слабо (6,51% – 11 осіб за вмотивованістю та 10,65% – 18 осіб за психологічною готовністю).

Загалом рівень особистісної готовності соціального педагога ЗНЗ до консультативної діяльності (див. рис. 2.4) можна оцінити як середній, тобто сформований на адаптивному рівні (58,58% – 99 осіб). На майбутнє потрібно працювати як із тими фахівцями, у яких виявлено репродуктивний рівень (8,28% – 14 осіб), так і в напрямі підвищення відсотка системного рівня, адже, наразі лише третина фахівців особистісно готові до консультування в умовах ЗНЗ.

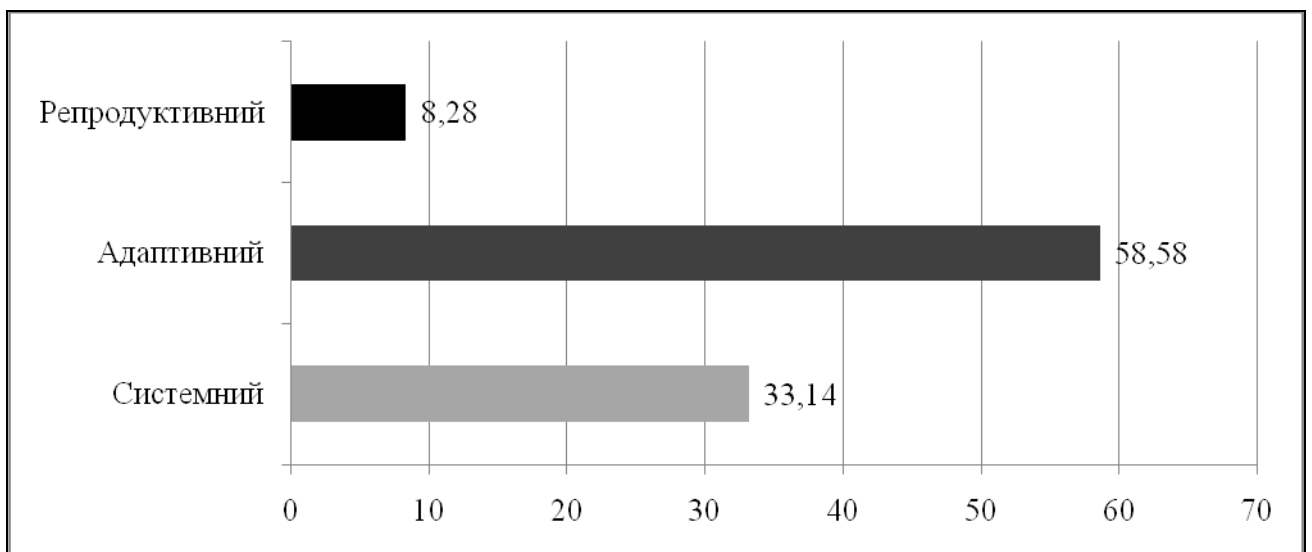

Рис. 2.4 Узагальнений рівень за четвертим критерієм «Особистісна готовність соціального педагога ЗНЗ до консультативної діяльності», у %

Вивчення п'ятого й останнього критерію ефективності – продуктивності консультативної діяльності соціального педагога ЗНЗ – здійснювалося нами також із допомогою опитування експертів, тестування й анкетування учасників навчально-виховного процесу та самооцінки соціального педагога (дод. В.5). Першим показником, який вивчався, стала

доцільність запропонованих консультативних порад (табл. В.5.1, див. дод. В.5). Опитування вчителів показало, що консультації соціального педагога найбільшою мірою сприяють вирішенню емоційно-мотиваційних завдань (55,29% – 47 ЗНЗ в ЕГ та 53,57% – 45 ЗНЗ у КГ), меншою – реалізації особистісно-поведінкових завдань загалом (третина системного та майже 10% репродуктивного рівня). Це може бути пов'язано із тим, що консультації мало сприяють змінам у житті педагогів. Опитування батьків дозволяє констатувати, що відвідування консультацій сприяють, насамперед, вирішенню когнітивних завдань (50,59% в ЕГ та 51,19% в КГ, по 43 ЗНЗ). Найменше батьки задоволені вирішенням емоційно-мотиваційних завдань (репродуктивний рівень: 34,71% – 29 ЗНЗ в ЕГ та 41,07 – 35 ЗНЗ у КГ), можливо, тому, що звертаються до фахівця не з власного бажання, а з необхідності, а це вже емоційний дискомфорт. Що ж до учнів, то результати опитування свідчать, що вони досить низько оцінюють роль консультативної діяльності соціального педагога в їхньому житті (майже 30% вважають, що вона ні в чому або мало в чому їм допомагає). Найбільший відсоток системного рівня (21,64% в ЕГ та 21,91% в КГ) зафіксований щодо вирішення особистісно-поведінкових завдань. Це свідчить, що в роботі з учителями слід підсилити вирішення особистісно-поведінкових, з батьками – емоційно-мотиваційних, а з учнями – когнітивних завдань. Хоча щодо учнів, то вони загалом самі досить рідко звертаються по допомогу.

Водночас вивчаючи *якість наданих консультативних порад* ми орієнтувалися, насамперед, на первинних клієнтів соціального педагога, а саме на школярів (табл. В.5.2, див. дод. В.5). Тому позитивні зміни, що відбувалися з ними, ми оцінювали на підставі узагальнених даних, поданих фахівцями за кожною віковою групою за такими ознаками, як: підвищення ступеня адаптації учнів; особистісне зростання школярів; оптимізація самопочуття та нормалізація поведінки. Виявлено переважання адаптивного рівня за всіма показниками в учнів 1-4 класів (43-57%); репродуктивного рівня за показником «нормалізація поведінки» (понад 54%) та адаптивного (54-76%) за

всіма іншими в учнів 5-9 класів; системного рівня за показником «підвищення ступеня адаптації учнів» (понад 51%) та адаптивного (36-45%) за всіма іншими в учнів 10-11 класів.

Останній показник – *особиста задоволеність соціального педагога консультативною діяльністю* – досліджувався з допомогою тесту «Інтегральна задоволеність працею» А. В. Батаршева (див. дод. Б.13). Результати дослідження свідчать про переважання адаптивного рівня в обох групах (43,53% – 37 осіб в ЕГ та 38,10% – 32 особи в КГ) та наявності частини фахівців (17,65% – 15 осіб в ЕГ та 28,57% – 24 особи в КГ), котрі не задоволені окремими аспектами консультативної діяльності (умовами праці, заробітною платнею, стосунками з керівництвом чи вчителями тощо), що загалом впливає на інтегральні показники.

Таблиця 2.5

Рівень прояву окремих показників продуктивності консультативної діяльності соціального педагога ЗНЗ

Рівень Показник	Системний		Адаптивний		Репродуктивний	
	%	К-ть	%	К-ть	%	К-ть
Доцільність наданих рекомендацій	28,99	49	47,93	81	23,08	39
Якість рекомендацій	24,26	41	53,85	91	21,89	37
Особистісна задоволеність соц. педагога КД	36,10	61	40,82	69	23,08	39

Узагальнення даних за досліджуваними показниками (див. табл.2.5) свідчить про переважання адаптивного рівня (понад 40%). Найвища його частина за показником якості консультативної діяльності (53,85% – 91 особа). Щодо системного рівня, то його частина найвища саме за задоволеністю соціального педагога результатами власної консультативної діяльності – понад третина фахівців. Однак доволі багато фахівців за цим показником, як і за показником доцільності наданих рекомендацій перебуває на репродуктивному рівні (23,08% – 39 осіб). Це може говорити про те, що недоліки в

організаційному, методичному та процесуальному забезпеченні впливають і на загальну результативність консультативної діяльності фахівця.

Узагальнення даних за останнім критерієм представлено на рис. 2.5.

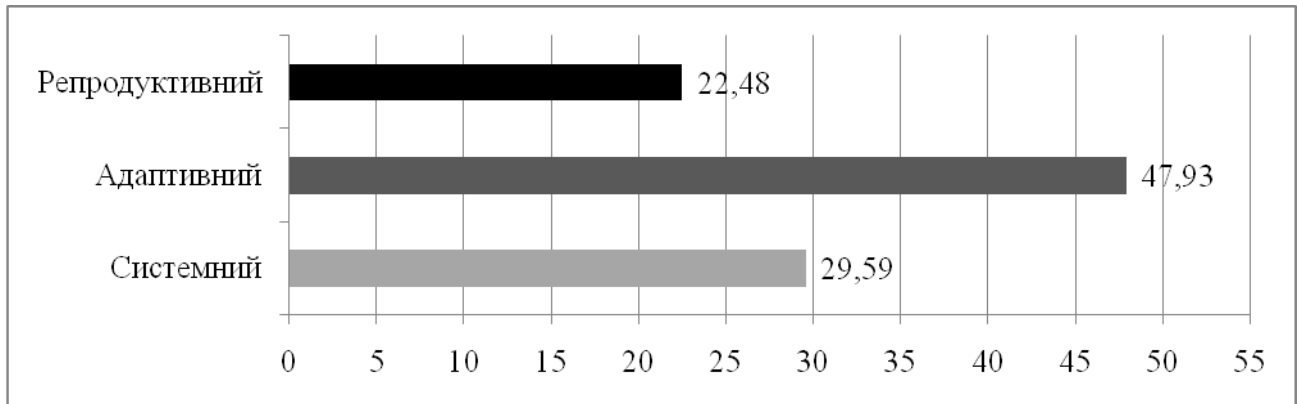

Рис. 2.5 Узагальнений рівень за п'ятьма критеріями «Продуктивність консультативної діяльності соціального педагога ЗНЗ», у %

На основі отриманих даних (див. рис.2.5) можна говорити про те, що учасники навчально-виховного процесу вважають консультативну діяльність соціального педагога здебільшого продуктивною (повністю чи певною мірою). Однак лише третина фахівців досягають результатів на системному рівні (29,59% – 50 осіб). Тривожним є й той факт, що значна частина соціальних педагогів (22,48% – 38 осіб) отримали невисоку оцінку, що свідчить про те, що їхня консультативна діяльність не впорядкована належним чином, а також не має комплексного характеру. Отже, консультативні поради соціального педагога не завжди допомагають учасникам навчально-виховного процесу. І сам фахівець, розуміючи наявність певних недоліків у своїй роботі вважає, що результати слід підвищити.

Задля з'ясування загальної ефективності консультативної діяльності соціального педагога ми об'єднали підсумкові дані за кожним із критеріїв (див. табл. В.5.3, дод. В.5) та вивели середнє (рис. 2.6). Спираючись на емпіричні дані (див. рис. 2.6), можна говорити про те, що всього третина фахівців (34,32% – 58 осіб) організовує консультативну діяльність на системному рівні, а ще 47,34% (80 осіб) – на адаптивному, тобто це не повний

прояв певних показників або не повна їх відповідність вимогам. Загалом це непоганий результат, однак, на нашу думку, слід звернути увагу на деякі аспекти.

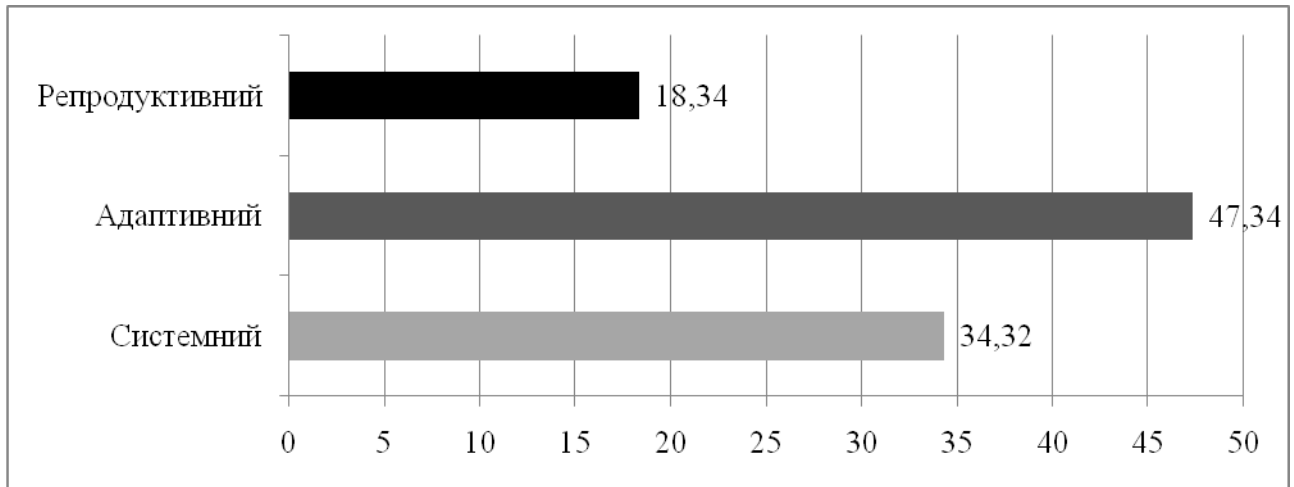

Рис. 2.6 Загальна ефективність консультативної діяльності соціального педагога ЗНЗ, у %

Зокрема, хоча і критичного рівня виявлено не було, однак суттєвим є відсоток фахівців, які працюють на репродуктивному рівні (18,34% – 31 особа), тобто власне мають низьку ефективність консультативної діяльності. А за різними показниками процесуального забезпечення цей відсоток становить понад 40% (див. табл. 2.3). Це свідчить, що такі соціальні педагоги не володіють технологією консультативної діяльності; вирішення професійних ситуацій у них відбувається на основі систематичних спроб та помилок; спілкування з учасниками навчально-виховного процесу зведене до мінімуму. Це, безперечно, суттєво впливає на загальну результативність консультування (зміни в житті клієнтів простежити важко, а соціальний педагог не відчуває задоволення від своєї роботи). Означене вимагає створення необхідних організаційно-педагогічних умов, які сприятимуть оптимізації консультативної діяльності соціального педагога в ЗНЗ.

2.2 Організаційна та педагогічна складові умов консультативної діяльності соціального педагога в загальноосвітньому навчальному закладі

Аналіз та узагальнення результатів емпіричного дослідження дозволив констатувати переважання адаптивного (середнього) рівня ефективності консультативної діяльності соціального педагога в ЗНЗ. І хоча за низкою показників у цьому аспекті фахівці демонстрували системний (високий) рівень та відсутність репродуктивного, водночас за низкою показників частина репродуктивного рівня була досить суттєвою (понад 20-40%), що вплинуло й на загальні показники ефективності. Саме тому, виявивши низку недоліків у системі організації консультативної діяльності в ЗНЗ, нами було визначено за необхідне окреслити та апробувати низку умов, дотримання яких, на нашу думку, сприятиме доцільній її організації.

Ми вважаємо, що умови є найважливішим компонентом ефективності діяльності. Так, П. Д. Павленок розглядає умови діяльності (праці) як «сукупність особливостей знарядь і предметів праці, стан виробничого середовища й організації праці, які істотно впливають на здоров'я, настрої і працездатність індивіда», роблячи акцент, насамперед, на зовнішній стороні діяльності, зокрема фізичному оточенні працівника [161, с. 116]. Хоча не менш важливий інший аспект зовнішніх умов – соціальний, а саме психологічний «клімат», у якому працює людина, однак реакція на оточуючих людей може бути досить суб'єктивною, а тому до умов професійної діяльності вчені здебільшого пропонують відносити саме об'єктивні обставини, що визначають або суттєво впливають на характер, зміст і якість діяльності. Наприклад, Г. В. Голубова зазначає: «Педагогічні умови – це особливості організації навчально-виховного процесу, що детермінують результати виховання, освіти та розвитку особистості», звертаючи увагу на операційно-технологічному аспекті діяльності [53, с.113]. Загалом, підтримуючи означені позиції, ми вважали за необхідне їх поєднати, а тому спиралися на підхід, представлений А. М. Алексюком, А. А. Аюрзанайн та П. І. Підкасистим [156], які визначають

зовнішню та внутрішню сутність таких умов. Отже, під поняттям «*організаційно-педагогічні умови підвищення ефективності консультативної діяльності*» ми розуміли систему певних чинників, що впливають на процес досягнення мети консультативної діяльності та, при цьому, залежать від зовнішніх (позитивні відносини соціального педагога й учасників навчально-виховного процесу; об'єктивність оцінки консультативної діяльності; місце консультативної діяльності, приміщення, клімат тощо) та внутрішніх (особистісні властивості соціального педагога, консультативний досвід, консультативні знання, уміння, навички, мотивація тощо) обставин консультативної діяльності.

Нами з'ясовано, що питання педагогічних умов підготовки майбутніх соціальних педагогів до консультативної діяльності у вищих навчальних закладах детально розкрито в дослідженнях О. В. Пожидаєвої [171, с. 119-131; 169, с. 133-139]. Тому на питаннях теоретичної та практичної підготовки (знання, уміння, навички) ми зосереджувалися менше, однак звернули більше уваги на необхідність створення організаційних умов, тобто умов проведення консультативної діяльності в ЗНЗ, та педагогічних умов, які сприятимуть соціальному педагогу підвищенню результативності консультативної взаємодії та досягненню конкретної консультативної мети. Доцільність виокремлення названих складових підкреслюють П. Д. Павленок [161], розглядаючи загальні умови працівника соціальної сфери, та В. М. Карандашев [79], аналізуючи умови проведення роботи практичного психолога. Умови діяльності загалом, а організаційно-педагогічні умови консультативної діяльності соціального педагога зокрема, впливають на результативність діяльності. За сприятливих умов вона підвищується, тому що підвищується ефективність використання робочого часу.

Досвід консультативної роботи, розкритий у різноманітних монографіях, статтях і популярних виданнях, показує, що одним із важливих моментів, що забезпечують умови продуктивності роботи, є *організаційна складова* консультативного процесу. Організаційні умови, на нашу думку, по-перше,

визначаються умовами організації самої праці, зокрема, організацією робочого місця для консультування (відповідністю санітарно-гігієнічним, психофізіологічним та естетичним нормам), ступенем оснащення матеріалами для консультування, режимом праці та відпочинку тощо [46]. Як зауважує М. Ю. Чібісова, фахівець повинен турбуватися про специфічний «сеттінг», який є не менш важливим, аніж комплекс консультативних методів, тобто він має постійно працювати над удосконаленням таких аспектів діяльності, як вибір часу, місця, кількості та частоти зустрічей на базі освітньої установи [231, с. 10]. По-друге, організаційна складова стосується побудови самої діяльності консультування, а саме мотивації учасників навчально-виховного процесу до консультативної взаємодії, створення консультативного простору, аналізу використання можливих організаційних форм і методів консультування та розширення їхнього спектру тощо. По-третє, консультативна робота значною мірою залежить від особливостей професійного розвитку та самоосвіти фахівця як організатора самого процесу консультативної діяльності тощо. Як зауважують З. О. Гаркавенко та В. М. Почупайло: «Сучасне бачення безперервної освіти фахівця, зокрема працівника психологічної служби, презентує активне включення його як суб'єкта ініціювання та організування власного професійного розвитку» [77, с. 76].

Отже, до *організаційних умов консультативної діяльності* соціального педагога в ЗНЗ ми віднесли такі:

1. Систематична актуалізація ролі консультативної діяльності соціального педагога та презентація її напрямів у ЗНЗ.
2. Цілеспрямоване проектування соціальним педагогом змісту й напрямів консультативної діяльності в ЗНЗ.
3. Оптимізація інформаційно-методичного забезпечення консультативної діяльності соціального педагога в ЗНЗ.
4. Цілеспрямована робота соціального педагога щодо розвитку професійної компетентності в напрямі консультативної діяльності в умовах ЗНЗ.

Щодо *педагогічної складової* консультативного процесу, то, як зазначає Г. В. Голубова, «термін “педагогічні” вказує на те, що означені обставини пов’язані з організацією навчально-виховного процесу, з тим зовнішнім середовищем, у якому відбувається пізнавальна й навчальна діяльність дітей, спрямована на формування в них певних знань, умінь і навичок тощо» [53, с. 113]. А тому педагогічні умови консультативної діяльності, на нашу думку, визначаються удосконаленням консультативної взаємодії соціального педагога з учасниками навчально-виховного процесу задля вирішення конкретних завдань виховання й розвитку, особливостями використовуваних технік і технології консультування, доцільністю використання різних методів, форм і методик консультування школярів, їхніх батьків та вчителів тощо.

До необхідних *педагогічних умов консультативної діяльності* соціального педагога в ЗНЗ ми відносимтакі:

1. Сприяння соціальним педагогом створенню соціально-орієнтованого середовища для здійснення консультування.
2. Розширення напрямів консультативної діяльності соціального педагога в ЗНЗ.
3. Збагачення форм, методів і методик консультативної діяльності соціального педагога з учасниками навчально-виховного процесу.

Отже, проведена аналітико-синтетична робота дозволила визначити низку організаційно-педагогічних умов консультативної діяльності соціального педагога ЗНЗ, які забезпечують оптимізацію окремих компонентів консультативної діяльності та підвищення ефективності відповідних критеріїв консультативної діяльності. Їхнє співвідношення подано в табл. 2.6.

Оскільки ефективність ми оцінювали за певними критеріями та показниками, то визначили за доцільне прогнозування відповідних організаційно-педагогічних умов здійснити з урахуванням цих аспектів. Це сприятиме тому, що експериментальна робота буде спрямована не на соціального педагога як особу, а на конкретні критерії, які визначають ефективність консультативної діяльності як процесу. З іншого боку, на нашу

думку, такий підхід також сприятиме охопленню змінами різних важливих сторін, як організаційних, так і особистісних, а, отже, як об'єктивних, так і суб'єктивних, що уможливить більш детальний їх моніторинг.

Таблиця 2.6

**Організаційно-педагогічні умови підвищення ефективності
консультативної діяльності (КД) соціального педагога**

Компоненти КД	Організаційно-педагогічні умови КД, що сприятимуть підвищенню її ефективності	Критерії ефективності КД
Спонукально-ціннісний компонент	<ul style="list-style-type: none"> • Систематична актуалізація ролі консультативної діяльності соціального педагога та презентація її напрямів у ЗНЗ • Сприяння створенню соціальним педагогом соціально орієнтованого середовища консультування 	Організаційне забезпечення КД соціального педагога ЗНЗ
Прогностично-проективний компонент	<ul style="list-style-type: none"> • Цілеспрямоване проектування соціальним педагогом змісту й напрямів консультативної діяльності в ЗНЗ • Оптимізація інформаційно-методичного забезпечення консультативної діяльності соціального педагога в ЗНЗ 	Соціально-правове й методичне забезпечення КД соціального педагога ЗНЗ
Виконавчо-реалізуючий компонент	<ul style="list-style-type: none"> • Розширення напрямів консультативної діяльності соціального педагога в ЗНЗ • Збагачення форм, методів і методик консультативної діяльності соціального педагога з учасниками навчально-виховного процесу • Цілеспрямована робота соціального педагога над розвитком професійної компетентності в напрямі консультативної діяльності в умовах ЗНЗ 	Процесуальне забезпечення КД Готовність соціального педагога ЗНЗ до КД
Результативність КД соціального педагога		

Окрім того, плануючи експериментальну роботу, ми враховували структурні компоненти консультативної діяльності соціального педагога, а

саме: спонукально-ціннісний компонент (мотиви, мета й завдання); прогностично-проективний компонент (прогнозування контингенту, предмету та виду консультативної взаємодії); виконавчо-реалізуючий компонент (форми й методи консультування); оцінювально-порівняльний компонент (аналіз змісту та результатів). Це було пов'язано із тим, що підвищувати ефективність консультативної діяльності фахівця можна тільки тоді, коли ми будемо її розглядати як цілісний процес, а не лише як сукупність критеріїв і показників.

Ми вважали за доцільне звернути увагу на необхідність упровадження відповідних *організаційних умов*.

1. *Систематична актуалізація ролі консультативної діяльності соціального педагога та презентація її напрямів у ЗНЗ*. Необхідність її упровадження була зумовлена тим, що результати емпіричного дослідження виявили: соціальні педагоги не завжди належним чином, правильно й різнобічно інформують про зміст консультативної діяльності учасників навчально-виховного процесу, зокрема, адміністрацію; як результат, наявна певна частина як вчителів, батьків, так і школярів, які ніколи не звертаються за такою допомогою до соціального педагога, у тому числі тому, що не знають про можливості отримання консультативної допомоги.

2. *Цілеспрямоване проектування соціальним педагогом змісту й напрямів консультативної діяльності в ЗНЗ*. Соціально-педагогічне проектування консультативної діяльності зумовлене тим, що воно є сполучною ланкою між теорією і практикою соціально-педагогічного процесу. Таке проектування системи консультативної взаємодії здобуває модель цілісного проекту, компонентами якого є: соціально-педагогічна діагностика соціального розвитку школяра; постановка консультативних завдань; організація спільної консультативної діяльності соціального педагога і школярів / батьків / вчителів; моніторинг динаміки й рівнів активності школярів; аналіз і прогнозування ситуацій консультативної взаємодії на індивідуальному і груповому рівнях.

Окрім того, таке проектування передбачає визначення мети й завдань консультативної діяльності з урахуванням специфіки навчального закладу та його профілю. Необхідність окреслення та впровадження означеної умови було зумовлено тим, що результати емпіричного дослідження виявили деяку неузгодженість у розподілі часу й акцентів під час організації консультативної діяльності, зокрема експерти зазначили, що не всі соціальні педагоги сприймають саме учнів (а не батьків чи вчителів) як безпосередніх отримувачів консультативної допомоги. Як результат, під час роботи з учнями переважає репродуктивний рівень (в середньому 56%), під час роботи з батьками – адаптивний рівень (в середньому 40%) і лише з вчителями – системний рівень (в середньому 50%); репродуктивний рівень виявлено й за деякими напрямками консультування, тобто або така діяльність відсутня, або здійснюється не належним чином; майже 25% опитаних ніколи не зверталися за консультативною допомогою до соціального педагога із жодного питання. Це дозволило нам зробити припущення, що традиційний підхід до планування консультативної діяльності не забезпечує повного врахування в роботі особливостей консультативної діяльності в ЗНЗ.

3. Оптимізація інформаційно-методичного забезпечення консультативної діяльності соціального педагога в ЗНЗ. Як засвідчили результати емпіричного дослідження, менше як 20% фахівців забезпечені всіма необхідними періодичними виданнями; експерти зафіксували наявність хорошої бібліотеки, що стосувалася питань консультування, менше як у 10% ЗНЗ; не завжди належним чином оформлений банк навчально-методичних матеріалів, які сприяють оптимізації консультативній діяльності з учнями, батьками, педагогами (на системному рівні ця ознака виявлена в середньому у 18%); наявна література досить часто не впорядкована за жодною ознакою (категорія клієнтів, запит тощо). З огляду на це ми визначили за доцільне організувати відповідний супровід цього аспекту консультативної діяльності (щоб у фахівців сформувалися відповідні навички в цьому плані).

4. *Цілеспрямована робота соціального педагога над розвитком професійної компетентності в напрямі консультативної діяльності в умовах ЗНЗ.* Нами було виявлено, що соціальні педагоги потребують удосконалення в трьох основних аспектах:

а) особистісний розвиток як консультанта. Оцінка загального рівня толерантності серед фахівців виявила переважання показників адаптивного рівня, а також наявність репродуктивного рівня; деякі фахівці не усвідомлюють специфіки консультування як процесу суб'єкт-суб'єктного; у них переважає зовнішня вмотивованість на профілактичну функцію, що іде на шкоду внутрішній вмотивованості на функції консультування; соціальні педагоги здебільшого активно відгукуються на запит, тобто розуміють свої обов'язки, але внутрішньої налаштованості в них немає; в окремих випадках простежується негативне самосприйняття, схильність до авторитарних тенденцій у спілкуванні та низький рівень суб'єктивного контролю. Усе означене в комплексі може викликати рольовий конфлікт, ризик емоційного вигорання та знижувати ефективність консультування, що вимагає цілеспрямованої роботи над особистісним розвитком соціальних педагогів. Задля сприяння особистісному розвитку соціального педагога важливо, щоби він, по-перше, знав, які саме особистісні якості та властивості є найбільш важливими для організації ефективної консультативної взаємодії із суб'єктами навчально-виховного процесу в ЗНЗ. До таких якостей, як показали теоретичні узагальнення [8; 69; 70; 189] та вивчення практичного досвіду консультантів-практиків [15; 29; 108 та ін.], можна віднести: соціальну креативність фахівця; здатність до самоконтролю й емоційної саморегуляції; розвинений соціальний інтелект; сформовані комунікативні та організаторські здібності; емпатійність; спрямованість ціннісних орієнтацій на розвиток особистості дитини. По-друге, робота над самовдосконаленням передбачає усвідомлення рівня сформованості в себе певних якостей, а, по-третє, прагнення їх постійно розвивати та удосконалювати задля підвищення ефективності консультативної

взаємодії в умовах ЗНЗ. На реалізації цих завдань і була спрямована робота із соціальними педагогами.

б) *підвищення теоретичної та практичної підготовки з питань консультування.* Необхідною умовою будь-якого професійного зростання є залучення фахівця початківця в практичні дії. Однак постійна практика необхідна й соціальному педагогу з досвідом, якщо в якомусь напрямі роботи, зокрема консультуванні, він ще достатньо компетентний. «Проводячи сесії та спілкуючись із клієнтом, консультант відпрацьовує необхідні навички та уміння, вчиться спостерігати, слухати й розуміти клієнта, розпізнавати його потреби і труднощі, одержувати додаткову інформацію про нього, що допоможе в здійсненні його планів і вирішенні проблем» [120, с. 41]. Цілеспрямована робота в означеному напрямі зумовлена тим, що менш як 15% фахівців проявили високий (системний) рівень сформованості консультативних умінь; вони рідко планують наступну зустріч, не визначають шляхи зворотного зв'язку чи моніторингу досягнутих результатів тощо. Отже, є потреба в актуалізації методів роботи соціального педагога-консультанта та, за потреби, оволодіння початківцями прийомами спілкування з клієнтами – учасниками навчально-виховного процесу в процесі практичних занять.

в) *професійна самореалізація соціального педагога як консультанта теоретика і практика.* Надзвичайно важливим у професійному зростанні фахівців освітньої сфери є індивідуальний професійний розвиток або саморозвиток – незалежне індивідуальне навчання, яке здійснюється на власний розсуд із використанням наявних ресурсів. Однак деякі соціальні педагоги вважають, що навчальний заклад не створює їм взагалі умов для удосконалення в плані консультування; «періодично» (понад 60%!) їх залучають до виконання завдань, які не входять до посадових обов'язків тощо. Водночас, на думку І. В. Козубовської, такий професійний розвиток може здійснюватися цілком самостійно, без офіційної підтримки, оскільки є «ефективним тільки за наявності відповідної мотивації до самовдосконалення,

бажання працювати над собою» [86, с. 64]. Тому вважаємо за доцільне розкрити можливості такої реалізації для соціальних педагогів.

Ми вважали за доцільне звернути увагу на необхідність упровадження відповідних *педагогічних умов*.

1. *Сприяння соціальним педагогом створенню соціально орієнтованого середовища консультування*. Як підкреслює психолог У. Глассер: «Терапевт не повинен нічого радити клієнтам, але, натомість, повинен працювати над створенням середовища, у якому клієнти поступово самі здогадуються про те, що їм робити, незалежно від того, скільки часу займає цей процес» [51, с. 2]. Подібну думку розвиває Г. М. Раковська, зауважуючи, що «створення соціально адекватного середовища консультування – необхідна умова, яка забезпечує оптимальний режим взаємопов'язаної діяльності суб'єктів зовнішніми засобами, підкреслюючи відсутність загрозливого простору і стимулюючи саногенність мислення суб'єктів консультування в процесі їх довірчої взаємодії» [183, с. 5]. Р.-А. Б. Кочюнас таке середовище позначає поняттям «терапевтичний клімат» і описує його, як поєднання фізичних (зовнішні умови консультування, структурування консультативного простору і часу консультування) та емоційних (створення атмосфери взаємної довіри, щирість, здатність до емпатії, безумовна повага клієнта) компонентів [98, сс. 50-63]. Отже, перед соціальним педагогом постає завдання впродовж усього процесу консультування забезпечити максимально комфортне середовище, що задовольняє потреби учасників навчально-виховного процесу, підтримує оптимальний режим взаємодії зі школярами, їхніми батьками чи вчителями. Якщо йому це вдається, то вони будуть і надалі впевнені, що соціальний педагог завжди коректно і спокійно допоможе знайти вихід із ситуації, що склалася.

Обґрунтування і впровадження означеної умови було пов'язано, насамперед, із тим, що результати емпіричного дослідження виявили: відсутність у деяких школах окремого приміщення, де б фахівець міг проводити консультування (3,53% в ЕГ та 2,38% в КГ); наявність такого

приміщення, однак неповна невідповідність вимогам (майже у 20% соціальних педагогів «місце зустрічі з клієнтом» виглядає швидше як методичний кабінет, воно не пристосоване для практичної роботи); окрім того, переважають середні показники в оцінці загального індексу толерантності фахівців (тобто потребує уваги емоційний компонент терапевтичного клімату). Слід також зазначити, що реалізація цієї умови має міжкомпонентний характер, оскільки, з одного боку, фахівець повинен подбати про створення відповідного фізичного середовища для спілкування ще до приходу клієнта (що стосується прогностично-проективного компонента), а, з іншого боку, прагнути, щоби клієнт почувався безпечно та комфортно, тобто підтримувати відповідну атмосферу уже в процесі консультування (виконавчо-реалізуючий компонент).

2. *Розширення напрямів консультативної діяльності соціального педагога в ЗНЗ.* Результати емпіричного дослідження свідчать, що недостатньо представлені, на думку вчителів, коректувальний (лише у 38,82%) та терапевтичний (лише у 24,71%); а в КГ – посередницький (лише у 35,71%) та терапевтичний напрями (лише у 29,77%) консультативної діяльності. Тривожним є й той факт, що за деякими напрямками було виявлено репродуктивний рівень, тобто або така діяльність відсутня, або здійснюється не належно. Доцільність упровадження означеної умови була зумовлена також тим, що узагальнення показників дозволило припустити, що в роботі з батьками варто підсилити, насамперед, терапевтичний і просвітницький напрями консультативної діяльності, а з учнями – розвивальний, коректувальний та терапевтичний. Лише в деяких навчальних закладах функціонують тематичні консультативні пункти. Загалом така ситуація впливає на те, що консультації мало сприяють змінам у житті та діяльності учасників навчально-виховного процесу, а здебільшого виконують профілактичну, частково просвітницьку функції. Водночас, як зауважує з цього приводу С. К. Шандрюк, однією з важливих функцій консультування є саме «сприяння активації потенціалу власних можливостей індивіда, сім'ї або соціальної групи, спонукання клієнтів до самостійного вирішення своїх

проблем, виходові з важкої життєвої ситуації, організація розвитку самопомоги і взаємодопомоги», а не директивна допомога, тобто керування діями клієнта» [234, с. 1].

3. *Збагачення форм, методів і методик консультативної діяльності соціального педагога з учасниками навчально-виховного процесу.* Необхідність окреслення та впровадження означеної умови було зумовлено тим, що результати дослідження засвідчили: що фахівці користуються переважно традиційними методами дослідження проблеми (бесіда, спостереження, тестування), такі методи, як ранжування альтернатив, якісних оцінок, написання сценарію розв'язання проблем залишаються поза увагою; ними практично не використані ресурси дистанційного консультування, зокрема, під час роботи із сучасними школярами та батьками, які зайняті на роботі. Останніми роками педагоги активно вдаються до дистанційних форм консультування, провідне місце в організаційних формах якого зайняло консультування з використанням мережі Інтернет. «Консультування з допомогою мережі Інтернет доступно всім педагогам незалежно від місця проживання; не вимагає особистого звернення до фахівця й дозволяє одержувати підтримку в анонімному режимі; дозволяє акумулювати у вільному доступі великий об'єм матеріалів, необхідних педагогам для роботи» [59, с. 270]. На перевагах дистанційних форм консультування наголошують і закордонні практики. Так, Х. Найч, шкільний консультант у Florida Virtual School, серед можливостей он-лайн консультування визначає такі: значною мірою можуть зняти бар'єр, коли потрібно прийти в кабінет, в усіх на очах тощо; у деяких випадках, он-лайн формат дозволяє зробити зв'язки з учнями більш глибокими в порівнянні зі спілкуванням у традиційному шкільному середовищі; «відносини не розпочинаються о 7 ранку і закінчуються о 3 годині дня, ми не пов'язані тими ж обмеженнями – фізичний день або фізична будівля, що є в традиційних умовах школи»; «анонімність», що забезпечується не сидінням обличчям до обличчя з консультантом у тій же кімнаті, також робить деяким учням таке спілкування

більш комфортним і виразним; учень, який не розкриється під час особистого спілкування з консультантом, іноді буде почувати себе більш комфортно, надіславши текстове повідомлення; консультування учня з допомогою відеочату або обміну миттєвими повідомленнями також усуває ризик бути поміченим однолітками біля психологічного кабінету; учням часто більш комфортно розмовляти з консультантом зі своєї власної території, у тому числі їхньої спальні, через відеочат [253].

Визначаючи змістове наповнення кожної з умов, ми також враховували й таку важливу особливість консультативної діяльності, як її багатофункціональний та комплексний характер. Так само й консультативна діяльність може бути й окремим напрямом, і функцією діяльності соціального педагога ЗНЗ, а поряд із цим вона дотична до таких функцій як просвітницька (консультування для надання інформації), профілактична (консультування для запобігання негативним проявам у поведінці), посередницька та інші, вона пронизує й доповнює їх, вона є засобом, шляхом їх реалізації. А тому зміст і форми консультативної діяльності теж різноманітні, як і способи їх удосконалення. Тобто, реалізація кожної з організаційно-педагогічних умов має певну мету, однак напрями її втілення, безперечно, сприятимуть удосконаленню всіх компонентів консультативної діяльності та критеріїв і показників її ефективності.

2.3 Змістове наповнення організаційних умов консультативної діяльності соціального педагога в загальноосвітньому навчальному закладі

Формувальний експеримент було організовано на базі тих же загальноосвітніх навчальних закладів, вишів, а також районних (міських) навчально-методичних кабінетів (центрів) психологічної служби, де проводився констатувальний експеримент. Він проводився впродовж 2015-2017 рр. ЕГ охопила 85 фахівців, КГ – 84 особи. У процесі впровадження експериментальних заходів, окрім самих соціальних педагогів, були залучені

також викладачі вишів, де навчалися на заочній формі деякі з фахівців (зокрема ті, що «читали» курс із консультування, організації психологічної служби), методисти міських та районних центрів практичної психології й соціальної роботи, фахівці-практики з досвідом консультативної діяльності (не тільки у сфері освіти), а також, члени педагогічних колективів, де проводилася робота. Усі матеріали, які ми використали чи підготували в процесі експериментальної роботи, ми об'єднали в посібнику «Як оптимізувати консультативну діяльність соціального педагога: методичні рекомендації та практичні матеріали» [49], на який і будемо посилатися далі.

Як ми вже зазначали, визначені нами організаційно-педагогічні умови мають комплексний характер, тобто пов'язані з підвищенням ефективності різних аспектів консультативної діяльності соціального педагога. Водночас, задля дотримання певної послідовності у викладі, їхній опис та змістове наповнення ми будемо представляти щодо організаційної та педагогічної складової. Тому почнемо з організаційних умов консультативної діяльності.

Передусім, ми зосередилися на спонукально-ціннісному компоненті консультативної діяльності та реалізації умов, пов'язаних із підвищенням ефективності організаційного забезпечення консультативної діяльності соціального педагога ЗНЗ. Отже, *першою організаційною умовою*, змістове наповнення якої нами подано нижче, є *систематична актуалізація ролі консультативної діяльності соціального педагога та презентація її напрямів у ЗНЗ*. Реалізація цієї умови здійснюється під час проведення інформаційної кампанії «Консультативні послуги у вашій школі» за такими *напрямами*:

1) *Інформування учасників освітнього процесу про консультативні послуги, які надає соціальний педагог*. Насамперед, соціальні педагоги розмістили в доступному місці повідомлення саме про консультативні послуги. Затверджений директором графік роботи фахівця, як правило, розміщується на дверях кабінету психологічної служби та в учительській. Однак, у такому випадку, батьки можуть його ніколи не побачити, а учні – звернути увагу лише випадково. Задля усунення цих недоліків фахівці на

початку навчального року відповідні повідомлення розміщали: а) у друкованому варіанті у вигляді саморобних рекламних проспектів (див. [49, сс. 5-8]) на спеціальних стендах (якщо такі були) у вестибюлях шкіл, на інформаційному стенді для батьків (особливо, молодших класів), біля розкладу уроків, кабінету учнівського самоврядування, входу в їдальню та спортзал; б) в електронному вигляді на сайті навчального закладу (якщо такий був), у блозі соціального педагога (хоча й не всі його створили), а також на своїй сторінці в соціальних мережах (оскільки фахівці здебільшого були там зареєстровані). У такі проспекти включалася інформація про те, що таке соціально-педагогічне консультування, з якими питаннями можна звернутися, де розташований кабінет, як призначити зустріч тощо.

2) Офіційне відкриття скриньки та / або телефону довіри для школярів.

Такий захід сприяє, насамперед, приверненню уваги до самої консультативної діяльності соціального педагога, оскільки проводився святково (з музикою, повітряними кульками, демонстрацією інформаційного плаката (див. [49, сс. 9-10]), «скриньки» у вигляді великої коробки тощо). Це викликає школярів спочатку лише інтерес до самого процесу «написання проблем», однак поступово їхні запити стали більш усвідомленими. В окремих школах скриньки реальні, тобто розміщуються, наприклад, біля кабінету соціального педагога або у вестибюлі поряд із головним входом. Однак у великих школах це ускладнює зворотній зв'язок, зокрема надання відповідей на запити. У цьому разі відкриваються електронні скриньки. Відповіді на запити тоді соціальний педагог надсилає індивідуально задля збереження конфіденційності, а також розміщує у себе на сторінці в соціальній мережі чи в блозі, зокрема, якщо питання мали загальний характер та могли цікавити інших школярів. Оскільки, це додає додаткового навантаження фахівцю, то під час офіційного відкриття скриньки повідомляється частота її відкривання (наприклад, щоп'ятниці або раз у два тижні). Відкриття Телефону довіри відбувалося аналогічно; теж узгоджуються години контактів (наприклад, з 14:00 до 15:00). Такі види роботи як скринька чи телефон довіри загалом

сприяють урізноманітненню форм консультативної діяльності та зближенню соціального педагога і школярів.

3) *Проведення педагогічного інформування батьків про можливості консультативної допомоги.* У рамках батьківських зборів метод педагогічного інформування використовується під час міні-лекцій для батьків учнів молодших класів «З яких питань надає консультації соціальний педагог», середніх – «У вас підрастає підліток: можливості консультативної допомоги» і старших класів – «Школяр дорослішає: чим може допомогти соціальний педагог». Для батьків, які не відвідали ці заходи, фахівець готує інформаційні листівки-повідомлення «Консультативна допомога соціального педагога» (див. [49, сс. 11-12]), які передаються їм через учнів.

4) *Висвітлення ролі консультативної діяльності впедагогічній колективі.* Задля цього, починаючи активізувати консультативну діяльність, соціальні педагоги на початку навчального року виступають перед адміністрацією навчального закладу та / або на педраді з *презентацією* на тему «Організація консультативної діяльності в освітній установі». Тут слід дотримуватися рекомендацій із цього приводу Н. С. Сашенкової, фахівця з консультативної роботи [195, с. 58]. Окрім того, для учителів консультування проводиться у формі *круглих столів* із використанням методів збору (анкетування для з'ясування проблем) й обробки інформації (класифікація отриманих даних, аналіз шкільних проблем), а також методів вирішення проблем (побудови графіка проблем і дерева цілей, педагогічного інформування щодо можливостей, форм і методів їхнього вирішення).

5) *Уточнення змісту консультативної діяльності з адміністрацією.* З дирекцією школи соціальні педагоги організують особисті зустрічі (групові – по 2-3 особи та індивідуальні) задля з'ясування запитів адміністрації на зміст і напрями консультативної. Такі зустрічі було планується проводити тричі на рік: на початку навчального року (кінець серпня – початок вересня) – для з'ясування планів на навчальний рік, на початку 2 семестру – для внесення необхідних корективів у зміст консультативної діяльності, а також наприкінці

навчального року задля моніторингу її результатів та задоволеності ними. У деяких школах це не склало особливих труднощів, однак у низці навчальних закладів дирекція спочатку досить скептично поставилася до таких інновацій.

Названі нижче організаційні умови стосуються так званої підготовчої діяльності в напрямі консультування. Вони визначають вплив на прогностично-проективний компонент консультативної діяльності соціального педагога ЗНЗ, а їх упровадження сприятиме підвищенню ефективності, насамперед, за такими критеріями як організаційне й методичне забезпечення консультативної діяльності соціального педагога ЗНЗ. Отже, *друга організаційна умова* визначає *цілеспрямоване проектування соціальним педагогом змісту й напрямів консультативної діяльності в ЗНЗ*. Реалізація означеної умови здійснюється за такими *напрямами*, як:

1) *Соціально-педагогічне проектування консультативної діяльності*. Традиційно проективна діяльність шкільного соціального педагога виражається в складанні перспективного плану на рік, однак прописати в ньому всі складові консультативної діяльності досить важко, а тому фахівцю завжди слід пам'ятати, які питання потребують додаткової розробки чи актуалізації. Спираючись на праці О. М. Істратової та Т. В. Ексакусто [76], Н. П. Краснової, С. Я. Харченка та Я. І. Юрків [223], ми визначили основні питання проектування консультативної діяльності. Вони обговорюються із соціальними педагогами за участі методистів районних (міських) навчально-методичних кабінетів (центрів) психологічної служби, фахівців-консультантів, науковців, що займаються питаннями консультування (залежно від наявних можливостей). З цією метою для соціальних педагогів проводиться:

а) інструктивно-методичний семінар «Соціально-педагогічне проектування в консультативній діяльності» за такими проблемами: організаційні питання консультативної діяльності (вивчення процесу підготовки консультації, впорядкування робочого місця, підготовка та поширення інформації про зміст і напрями консультативної діяльності серед учасників навчально-виховного процесу тощо); підготовчий етап

консультативної діяльності (вивчення потенційних клієнтів – учнів, батьків, вчителів; підготовка матеріальної бази й документації для початку консультативної діяльності тощо); правила проведення соціально-педагогічної консультації, умови продуктивності консультативної діяльності. За вказаними питаннями соціальні педагоги готують інформаційні повідомлення, потім учасники семінару діляться своїми труднощами, що стосуються означено процесу, а також обговорюють варіанти їхнього вирішення;

б) тематичне засідання Школи молодого спеціаліста «Специфічні питання організація консультативної діяльності в школі» та підготовка пам'ятки «Де, коли і як здійснювати консультування» (див. [49, сс. 13-15]);

в) «домашнє» читання літератури. Під час підготовки до зустрічей соціальні педагоги опрацьовують праці таких учених, як І. М. Бушай [31], В. М. Кожевников та В. І. Николаєва [152], Р. С. Немов[148], І. М. Зварич та В. Г. Панок [179], К. А. Серебрякова [199], С. Я. Харченко [223], а також Р. М. Ткач та Г. О. Хомич [225], де визначено поради щодо підготовчого етапу консультативної взаємодії та організації консультативного процесу в школі;

г) відеосемінар та дискусія на основі перегляду уривків із тренінгу приватного психолога М. Ж. Гусманова¹.

2) *Формування навичок структурування робочого часу*. З цією метою:

– складається та поширюється серед фахівців інформаційний бюлетень «10 речей, які можна зробити просто зараз, щоби підготуватися на наступний рік» (див. [49, сс. 16-20]). Основні його рекомендації розробляються на підставі практичних порад Хізер Вестер, американського шкільного консультанта та автора он-лайн консультативного пункту [247];

– проводиться серія навчальних відеосемінарів на тему «Планування консультативної діяльності з допомогою електронних засобів». Оскільки діяльність соціального педагога досить різноманітна та багатофункціональна, то використання таких засобів допомагає її впорядкувати та чітко визначити

¹Психологическое консультирование. Организационные вопросы. – <https://www.youtube.com/watch?v=O98rH8IIzUY>

місце окремих заходів із консультативної діяльності в загальній системі [191]. Відеосемінари, залежно від наявних можливостей та обставин, проводили шкільні вчителі інформатики, викладачі, обізнані з означеним питанням, а також досвідчені фахівці, що спеціалізуються за відповідною проблемою. З презентованими матеріалами соціальні педагоги могли також ознайомитися і в он-лайн режимі.

Третя організаційна умова спрямовується на підвищення ефективності консультативної діяльності та передбачає оптимізацію інформаційно-методичного забезпечення консультативної діяльності соціального педагога в ЗНЗ. З метою виправлення дефектів, покращення та оптимізації інформаційно-методичного забезпечення консультативної діяльності, ми окреслили напрями вирішення виявлених труднощів:

1) *Розширення інформаційно-комунікаційних можливостей соціальних педагогів ЗНЗ у сфері консультативної діяльності.* З цією метою під час міських та районних методичних об'єднань та міжсесійних заїздів студентів-заочників проводяться відеоконференції на тему «Інформаційно-комунікаційні технології в соціально-педагогічній роботі». Соціальні педагоги розширюють свої знання про можливості різних сервісів Інтернет, які допомагають у: а) пошуку і збереженні, а також обміні мультимедійними ресурсами – цифровими фотографіями, аудіо- і відеозаписами, текстовими файлами і презентаціями, книгами; б) веденні записів із довільної тематики в мережевих щоденниках (блогах); в) обміні досвідом у соціальних освітніх мережах між фахівцями, створенні банку електронних просвітницьких матеріалів і обміні ними (Osvita.ua, Global School Psychology Network, MySchool.ua, MyBlogInfo.ru тощо); г) проведенні психодіагностичних обстежень (Програмний комплекс Лонгитюд-ЕДК). У рамках реалізації цього напрямку соціальні педагоги також можуть ознайомитися з рекомендаціями В. В. Осадчого щодо використання соціальних сервісів Інтернет [160].

Слід зазначити, що, оскільки інноваційних сервісів досить багато, то це на перших порах може, навіть, ускладнювати роботу соціального педагога.

Водночас, ми зорієнтували фахівців на те, щоб спочатку вони освоїли ті засоби, які є актуальними саме для них або користування якими вимагає навчальний заклад (як от, створення блогу). Окрім того, поступово вони розуміли, що такі сервіси дозволяють не лише професійно розвиватися, але і пропонувати відповідні матеріали для перегляду чи прочитання учням, батькам, вчителям.

2) *Збагачення навчально-методичних матеріалів консультативного змісту з допомогою електронних (он-лайн) ресурсів.* Оскільки купувати підручники, посібники чи інші навчально-методичні матеріали фахівцям, як свідчать результати опитування, за власні кошти досить важко, а навчальний заклад рідко (іноді й ніколи) не фінансує такі запити, то такі матеріали можна відшукати та надалі зберегти в електронному вигляді. Задля реалізації вище означеного напрямку ми формували перелік (хоча, можливо, і неповний) веб-ресурсів із їхніми електронними адресами, які може використати соціальний педагог, формуючи банк навчально-методичних матеріалів із консультативної діяльності. Серед них: а) вебсайти та портали, що містять матеріали, де розкриваються теоретичні та правові засади консультативної діяльності; б) портали видань, що висвітлюють проблеми віково-педагогічного консультування; в) електронні бібліотеки; г) вебсайти установ та організацій, що займаються питаннями роботи з дітьми, у тому числі консультуванням; д) он-лайн версії журналів та електронні періодичні видання; е) навчальні відеоматеріали, зокрема, лекції, семінари, тренінги консультантів-практиків і тренерів (див. [49, сс. 21-24, 57-58]).

3) *Складання тематичного каталогу електронних книг для рекомендації учасникам навчально-виховного процесу в рамках бібліотерапії.* Окремі, найбільш актуальні книги чи їхні частини соціальний педагог може мати в роздрукованому варіанті, інші – зберігати у вигляді електронних закладок або на електронних носіях. Деякі з рекомендованих книг, ми вказуємо в методичному посібнику «Як оптимізувати консультативну діяльність соціального педагога» [49, сс. 25-32].

4) *Розробка орієнтовних схем консультування.* Звісно, ми можемо допустити, що соціальний педагог настільки компетентний, що спирається лише на власний досвід. Водночас у процесі роботи все одно важливо фіксувати реакції клієнтів (картки-схеми спостереження), мати орієнтовний план консультативної бесіди з підлітком чи батьками тощо, інакше робота набере хаотичного характеру. Саме тому, спираючись на рекомендації науковців у цьому питанні, такі матеріали ми розробляли спільно з фахівцями (див. [49, сс. 32-41]).

Остання організаційна умова, на якій ми хочемо зосередити свою увагу, пов'язана значною мірою з готовністю до консультування. Вона передбачає цілеспрямовану роботу соціального педагога над розвитком професійної компетентності в напрямі консультативної діяльності в умовах ЗНЗ. Реалізація означеної умови здійснюється у трьох напрямках:

1) Особистісний розвиток соціального педагога ЗНЗ як консультанта. Як відомо, психолого-педагогічні прийоми не діють, якщо в самого фахівця не сформована професійна самосвідомість. Ефективність консультативної діяльності соціального педагога підвищиться, якщо він працюватиме над низкою професійно значущих якостей, буде їх розвивати та удосконалювати, а також буде прагнути актуалізувати загальне розуміння своїх професійних завдань (мотивацію). Задля реалізації означених завдань із соціальними педагогами нами упроваджуються дві *форми* роботи:

а) Семінар-практикум «Толерантність і терпимість у консультативній діяльності соціального педагога» (див. [49, сс. 43-51]).

б) Тренінг особистісного зростання, що складається з п'яти занять («Пріоритети й цінності», «Мотиви й потреби», «Спрямованість особистості», «Професійно важливі якості», «Професійні ризики та шляхи їх подолання») та містить вправи, діагностичні методики, елементи лекцій, аналіз ситуацій, домашні завдання. Ми його розробили за матеріалами книги Г. В. Резапкіної [184]. Безперечно, названі форми роботи не мали на меті кардинально змінити фахівців, однак значною мірою посприяли їхньому

самопізнанню та особистісному розвитку як консультантів. У методичному посібнику [49, сс. 52-56] нами наводиться лише структура занять, оскільки ці справи здебільшого є загальновідомими та доступними у вище згаданій книзі.

2) *Підвищення теоретичної та практичної підготовки соціальних педагогів із питань консультування.* Надзвичайно важливим в удосконаленні діяльності, у тому числі й консультативної, є індивідуальний професійний розвиток або саморозвиток фахівця. Задля підвищення мотивації соціальних педагогів до такої діяльності та створення умов для її організації організовуються такі заходи:

а) проводиться ділова гра «Самоосвіта: необхідність чи самоціль?», що має на меті ознайомити соціальних педагогів – учасників із поняттям «самоосвіти», її складовими та напрямками; змістом самоосвітньої діяльності. Вона будується за матеріалами О. Л. Коваль [85];

б) впроваджується для початківців метод професійного навчання «Сидячи поряд із Неллі». Його метою є спостереження за роботою досвідченого колеги в процесі здійснення ним консультативної діяльності задля підвищення власної компетентності [29]. Молоді фахівці можуть просто споглядати й копіювати методи роботи колеги, виконувати інструкції колеги під його керівництвом, демонструвати прийоми, обговорювати та виконувати їх. Труднощі становить та обставина, що, на жаль, досить мало соціальних педагогів, навіть зі стажем роботи, котрі не лише мають належний консультативний досвід, але й уміють його передати;

в) вводиться педагогічний щоденник, у якому записуються власні спостереження, коментарі, аналізуються різні аспекти консультативної діяльності в педагогічному процесі. Ця форма роботи є досить поширеною в студентів-практикантів, однак і фахівцям-практикам вона допомагає впорядкувати свою роботу, з'ясувати питання, які потребують вивчення, а також накопичити досвід, яким можна поділитися;

г) читання літератури та перегляд відео. Щоб розвивати свою компетентність, необхідно вивчати досвід відомих фахівців у сфері

консультування. Ми розробили рекомендований список джерел (книг, статей і методичних рекомендацій), які стосуються консультативної діяльності загалом та її здійснення соціальним педагогом в умовах ЗНЗ (див. [49, сс. 126-132]). Соціальні педагоги ознайомлюються з ним і читають ті книги, які є актуальними на певному етапі їхньої консультативної діяльності. Надалі, під час засідань методичних об'єднань соціальних педагогів і психологів, організовується обговорення основних праць та з'ясування їхньої корисності у вирішенні конкретних питань консультативної діяльності. Окрім того, ми орієнтували соціальних педагогів на перегляд відеозаписів консультантів-практиків, адже потрапити на їхні сесії не завжди можна. Це були записи консультацій А. Ф. Бондаренка, Ф. Є. Василюка, М. Ж. Гузманова, А. В. Продос, В. В. Століна, І. В. Осіпчука, В. М. Цапкіна та ін. Їх перелік нами подається в посібнику [49, сс. 57-58]. Це дозволяє не лише «побачити» процес консультування, але й розглянути низку проблемних питань, оскільки деякі із записів мають навчальний характер (як от, Р. Молодцов «Некорректное использование консультационных навыков» тощо);

д) тренінг навичок консультативної діяльності. Під час зустрічей у рамках діяльності методичних об'єднань, міжсесійних заїздів на навчання та курсової підготовки соціальні педагог знайомляться із серією рольових та ділових ігор, які мають на меті розвинути та удосконалити навички фахівців у структуруванні консультативного процесу та використанні різних технік у процесі консультування. Означені матеріали нами подаються в методичних рекомендаціях для соціальних педагогів «Тренінг навичок консультативної діяльності» [48]. Під час підготовки тренінгу ми використали рольові ігри на організацію консультативного інтерв'ю (за матеріалами С. В. Васківської [36]); роботу в парах і трійках під час структурування консультативної сесії (за матеріалами О. К. Лютової-Робертс [120]); ділові ігри на психологічну спостережливість, реалізацію індивідуального підходу, ідентифікація з роллю клієнта (за Л. Б. Шнейдер [239]), а також комплекси завдань, пов'язаних із консультативними запитами, що можуть виникати в шкільній практиці (за

матеріалами О. М. Хахлової [219]) та з проблемами консультування в освітньому середовищі (за Л. Б. Морозовою, М. А. Піжьяною [135]). Окремий блок вправ стосується розвитку певних груп консультативних навичок (прояву емпатії, рефлексивного й не рефлексивного слухання, надання інформації та порад тощо). Ми їх підібрали за рекомендаціями К. Гуоров та Л. Улману [60], а також Ф. Бурнарда [29]. Отримані під час тренінгу знання та вміння соціальні педагоги розширюють та удосконалюють вже самостійно, спираючись на запропоновані їм методичні рекомендації.

3) *Професійна самореалізація соціального педагога як консультанта теоретика і практика* здійснюється в таких формах, як:

– підготовка професійного портфоліо. Безперечно, якщо соціальний педагог хоче реалізувати себе саме як консультант, то він повинен шукати можливості для цього, насамперед, в умовах свого навчального закладу. Так, звичною практикою для багатьох шкіл є робота фахівця над певною науково-методичною проблемою. І соціальний педагог вибирає таке питання, яке стосується консультування (див. [49, с. 87-91]);

– науково-практичні дослідження різних аспектів, які стосуються проблем шкільного консультування (як от, причини соціальної ізоляції молодшого школяра чи дезадаптації під час переходу у середню школу, проблеми соціокультурної адаптації школярів-біженців, гендерні стереотипи підлітків, чинники соціальної ідентифікації старшокласників тощо). До такої роботи залучаються і школярі, зокрема, у рамках співпраці з МАН (Малою академією наук);

– участь у наукових конференціях, публікації. За результатами досліджень соціальні педагоги готують доповіді на конференції, публікують їх у збірниках праць та наукових журналах. На жаль, фахівців, які займаються такою діяльністю небагато. Це, вважаємо, пов'язано із широким колом обов'язків соціального педагога, що лишає мало часу на наукову творчість;

– соціальні педагоги можуть брати активну участь науково-методичній роботі: у методичних об'єднаннях соціальних педагогів району, роботі Школи

передового досвіду (майстер-класах, круглих столах, відкритих заходах), діяльності супервізійної чи творчої проблемної групи. У такий спосіб відбувається й обмін досвідом, і демонстрація своїх досягнень;

– організація власної консультативної практики. Це одна з найвищих сходинок у професійній самореалізації, адже фахівцю слід завжди пам'ятати, що наукову роботу варто поєднувати із практикою.

Підсумовуючи напрями і змістове наповнення, які забезпечують ефективно впровадження організаційних умов, слід підкреслити, що всі вони, насамперед, спрямовані на підготовчий етап консультативної діяльності. Тобто на те, що, як і коли повинен зробити соціальний педагог, щоби його діяльність цінували й підтримували, щоби безпосередній процес консультативної діяльності був комфортним, здійснювався в необхідних умовах, а також компетентним і вмотивованим фахівцем, а також, щоби сам соціальний педагог відчував, що він готовий до його організації. Хоча, звісно, слід зауважити, що така підготовча робота спрямована не лише на оптимізацію функціонування якогось одного компонента консультативної діяльності соціального педагога, зокрема, прогностично-проективного, чи критерію, зокрема, організаційне забезпечення консультативної діяльності, на який орієнтовані, насамперед, друга і третя організаційні умови. Або на посилення спонукально-ціннісного компонента чи такого критерію, як методичне забезпечення консультативної діяльності, на який орієнтована, перша організаційна умова і, певною мірою, остання. Адже всі чотири умови надалі забезпечують адекватну діяльність соціального педагога в рамках виконавчо-реалізуючого компонента консультативної діяльності, тобто безпосередньої роботи з учасниками навчально-виховного процесу. Хоча ефективність цього процесу визначається відповідними педагогічними умовами, які ми опишемо далі і, які теж пов'язані не лише з показниками процесуального забезпечення, а й загалом з ефективністю та цілісністю консультативної діяльності соціального педагога в ЗНЗ.

Формуючи перелік і зміст педагогічних умов ми прагнули їх представити за логікою основних структурних компонентів консультативної діяльності соціального педагога та критеріїв, на підвищення ефективності яких вони були спрямовані. Саме тому *педагогічною умовою*, яка орієнтується, передусім, на спонукально-ціннісний компонент консультативної діяльності та підвищенням ефективності організаційного забезпечення консультативної діяльності соціального педагога ЗНЗ, є *створення соціальним педагогом соціально орієнтованого середовища консультативної діяльності*. Задля створення такого середовища із соціальними педагогами робота організується у двох напрямках.

1) *Підвищення рівня забезпечення терапевтичного клімату в консультативній діяльності*. Безперечно, з теоретичними аспектами означеного питання соціальні педагоги здебільшого знайомі, а тому з означеного питання проводиться семінар-практикум «Терапевтичний клімат у консультативному контакті». Він організується як у рамках діяльності міського (районного) методичного об'єднання, так і під час міжсесійних «заїздів» для соціальних педагогів, що навчаються на заочній формі навчання. Його підготовка та організація охоплює:

а) «домашнє» читання літератури. Ця форма роботи допомагає відновити деякі з втрачених знань з організації консультативного контакту та отримати нові, що веде до розвитку професійної компетентності в означеному аспекті. Для читання ми рекомендуємо фрагменти з праць С. В. Васьківської щодо початку консультативної взаємодії [36], а також Р.-А. Б. Кочюнаса [98], В. М. Кожевникова і В. І. Николаєвої щодо й налагодження ефективного консультативного контакту» [152];

в) опитування «Труднощі в налагодженні терапевтичного клімату» має на меті встановити, які питання залишилися найбільш актуальними для фахівців після того, як вони вже актуалізували теоретичні знання. Як з'ясувалося, соціальні педагоги загалом можуть забезпечити достатньо комфортні умови для зустрічі та «справитися» з часом, однак деякі труднощі

викликає структурування простору, адже кабінет не завжди має спеціально відведене місце саме для консультативної бесіди, окрім того потребують активізації емоційні компоненти терапевтичного клімату;

в) обговорення відеозаписів консультативних зустрічей. Виявлені труднощі підтвердили необхідність проведення практичних занять. Оскільки присутність великої кількості спостерігачів, особливо, в навчальному закладі, під час консультації не лише не завжди можлива, але й, небажана, то це питання вирішується певною мірою з допомогою перегляду відеозаписів. У нашому випадку ми записали кілька консультативних зустрічей, які переглядалися під час семінару-практикуму. Соціальний педагог, який здійснює відеозапис, спочатку вказує на ті моменти, де, на його думку, консультативний контакт найбільш успішний. Окрім того, пропонується для перегляду уривок із консультації М. Ж. Гусманова¹, на підставі чого фахівці обговорюють емоційні компоненти «терапевтичного клімату».

2) *Формування навичок оптимізації консультативного простору психологічного кабінету.* У період міжсесійного «заїзду» для студентів-заочників та курсової підготовки для слухачів курсів післядипломної освіти проводиться комплекс заходів:

а) обговорюються загальні вимоги до кабінету соціального педагога (згідно з наказом МОН України № 691 від 19 жовтня 2001 р.) та фахівця, що здійснює консультування (Наказ Мінсоцполітики України № 678 від 02.07.2015 р.), з'ясовуються труднощі, які є у фахівців у цьому плані, та прогноуються можливі шляхи їхнього вирішення;

б) організуються виступи з доповідями на тему «Архітектурно-художні та художньо-конструкторські якості робочого місця» (див. [49, сс. 58-66]) та обговорення спеціальних питань організації консультативного простору (зонування робочого простору кабінету, світлове та кольорове оформлення кабінету, фітодизайн кабінету, додаткові засоби для дизайну інтер'єру тощо);

¹Образцовая клиентская работа на консультации. URI: https://www.youtube.com/watch?v=w4_dsmReeN8

в) ділові ігри на тему «Структурування консультативного простору». Під час зустрічі відбувається експерт-тренування з означеного питання. Для цього заняття планується в одній зі шкіл, де є і психологічний кабінет для практичної роботи, і методичний кабінет, а також до них примикає зал для засідань. У такий спосіб фахівці отримують різні просторові умови, у яких необхідно «створити» місце для консультативної бесіди. Соціальні педагоги діляться на три підгрупи, кожна з яких пробує організувати оптимальне робоче місце у своїх умовах; вони також обґрунтовують зроблені зміни (розташування крісел, столів, перегородки, подушки тощо), а також проводять взаємооцінювання;

г) групова дискусія з питання «Введення функціональної музики в консультативній діяльності» (див. [49, сс. 66-70]), що передбачає розгляд таких питань: завдання використання музики в консультуванні, музичні засоби в роботі соціального педагога, вимоги до застосування музичних засобів, узагальнені характеристики музичних творів, що показують відповідні емоційні стани, музична терапія.

Дві наступних умови визначають шляхи й напрями оптимізації виконавчо-реалізуючого компонента консультативної діяльності, зокрема через підвищення показників ефективності його процесуального забезпечення. Вжливою в процесуальному аспекті, на нашу думку, є друга педагогічна умова – *розширення напрямів консультативної діяльності соціального педагога в ЗНЗ*. Означене зумовило потребу реалізації соціальним педагогом у рамках означеної умови заходів, орієнтованих на підсилення низка напрямів та деякі групи завдань консультативної діяльності. Серед них:

1) *Підготовка та обмін тематичними портфоліо, що стосуються «проблемних» напрямів консультативної діяльності*. Слід зазначити, що портфоліо використовується переважно для оцінювання результатів діяльності фахівця за певний період (портфоліо досягнень, портфоліо-звіт). Водночас ми опиралися, насамперед, на такі функції цієї форми роботи, як сприяння неперервності самоосвіти та професійне творче удосконалення соціального

педагога. Саме тому фахівці орієнтувалися на розробку тематичного портфоліо (містить матеріали стосовно роботи з однієї теми).

При доборі тем для портфоліо робиться акцент на розвивальному, коректувальному, терапевтичному та посередницькому напрямках консультативної діяльності, оскільки, як показує практика, профілактичний аспект є найбільш розробленим. Із запропонованого переліку (див. [49, сс. 87-91]) соціальні педагоги вибирають тему, яка, з одного боку, може бути близькою до їхньої науково-методичної проблеми, а, з іншого боку, розкриває зміст роботи за одним із визначених «проблемних» напрямів. Наприклад, «Формування життєвих компетентностей школярів засобами консультативно-розвивальної діяльності», «Консультативно-просвітницька діяльність із формування культури міжстатевих відносин підлітків», «Консультативно-просвітницька допомога сім'ї в організації дозвілєвої діяльності молодших школярів», «Консультативно-посередницька діяльність соціального педагога в налагодженні взаємодії школи, сім'ї та місцевої громади», «Консультативно-терапевтична допомога учням, батьки яких є учасниками АТО» та ін.

Основні пункти, які охоплювало портфоліо, були нами адаптовані за рекомендаціями Л. В. Нечипорук [149] та охопили: а) теоретичні напрацювання в контексті дослідження теми; б) понятійно-категоріальний апарат; в) комплекс діагностичних методик; г) методичні рекомендації щодо вирішення певних проблем, що стосуються теми; д) практичні матеріали; е) навчально-методичні матеріали; є) варіативна частина (власні матеріали, фото тощо); ж) рефлексивна частина; з) використані джерела та рекомендована література (див. [49, сс. 91-92]).

Робота над портфоліо допомагає соціальним педагогам не лише активізувати консультативну діяльність за означеними «проблемними» напрямками, а й збагатити методичне забезпечення. Приклад одного із розроблених портфоліо на тему «Консультативно-коректувальна діяльність під час роботи із сімейними конфліктами» нами представлено в посібнику [49, сс. 92-115]).

2) *Організація комплексу річних заходів, спрямованих на активізацію «проблемних» напрямів консультативної діяльності.* Як ми вже зауважували вище, заплановані та впроваджені нами форми й методи роботи соціального педагога мають різноспрямований характер. Отже, деякі із заходів нами організовуються в рамках вище названих умов, однак також сприяють підсиленню «проблемних» напрямів консультативної діяльності, інші заходи спеціально заплановані саме з цією метою.

Так, задля посилення *терапевтичного напрямку* консультативної діяльності до більшості заходів активно залучався психолог. Під час роботи з батьками фахівці спробували практикувати такий метод роботи як скриботерапія («терапевтичне листування» – письмове та електронне). З одного боку, він сприяє розширенню форм і методів роботи з батьками, а, з іншого боку, допомагає значною мірою зняти психологічну напругу батькам, адже вони можуть описати свої переживання в довільній формі, розкрити причини чи мотиви поведінки, яка їх не задовольняє, пояснити, чим засмучені чи стривожені. Досить часто, на думку Л. Б. Шнейдер, клієнту набагато простіше у формі листа здійснити «виклад історії психологічного страждання», аніж у процесі прямого контакту [239, с. 163].

Щодо роботи з учнями, то актуалізація діяльності соціального педагога (інформаційні повідомлення тощо) загалом посприяли збільшенню частини підлітків та старшокласників, які звернулися до фахівця особисто та змогли зняти емоційну напругу. Додатково з допомогою шкільного самоврядування в більшості шкіл ми запропонували прослуховування на перервах релаксаційних музичних творів (альбом «In The Beginning» музичного проекту Enigma, альбоми «Oceanic», «Voices», «Antarctica», «Magic» композитора Вангеліса, альбом «Перлини класичної музики. Українська колекція» та ін.). Окрім того, як ми зазначали вище, працює Телефон / Скринька довіри, з допомогою яких опосередковано надається консультативно-терапевтична підтримка у випадку стресу чи пережитого конфлікту тощо.

Особлива увага в означеному напрямі консультативної діяльності відводиться роботі з педколективом. Як наголошує Р. В. Овчарова, «педагогу набагато складніше розібратися у своїх особистісних проблемах і впоратися з ними, аніж удосконалюватися в тій чи іншій професійній сфері» [153, с. 397]. Беручи це до уваги, для вчителів організовується низка заходів:

а) інформаційний бюлетень в учительській. Часто труднощі у вчителів виникають у зв'язку з їхньою недостатньою обізнаністю в певному питанні, тому соціальні педагоги готують інформаційні бюлетені на «терапевтичну» тематику, зокрема «Конфліктні ситуації в колективі – як у них не потрапити», «Оптимізація соціально-психологічного клімату в школі та вдома», «Як не «зірватися» під час роботи з проблемними учнями», «Послуги із сімейного консультування в нашому місті (районі, області)». Останній бюлетень виконує також і посередницьку функцію, адже в рамках шкільного консультування часто не лише не доцільно (це виходить за рамки обов'язків), але й просто неможливо вирішити низку проблем вчителів, особливо, подружнього характеру. Саме тому обов'язково вчителів знайомлять із послугами сімейного психолога, подають телефони «гарячої лінії» кризових центрів, Телефони довіри та інші відомості в означеному напрямі.

б) введення «релаксаційних хвилинок». У будь-якій професії, сповненій стресовими ситуаціями, важливою умовою збереження та зміцнення психічного здоров'я працівника є його вміння вчасно розслабитися. Як правило, мало хто з вчителів володіє відповідними навичками в цьому плані. Саме тому соціальні педагоги у всі заходи для педколективу (наради, методичні семінари, збори тощо) вводять «релаксаційні хвилинки», наповнені психотехнічними іграми та вправами (за матеріалами Р. В. Овчарової [153] та Н. В. Самоукіної [192]). У багатьох школах такі «інновації» стають невіддільною складовою життя. Однак виникають і труднощі, насамперед, тому, що деяким педагогам важко подолати певний психологічний бар'єр і почати «гратися». Використання таких «хвилинок» не має чітких вікових обмежень, а тому вчителі можуть надалі застосовувати їх також і під час

роботи з учнями, щоби «розрядити» атмосферу на уроці, чи, навпаки, гармонізувати взаємодію школярів на перерві. Приклади таких «релаксаційних хвилинок» наводяться нами в посібнику [49, сс. 115-118].

Щоб *оптимізувати коректувальний та розвивальний напрями* консультативної діяльності, для батьків і учнів у цьому плані значною мірою допомагає ведення фахівцями тематичних сторінок, де вони розміщують інформацію, наприклад, про засоби уточнення професійних схильностей, про кроки, які сприяють розвитку навичок міжособистісної взаємодії, шляхи коректування відносин батьків із підростаючими дітьми тощо.

Під час роботи з педагогами за означеними напрямами враховується також необхідність посприяти вирішенню ними особистісно-поведінкових завдань (за результатами опитування), зокрема, запит на забезпечення професійного саморозвитку та профілактики професійного вигорання. З цією метою для роботи з вчителями пропонується:

а) консультативний пункт на тему «Самореалізація й саморозвиток» (див. [49, сс. 119-121]). Так само, як і під час роботи з батьками, такий консультпункт діє раз у тиждень упродовж визначеного часу (про це обов'язково повідомлялося вчителів), за потреби зустрічі організуються позапланово на запит для обговорення певної проблеми.

б) річний науково-методичний семінар «Психосоціальні аспекти професійного та особистісного росту педагога ЗНЗ». Ця форма роботи спрямована на підсилення як терапевтичного, так і коректувального потенціалу консультативної діяльності, а не лише на інформування. Проведення його разом із психологом забезпечує, передусім, комплексний підхід. Структура та теми занять наведені нами в посібнику [49, сс. 121-125].

Щодо необхідності *активізації консультативної діяльності в напрямі посередництва*, то соціальний педагог загалом досить активно налагоджує співпрацю з усіма учасниками навчально-виховного процесу. Водночас є запит на участь соціального педагога в зближенні в системах «вчитель <=> учень», «вчитель <=> батьки» тощо, а також налагодженні чи з'ясуванні відносин у

системі «соціальний педагог => інформація для батьків (учнів) => їх контакт із соціальною службою, центром» тощо. З цією метою ми:

а) створили банк даних соціальних інституцій, організацій, служб, які можуть допомогти поза межами навчального закладу. Наприклад, значна частина школярів та їхніх батьків не знають про функції та контакти «Клінік, дружніх для молоді». Багато хто чув про організацію Червоного Хреста, однак, мало хто знає її осередки, напрями допомоги, а також, як самому можна включитися в роботу. Це стосується також діяльності служб із питань віково-педагогічного, сімейного чи кризового консультування, бібліотек, які нині не лише надають книги читачам, а й організують широку громадсько-просвітницьку та дозвілєву діяльність. Контакти цих та інших організацій періодично поширюються соціальним педагогом серед учасників навчально-виховного процесу;

б) виявлення «точок дотику» між усіма учасниками навчально-виховного процесу. Задля цього з допомогою старшокласників організується анкетування серед школярів, їхніх батьків та вчителів «Я б звернувся за консультацією з питань ...» та з'ясовуються найбільш актуальні й «популярні» для всіх категорій запити. Результати опитування оголошуються під час групових зустрічей (діагностичний напрям КД). У такий спосіб, наприклад, і батьки, і школярі дізнаються, що для них важлива довіра в сім'ї тощо. До Дня вчителя батьки (за класами) і вчителі допомагають підготувати фотоколажі «Я школяр: надцять років тому», а до Дня сміху проводиться загальношкільний конкурс малюнків (фотоісторій) «Найсмійніший випадок у моєму житті». Такі заходи дозволяють показати учням, що між ними та дорослими є досить багато спільного, що дорослі переживали подібні ситуації у своєму житті, а батькам і вчителям, можливо, пригадати свої шкільні труднощі та клопоти.

Під час батьківських зборів соціальний педагог із допомогою класних керівників проводить експрес-опитування «Що б я хотів (а) змінити у своїй дитині». Його результати обговорюються, насамперед, із самими батьками, що сприяє коректуванню їхніх поглядів на поведінку, інтереси дітей тощо

(коректувальний напрям КД). Для школярів зачитують лише уривки з фраз батьків (без порушення анонімності), а вони мають припустити, кого саме з них стосуються зауваження, чому батьки так думають.

Щодо посилення просвітницького напрямку консультативної діяльності, то це забезпечується переважно з допомогою форм, методів і заходів, запланованих у рамках інших організаційно-педагогічних умов. Зокрема, у рамках четвертої організаційної умови відбувається складання тематичного каталогу електронних книг для рекомендації учасникам навчально-виховного процесу в рамках бібліотерапії (див. [49, сс. 25-32]), в рамках третьої педагогічної умови низка форм і методів роботи носить саме просвітницький характер. Це тематична Інтернет-сторінка та стінгазета «Пізнаємо себе» – для учнів; випуск інформаційного бюлетеня «Соціальний педагог радить», рубрики на Інтернет-сторінці, консультативного пункту для батьків «Сім'я – дитина – школа», рекомендації для перегляду та аналізу відео- та аудіозаписів із питань, які є актуальними для батьків та ін.

Третя педагогічна умова передбачає збагачення форм, методів і методик консультативної діяльності соціального педагога з учасниками навчально-виховного процесу. Основна, так звана «чиста» форма консультування, це індивідуальне консультування, що проводиться з допомогою бесід. Провідними груповими формами консультативної діяльності соціального педагога в школі є групові заняття зі школярами у формі лекцій-консультацій, з батьками та педагогами у формі виступів на педрадах чи батьківських зборах. Однак ці форми роботи дозволяють виконати переважно просвітницьку функцію та вимагають оновлення відповідно до вимог сучасного інформаційного суспільства. Зважаючи на означене, в окремих навчальних закладах вводилися, в інших розширювалися напрями та оптимізувалося впровадження низки форм консультативної діяльності, які ми згрупували за групами учасників навчально-виховного процесу.

Оскільки консультативна діяльність *зі школярами* традиційно проходить у контактній формі, то вона доповнюється, насамперед, *дистанційними формами*, серед них:

а) електронна скринька та / або телефон довіри. Як ми вже зазначали вище, «офіційне відкриття» таких форм надання консультативної допомоги приверне більшу кількість клієнтів. Електронна скринька сприяє контакту з тими школярами, які ніколи не звернуться по допомогу особисто. Однак важлива регулярність такої роботи, тобто учні повинні знати, що їхнє повідомлення обов'язково розглянуть, наприклад, наприкінці тижня, інакше втрачається довіра. Хоча, безперечно, у складних ситуаціях фахівець повинен прагнути мотивувати школяра чи батьків до особистої зустрічі, оскільки так створюється більше можливостей як для вивчення проблеми, так і надання доцільної поради;

б) тематична Інтернет-сторінка (блог, спільнота). Залежно від своїх можливостей і часу соціальний педагог веде сторінку в соціальних мережах (ВКонтакте, Фейсбук, Однокласники), відповідаючи на питання учасників спільноти публічно або особисто, розміщує тематичну інформацію для школярів, наприклад, щодо підготовки до іспитів, розвитку окремих соціальних навичок, налагодження міжособистісних стосунків, шляхів та способів дій у кризових ситуаціях, щодо ризикованих форм поведінки, пропонує прийоми саморегуляції чи аутотренінгу в стресових ситуаціях. У випадку, якщо навчальний заклад має свій сайт, то соціальний педагог там веде окрему рубрику. Однак, як показує досвід, на шкільних сайтах фахівці розміщують методичні матеріали, тести, розробки заходів, що є більш цікавими для їхніх колег, однак не для школярів і батьків. У такому випадку соціальні можуть вести дві рубрики – методичну (якщо така вимагається адміністрацією) і практичних порад;

в) стінгазета «Пізнаємо себе». Загальною метою випуску будь-якої стінгазети є розвиток світогляду школярів, розширення їхніх знань у сфері психології та педагогіки, сприяння усвідомленню психолого-педагогічних

знань у житті людини, формування наукових знань. До редколегії залучаються учні 8-11 класів, як ті, що цікавляться питаннями навчання, самопізнання й саморозвитку, так і ті, які прагнуть себе реалізувати у творчості. Школярі під керівництвом соціального педагога проводять опитування серед однолітків та з'ясовують теми, що їх цікавлять, презентують результати своїх досліджень конфліктності, агресивності, комунікабельності тощо; пропонують до них цікаві поради чи короткі тести; розміщують у газеті власні есе, тематичні повідомлення («Торгівля людьми в сучасному світі», «Про гендер і рівність», «Чи є булінг у нашій школі?», «Тютюнові міфи», «Почуття дорослості», «Невпевненість і тривога у твоєму житті», «Як зізнатися в коханні» тощо). Оптимальний варіант випуску газети – раз у тиждень, тоді школярі її чекають та за тиждень мають можливість ознайомитися з її змістом. Як от, газети, приурочені до Всесвітнього дня Інтернету (4 лютого), дозволяють подати експрес-тест «Інтернет-залежність», висвітлити ознаки комп'ютерної залежності, поради щодо безпеки в Інтернеті, а також цікаві посилання на ресурси (сайти) тощо. Така форма роботи сприяє опосередкованому консультуванню школярів, як через читання ними стінгазети, так і під час підготовки її змістового наповнення;

г) конкурси соціальних плакатів. Соціальні плакати корисні в школі тим, що вони не лише сприяють пропагуванню соціальних цінностей серед учнів та привертають їхню увагу до конкретних соціальних проблем, а й штовхають до пошуку шляхів розв'язання. Такі конкурси проводилися періодично й були приурочені певним датам (Міжнародному дню боротьби з наркоманією – 1 березня, Міжнародному дню сім'ї – 15 травня, Міжнародному дню проти насильства – 2 жовтня, Міжнародному дню інвалідів – 3 грудня, Міжнародному дню волонтерів – 5 грудня тощо (див. [49, сс. 71-76]).

Під час роботи з *батьками* консультативна діяльність доповнюється такими *формами*, як:

1) дистанційне консультування. Воно здійснюється в процесі випуску *інформаційного бюлетеня* «Соціальний педагог радить» для батьків

учнівперших-других класів. Практика показує, що саме вони найчастіше приходять особисто забирати учня зі школи та, як правило, мають деякий час (5-15 хв, поки закінчиться урок чи дитина збереться), щоби звернути увагу і прочитати інформаційні повідомлення, які є на стендах у класних приміщеннях. Оптимальний варіант, коли такі повідомлення розміщуються біля дверей конкретних класів або на спільному стенді в тій частині школи, де знаходиться блок початкових класів. Відповідні статті постійно друкуються в газетах «Психолог» та «Соціальний педагог». Для розширення своїх ресурсів фахівці спиралися на матеріали Т. С. Белокрилової [196], Т. В. Воленчук [38] та ін. Інформацію в такому бюлетені фахівець змінює залежно від багатства своєї методичної бази, запитів батьків чи вчителів. Це робиться не рідше, ніж раз у місяць, за можливості – раз у тиждень. Наприкінці кожного бюлетеня обов'язково розміщується контактна інформація (ПП соціального педагога, дні чи години роботи, номер кабінету, поверх, можливо, номер телефону тощо). У таких випусках висвітлюють питання адаптації та соціалізації молодшого школяра («Заповіді для мами й тата першокласника» тощо), вибору форм, методів і засобів виховання («Заохочення чи покарання?», «Стилі батьківської поведінки» тощо), організації окремих напрямів виховання («Як виховувати культуру поведінки», «Виховуємо донечку» тощо), викорінення негативних рис особистості («Жадібність», «Діти обманюють» тощо) чи розвитку позитивних («Як навчити дитину самостійності» тощо), що стосуються глибшого розуміння школяра («Несправедливість очима дітей» тощо). Така форма консультування сприяє тому, що батьки розуміють – соціальний педагог цікавиться питаннями розвитку їхніх дітей, він є людиною компетентною та завжди готовий зустрітися особисто.

Окрему рубрику на Інтернет-сторінці (в блозі, спільноті) соціального педагога відводиться порадам для батьків. Це тематичні повідомлення, що стосуються негараздів у родині як чинника виникнення порушень у поведінці дитини, небажання вчитися, вибору професії, девіантної поведінки тощо. Ведення сторінки корисне й тим, що в такий спосіб соціальний педагог

ділитися не лише своєю власною інформацією, а й посиланнями на певні книги, форуми, сайти, які допомагають школярам чи їхнім батькам шукати необхідну інформацію, як от, «Розвиток дитини. Сайт для розумних батьків», «Все про підлітків», «Безпечний інтернет», Портал превентивної освіти та ін. Їх перелік нами наводиться у методичних рекомендаціях [49, с. 77].

Під час ведення сторінки особлива увага відводиться питанням професійного консультування та профорієнтації, на які є запит серед старшокласників та їхніх батьків. Тут доцільним є використання ресурсів Інтернет-проектів «Профорієнтація», «Світ професій», Proforientator.info (див. [49, с. 77]), а також рекомендацій О. М. Бордакової [25], В. В. Осадчого та С. О. Сисоєвої [160] щодо використання глобальних комп'ютерних мереж у системі професійного консультування молоді.

2) Індивідуальне контактне консультування реалізується в рамках постійно діючого *консультативного пункту* для батьків «Сім'я – дитина – школа». Цю форму роботи впроваджують, насамперед, ті соціальні педагоги, які не ведуть своїх консультпунктів (а їх майже 70%). Звернутися на індивідуальну консультацію рекомендується батькам, якщо їхні діти: тільки були зараховані до школи (переведені з іншої школи в межах міста чи у зв'язку з переїздом) або є потреба чи необхідність у зміні навчального закладу (у разі вад у розвитку або, навпаки, обдарованості), тривалий час хворіли, отримали інвалідність, стали жертвою (крадіжки, насильства, агресії тощо), різко змінили звичну поведінку, суттєво знизили успішність чи втратили бажання відвідувати школу тощо. Такий консультативний пункт працює одну годину в день і має на меті, насамперед, забезпечити єдність і наступність сімейного виховання, підтримку розвитку особистості школяра. Під час роботи з батьками застосовуються такі *методи*: а) індивідуальна бесіда; б) словесна творчість із подальшим обговоренням: написання творів (наприклад, «Моя дитина», «Історія життя моєї дитини», «Минуле, сьогодні й майбутнє моєї дитини», «Що б я хотів змінити в моїй дитині», «Я – як батько» та ін. [49; 119]).

3) Консультування батьків у малих групах із застосуванням *методів*: а) інформування (про причини сімейних конфліктів, можливості профільного навчання, труднощі шестирічок тощо); б) діагностики проблемних якостей чи характеристик (щодо переважного стилю виховання, стилю поведінки в конфлікті тощо); в) написання сценарію розв'язання проблем – «Які я слова буду говорити», «Які дії буду виконувати» (з питань відновлення довіри підлітка, розмови з дитиною про її обов'язки, з'ясування ситуації з курінням тощо); г) перегляду та аналізу відео та аудіо записів із питань, які є актуальними для певної групи батьків (наприклад, комп'ютерної залежності– відеоролик «Скільки часу дитині користуватися комп'ютером»¹, дезадаптації дитини – відеосюжет «Зміна школи, невдачі»², булінгу – відеосюжет «Аутизм, булінг. Мозаїка батьківства»³ тощо).

4) Колективне консультування:

– інтерактивний батьківський всеобуч (теми «Соціальна ситуація розвитку школярів молодшого шкільного віку / першокласників / п'ятикласників / підлітків», «Педагогічні умови доцільної та сприятливої взаємодії з «дорослою дитиною» – старшокласником» тощо). Така форма роботи проводиться під час батьківських зборів, як загальношкільних (двічі на рік), так і за класами (на запит класного керівника). Застосування інтерактивних методів передбачається під час роботи в класах. Спираючись на рекомендації О. М. Зуєвої [74], соціальні педагоги робили спробу застосувати один із таких *методів* (роботу в міні-групах, дискусію, ділову чи рольову гру), щоби підготувати батьків, які приходять на збори, до можливості активної роботи, а не лише пасивного «послухати»; деякі соціальні педагоги пропонували батькам після зборів упродовж 15-30 хв обговорити висвітлені теоретичні положення. Спочатку на такі заходи залишалось небагато батьків, однак поступово склалася група зацікавлених, з якими надалі й було

¹Скільки часу дитині користуватися комп'ютером. – <https://www.youtube.com/watch?v=JEzgFgJepDo>

²Зміна школи, невдачі | Мозаїка батьківства. – https://www.youtube.com/watch?v=dyJLUi-32fU&list=PLaUUpirSgplaulA3gA5AT_373P65PkwIN&index=24

³Аутизм, булінг | Мозаїка батьківства. – <https://www.youtube.com/watch?v=vtwt8yN1PwE>

застосовано відповідні методи. Приклад такого заходу для батьків учнів молодших класів на тему «Примусити дитину, а чи треба примушувати» наведено нами в посібнику [49, сс. 80-86]).

– батьківські збори із застосуванням комплексу *методів* консультування:
а) педагогічне інформування батьків першокласників про труднощі, пов'язані з новим режимом дня чи зміною домашньої ситуації дитини, батьків підлітків про чинники ризику виникнення наркоманії, батьків старшокласників про результати вивчення професійних інтересів школярів тощо; б) бесіда-обговорення спеціальної літератури з проблем статевого й гендерного виховання, підліткової кризи тощо; в) інструктування щодо зменшення надмірного фантазування, вигадування, обману в молодших школярів тощо.

Процес консультативної діяльності з членами педагогічного колективу доповнився низкою *форм і методів* консультування:

1) індивідуальне консультування адміністрації та вчителів із допомогою *методів*: педагогічного інформування за результатами проведення соціально-педагогічних досліджень у педагогічному, учнівському, батьківському колективах, чи щодо необхідності створення мультидисциплінарної команди для допомоги учням в особистісному зростанні; інструктування з питань включення учнів у відповідні освітні програми та / або роботи.

2) колективне консультування:

– методичні семінари для класних керівників із застосуванням комплексу методів консультування: а) для класних керівників середньої школи на тему «Оптимізація зв'язків школи з батьками» із застосуванням методів побудови дерева цілей і графіку проблем, вироблення альтернативних рішень; б) для вчителів початкової школи на тему «Шкільні страхи» із застосуванням методів анкетування; бесіди-обговорення спеціальної літератури з порушеного питання (як от, А. І. Захаров «Как помочь нашим детям избавиться от страха»); методу «мозкового штурму» – для вироблення варіантів розв'язання проблеми.

– виступи на педрадах із застосуванням таких методів, як: а) бесіда-обговорення спеціальної літератури (зокрема, з проблем суїциду серед

старшокласників, гендерної соціалізації підлітків тощо); б) перегляд і аналіз відеозаписів із питань комп'ютерної залежності (як от, «Вплив гаджетів на здоров'я дітей та підлітків»¹ тощо); в) інструктування щодо інформаційних перевантажень учнів випускних класів тощо; г) педагогічне інформування за результатами діагностики (про проблеми адаптації до шкільного колективу, навчальної мотивації та успішності учнів 1, 5 і 9 класів тощо);

– залучення соціального педагога до міжшкільних заходів. Це і презентація якоїсь частини питання, що розглядається на засіданні, і демонстрація різних методів консультування, як от: педагогічне інформування з питань «Сім'я й успішність школяра» (на інструктивно-методичній нараді вчителів початкових класів), ділова гра «Моделі соціалізації в системі роботи освітньої установи» (на районному методоб'єднанні директорів ЗНЗ), вироблення альтернативних рішень (під час розгляду теми «Новітні освітні технології як чинник формування в учнів позитивної мотивації до навчальної діяльності» на засіданні школи педагогічної майстерності методистів із навчальної роботи), побудова графіку проблем (під час розгляду теми «Моніторинг якості навчальних досягнень учнів із природничих дисциплін» на районному методоб'єднанні вчителів-предметників), тренінгові вправи та обговорення спеціальної літератури (під час розгляду теми «Формування соціального інтелекту школярів шляхом інтерактивних технологій» на засіданні Школи педагогічного досвіду) тощо.

Доповнення консультативної діяльності соціального педагога вище названими формами та методами, на нашу думку, допоможе не лише урізноманітнити сам процес консультативної взаємодії, а й показати, насамперед, вчителям можливі форми та методи педагогічного консультування батьків і школярів, що, зі свого боку, теж підвищить результативність роботи фахівця.

Отже, підсумовуючи представлені вище положення хочемо ще раз наголосити, що кожна з названих організаційно-педагогічних умов має

¹Вплив гаджетів на здоров'я дітей та підлітків. – <https://www.youtube.com/watch?v=8FJwZUxYins>

поліфункціональний характер, тобто її впровадження впливає на різні показники ефективності консультативної діяльності. З іншого боку, низка форм і методів роботи, запланованих у рамках однієї умови, дотичні до завдань деяких інших умов, що підсилює комплексність роботи. Водночас, як показала практика роботи, досить важко охопити різні аспекти консультативної діяльності соціального педагога та оптимізувати їх, якщо сам фахівець у цьому не зацікавлений. Адже пропущені зустрічі в рамках методичних днів, не прочитана книга чи не переглянуте відео, зумовлюють те, що фахівець починає вчитися не на «чужих», а на своїх помилках. Також досить важлива підтримка і зі сторони колег та адміністрації, оскільки без їхньої участі, звісно, можна організувати роботу в ЗНЗ, проте вона швидко зводиться до мінімуму, коли не оцінюється належним чином. У наступному підрозділі нами представлено результати аналізу впровадження організаційно-педагогічних умов консультативної діяльності соціального педагога, що підтверджує зроблені нами висновки.

2.4 Оцінювання та аналіз ефективності упровадження організаційно-педагогічних умов консультативної діяльності соціального педагога в загальноосвітньому навчальному закладі

На етапі констатувального експерименту нами було виявлено, що на системному (високому) рівні консультативну діяльність у ЗНЗ здійснюють близько третини соціальних педагогів. Тобто за низкою ознак і показників їхня діяльність відповідає вимогам та нормам. Водночас нами було встановлено, що частина соціальних педагогів виконують свої консультативні функції лише частково, а 18,34% здійснюють це репродуктивному (низькому) рівні. Ця частина не досить велика, однак свідчить про те, що ці фахівці не лише неефективно реалізують консультативний напрям діяльності, але й не знають як оптимізувати цей процес. Означене зумовило необхідність

спрогнозувати організаційно-педагогічні умови консультативної діяльності соціального педагога в загальноосвітньому навчальному закладі та апробувати на практиці їхнє змістове наповнення, що мало посприяти підвищенню ефективності її організації.

Щоб перевірити вплив визначених умов на консультативний процес та виявити як позитивні моменти, так і наявні труднощі, нами у 2017 р. було проведено *контрольний етап експерименту*. На цьому етапі використовувався той же комплекс методик, що ми розробили на констатувальному етапі дослідження (див. дод. Б). А також до оцінної роботи були залучені в ролі експертів та учасників опитування ті ж самі особи. Нижче нами представлено аналіз динаміки результатів вивчення показників ефективності консультативної діяльності за п'ятьма критеріями. У додатку Д подані всі проміжні результати дослідження, тобто за кожним показником окремо та за його ознаками. Їхнє узагальнення дозволяє говорити про те, що в обох групах (ЕГ та КГ) простежуються певні зміни за показниками. Однак в ЕГ вони більш значущі та пов'язані зі зниженням відсотка репродуктивного рівня. В КГ такі зміни менш яскраві та за деякими показниками навіть регресивні.

Першим критерієм ефективності, з якого ми почали аналіз результатів дослідження, стало *організаційне забезпечення консультативної діяльності соціального педагога ЗНЗ* (дод. Д.1). Щодо *першого показника* – повноцінного організаційного забезпечення консультативної діяльності навчальним закладом, то ми його оцінювали за низкою ознак (табл. Д.1.1, див. дод. Д.1). Так аналіз експертами організаційних, фінансових та матеріально-технічних умов, необхідних для організації КД показав, щов ЕГ всі соціальні педагоги ЕГ мають можливість здійснювати консультування в окремому приміщенні (70,59% – постійно) та це приміщення відповідає необхідним вимогам (у 57,65%); репродуктивний рівень відсутній. У КГ деякі фахівці навіть втратили можливість працювати окремо (негативна динаміка майже 2,5%). Також за оцінками експертів у КГ зменшились можливості соціального педагога для розвитку професійної компетентностей напрямі КД з 45,23% до 42,86% та

з'явився репродуктивний рівень (2,38%); а в ЕГ за системним рівнем (самооцінка) простежується позитивна динаміка (10,59%). Окрім того, загалом більше як третина соціальних педагогів ЕГ відзначили, що їх перестали залучати до виконання завдань, які не пов'язані з його безпосередніми обов'язками; навіть, навпаки, після експерименту в ЕГ удвічі більше керівників закладів (з 20% до 40%) та в чотири рази більше учителів (з 11,77% до 56,47%) стали рекомендувати учням та батькам звертатися за консультативною допомогою до соціального педагога. У КГ ці показники лишилися практично без змін.

Нижче в табл. 2.7 наводимо динаміку показників наявності необхідних умов для консультативної діяльності.

Таблиця 2.7

Наявність необхідних умов для консультативної діяльності соціальним педагогом

Рівень	До експерименту				Після експерименту			
	ЕГ		КГ		ЕГ		КГ	
	%	<i>К-ть</i>	%	<i>К-ть</i>	%	<i>К-ть</i>	%	<i>К-ть</i>
Системний	32,94	28	33,33	28	47,06	40	34,52	29
Адаптивний	61,18	52	60,72	51	51,76	44	59,53	49
Репродуктивний	5,88	5	5,95	5	1,18	1	5,95	5

Узагальнена оцінка названого показника в ЕГ та КГ (див. табл. 2.7) підтвердила нашу думку про те, що якщо фахівець не актуалізує своєї діяльності, то умови її здійснення не оптимізуються. На жаль, в обох групах є частина репродуктивного рівня (1-6 % – 1-5 осіб¹), можливо, тому, що не так просто змінити умови у закладі, особливо, якщо вони уже склалися за роки.

Оцінка експертами *другого показника* – підготовленості робочого місця соціального педагога для КД (табл. Д.1.2, див. дод. Д.1), показала, що в ЕГ зросла частина фахівців, які здатні повноцінно підготувати приміщення для

¹Для спрощення опрацювання усіх результатів дані індивідуального дослідження соціальних педагогів та опитування інших учасників навчально-виховного процесу були зведені до кількості соціальних педагогів – учасників дослідження щодо особистісних характеристик і до кількості ЗНЗ щодо об'єктивних ознак.

проведення консультування (динаміка системного рівня на 15,30%); вміють підсилити процес КД естетичним оформленням (зниження репродуктивного рівня втричі з 20,00% до 5,88% та зростання системного з 31,76% до 47,06%). У КГ змін практично не відбулося.

Нижче в табл. 2.8 наводимо динаміку показників підготовленості робочого місця соціального педагога для консультативної діяльності.

Таблиця 2.8

Динаміка показників підготовленості робочого місця соціального педагога для консультативної діяльності

Рівень	До експерименту				Після експерименту			
	ЕГ		КГ		ЕГ		КГ	
	%	<i>К-ть</i>	%	<i>К-ть</i>	%	<i>К-ть</i>	%	<i>К-ть</i>
Системний	35,29	30	39,29	33	50,59	43	38,09	32
Адаптивний	51,77	44	47,61	40	45,88	39	47,62	41
Репродуктивний	12,94	11	13,10	11	3,53	3	14,29	12

Отримані узагальнені дані свідчать, що проведена нами в ЕГ робота щодо сприяння створенню соціальним педагогом соціально орієнтованого середовища консультування вплинула на якість досліджуваного показника. Загалом в ЕГ учетверо знизився репродуктивний рівень з 12,94% (11 осіб) до 3,53% (3 особи) та на 15,3% зріс системний рівень. Показники в КГ залишилися практично без змін.

Дослідження *третього показника* – доступності консультативної діяльності (табл. Д.1.3, див. дод. Д.1) – засвідчила, що запропоновані соціальним педагогам заходи щодо інформування про можливості й напрями отримання консультативної допомоги посприяли тому, що серед учасників навчально-виховного процесу розширилося розуміння консультативних функцій фахівця. Зокрема, в ЕГ адміністрація (з 31,76% до 57,65%) та вчителі (з 56,48% до 64,71%) відзначили зростання системного рівня, а також зниження репродуктивного рівня в п'ять разів. В КГ цей показник, навіть, дещо знизився – з 34,53% до 30,95%.

У табл. 2.9 подано результати узагальнення ознак за третім показником.

Таблиця 2.9

Динаміка показників доступності консультативної діяльності

Рівень	До експерименту				Після експерименту			
	ЕГ		КГ		ЕГ		КГ	
	%	К-ть	%	К-ть	%	К-ть	%	К-ть
Системний	34,12	29	33,33	28	60,00	51	32,14	27
Адаптивний	57,64	49	57,15	48	37,65	33	57,15	49
Репродуктивний	8,24	7	9,52	8	2,35	2	10,71	9

Нами виявлено суттєве зростання в ЕГ системного рівня (із 34,12% до 60%) та зниження репродуктивного доступності консультативної діяльності (див. табл. 2.9). У КГ і далі переважає адаптивний рівень (57,15% – 49 осіб). Це свідчить, що консультування традиційно уступає профілактичним функціям фахівця, а тому він і не оптимізує його.

Щоб оцінити динаміку першого критерію, його окремі показники було узагальнено та виведено середнє значення. На рис. 2.7 ми подаємо динаміку узагальненого рівня організаційного забезпечення консультативної діяльності соціального педагога.

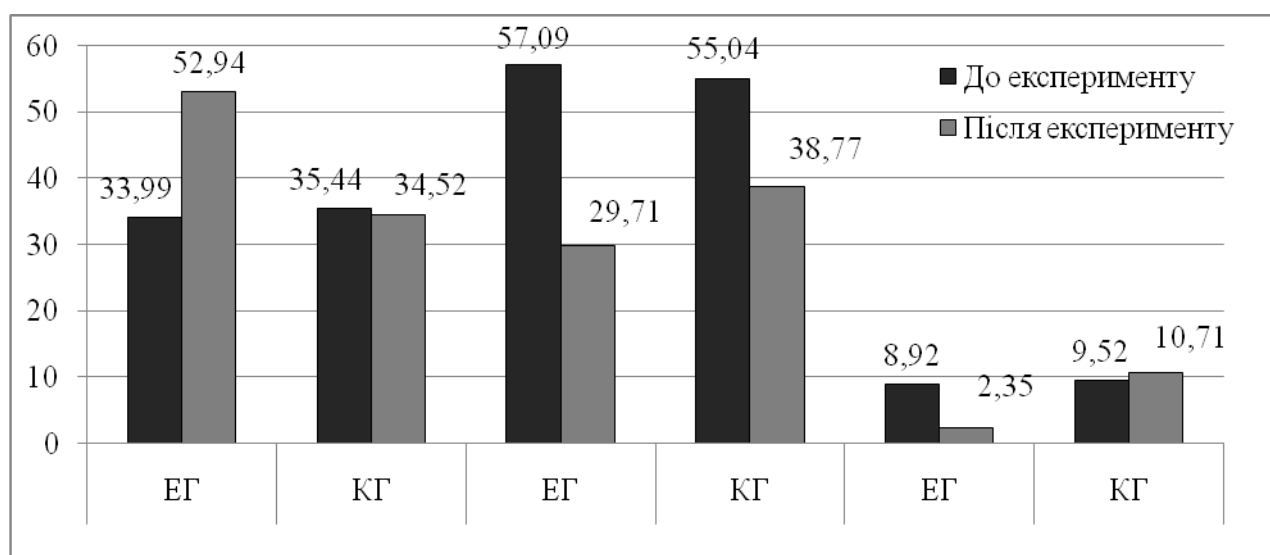

Рис. 2.7 Динаміка узагальненого рівня за першим критерієм «Організаційне забезпечення консультативної діяльності соціального педагога ЗНЗ», %

Ми з'ясували, що половина соціальних педагогів в ЕГ (52,94%) досягли системного рівня. Водночас у КГ і далі переважає адаптивний рівень (38,77%). Значною мірою знизився і відсоток репродуктивного рівні в ЕГ, а в КГ, навпаки, дещо зріс (на 1,19%). Ми вважаємо, що наявність репродуктивного рівня в ЕГ є свідченням того, що робота в цьому напрямі не завершена; не можна, звісно, і змінити всі думки.

Дослідження показників *другого критерію* ефективності, а саме *соціально-правового й методичного забезпечення консультативної діяльності соціального педагога ЗНЗ*, передбачало теж роботу з даними, отриманими від експертів, педагогічного колективу й самого фахівця (дод. Д.2). Вивчення *першого показника* – документального й методичного забезпечення консультативної діяльності – на відміну від констатувального експерименту в ЕГ показало більш однорідні дані (табл. Д.2.1). Так, як в ЕГ, так і в КГ наявність нормативно-правових документів, які регламентують процес КД, оцінена на системному рівні (понад 70%). Суттєво зріс в ЕГ відсоток фахівців, які забезпечені необхідними фаховими періодичними виданнями, як з позицій експертів (з 17,65% до 38,82%), так і за оцінкою самих соціальних педагогів (з 5,88% до 35,29%). Найбільш позитивні зрушення (майже вдвічі) відбулися в плані забезпечення навчально-методичними матеріалами – майже 50% в ЕГ – системний рівень, а також зниження репродуктивного рівня. Водночас у КГ такий зсув становить 10% як за системним, так і за репродуктивним рівнем.

Узагальнені емпіричні дані за вказаним показником подано в табл. 2.10.

Таблиця 2.10

Динаміка показників забезпечення соціального педагога матеріалами, необхідними для організації консультативної діяльності

Рівень	До експерименту				Після експерименту			
	ЕГ		КГ		ЕГ		КГ	
	%	К-ть	%	К-ть	%	К-ть	%	К-ть
Системний	33,86	29	34,52	29	51,76	44	38,10	32
Адаптивний	27,05	23	27,78	23	32,95	28	28,57	24
Репродуктивний	38,95	33	37,70	32	15,29	13	33,33	28

Ми з'ясували, що переважає системний рівень в ЕГ (51,76% – 44 ЗНЗ, тобто на 15 ЗНЗ динаміка) та відбулося суттєве зниження частини репродуктивного рівня (з 38,95% – 33 особи до 15,29% – 13 ЗНЗ). У КГ ця динаміка простежується лише в 4 ЗНЗ (див. табл. 2.10). Вважаємо, що позитивні зрушення пов'язані певною мірою із тим, що фахівці ЕГ опанували низку електронних ресурсів, що дозволило збагатити ресурси загалом.

Результати експертного оцінювання *другого показника* детально нами представлені в табл. Д.2.2 (див. дод. Д.2). На їх основі можна говорити про те, що 56,47% фахівців в ЕГ (динаміка 15,30%) та 35,71% у КГ (динаміка 1,18%) сформували повноцінний банк довідково-інформаційних матеріалів для консультативної діяльності. На жаль, не всі оформляють їх за вимогами фахівці – в КГ репродуктивний рівень за цим показником становить 34,52%, а в ЕГ 23,53%. Хоча загалом експерти зазначили зростання на 21,18% системного рівня (до 76,47%) за показником своєчасності та якості оформлення необхідної документації. Водночас у КГ ще є фахівці, які «дозволяють» собі не вести документацію (3,57% – 3 особи).

Узагальнення даних за досліджуваним показником подано в табл. 2.11.

Таблиця 2.11

**Динаміка показників упорядкованості методичних матеріалів,
необхідних для консультативної діяльності**

Рівень	До експерименту				Після експерименту			
	ЕГ		КГ		ЕГ		КГ	
	%	К-ть	%	К-ть	%	К-ть	%	К-ть
Системний	28,22	24	29,17	24	56,47	48	33,33	28
Адаптивний	57,08	48	55,95	47	36,47	31	52,38	44
Репродуктивний	14,70	13	14,88	13	7,06	6	14,29	12

Ми з'ясували (див. табл. 2.11), що в ЕГ переважає системний рівень упорядкованості соціальним педагогом методичних матеріалів, необхідних для консультування (56,47% – 48 осіб). Однак, якщо в ЕГ ця динаміка становить

28,25%, то в КГ лише на 4,16%. Удвічі знизився й репродуктивний рівень в ЕГ, однак зовсім його відсоток не змінився в КГ.

Третім показником, який ми оцінювали в межах другого критерію, стало дотримання соціальним педагогом прав учасників навчально-виховного процесу під час консультативної діяльності (табл. Д.2.3, див. дод. Д.2). Нижче в табл. 2.12 ми подаємо узагальнені емпіричні дані за показником дотримання прав учасників навчально-виховного процесу під час консультування.

Таблиця 2.12

Динаміка показників дотримання прав учасників навчально-виховного процесу під час консультативної діяльності

Рівень	До експерименту				Після експерименту			
	ЕГ		КГ		ЕГ		КГ	
	%	К-ть	%	К-ть	%	К-ть	%	К-ть
Системний	63,52	54	66,67	56	83,53	71	75,00	63
Адаптивний	24,71	21	20,83	17	12,94	11	16,67	14
Репродуктивний	11,77	10	12,50	11	3,53	3	8,33	7

В ЕГ цей показник зріс на 25%, однак у КГ було зафіксовано адміністрацією 2 навчальних закладів, де є нові випадки скарг у цьому плані, а вчителями 1 новий випадок із боку батьків. Певною мірою на це вплинув відповідний тренінг, який був проведений в ЕГ, а тому динаміка за системним рівнем тут вища вдвічі (з 32,94% – 28 осіб до 56,47% – 48 осіб). Знизився і вдвічі в ЕГ репродуктивний рівень, тоді коли в КГ його відсоток знизився лише на 1,19%. Загалом вдалося збільшити системний рівень в ЕГ на 20,01%.

Отримані узагальнені дані (див. рис. 2.8) дозволяють говорити про те, що відсоток системного рівня відрізняється в ЕГ та КГ (майже на 20%). Це, вважаємо, підтверджує доцільність експериментальних впливів (вебінари, тренінг толерантності, розробка й підбір методичних матеріалів). Позитивним є також те, що в ЕГ суттєво знизився репродуктивний рівень (з 19,30% до 8,66%), тобто фахівці і прав клієнтів дотримуються під час консультування, і готують необхідні матеріали для його організації. На жаль, деякі фахівці так і

лишилися цьому рівні. У КГ теж переважає системний рівень (48,81%), однак лишилася суттєва частина репродуктивного.

Нижче на рис. 2.8 нами представлено динаміку даних за критерієм «Соціально-правове й методичне забезпечення КД соціального педагога ЗНЗ».

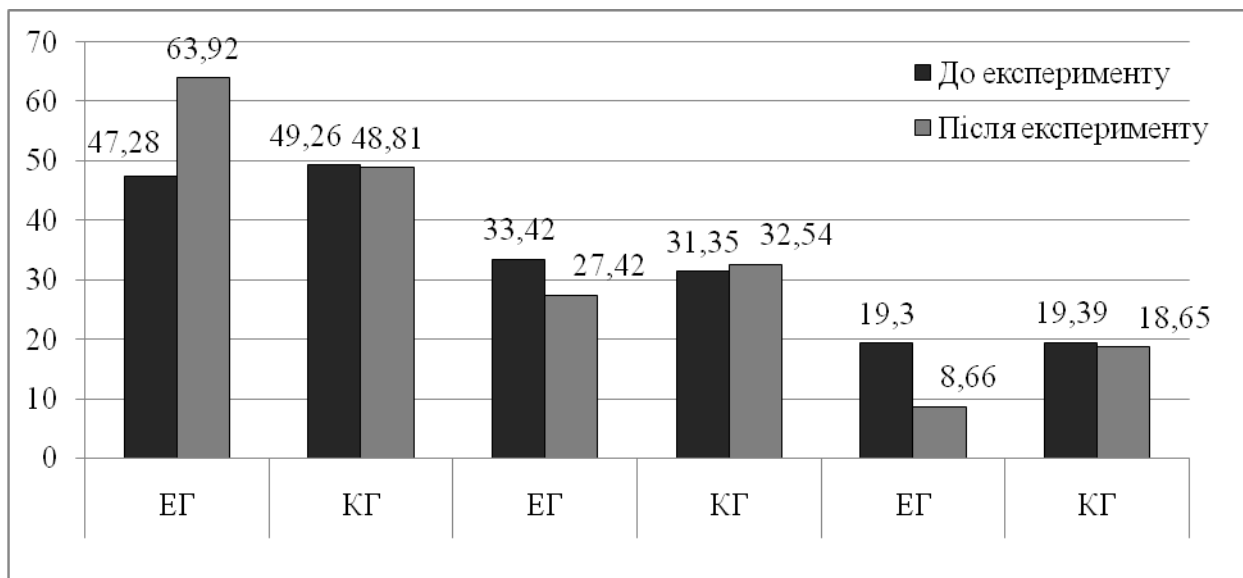

Рис. 2.8 Динаміка узагальненого рівня за другим критерієм «Соціально-правове й методичне забезпечення консультативної діяльності соціального педагога ЗНЗ», %

Третім критерієм ефективності, який ми оцінювали в процесі дослідження, стало процесуальне забезпечення соціальним педагогом ЗНЗ консультативної діяльності (дод. Д.3). Вивчення першого показника – забезпечення соціальним педагогом комплексного підходу в організації консультативної діяльності у ЗНЗ – ми почали з аналізу того, наскільки фахівцям вдалося розширити напрями консультативної діяльності з вчителями, батьками та учнями (табл. Д.3.1). Так, найвищий показник системний рівень зафіксовано як в ЕГ (82,35%), так і в КГ (75,00) за розвивальним напрямом, що говорить про те, що консультування почало забезпечувати роботу не лише з кризовими питаннями. У роботі з батьками вдалося, насамперед, знизити відсоток репродуктивного рівня, який за просвітницьким напрямом сягав 50%. Позитивні зміни за системним рівнем в ЕГ відбулися за терапевтичним (3

9,41% до 21,18%), розвивальним (з 25,8% до 47,06%) та просвітницьким (з 10,59% до 41,18%) напрямками. Цьому, вважаємо, посприяло впровадження окремої організаційної умови, пов'язаної з розширенням напрямів КД соціального педагога, а також доповнення ресурсів електронними засобами. У КГ теж простежується за деякими напрямками позитивна динаміка, однак переважно щодо переходу з репродуктивного на адаптивний рівень за розвивальним (з 52,38% до 50,00%) і терапевтичним (з 33,33% до 30,95%) напрямками, а також зростання системного рівня на 1,19% (1 ЗНЗ) за просвітницьким і посередницьким напрямками.

Не вдалося досягти кардинальних змін і під час роботи з учнями, хоча репродуктивний рівень значно знизився і школярі почали частіше (хоча б інколи) звертатися до соціального педагога з певними питаннями (коректувальним, профілактичним, а також терапевтичним). Загалом у ЕГ репродуктивний рівень загалом знизився на 24,70% (із 62,35% до 37,65%), а в КГ лише на 3,57% (з 54,76% до 51,19%). Найбільш позитивна динаміка в ЕГ і за системним рівнем – на 17,64%, а в КГ лише 1,19%. На нашу думку, саме запровадження в експериментальних ЗНЗ стінгазет, скриньок довіри, електронного листування посприяло тому, що школярі змогли більше звертатися до фахівця й отримувати від нього поради.

Опитування експертів (див. табл. Д.3.1, дод. Д.3) засвідчило, що загалом в ЕГ переважає системний рівень забезпечення соціальним педагогом комплексного підходу в організації консультативної діяльності – 52,94%, а в КГ – адаптивний рівень – 35,75%, тоді як на констатувальному етапі в обох групах переважав репродуктивний рівень (майже 38%).

На підставі даних, представлених у табл. 2.13, можна говорити, що забезпечення соціальним педагогом комплексного підходу в організації консультативної діяльності у ЗНЗ здійснюється переважно на системному рівні в ЕГ (48,23% – 41 особа). У КГ відсоток системного та адаптивного рівнів однаковий (35,71% – 30 осіб). Позитивно, що в ЕГ удвічі знизився

репродуктивний рівень, однак його наявність говорить про те, що досягти змін у роботі з людьми набагато важче.

В табл. 2.13 подано узагальнену оцінку динаміки першого показника.

Таблиця 2.13

Динаміка показників забезпечення соціальним педагогом комплексного підходу в організації консультативної діяльності у ЗНЗ

Рівень	До експерименту				Після експерименту			
	ЕГ		КГ		ЕГ		КГ	
	%	<i>К-ть</i>	%	<i>К-ть</i>	%	<i>К-ть</i>	%	<i>К-ть</i>
Системний	31,76	27	33,61	28	48,23	41	35,71	30
Адаптивний	36,28	31	35,91	30	34,12	29	35,71	30
Репродуктивний	31,96	27	30,48	26	17,65	15	28,58	24

Дослідження *другого показника* передбачало, насамперед, вивчення форм її проведення з різними учасниками навчально-виховного процесу (табл. Д.3.2, див. дод. Д.3). Результати опитування учнів засвідчили, що соціальні педагоги почали застосовувати частіше дистанційні форми консультування, однак у КГ цей перехід відбувся з репродуктивного на адаптивний рівень (майже 7%). В ЕГ системний рівень зріс із нуля майже до 10%. Опитування батьків показало, що вони позитивно сприйняли дистанційні форми консультування. На системному рівні це відзначено щодо телефонного консультування (0% до 16,47%), Пошти довіри (з 0% до 16,47%), онлайн-консультування (з 3,53% до 15,29%). За оцінками вчителів в ЕГ дещо зросла частота використання роботи в малих групах (з 27,94% до 36,47%) та в колективі (з 44,70% до 56,47%). У КГ позитивна динаміка є за репродуктивним рівнем (зростання на 3% щодо роботи в колективі). В обох групах зросла частина дистанційних форм консультування. Загалом у багатьох школах фахівцям не вдалося досягти систематичного застосування нових (особливо, дистанційних) форм консультування.

Частоту й різноманітність методів консультативної взаємодії нами було вивчено на підставі самооцінки соціальних педагогів (див. табл. Д.3.2). Результати засвідчили, що в обох групах зросла частота використання методів

визначення пріоритетів проблеми та умови роботи над її вирішенням. Проведена нами роботи із соціальними педагогами ЕГ щодо урізноманітнення цих методів у процесі консультативної діяльності посприяла тому, що в ЕГ більше фахівців почали використовувати різні методи і методики КД. Зокрема, системний рівень реалізації методів консультативної взаємодіїв ЕГ зріс з 4,12% до 27,06%, а в КГ із 3,87% до 7,14%. Частина репродуктивного рівня в ЕГ знизилася в 3,5 раза, а в КГ в 1,02 раза. Можна сказати, що консультативна діяльність фахівців в ЕГ стала більш завершеною, вони почали більш активно включати учасників навчально-виховного процесу до самостійної роботи над вирішення проблем.

Останні результати, які ми долучили, вивчаючи означений показник, стала оцінка експертів консультативної бесіди соціальних педагогів (див. табл. Д.3.2). Експерти вказали на зниження репродуктивного рівня майже на 10% як в ЕГ, так і КГ, що свідчить, що досвід все-таки сприяє формуванню певних навичок. Водночас системний рівень у КГ зріс лише на 1,2%, тоді як в ЕГ динаміка більш значуща – на 10,59%. Означені зміни, вважаємо, є результатом більш активного вивчення досвіду більш компетентних колег та заняття консультативною самоосвітою.

Нижче в табл. 2.14 подано узагальнені дані щодо другого показника.

Таблиця 2.14

Динаміка показників технологічного забезпечення консультативної діяльності та умінь соціального педагога організувати консультативний процес

Рівень	До експерименту				Після експерименту			
	ЕГ		КГ		ЕГ		КГ	
	%	К-ть	%	К-ть	%	К-ть	%	К-ть
Системний	27,07	23	27,09	23	38,82	33	28,58	24
Адаптивний	31,28	27	33,09	28	37,65	32	35,71	30
Репродуктивний	41,65	35	39,82	33	23,53	20	35,71	30

Вивчення динаміки показників (див. табл. 2.14) свідчить, що в процесі експериментальних впливів в ЕГ став переважати системний рівень – 38,82%

(33 особи) та знизився майже вдвічі репродуктивний (з 41,65% – 35 осіб до 23,53% – 20 осіб). У КГ зменшився відсоток репродуктивного (на 4,11 %) та зріс адаптивного (на 2,66%), однак такий зсув несуттєвий.

Щодо *другого показника*, то соціальному педагогу вдалося активізувати співпрацю з учасниками навчального-виховного процесу в ЗНЗ (табл. Д.3.3, див. дод Д.3). Так, за оцінками адміністрації, в ЕГ системний рівень зріс (з 30,59% до 37,65%), а в КГ – ні. Найбільше оптимізувалася в ЕГ співпраця з вчителями (динаміка системного рівня – 16,17% та зниження репродуктивного в 4,3 рази). Загалом соціальний педагог значною мірою посилив роль консультування в налагодженні співпраці – в ЕГ переважає системний рівень (44,71% – 38 ЗНЗ), а в КГ адаптивний (41,67% – 35 ЗНЗ). В обох групах знизилася й частина репродуктивного рівня, однак її наявність в ЕГ вимагає в майбутньому змінити форми налагодження співпраці в умовах ЗНЗ.

Нижче в табл. 2.15 подано узагальнені дані за цим показником.

Таблиця 2.15

Співпраця соціального педагога з усіма учасниками навчально-виховного процесу для оптимізації консультативної діяльності

Рівень	До експерименту				Після експерименту			
	ЕГ		КГ		ЕГ		КГ	
	%	<i>К-ть</i>	%	<i>К-ть</i>	%	<i>К-ть</i>	%	<i>К-ть</i>
Системний	35,46	30	38,43	32	44,71	38	39,28	33
Адаптивний	43,03	37	41,33	35	41,17	35	41,67	35
Репродуктивний	21,51	18	20,24	17	14,12	12	19,05	16

Вивчивши процесуальне забезпечення соціальним педагогом ЗНЗ консультативної діяльності (див. рис. 2.9), ми виявили, що в ЕГ переважає системний, а в КГ адаптивний рівень. Це свідчить, що значна частина фахівців з ЕГ (43,93%) уже активно і творчо та відповідно до технологічних вимог організовують консультативну діяльність. В ЕГ загалом майже вдвічі знизився репродуктивний рівень, а в КГ лише на 3%. Попри це в обох групах лишилися фахівців, які поки не оволоділи технологією консультативної діяльності.

На рис. 2.9 подаємо результати узагальнених даних щодо процесуального забезпечення соціальним педагогом ЗНЗ консультативної діяльності.

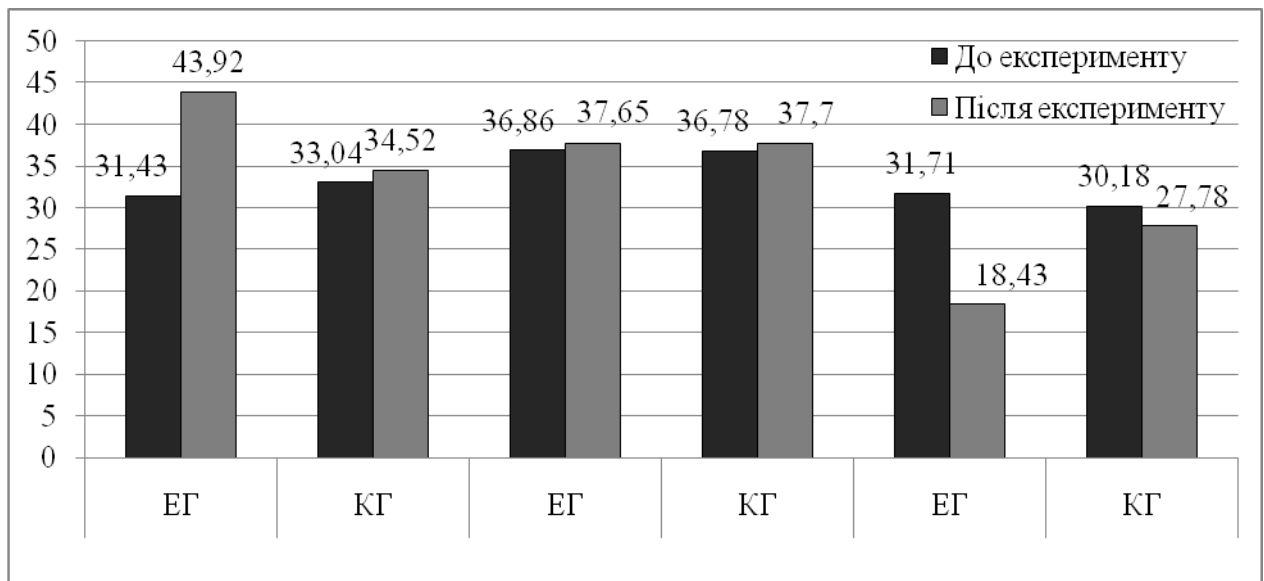

Рис. 2.9 Динаміка узагальненого рівня за третім критерієм «Процесуальне забезпечення соціальним педагогом ЗНЗ консультативної діяльності», %

Четвертим критерієм, за яким ми здійснювали оцінювання ефективності консультативної діяльності, стала *особистісна готовність соціального педагога ЗНЗ до консультативної діяльності*. Першим показником, який ми вимірювали в рамках означеного критерію, стала вмотивованість консультативної діяльності (табл. Д.4.1, див. дод. Д.4). Виявлено, що в соціальних педагогів в ЕГ удвічі (з 10% до 20%) знизилася частина репродуктивного рівня. Щодо системного рівня, то найбільша динаміка простежується в плані зростання прагнення до саморозвитку (з 28,23% – 24 особи до 51,76% – 44 особи). Тобто урізноманітнення форм, методів, напрямів консультування, залучення до низки заходів із самоосвіти посприяли тому, що соціальні педагоги побачили можливості самореалізації в консультативній діяльності. У КГ, на жаль, за цим показником динаміка негативна (в середньому 2-3%).

Отримані дані (див. табл. 2.16) свідчать про переважання в обох групах адаптивного рівня вмотивованості соціальних педагогів до консультативної діяльності, тобто фахівці мають помірно виражену мотивацію з переважанням нейтральних мотивів. Водночас в ЕГ зріс у півтора раза системний рівень із 27,19% (23 особи) до 41,18% (35 осіб). У КГ, навпаки, майже вдвічі збільшилася частина репродуктивного рівня.

Узагальнення динаміки вмотивованості соціальних педагогів до консультативної діяльності подано в табл. 2.16.

Таблиця 2.16

Динаміка вмотивованості соціальних педагогів доконсультативної діяльності

Рівень	До експерименту				Після експерименту			
	ЕГ		КГ		ЕГ		КГ	
	%	<i>К-ть</i>	%	<i>К-ть</i>	%	<i>К-ть</i>	%	<i>К-ть</i>
Системний	27,19	23	29,63	25	41,18	35	28,57	24
Адаптивний	65,49	56	64,15	54	51,76	44	59,52	50
Репродуктивний	7,32	6	6,22	5	7,06	6	11,91	10

Щодо *другого показника* (табл. Д.4.2, див. дод. Д.4), то слід зазначити, що певні зрушення відбулися за всіма ознаками психологічної готовності до консультативної діяльності. Так, в ЕГ 8,24% перестали орієнтуватися в роботі переважно на власні переживання, 5,88% оптимізували свій психоемоційний стан; удвічі знизився відсоток осіб, які дотримуються авторитарного стилю (з 21,18% до 11,76%) та не володіють суб'єктивним самоконтролем (з 16,47% до 7,06%). Дані КГ свідчать про поступове емоційне вигорання, оскільки позитивна динаміка відсутня.

Узагальнена динаміка *другого показника* подана нами в табл. 2.17. Ми констатували переважання системного рівня психологічної готовності соціального педагога до КД як в ЕГ, так і в КГ. Більш значущою є позитивна динаміка в ЕГ (з 42,43% – 36 осіб до 61,37% – 52 особи), аніж у КГ. Однак є

фахівці (понад 10%), які поки особистісно не готові здійснювати консультування, уникають постійного особистісного контакту.

Таблиця 2.17

Динаміка показників психологічної готовності соціального педагога до консультативної діяльності

Рівень	До експерименту				Після експерименту			
	ЕГ		КГ		ЕГ		КГ	
	%	<i>К-ть</i>	%	<i>К-ть</i>	%	<i>К-ть</i>	%	<i>К-ть</i>
Системний	42,43	36	34,37	29	61,37	52	44,84	38
Адаптивний	48,28	41	53,17	45	29,61	25	41,47	35
Репродуктивний	9,29	8	12,46	10	9,02	8	13,69	12

Загальна динаміка показників четвертого критерію ефективності представлена нами на рис. 2.10.

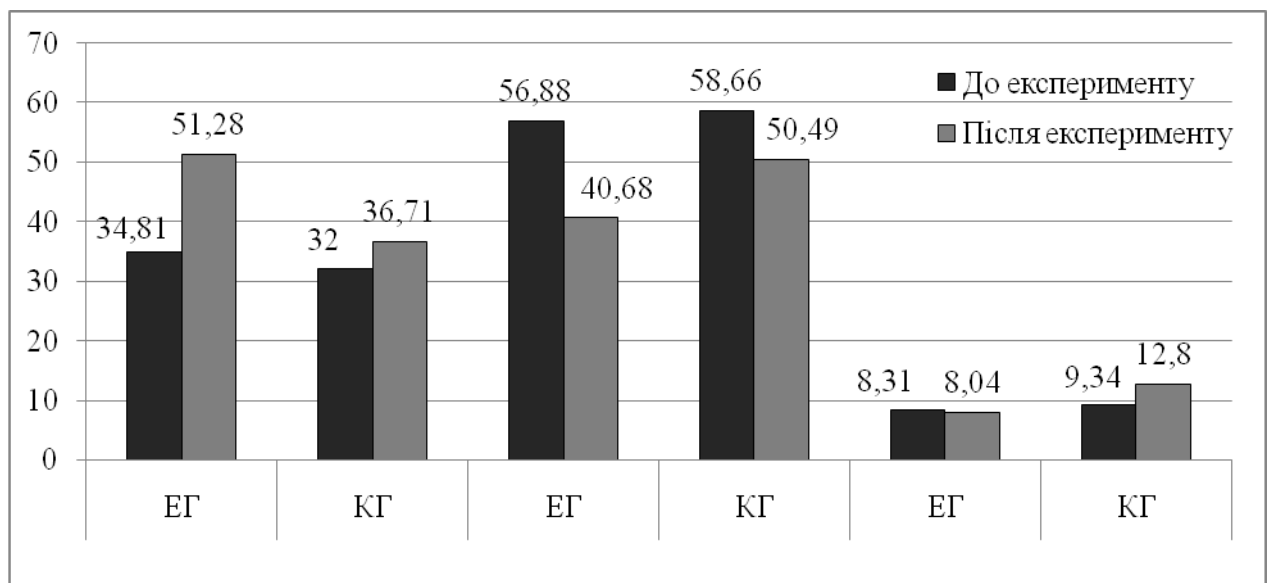

Рис. 2.10 Динаміка узагальненого рівня за четвертим критерієм «Особистісна готовність соціального педагога ЗНЗ до консультативної діяльності», %

Вивчення особистісної готовності соціального педагога ЗНЗ до консультативної діяльності (див. рис. 2.10) засвідчила переважання в EG системного рівня за його значущого зростання – від 34,81% до 51,28%. Вважаємо, що цьому посприяла робота із розширення спектру

консультативної діяльності, а також упровадження заходів, спрямованих на особистісний ріст. У КГ переважає адаптивний рівень (50,49%), дещо збільшилася й частина репродуктивного – на 3,46%, тобто деякі фахівці втратили мотивацію до КД.

Вивчення *останнього критерію – продуктивності консультативної діяльності соціального педагога ЗНЗ* – ми почали з аналізу *першого показника* (табл. Д.5.1, дод. Д.5). Слід вказати на позитивні зміни в ЕГ, насамперед, щодо збільшення системного та зменшення репродуктивного рівня, у КГ – щодо зростання адаптивного рівня доцільності запропонованих консультативних порад. В оцінках вчителів за всіма групами консультативних порад переважає системний рівень – динаміка майже 10% (найвища за особистісно-поведінковими – на 16,23%). В КГ переважає системний рівень лише за групою емоційно-мотиваційних порад – 55,95%. Зросла кількість батьків, які вважають, що консультації із соціальним педагогом допомагають в отриманні необхідних знань (системний рівень – 60,00% в ЕГ та 51,19%). Хоча батьки загалом не досить часто звертаються по допомогу до соціального педагога. Опитування учнів показало найбільший ріст показників за групою когнітивних порад – системний рівень в ЕГ із 3,53% до 23,53%, у КГ знизився переважно репродуктивний рівень (приблизно на 4%). Хоча загалом в ЕГ на системному рівні дали оцінку лише 24% учнів; у КГ такий показник досягнути лише за групою особистісно-поведінкових порад.

Узагальні дані щодо доцільності запропонованих консультативних дій соціального педагога подано в табл. 2.18.

Таблиця 2.18

Динаміка доцільності консультативних дій соціального педагога

Рівень	До експерименту				Після експерименту			
	ЕГ		КГ		ЕГ		КГ	
	%	К-ть	%	К-ть	%	К-ть	%	К-ть
Системний	28,84	24	30,22	25	41,18	35	30,95	26
Адаптивний	49,12	42	45,62	39	47,06	40	47,62	40
Репродуктивний	22,04	19	24,16	20	11,76	10	21,43	18

На підставі даних, поданих у табл. 2.18, можна говорити про те, що експериментальні заходи в ЕГ, адресовані учням (стінгазета, пошта довіри тощо), батькам (консультпункт, інформаційні бюлетені) та вчителям (консультпункт, тематичний семінар-практикум) посприяли оптимізації консультативної діяльності соціального педагога. В ЕГ удвічі зріс системний рівень (із 28,84% – 24 осіб до 41,18% – 35 осіб) і знизився репродуктивний (на 10,28% – 9 осіб). Переважає в обох групах саме адаптивний рівень.

Під час вивчення *другого показника* ми орієнтувалися, насамперед, на первинних клієнтів – школярів (табл. Д.5.2, див. Д.Д.5). В обох групах простежується позитивна динаміка щодо якості наданих консультативних порад. Так, серед учнів 1-4 класів став переважати системний рівень за ознакою «Оптимізація самопочуття» (в ЕГ 55,29%, у КГ 41,67%). За іншими ознаками в ЕГ відбулося зниження репродуктивного рівня в середньому на 10%, найбільше щодо ознаки «Нормалізація поведінки» (з 15,29% – 13 ЗНЗ до 8,24% – 7 ЗНЗ). У КГ динаміка простежується в середньому на 6% щодо репродуктивного рівня. Тестування учнів 5-9 класів показало в ЕГ найбільш значущу динаміку системного рівня щодо ознак «Нормалізація поведінки» (з 20,00% до 40,00%) та «Оптимізація самопочуття» (з 3,53% до 28,24%). На нашу думку, це свідчить про те, що школярів почали активніше залучатися до шкільного життя. Серед учнів 10-11 класів за трьома ознаками вдалося досягти системного рівня в ЕГ та адаптивного в КГ. Найбільший зсув за ознакою «Особистісне зростання школярів» – з 27,38% до 34,52%.

Динаміка показників якості консультативних порад подана в табл. 2.19.

Таблиця 2.19

Динаміка показників якості консультативних порад

Рівень	До експерименту				Після експерименту			
	ЕГ		КГ		ЕГ		КГ	
	%	К-ть	%	К-ть	%	К-ть	%	К-ть
Системний	24,12	20	24,90	21	36,47	31	28,57	24
Адаптивний	58,82	50	49,11	41	47,06	40	48,81	41
Репродуктивний	17,06	15	25,99	22	16,47	14	22,62	19

Вивчення динаміки показників якості консультативних порад (див. табл. 2.19) свідчить, що в ЕГ вдалося підвищити системний рівень (з 24,12% – 20 ЗНЗ до 36,47% – 31 ЗНЗ), тоді коли в КГ зсув становить лише 3,67% (3 ЗНЗ). Наявність в обох групах репродуктивного рівня свідчить про те, що загальна результативність консультативної діяльності соціального педагога суттєво залежить від рівня методичного чи процесуального забезпечення.

Результати дослідження третього показника подано у табл. 2.20.

Таблиця 2.20

**Динаміка показників особистої задоволеності соціального педагога
результатами консультативної діяльності**

Рівень	До експерименту				Після експерименту			
	ЕГ		КГ		ЕГ		КГ	
	%	<i>К-ть</i>	%	<i>К-ть</i>	%	<i>К-ть</i>	%	<i>К-ть</i>
Системний	38,82	33	33,33	28	50,59	43	34,52	29
Адаптивний	43,53	37	38,10	32	42,35	36	38,10	32
Репродуктивний	17,65	15	28,57	24	7,06	6	27,38	23

Ми виявили, що загалом половина соціальних педагогів (50,59% – 43 особи) задоволені результатами власної консультативної діяльності (див. табл. 2.20), тобто в них зріс інтерес до консультативної діяльності, вони стали більш задоволеними умовами праці та досягненнями у своїй справі. У КГ і далі переважає адаптивний рівень та є суттєвий відсоток репродуктивного (27,38% – 23 особи), який знизився лише на 1,19%.

На рис. 2.11 ми пропонуємо узагальнені показники за п'ятим критерієм. Щодо продуктивності консультативної діяльності соціального педагога ЗНЗ, то в обох групах переважає адаптивний рівень (майже 44%). Однак в ЕГ вдалося досягти більш значущої динаміки (на 12,06%) за системним рівнем (з 30,59% до 42,65%), тоді коли в ЕГ це зсув усього на 1,87%. Негативним залишається той факт, що в ЕГ, хоча і знизився відсоток репродуктивного рівня, однак усе ж лишився. Отже, потрібно удосконалювати як організаційні

умови консультативної діяльності, так і технологічні задля підвищення її результативності.

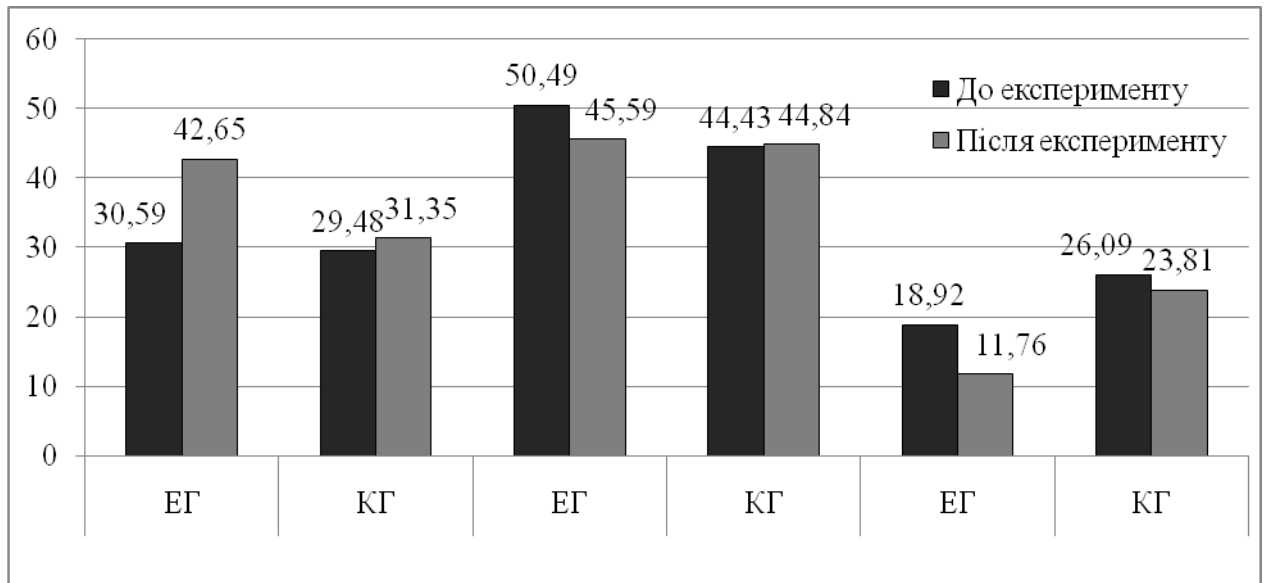

Рис. 2.11 Динаміка узагальненого рівня за п'ятьма критерієм «Продуктивність консультативної діяльності соціального педагога ЗНЗ», %

Отже, вивчення та узагальнення результатів за п'ятьма критеріями дозволило виявити загальну ефективність консультативної діяльності соціального педагога (див. табл. 2.21). За допомогою експертів, анкетування та тестування учасників навчально-виховного процесу, самооцінки соціального педагога ми визначили доцільність запропонованих організаційно-педагогічних умов.

Таблиця 2.21

Динаміка рівня ефективності консультативної діяльності соціального педагога ЗНЗ

Рівень	До експерименту				Після експерименту			
	ЕГ		КГ		ЕГ		КГ	
	%	К-ть	%	К-ть	%	К-ть	%	К-ть
Системний	35,29	30	35,71	30	50,59	43	36,91	31
Адаптивний	48,06	40	45,24	38	40,00	34	44,05	37
Репродуктивний	17,65	15	19,05	16	9,41	8	19,05	16

Аналіз отриманих даних дозволяє говорити про те, що в ЕГ вдалося досягти переважання системного рівня із суттєвою позитивною динамікою (на 15,30%). Це свідчить, що в 43 навчальних закладах ЕГ (50,59%) організаційні умови консультативної діяльності (робоче місце, методичні матеріали для консультування, режим праці) повністю відповідають вимогам, учасники навчально-виховного процесу мотивовані до контактів, а сам фахівець – до розширення форм і методів та удосконалення консультативної взаємодії з учасниками навчально-виховного процесу. В КГ і далі переважає адаптивний рівень, а динаміка системного лише 1,20%, при тому, що частина репродуктивного рівня не змінилася. Тобто в соціальних педагогів лишилися суттєві труднощі в створенні консультативного простору та використанні консультативних стратегій, задоволеність досягненнями в консультативній діяльності не висока, що впливає й на якість вирішення завдань навчання і виховання школярів у процесі консультативної діяльності. Узагальнені показники, представлені в табл. 2.21, також свідчать, що в обох групах лишилася частина репродуктивного рівня (9,41% – 8 осіб в ЕГ та 19,05% – 16 осіб у КГ), тобто такі соціальні педагоги суттєво порушують вимоги, що висуваються до організації консультативної діяльності. Це мотивувало нас до аналізу не лише кількісних результатів дослідження, але й самого процесу.

Слід зазначити, що розроблені нами організаційно-педагогічні умови, а також їхнє змістове наповнення були досить різноаспектні, а тому потребували певних зусиль не тільки від організаторів експерименту, але й від самих соціальних педагогів, а також від усіх учасників навчально-виховного процесу. Наведені вище результати дослідження свідчать, що найбільша частина системного рівня в ЕГ (див. рис. 2.8) саме за показниками соціально-правового й методичного забезпечення консультативної діяльності соціального педагога ЗНЗ (63,92%), тобто в тому аспекті, де сам фахівець відповідальний і може внести певні зміни. Як от, підібрати та впорядкувати методичні матеріали, необхідні для організації консультативної діяльності, а також забезпечити дотримання прав учасників освітнього процесу під час КД.

Суттєвої позитивної динаміки (зсув понад 20%) вдалося досягти й за показниками організаційного забезпечення та особистісної готовності соціального педагога ЗНЗ до консультативної діяльності (див. рис. 2.7, 2.10). Цьому, безперечно, посприяв комплекс заходів щодо актуалізації місця консультативної діяльності в ЗНЗ, оптимізації консультативного середовища, а також ролі консультативної діяльності серед інших функцій фахівців, організація активної консультативної самоосвіти тощо. Водночас, організаційне забезпечення значною мірою залежить від керівництва закладу, яке сприяє виділенню окремого приміщення чи можливостей для розвитку професійної компетентності, а також від вчителів, які сприяють популяризації консультативних послуг. У цьому аспекті соціальні педагоги часто поставали перед певними бар'єрами, оскільки в низці шкіл розуміння їхніх професійних функцій не завжди сприймалося серйозно.

Щодо процесуального забезпечення консультативної діяльності фахівця, то хоча репродуктивний рівень в ЕГ і вдалося знизити на 13,28% (див. рис. 2.9), однак за окремими показниками цього критерію цей рівень ще досить високий. Задля його оптимізації було впроваджено низку заходів, щоби розширити напрями консультативної діяльності в ЗНЗ та урізноманітнити форми і методи (консультпункти для батьків і вчителів, семінари-практикуми, он-лайн консультування, випуск стінгазет та інформаційних бюлетенів, введення «релаксаційних хвилинок» тощо). Однак примусово залучати учасників навчально-виховного процесу до них не можна, а психологічна культура в нашому суспільстві загалом та в ЗНЗ зокрема ще не досягла такого рівня розуміння консультативних послуг, що звернення за ними (особливо, серед учнів і батьків) вважається звичною подією. Без ентузіазму в багатьох ЗНЗ (особливо, на початку експерименту) було сприйнято педагогами упровадження низки методів консультування (побудова дерева цілей, мозковий штурм, метод альтернативних рішень тощо). Це було пов'язано, насамперед, із тим, що такі методи вимагали активної участі всіх педагогів, а не лише пасивного сприймання інформації. У роботі з батьками деякі методи

(обговорення літератури, перегляд і аналіз відео) сприймалися як непотрібні, як такі, що лише подовжують час їхнього перебування в школі. На жаль, значна частина батьків здебільшого зацікавлені в академічній успішності, аніж в особистісному чи соціальному становленні дитини, а тому не прагнуть включатися в пропоновані форми роботи. Означені обставини, звісно, вплинули й на ефективність реалізації означеного аспекту. Окрім того, і самому фахівцю досить важко працювати лише в напрямі консультування (як у практичній реалізації, так і в плані професійного удосконалення) в умовах багатофункціональності своєї посади.

З об'єктивних труднощів, на які хочемо звернути увагу, є, насамперед, те, що комплексний підхід у нашому випадку не забезпечив прямий вплив на якість. Намагаючись охопити всі аспекти досліджуваної діяльності (і організаційні, й особистісні, і процесуальні), ми впроваджували комплекс заходів, які вимагали від фахівців великих зусиль у реалізації, адже це зміна традиційних підходів. Не всі фахівці змогли організувати їх належним чином, а деякі (через різні обставини) не організували взагалі; не всі фахівці систематично відвідували заходи, пов'язані з удосконаленням їхніх консультативних умінь та навичок, та займалися самоосвітою (відеотренінги, читання літератури з консультування тощо). Окрім того, у різних фахівців труднощі були різного характеру, а заплановані нами заходи в рамках організаційно-педагогічних умов базувалися на узагальнених даних.

Саме тому на майбутнє ми вважаємо за доцільне працювати в даному напрямі, по-перше, поетапно, тобто виявляти найбільш актуальні труднощі в плані консультативної діяльності, як от, створення соціальним педагогом соціально орієнтованого середовища консультування, та організовувати роботу в цьому аспекті на рівні самоосвіти самого фахівця, діяльності ЗНЗ та річних методичних заходів, планованих навчально-методичними кабінетами (центрами) психологічної служби. І лише після досягнення бажаних результатів переходити до наступного етапу роботи, наприклад, збагачення методів консультативної діяльності. По-друге, варто забезпечувати цільовий

принцип, тобто об'єднувати фахівців чи навчальні заклади за певним типом проблем (як от, доступність консультативної діяльності) і працювати над їхнім вирішенням, а інших фахівців (у яких є здобутки в цьому плані) залучати як супервізорів, експертів.

Водночас, попри виявлені труднощі, ми вважаємо, що мети дослідження досягнуто – в експериментальних ЗНЗ нам вдалося підвищити рівень ефективності консультативної діяльності соціальних педагогів. А це говорить про те, що запропоновані організаційно-педагогічні умови та відповідне їм змістове забезпечення консультативної діяльності є доцільними та дієвими, а також можуть бути рекомендовані до впровадження в освітню практику.

Висновки до розділу 2

На *етапі констатувального експерименту* в процесі вивчення ефективності організації консультативної діяльності соціального педагога в загальноосвітньому навчальному закладі з'ясовано, що загалом третина соціальних педагогів (34,32% – 58 осіб) організовує консультативну діяльність на системному рівні, а, зокрема, за показниками соціально-правового й методичного забезпечення понад 42%. Водночас за більшістю критеріїв у дослідженні переважає адаптивний рівень (47,34% – 80 осіб). Критичного рівня виявлено не було, однак суттєвим є відсоток репродуктивного рівня ефективності консультативної діяльності (18,34% – 31 особа), тобто власне низька ефективність консультативної діяльності соціального педагога.

Під поняттям *«організаційно-педагогічні умови підвищення ефективності консультативної діяльності»* ми розуміли систему певних необхідних вимог, що впливають на процес досягнення мети консультативної діяльності та, при цьому, залежать від зовнішніх і внутрішніх обставин консультативної діяльності. До них віднесено *організаційні* (систематичну

актуалізацію ролі консультативної діяльності соціального педагога та презентацію її напрямів у ЗНЗ; цілеспрямоване проектування соціальним педагогом змісту й напрямів консультативної діяльності в ЗНЗ; оптимізацію інформаційно-методичного забезпечення консультативної діяльності соціального педагога в ЗНЗ; цілеспрямовану роботу над розвитком професійної компетентності в напрямі консультативної діяльності в умовах ЗНЗ) та *педагогічні* умови (сприяння створенню соціальним педагогом соціально орієнтованого середовища консультування; розширення напрямів консультативної діяльності соціального педагога в ЗНЗ; збагачення форм, методів і методик консультативної діяльності соціального педагога з учасниками навчально-виховного процесу).

До провідних напрямів, форм і методів, що забезпечили змістове наповнення визначених умов слід віднести: *напрями* – доповнення консультативної діяльності соціального педагога ЗНЗ дистанційними формами, урізноманітнення контактних форм консультування низкою методів, збагачення навчально-методичних матеріалів консультативного змісту з допомогою електронних (он-лайн) ресурсів, створення тематичного каталогу електронних книг для рекомендації учасникам навчально-виховного процесу в рамках бібліотерапії; *форми* – інформаційну кампанію «Консультативні послуги у вашій школі», бесіди-обговорення для вчителів і батьків спеціальної літератури з проблем виховання, скринька довіри для школярів і стінгазета «Пізнаємо себе», інформаційний бюлетень для батьків «Соціальний педагог радить», тематична Інтернет-сторінка та ін., навчальні відеосемінари для соціальних педагогів із питань планування консультативної діяльності з допомогою електронних засобів, семінар-практикум «Терапевтичний клімат у консультативному контакті», групову дискусію щодо введення функціональної музики в консультативній діяльності, тренінг особистісного зростання та тренінг консультативних навичок соціальних педагогів; *методи* – педагогічне інформування батьків і вчителів за результатами діагностики тощо, побудову дерева цілей із використанням експертних оцінок або графіку проблем, метод

«мозкового штурму» і вироблення альтернативних рішень, написання сценарію розв'язання проблем «Які я слова буду говорити», перегляд та аналіз відеозаписів із питань, які є актуальними для певної групи батьків чи вчителів, інструктування щодо роботи з певною проблемою, експрес-аналіз результатів роботи тощо, ділові ігри для соціальних педагогів із питань структурування консультативного простору, метод професійного навчання «Сидячи поряд із Неллі», ведення педагогічного щоденника.

Аналіз даних, отриманих під час контрольного експерименту, дозволяє говорити про те, що в ЕГ вдалося досягти переважання системного рівня із суттєвою позитивною динамікою (на 15,30%). Це свідчить, що 43 соціальним педагогам в ЕГ (50,59%) вдалося створити організаційні умови консультативної діяльності, що повністю відповідають вимогам, учасники навчально-виховного процесу в цих ЗНЗ вмотивовані до контактів, а сам фахівець активно використовує комплекс форм і методів консультативної взаємодії. УВ КГ і далі переважає адаптивний рівень (44,05%), а динаміка системного лише 1,20% (з 35,71 до 36,91%), частина репродуктивного рівня не змінилася (19,05%).

Водночас в обох групах зберігся досить високий відсоток (40,00% в ЕГ та 44,05% в КГ) адаптивного рівня, тобто консультативна діяльність лише певною мірою відповідає вимогам, що до неї висуваються. Однак, попри виявлені труднощі, ми вважаємо, що мети дослідження досягнуто – в експериментальних ЗНЗ вдалося підвищити рівень ефективності консультативної діяльності соціальних педагогів. А це говорить про те, що запропоновані організаційно-педагогічні умови та відповідне їм змістове забезпечення консультативної діяльності є доцільними та дієвими, а також можуть бути рекомендовані до впровадження в освітню практику соціальних педагогів як ЗНЗ, так і інших типів навчальних закладів.

ВИСНОВКИ

У дисертації подано теоретичне узагальнення та новий підхід до вирішення проблеми консультативної діяльності соціального педагога, що виявляється в обґрунтуванні особливостей, напрямів, організаційно-педагогічних умов та змістового наповнення консультативної діяльності соціального педагога в ЗНЗ.

Результати теоретичного та експериментального дослідження засвідчили вирішення поставлених завдань і дали підстави для таких *висновків*:

1. Розкрито сутність і структуру консультування в системі професійної діяльності соціального педагога. *Консультування в системі професійної діяльності соціального педагога є різновидом діяльності соціального педагога, що передбачає сприяння всім категоріям дітей, їхнім батькам і групам близького оточення в процесі усвідомлення сутності проблеми та мобілізації своїх ресурсів для вирішення завдань самореалізації, освоєння соціокультурного досвіду й соціального виховання для успішної інтеграції в суспільство. Окреслено основні структурні компоненти консультативної діяльності соціального педагога: спонукально-ціннісний компонент (мотиви, мета й завдання консультативної діяльності – когнітивні, емоційно-мотиваційні, особистісно-поведінкові); прогностично-проективний компонент (контингент консультативної діяльності – школярі, представники їхніх сімей та найближчого оточення; предмет консультування – питання здоров'я і виховання дітей, внутрішніх і зовнішніх комунікацій, соціалізації, адаптації та соціального становлення тощо; вид консультативної взаємодії); виконавчо-реалізуючий компонент (форми консультування – контактна, дистанційна; методи консультування – дослідження проблеми, зняття емоційної напруги, визначення пріоритетів проблеми та роботи над її вирішенням, психопрофілактики); оцінювально-порівняльний компонент (виявлення неузгодженості в результатах і процесі їхнього досягнення).*

2. Проаналізовано вітчизняний і закордонний досвід шкільного консультування. З'ясовано, що шкільне консультування розглядається як порадицтво чи наставництво, яке здійснюється в початковій, середній або старшій школі для надання освітньої, кар'єрної, особистісної та соціальної допомоги учневі чи студенту. Цю послугу здебільшого забезпечує компетентний і досвідчений фахівець, як правило, штатний, що здобув педагогічну освіту (чи має досвід роботи в освітній установі) та пройшов додаткову підготовку в сфері консультування (Канада, Німеччина, США, Фінляндія, Франція та ін.). На даному етапі в багатьох країнах (Німеччина, Польща, Швеція, Шотландія, Чехія) здійснення соціальним педагогом консультативної діяльності визнається перспективним напрямом, який поки ще не достатньо обґрунтований. Такий фахівець передусім працює в рамках супроводу кризових категорій клієнтів (Австрія, Великобританія, США). В Україні саме соціальний педагог отримує базову педагогічну освіту, що надає актуальності питанням здійснення ним консультативної діяльності в освітньому середовищі та дає можливість використати закордонний досвід.

Під поняттям *«консультативна діяльність соціального педагога ЗНЗ»* ми розуміємо систему дій фахівця, спрямованих на школярів і групи близького оточення (батьків, вчителів), що мають посприяти успішній адаптації дітей, їхній соціалізації, налагодженню конструктивної взаємодії та комунікації, а також допомогти у вирішенні труднощів поведінкового чи особистісного характеру. З'ясовано *особливості консультативної діяльності соціального педагога ЗНЗ*: зв'язок із вирішенням завдань соціального виховання школярів у контексті їхньої соціалізації; здійснення консультування з урахуванням вікових та індивідуальних особливостей школярів; обумовленість безпосереднім перебуванням фахівця в шкільному середовищі; орієнтованість консультування на звичайного учня, який, хоча й постав перед труднощами різного характеру, проте здатний, за належної підтримки, вирішити їх самостійно; визнання первинним і кінцевим отримувачем консультативної допомоги школяра, а вже тоді дорослих, що звернулися за консультацією;

дворівневий характер – безпосередня робота з учнем і посередницька діяльність у відносинах школяра із середовищем. Визначено *напрями консультативної діяльності соціального педагога ЗНЗ*: за метою (діагностичний, просвітницький, посередницький, профілактичний, розвивальний, коректувальний, терапевтичний) та за об'єктом (консультування школярів, батьків, педагогів, адміністрації).

3. Окреслено критерії, показники та оцінено рівень ефективності консультативної діяльності соціальних педагогів у загальноосвітньому навчальному закладі. *Ефективність консультативної діяльності соціального педагога* – це комплексна якісно-кількісна характеристика, що дозволяє оцінити діяльність фахівця, зіставивши її з необхідними вимогами до умов проведення, готовності до виконання, очікуваними та отриманими результати. Визначено *критерії ефективності консультативної діяльності соціального педагога ЗНЗ*: а) організаційне забезпечення консультативної діяльності соціального педагога ЗНЗ; б) соціально-правове й методичне забезпечення консультативної діяльності соціального педагога ЗНЗ; в) процесуальне забезпечення соціальним педагогом ЗНЗ консультативної діяльності; г) особистісна готовність соціального педагога ЗНЗ до консультативної діяльності; д) продуктивність консультативної діяльності соціального педагога ЗНЗ. На їхній основі була сформована характеристика *рівнів ефективності консультування*: високого (системного), середнього (адаптивного), низького (репродуктивного) та критичного (неефективного).

Констатовано, що загалом третина соціальних педагогів (34,32% – 58 осіб) організовує консультативну діяльність на системному рівні (повна її відповідність вимогам). Водночас переважає адаптивний рівень (47,34% – 80 осіб), тобто неповний прояв визначених показників або неповна їх відповідність вимогам, що до них висуваються. Критичного рівня виявлено не було, однак суттєвим є відсоток репродуктивного рівня (18,34 % – 31 особа), тобто власне низької ефективності консультативної діяльності соціального педагога. Найбільший він за такими критеріями, як процесуальне забезпечення

консультативної діяльності (28,99% – 49 осіб) та результативність консультативної діяльності соціального педагога ЗНЗ(22,48% – 38 осіб).

4. Обґрунтовано організаційно-педагогічні умови підвищення ефективності консультативної діяльності соціального педагогав загальноосвітньому навчальному закладі. Під поняттям *«організаційно-педагогічні умови підвищення ефективності консультативної діяльності»* ми розуміли систему певних необхідних вимог, що впливають на процес досягнення мети консультативної діяльності та, при цьому, залежать від зовнішніх і внутрішніх обставин консультативної діяльності. До них віднесено *організаційні* (систематична актуалізація ролі консультативної діяльності соціального педагога та презентація її напрямів у ЗНЗ; цілеспрямоване проектування соціальним педагогом змісту й напрямів консультативної діяльності в ЗНЗ; оптимізація інформаційно-методичного забезпечення консультативної діяльності соціального педагога в ЗНЗ; цілеспрямована робота над розвитком професійної компетентності в напрямі консультативної діяльності в умовах ЗНЗ) та *педагогічні умови* (сприяння створенню соціально орієнтованого середовища консультиування; розширення напрямів консультативної діяльності соціального педагога в ЗНЗ; збагачення форм, методів і методик консультативної діяльності з учасниками навчально-виховного процесу).

До провідних *напрямів, форм і методів, що забезпечили змістове наповнення визначених умов* слід віднести: *щодо педагогічного колективу* – інформаційну кампанію про консультативні послуги в школі; доповнення консультативної діяльності дистанційними формами (скринька довіри і стінгазета, інформаційний бюлетень, тематична Інтернет-сторінка та ін.); урізноманітнення контактних форм консультиування низкою методів (побудова графіку проблем, педагогічне інформування, «мозковий штурм», написання сценарію розв’язання проблем «Які я слова буду говорити», перегляд та аналіз відеозаписів тощо); активізацію проблемних напрямів консультативної діяльності («релаксаційні хвилинки», консультпункт, бібліотерапія тощо); *щодо самого фахівця* – тренінги особистісного зростання та консультативних

навичок; метод професійного навчання «Сидячи поряд із Неллі»; проведення ділових ігор щодо структурування консультативного простору, практикуму щодо забезпечення терапевтичного клімату, відео семінарів щодо планування консультативної діяльності з допомогою електронних засобів та використання інформаційно-комунікаційних технологій у консультативній роботі; збагачення навчально-методичних матеріалів консультативного змісту з допомогою он-лайн ресурсів; підготовку та обмін тематичними портфоліо.

Аналіз даних, отриманих під час контрольного експерименту, дозволив говорити про те, що половині соціальних педагогів в ЕГ (50,59%) вдалося досягти переважання системного рівня із суттєвою позитивною динамікою. В обох групах понад третина фахівців здійснюють консультативну діяльність у ЗНЗ на адаптивному рівні, тобто лише певною мірою дотримуючись вимог, що до неї висуваються. У КГ зберігся досить високий відсоток фахівців (майже п'ята частина), які організують консультативну діяльність у ЗНЗ на репродуктивному рівні; динаміка системного рівня тут мінімальна (менше, як 2%). Попри виявлені труднощі, ми вважаємо, що мети дослідження досягнуто – в експериментальній групі ЗНЗ вдалося підвищити рівень ефективності консультативної діяльності соціальних педагогів. Тобто запропоновані організаційно-педагогічні умови та відповідне їм змістове забезпечення консультативної діяльності є доцільними та дієвими, а також можуть бути рекомендовані до впровадження в практику роботи соціальних педагогів ЗНЗ.

Вивчення проблеми консультативної діяльності соціального педагога в ЗНЗ не вичерпується результатами даного дисертаційного дослідження. *Перспективними* напрямками вивчення означеної проблеми можуть бути: обґрунтування технології створення соціальним педагогом соціально орієнтованого середовища консультування; розробка комплексного змістово-методичного забезпечення кожного із напрямів консультативної діяльності соціального педагога в ЗНЗ; вивчення вмотивованості учасників навчально-виховного процесу до включення в консультативну діяльність та розробка шляхів забезпечення їх активної участі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Айви А. Е., Айви М. Б., Саймэк-Даунинг Л. Психологическое консультирование и психотерапия. Методы, теории и техники: практическое руководство. Москва: Проект, 2006. 487 с.
2. Алешина Ю. Е. Индивидуальное и семейное психологическое консультирование. Москва: Независимая фирма «Класс», 2000. 208 с.
3. Алексеева Ю. А. Сучасна модель консультативної роботи з підлітками // Міжнародний науковий форум: соціологія, психологія, педагогіка, менеджмент: зб. наук. пр. Київ: НПУ ім. М.П. Драгоманова, 2012. Вип. 10. С. 5-12.
4. Ануфриев А. Ф., Бусарова О. Р. Случаи из школьной консультативной практики. Москва: Ось-89, 2005. 80 с.
5. Артюшкіна Л. М. Соціальний педагог школи: теорія і практика роботи. Суми: Сум ДПУ ім. А. С. Макаренка, 2004. 124 с.
6. Багулина Н. В. Методика работы социального педагога в общеобразовательной школе // Проблемы и перспективы развития образования: материалы междунар. науч. конф., г. Пермь, апрель 2011 г. Т. I. Пермь: Меркурий, 2011. С. 99-102. Электронный он-лайн вариант доступен с: <http://www.moluch.ru/conf/ped/archive/17/42/> (дата обращения. 28.02.16)
7. Бадалова М. В. Формування в майбутніх психологів інтелектуальної готовності до розв'язування консультативних задач: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. психол. наук: спец. 19.00.07 «Педагогічна та вікова психологія» / Ін-т пс-ії ім. Г. С. Костюка АПН України. Київ: 2004. 18 с.
8. Байбекова Н. Формування готовності майбутніх психологів до консультативної роботи у вищих педагогічних навчальних закладах // Зб. наук. праць Уманського державного педагогічного університету. 2013. Ч. 3. С. 22-27.

9. Байбекова Неля Рашидівна. Формування готовності майбутніх психологів доконсультативної діяльності у процесі фахової підготовки: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: спец. 13.00.04 «Теорія та методика професійної освіти» / Харків. нац. пед. ун-т ім. Г. С. Сковороди. Харків, 2016. 20 с.

10. Бакулин В. С., Грецкая И. Б. Возрастная психопатология и психоконсультирование: учебн. пособие для студентов академии физ. культуры специальности АФК. Волгоград: ВГАФК, 2005. 175 с.

11. Бандура Р. Соціально-педагогічна підтримка підлітків у кризових ситуаціях// Нова пед. думка. 2010. № 4. С. 63-65.

12. Бараковская Нина Ивановна. Воспитание отношений сотрудничества между школьниками 5-7 классов на основе гуманистических ценностей методами педагогического консультирования: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.01 / Бараковская Нина Ивановна. Екатеринбург, 1998. 178 с.

13. Белошицкая Т. Ю. Личностные характеристики педагога как консультанта // Вектор науки ТГУ. Серия: Педагогика, психология. 2013. № 2. С. 50-54.

14. Беляева О. В. Зарубежный опыт оказания педагогической поддержки // Учитель в школе. 2009. № 4. С. 108–111.

15. Берклунд А. В. Социальный интеллект как условие операциональной готовности будущих психологов к консультативной деятельности: автореф. дисс. на соиск. ученой степени канд. психол. наук: спец. 19.00.07 «Педагогическая психология» /Сургут. гос. пед. ун-т. Сургут, 2007. 25 с.

16. Белоліпцева О. В. Соціально-педагогічна робота з сім'ями, які опинилися в складних життєвих обставинах в період незалежної України // Наукові записки кафедри педагогіки. 2014. Вип. 35. С. 19-25.

17. Битянова М. Р. Организация психологической работы в школе. Москва: Совершенство, 1997. 298 с.

18. Білоусова Н. М. Консультування батьків та вчителів з питання оптимізації розвитку почуття власної гідності у дітей молодшого шкільного віку // Міжнародний науковий форум: соціологія, психологія, педагогіка, менеджмент: зб. наук. пр. Київ: НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2012. Вип. 10. С. 13-20.

19. Білошицька Т. Педагогічне консультування у попередженні конфліктів між викладачем та учнем // Матеріали міжрегіональної наук.-практ. конф. молодих дослідників «Проблема духовності сучасної молоді: реалії та перспективи». Житомир: Вид-во ПП Сахневич, 2007. С. 125-128.

20. Білошицька Т. Ю. Підготовка майбутніх учителів до педагогічного консультування суб'єктів навчально-виховної діяльності: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: спец. 13.00.04 «Теорія та методика професійної освіти» / Житомир. держ. ун-т ім. Івана Франка. Житомир, 2015. 20 с.

21. Блайт Б., Браэр С. Практика социальной работы: эффективность // Энциклопедия социальной работы. Москва: Центр общечеловеческих ценностей, 1994. Т.2. С. 310-315.

22. Богданова І. М. Соціальна педагогіка: навч. посібник. Харків: Бурун Книга, 2011. 160 с.

23. Богданович Н. Г., Кедярова Е. А. Психологическое обследование ребенка в практике возрастно-психологического консультирования: учеб. пособие. Иркутск: Иркут, ун-т, 2005. 100 с.

24. Бондаренко О. Ф. Психологічна допомога особистості: навч. посіб. для студ. ст. курсів психол. фак. та від-нь ун-тів / Міжнародний фонд «Відродження». Харків: Фоліо, 1996. 237 с.

25. Бордакова О. Використання глобальних комп'ютерних мереж у профорієнтаційній системі Польщі // Порівняльна професійна педагогіка. 2012. Вип. 2. С. 125–134.

26. Борисова О. Н. Психолого-педагогические аспекты консультирования как вида профессиональной деятельности // Вестник ТвГУ. Серия: Педагогика

и психология. 2008. Вып. 3. С. 109-116. Электронный он-лайн вариант доступен с:

<http://eprints.tversu.ru/392/2/%D0%91%D0%BE%D1%80%D0%B8%D1%81%D0%BE%D0%B2%D0%B0.pdf>(дата обращения: 28.02.16)

27. Борисюк С. О. Вивчення стану шкільної дезадаптації підлітків як важливий аспект підготовки фахівців до практики соціально-педагогічного консультування у школі // Наукові записки [Ніжинського державного університету ім. Миколи Гоголя]. Сер.: Психолого-педагогічні науки. 2012. Том №6. С. 158-161.

28. Булах І. С. Методичні засади взаємодії психолога-консультанта і клієнта // Міжнародний науковий форум: соціологія, психологія, педагогіка, менеджмент: зб. наук. пр. Київ: НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2012. Вип. 9. С. 13-22.

29. Бурнард Ф. Тренингнавыковконсультирования. Санкт-Петербург и др.: Питер, 2002. 253с. (Эффективныйтренинг)

30. Бушай І. М. Психологічні особливостіконсультування дітей молодшого шкільного віку // Міжнародний науковий форум: соціологія, психологія, педагогіка, менеджмент: зб. наук. пр. Київ: НПУ ім. М. П. Драгоманова 2012. Вип. 10. С. 28-35.

31. Бушай І. М. Типові помилки психолога консультанта у професійній діяльності// Міжнародний науковий форум: соціологія, психологія, педагогіка, менеджмент: зб. наук. пр. Київ: НПУ ім. М. П. Драгоманова 2012. Вип. 9. С. 113-119.

32. Вайнола Р. Х. Технологізація соціально-педагогічної роботи: теорія та практика: навч. посібник / за ред проф. С. О. Сисоєвої. Київ: НПУ імені М. П. Драгоманова, 2008. 134 с.

33. Варій М. Й. Загальна психологія: підручник для студ. вищ. навч. закл. 13-те вид. Київ: Центр учбової літератури, 2009. 1007 с.

34. Василенко М. Є. Формування готовності майбутніх юристів до консультативної діяльності у процесі фахової підготовки: автореф. дис. на

здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: спец. 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти» / Черніг. нац. пед. ун-т ім. Т.Г.Шевченка. Чернігів, 2012. 20 с.

35. Василькова Ю. В., Василькова Т. А. Социальная педагогика: курс лекций: учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений. 5-е изд., стер. Москва: Изд. центр «Академия», 2006. 440 с.

36. Васьківська С. В. Основи психологічного консультування: навч. посібник. Київ: Четверта хвиля, 2004. 256 с.

37. Возрастно-психологический подход в консультировании детей и подростков: учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений / Г. В. Бурменская, Е. И. Захарова, О. А. Карабанова и др. Москва: Изд. центр «Академия», 2002. 416 с.

38. Воленчук Т. В. Консультація у роботі соціального педагога [Електронний ресурс]. Новоград-Волинський, 2011. 83 с. URI: http://vk.com/doc80273713_269810039?hash=0da72a33f48d0befb6&dl=523ec2ff9b7be72abb (дата звернення: 04.07.14)

39. Гаврилюк О. О. Консультування як метод роботи майбутнього соціального педагога у навчальному закладі // Актуальні питання теорії та практики психолого-педагогічної підготовки майбутніх фахівців: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф., Хмельницький, 24–25 квітня 2014 р. / ред. колегія: Є. М. Потапчук (голов. ред.), О. В. Кулешова, Л. О. Подкоритова, В. К. Гаврилькевич, Л. Г. Параскевич. Хмельницький: ХНУ, 2014. С.83-84.

40. Галасюк И. Н., Краснова О. В., Шинина Т. В. Психология социальной работы: учебник для бакалавров / под ред. д-ра психол. наук О. В. Красновой. Москва: «Дашков и К», 2013. 304 с.

41. Гаміна Т. С. Соціальне консультування як вид практичної діяльності працівника соціальної сфери // Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка. 2013. № 11 (270), Ч. II. С. 124-132.

42. Гапончук О. М. Зміст консультативної діяльності шкільного соціального педагога: аналітичний огляд наукових джерел // Науковий вісник

Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. Педагогічні науки. 2015. № 1. С. 146-153.

43. Гапончук О. М. Консультативна діяльність соціального педагога: змістове наповнення поняття // Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 11. Соціальна робота. Соціальна педагогіка. Випуск 21: збірник наукових праць. Київ: Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2016. С. 8-15.

44. Гапончук О. М. Консультативна діяльність у загальноосвітньому навчальному закладі: зарубіжний досвід // Педагогічний часопис Волині: науковий журнал. Луцьк: Вид-во Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки, 2017. № 3 (6). С. 54-61.

45. Гапончук О. М. Консультування як складова професійної діяльності соціального педагога: нормативно-правова база // Педагогіка: зб. наук. пр.: матеріали VII Міжнар. Наук.-практ. конф. науковців, асп. та студ. «Актуальні проблеми соціальної педагогіки, початкової та дошкільної освіти» (18-19 травня 2016 р.) / за ред. П.М. Гусака та Н.І. Корпач. Луцьк: Вежа-Друк. 2016. С. 70-74.

46. Гапончук О. М. Організаційні умови консультативної діяльності в загальноосвітньому навчальному закладі // Наукові записки Вінницького державного національного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: Педагогіка та психологія: зб. наук. праць. Випуск 49 / Редкол.: В.І. Шахов (голова) та ін. Вінниця: 2017. С. 133-138.

47. Гапончук О. М. Особистісні характеристики соціального педагога як чинник ефективної консультативної діяльності // Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. Серія: Педагогічні науки. Вип. № 1 (350). 2017. С. 129-135.

48. Гапончук О. М. Тренінг консультативних навичок соціального педагога. Методичні рекомендації [Електронний ресурс]. Луцьк: СХУ ім. Лесі Українки, 2017. 45 с.

URL: <https://www.academia.edu/s/9cfc1a1039/%D1%82%D1%80%D0%B5%D0%BD%D1%96%D0%BD%D0%B>

3-

https://www.academia.edu/s/00e2e77562/haponchukoptymizacia_konsylytuvanniapdf?source=link

49. Гапончук Олена. Як оптимізувати консультативну діяльність соціального педагога: методичні рекомендації та практичні матеріали [Електронний ресурс]. Луцьк, 2017. 132 с. URL: https://www.academia.edu/s/00e2e77562/haponchukoptymizacia_konsylytuvanniapdf?source=link

50. Герасимова Ю. И. Консультирование педагогического коллектива как фактор развития школы: автореф. дис. на соиск. учен. степ. канд. пед. наук: спец. 13.00.08 «Теория и методика проф. образования» / Новгород. гос. ун-т им. Ярослава Мудрого. Великий Новгород, 2005. 22 с.

51. Глассер У. Терапия реальностью [Электронный ресурс] // Электронная Библиотека сайта «СТРАДИС». С. 1-14. URI: http://www.xn--80aim3aeec.xn--p1ai/Library/Reality_Therapy_by_William_Glasser.pdf (дата обращения: 05.05.2016)

52. Глэддинг С. Психологическое консультирование. 4-е изд. Санкт-Петербург: Питер, 2002. 736 с. (Серия «Мастера психологии»).

53. Голубова Г. В. Педагогічні умови реалізації інтегративного підходу до роботи з педагогічно обдарованими майбутніми вчителями // Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 16: Творча особистість учителя: проблеми теорії і практики. 2012. Вип. 15. С. 112-116.

54. Гольцева Ю. В. Формирование профессиональных умений психологического консультирования у будущих педагогов-психологов: автореф. дис. на соиск. учен. степ. канд. пед. наук: спец. 13.00.08 «Теория и методика проф. образования» / Челяб. гос. пед. ун-т. Челябинск, 2009. 24 с.

55. Гончарова О. В. Инновационные технологии организации научно-методического сопровождения профессиональной деятельности педагогов в образовательном учреждении [Электронный ресурс] // Современные проблемы

науки и образования. 2014. № 6. URL: www.science-education.ru/120-15638 (дата обращения: 01.05.2015).

56. Гордієнко Н. В. Теоретичні та практичні засади професійної підготовки соціального педагога до роботи з різними категоріями сімей // Вісник Черкаського університету. Випуск 183. Частина IV. Серія «Педагогічні науки», 2010. С. 39-45.

57. Гречина Е. С. Направления деятельности педагога-психологашколы [Электронный ресурс] // Муниципальное бюджетное образовательное учреждение «Екимовичская средняя (полная) общеобразовательная школа». URI: <http://www.ekimschool.edusite.ru/p26aa1.html> (дата обращения: 04.05.14)

58. Григораш В. В. Кваліметричний підхід до експертного оцінювання навчально-виховного процесу // Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах. 2014. Вип. 34 (87). С. 140-146.

59. Григорьева В. А., Зубарев Е. А. Особенности консультирования педагогов по работе со старшеклассниками // Человек и общество: история и современность: межвуз. сб. науч. трудов. Выпуск 9 / науч. ред. М.В. Шакурова. Воронеж: ВГПУ, 2010. С. 270-272.

60. Гуров К., Улману Л. Некоторые аспекты психологического консультирования в школе // Revista Psihologie. 2009. Nr. 2. P. 45-54. Электронный он-лайн вариант доступен с: http://www.psihologie.key.md/wp-content/uploads/2009/11/Dezvoltarea-personala-GUROV_ULMANU.pdf (дата обращения: 18.01.15)

61. Гуткина Н. И. Клинический метод в психологическом консультировании детей [Электронный ресурс] // Журнал практ. пс-ии и психоанализа. Научно-практ. журнал электронных публикаций. 2001. №1-2. С. 15-18. URL: <http://psyjournal.ru/psyjournal/articles/detail.php?ID=2089> (дата обращения: 18.01.15)

62. Двіжона О. В. Консультування підлітків із дистантних сімей з позиції позитум-психотерапії // Вісник післядипломної освіти: зб. наук. праць

за матеріалами міжнар. наук.-практ. конф. «Психологічні проблеми становлення фахівця в умовах соціальних трансформацій», 24 листопада 2009 р. / Ун-т менедж. освіти АПН України, Асоціац. безперервної освіти дорослих. К., 2009. Випуск № 13. С. 114-119.

63. Джордж Р., Кристиани Т. Консультирование: теория и практика / пер. с англ. А. Шадура. Москва: Эксмо-Пресс, 2002. 448 с.

64. Дивицына Н. Ф. Социальная работа с неблагополучными семьями и подростками. Ростов на Дону: Бином, 2005. 274 с.

65. Должностная инструкция педагога-психолога, должностные обязанности педагога-психолога, образец должностной инструкции педагога-психолога [Электронный ресурс] // Rabota.RU/Работа.РФ. URI: http://www.rabota.ru/guide/dolzhnostnye_instruktsii/dolzhnostnaja_instruktsija_pedagoga_psihologa_dolzhnostnye_objazannosti_pedagoga_psihologa_obrazets_dolzhnostnoj_instruktsii_pedagoga_psihologa.html (дата обращения: 10.01.14)

66. Должностная инструкция социального педагога, должностные обязанности социального педагога, образец должностной инструкции социального педагога [Электронный ресурс] // Rabota.RU/Работа.РФ. URI: http://www.rabota.ru/guide/dolzhnostnye_instruktsii/dolzhnostnaja_instruktsija_sotsialnogo_pedagoga_dolzhnostnye_objazannosti_sotsialnogo_pedagoga_obrazets_dolzhnostnoj_instruktsii_sotsialnogo_pedagoga.html (дата обращения: 10.01.14)

67. Дужа-Задорожна М. П., Швед М. С. Особливості надання соціально-педагогічних послуг сім'ї у Німеччині // Науковий вісник Мелітопольського державного педагогічного університету. Серія: Педагогіка. 2011. №6. С. 98-106.

68. Егоршин А. П. Основы управление персоналом: учебник для вузов. 4-е изд., испр. Нижний-Новгород: НИМБ, 2003. 720 с.

69. Живокоренцева У. В. Методические подходы к оценке профессионализма кадров в области социальной работы // Известия ИГЭА. 2007. № 1 (51). С.91-94. Электронный он-лайн вариант доступен с:

<http://cyberleninka.ru/article/n/metodicheskie-podhody-k-otsenke-professionalizma-kadrov-v-oblasti-sotsialnoy-raboty>

70. Журавель А. В. Чотирьохмодусна модель компетенцій психолога-консультанта системи освіти [Електронний ресурс] // Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України. Електронне наукове фахове видання. 2012. Вип. 1. С. 1-13. URL:http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Vnadps_2012_1_30.pdf (дата звернення: 05.06.2016)

71. Завацька Л. М. Технології професійної діяльності соціального педагога: навч. посіб. для вищ. навч. закл. Київ: Видавничий Дім «Слово», 2008. 240 с.

72. Закон України №1060-ХІІ від 23.05.1991«Про освіту» (редакція від 08.07.2017) [Електронний ресурс] // Верховна Рада України. Офіційний веб-портал. URI: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1060-12>(дата звернення: 18.06.17)

73. Закон України №966-ІV від 19.06.2003«Про соціальні послуги» (редакція від 18.10.2012) [Електронний ресурс] // Верховна Рада України. Офіційний веб-портал. URI: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/966-15> (дата звернення: 07.07.15)

74. Зуева Е. Н. Интерактивные формы работы по взаимодействию с семьей [Электронный ресурс] // Инфоурок. Серия «Методическая копилка». URI: <http://infourok.ru/statya-iz-seriimetodicheskaya-kopilka-interaktivnie-formi-raboti-po-vzaimodeystviyu-s-semey-618270.html> (дата обращения: 26.03.16)

75. Зязюлькин П. В. Профессиональная деятельность социального педагога: методические рекомендации. Витебск: УО «ВОГ ИПКиПРРиСО», 2003. 55 с.

76. Истратова О. Н., Эксакусто Т. В. Справочник психолога средней школы. 6-е изд. Ростов на Дону: Феникс, 2010. 510 с.: ил. (Справочник).

77. Інноваційні моделі підвищення кваліфікації працівників психологічної служби і консультантів ПМПК / авт. кол. за ред. Панка В. Г.,

Гаркавенко З. О. Електрон. дані. Київ: Український НМЦ практи. психології і соц. роботи, 2013. 1 електрон. опт. диск (CD-ROM), 12 см.

78. Кабанина Л. А. Социально-педагогическое консультирование детей и подростков [Электронный ресурс] //Национальный исследовательский Саратовский гос. ун-т имени Н. Г. Чернышевского. URI: <http://www.sgu.ru/node/20597/bachelor-socialnaya-pedagogika/socialno-pedagogicheskoe-konsultirovanie-detey-i>(дата обращения: 18.01.15)

79. Карандашев В. Н. Психология: Введение в профессию. Москва: Смысл, 2000. 288 с.

80. Карпенко О. Г. Особливості професійного консультування у сфері соціальної роботи // Соціальна робота в Україні: теорія і практика. Науково-метод. журн. 2009. № 1 (січень-березень). С. 5-11.

81. Квалификационные характеристики по должностям работников образования. Педагог-психолог (Постановлением Министерства труда и соц. защиты 21 октября 2011 г. № 105) [Электронный ресурс]. URI: <http://www.rg.ru/2010/10/20/teacher-dok.html>(дата обращения:18.01.15)

82. Клочан Ю. В. Загальна характеристика напрямів соціально-педагогічної роботи в загальноосвітньому навчальному закладі // Вісник Харківської державної академії культури. Зб. наук. праць. 2012. Вип. 36. С. 276-283.

83. Клочан Ю. В. Особливості соціально-педагогічного консультування // Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка. 2012. № 5 (240), Ч. I. С. 85-90.

84. Ковалевська Н. В. Діяльність домашнього вихователя в умовах сім'ї // Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школі. 2009. Вип. 4. С. 150-156.

85. Коваль Ольга Леонідівна. Ділова гра для соціальних педагогів «Самоосвіта: необхідність чи самоціль?» [Електронний ресурс]. URI: http://kovalolga.blogspot.com/2014/01/blog-post_24.html (дата звернення: 05.06.2016)

86. Козубовська, І. В. Професійний розвиток фахівців шкільного консультування в США // Науковий вісник Ужгородського університету: Серія: Педагогіка. Соціальна робота / гол. ред. І. В. Козубовська. Ужгород: Говерла, 2014. Вип. 30. С. 63–64.

87. Колесникова Г. И. Психологическое консультирование. 2-е изд. Ростов на Дону: Феникс, 2006. 283 с. (Высшее образование).

88. Коломієць О. Г. Роль консультування в діяльності соціального педагога // Вісник Черкаського ун-ту. Сер. Пед. науки. 2010. Вип. 183, ч. 4. С. 67-70.

89. Конончук А. І. Професійне самовизначення старшокласників як мета профорієнтаційної роботи соціального педагога ЗНЗ // Вісник Чернігівського національного педагогічного університету. Сер.: Педагогічні науки. 2014. Вип. 115. С. 110-113.

90. Конончук А. І., Борисюк С. О.Профілактика суїцидальної поведінки вконсультативній роботі знеповнолітніми правопорушниками//Наук. вісн. Волин. нац. ун-ту ім. Лесі Українки. 2011. № 7. С. 123-127.

91. Конончук А. І. Соціально-педагогічна робота з сім'єю з підвищення педагогічної культури батьків// Наукові записки [Ніжинського державного університету ім. Миколи Гоголя]. Сер.: Психолого-педагогічні науки. 2012. № 5. С. 46-51.

92. Конончук А. І. Соціально-педагогічна робота з батьками наркозалежних підлітків // Вісник Черкаського університету. Науковий журнал. Вип. 123. Серія Педагогічні науки. Черкаси: ЧНУ ім. Б. Хмельницького, 2008. С.79-83.

93. Консультування сім'ї / Державний центр соціальних служб для молоді Державного комітету України у справах сім'ї та молоді. Київ: ДЦССМ, 2003. (Бібліотека соціального працівника) (Довіра і надія). Ч. 2: Методичні поради для консультування батьків: дитина в сім'ї / Т. Ф. Алексеєнко [та ін.]; ред. В. Г. Постовий. Київ, 2003. 303 с.

94. Корнюшин В. Ю. Оценка и аттестация персонала. Москва: МИЭМП, 2010. 120 с.
95. Корнюшина Р. В. Зарубежный опыт социальной работы. Владивосток: Дальневосточный ун-т, 2004. 84 с.
96. Костіна В. В., Яковенко К. Ю. Організація соціально-педагогічної діяльності з батьками та педагогами, які працюють з обдарованими учнями у загальноосвітніх навчальних закладах // Вісник Черкаського університету. 2010. Вип. 183. Част. II. Серія «Педагогічні науки». С. 20-25.
97. Кочкурова О. В. Профорієнтаційне консультування як необхідна складова професійного самовизначення старшокласників // Міжнародний науковий форум: соціологія, психологія, педагогіка, менеджмент: зб. наук. пр. Київ: НПУ ім. М. П. Драгоманова 2012. Вип. 10. С. 82-88.
98. Кочюнас Р.-А. Б. Основы психологического консультирования / пер. с лит. Москва: Академпроект, 1999. 239 с.
99. Красило А. И. Психологическое консультирование: проблемы, технологи: учеб. пособие. Москва: МПСИ; Воронеж: НПО «МОДЭК», 2007. 504 с. (Серия «Библиотека психолога»).
100. Краснова Н. П. Консультування випускників шкіл-інтернатів у роботі соціального педагога // Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка. 2011. № 4 (215). С.154-166.
101. Краснова Н. П. Методика соціально-педагогічного консультування батьків з вирішення проблем дітей різного шкільного віку // Соціальна педагогіка: теорія та практика. 2013. № 3. С.20-31.
102. Краснова Н. П. Напрями та типові технології діяльності соціального педагога в загальноосвітній школі // Соціальна педагогіка: теорія та практика. 2011. № 1. С.71-82.
103. Краснова Н. П. Технології роботи соціального педагога в загальноосвітній школі // Соціальна педагогіка: теорія та практика. 2010. № 4. С.97-106.

104. Краснова Наталія Павлівна. Робоча програма з дисципліни «Технології соціально-педагогічного консультування» для студентів за напрямом підготовки 6.010106 «Соціальна педагогіка», з додатковою спеціальністю 6.030103 «Практична психологія». Луганськ, 2012. 16 с.

105. Крижановська З. Ю. Арт-терапевтичний досвід у роботі психолога-консультанта // Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія психологічна. 2013. №1. С.74-84.

106. Критерии оценки результативности профессиональной деятельности социальных педагогов [Электронный ресурс] // Муниципальное общеобразовательное учреждение «Средняя общеобразовательная школа №19» г.о. Электросталь. Официальный сайт. URI: http://moy-school192007.narod.ru/8_12_36.htm ((дата обращения: 13.07.14)

107. Критерії вивчення ефективності функціонування психологічної служби ЗНЗ [Електронний ресурс] // Управління освіти, молоді та спорту Олександрійської міської ради. URI: http://oleksandria-osvita.edukit.kr.ua/psihologichna_sluzhba/metodichni_rekomendacii/ (дата звернення: 19.12.14)

108. Крупенина А. В. Влияние личностных качеств практического психолога на эффективность консультативной деятельности: автореф. дис. на соиск. учен. степ. канд. психол. наук: спец. 19.00.07 «Педагогическая психология» / Психол. ин-т РАО. Москва, 2005. 23 с.

109. Кузнецова Л. П. Основные технологии социальной работы. Владивосток: ДВГТУ, 2002. 92 с.

110. Кузьменко В. У., Гнетецька О. П. Особливості інтернет-консультування з питань прояву агресивності підлітків // Міжнародний науковий форум: соціологія, психологія, педагогіка, менеджмент: зб. наук. пр. Київ: НПУ ім. М. П. Драгоманова 2012. Вип. 9. С. 245-252. URL: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Mnf_2012_9_36.pdf

111. Кучай Т. П. Підготовка шкільних консультантів до активної участі в освітньому процесі // Порівняльна професійна педагогіка: наук. журнал; голов. ред. Н. М. Бідюк. Хмельницький: ХНУ, 2013. Ч.2(6). С.162-166.

112. Лизун І. Ф. Роль соціально-педагогічного консультування у роботі з підлітками із сімей трудових мігрантів // Наукові записки [Ніжинського державного університету ім. Миколи Гоголя]. Сер.: Психолого-педагогічні науки. 2012. № 4. С. 94-97.

113. Лист МОН України № 1/9-128 від 05.03.2008 «Щодо ведення документації соціальних педагогів, соціальних педагогів по роботі з дітьми-інвалідами системи Міністерства освіти і науки України» [Електронний ресурс] // UAinfo. Информационный портал Украины. URI: <http://ua-info.biz/legal/basedw/ua-emthpr.htm>(дата звернення: 07.07.15)

114. Лист МОН України № 1/9-272 від 02.08.2001 «Про особливості діяльності практичних психологів (соціальних педагогів) загальноосвітніх навчальних закладів» [Електронний ресурс] // Науково-методичний центр практичної психології і соціальної роботи. URI: <https://sites.google.com/site/nmcppippo/zakonodavca-baza> (дата звернення: 29.03.15)

115. Лист МОН України № 1/9-352 від 27.08.2000 «Щодо планування діяльності, ведення документації і звітності усіх ланок психологічної служби системи освіти України» [Електронний ресурс] // UAinfo. Информационный портал Украины. URI: <http://ua-info.biz/legal/baseap/ua-zmtgdu.htm> (дата звернення: 07.07.15)

116. Лист МОН України № 1/9-683 від 26.09.12 «Щодо розподілу робочого часу у практичних психологів та соціальних педагогів» [Електронний ресурс] // МОН України. Офіційний веб-сайт. URI: <http://old.mon.gov.ua/ua/activity/education/59/1371027087/> (дата звернення: 07.07.15)

117. Лист МОН України № 1/9-347 від 23.07.2015 р. «Про забезпечення фахівцями та пріоритетні напрями діяльності психологічної служби системи

освіти у 2015/2016 н.р.» [Електронний ресурс] // МОН України. Офіційний веб-сайт. URI: <http://mon.gov.ua/activity/education/pozashkilna-osvita/psych-slyjba.html> (дата звернення: 07.09.15)

118. Лісовець О. В. Теорія і методика роботи з дитячими та молодіжними організаціями України: навч. посіб. /Ніжин. держ. ун-т ім. Миколи Гоголя. Ніжин: НДУ ім. М. Гоголя, 2009. 314 с.

119. Лысенко Е. М., Молодиченко Т. А. Индивидуальное психологическое консультирование: крат. курс лекций. Москва: Владос-Пресс, 2006. 159 с. (Психология).

120. Лютова-Робертс Е. К. Тренинг начинающего консультанта: ведение доверительной беседы. Санкт-Петербург: Речь, 2007. 307 с.

121. Магдюк О. В. Професійна підготовка шкільних консультантів в університетах США: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: спец. 13.00.04 «Теорія та методика професійної освіти» / Нац. акад. пед. наук України, Ін-т пед. освіти і освіти дорослих. Київ, 2014. 20 с.

122. Магура М. И., Курбатова М. Б. Оценка работы персонала, подготовка и проведение аттестации. Изд. 2-е, перераб. и дополн. Москва: ЗАО «Бизнес-школа «Интел-Синтез», 2002. 176 с.

123. Майборода Г. Особливості профілактичної роботи соціальних педагогів з кризовими сім'ями // Науковий вісник Ужгородського університету: зб. наук. ст. Серія Педагогіка. Соціальна робота. Вип. 15. Ужгород: Говерла, 2008. С.101-103.

124. Макарова Г. Ю. Исследование социально-психологических проявлений личного мира ребенка в процессе семейного консультирования: автореф. дис. на соиск. учен. степ. канд. психол. наук: спец. 19.00.05 «Социальная психология» / Костром. гос. ун-т им. Н.А.Некрасова. Кострома, 2005. 21, [1] с.

125. Малкина-Пых И. Г. Возрастные кризисы. Справочник практического психолога. Москва: Эксмо, 2004. 896 с.

126. Малых С. Б., Шапкина А. Н. Психологическая служба в системе образования Германии // Вопросы психологии. 10/2004. №5. С.127-140. Электронный он-лайн вариант доступен с: <http://www.vash-psiholog.info/voprospsih/216/17826-psixologicheskaya-sluzhba-v-sisteme-obrazovaniya-germanii.html>

127. Мартыанова Г. Ю. Влияние профессиональной мотивации психолога-консультанта на эффективность индивидуального психологического консультирования: автореф. дис. на соиск. учен. степ. канд. психол. наук: спец. 19.00.01 «Социальная психология» / Моск. гуманитар.-соц. акад. Москва, 2002. 22 с.

128. Мельник Ю., Шаргородська С. Соціальний педагог та його професійна діяльність / упоряд.: Т. Шаповал, Т. Гончаренко. Київ: Вид. дім «Шкіл. світ», Вид. Л. Галіцина, 2006. 80 с.

129. Меновщиков В. Ю. Психологическое консультирование и психотерапия в Интернете. Москва: Спутник+, 2010. 172 с.

130. Меновщиков В. Ю. Психологическое консультирование: работа с кризисными и проблемными ситуациями. 2-е изд., стер. Москва: Смысл, 2005. 182 с.

131. Методи та технології роботи соціального педагога: навч. посіб. / авт.-уклад.: С. П. Архипова, Г. Я. Майборода, О. В. Тютюнник. Київ: Видавничий дім «Слово», 2011. 496 с.

132. Методика и опыт работы социального педагога / под. ред. Л. В. Кузнецовой. Москва:Наука, 2005. 216 с.

133. Модель психологической службы в организациях образования Республики Казахстан [Электронный ресурс] / сост. А. А. Тынышбаева. Алматы, 2001. URI: <http://psy711.ucoz.kz/publ/4-1-0-30> (дата обращения: 04.07.14)

134. Моница Г. Б. Психологическое консультирование детей и подростков: учебник. Санкт-Петербург: Изд-во Санкт-Петербургского университета управления и экономики, 2011. 210 с.

135. Морозова Л. Б., Пыжьянова М. А. Практические задания на освоение техник психологического консультирования: учеб.-метод. пособие. Нижний-Новгород: Мининский университет, 2014. 115 с.

136. Морозова Л. Б. Психологическое консультирование: учеб.-метод. пособие. Нижний-Новгород: Изд-во НГПУ, 2008. 82 с.

137. Москалёва Д. И. Социально-педагогическое консультирование как форма социально-педагогической деятельности // Психолого-педагогическое наследие прошлого в современной социально-педагогической деятельности: материалы 7-х Междунар. Макаренк. студ. пед. чтений, Екатеринбург, 8 апр. 2010 г. / сост. Н. Г. Санникова; ФГАОУ ВПО «Рос. гос. проф.-пед. ун-т». Екатеринбург, 2010. С.45-46. Электронный он-лайн вариант доступен с: http://makarenko-museum.narod.ru/news/Ekat/2010/Ekat_2010_12.htm

138. Моховиков А. Н. Телефонное консультирование. 2-е изд., перераб. и дополн. Москва: Смысл, 2001. 494 с.

139. Мустаева Ф. А. Основы социальной педагогики: учебник для студ. высших пед. учебных заведений. 2-е изд., перераб. и доп. Москва: Академ. проект, 2001. 416 с. (Серия «Gaudeamus»).

140. Наказ Мінсоцполітики України № 678 від 02.07.2015 «Про затвердження Державного стандарту соціальної послуги консультування» // Верховна Рада України. Офіційний веб-портал. URI: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0866-15> (дата звернення: 10.07.15)

141. Наказ МОН України № 616 від 02.07.2009 «Про внесення змін до Положення про психологічну службу системи освіти України» [Електронний ресурс] // Верховна Рада України. Офіційний веб-портал. URI: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/z0687-09> (дата звернення: 07.07.15)

142. Наказ МОН України № 665 від 01.06.13 «Про затвердження кваліфікаційних характеристик професій (посад) педагогічних та науково-педагогічних працівників навчальних закладів» [Електронний ресурс] // Osvita.ua. Видавництво «Плеяди». URI: <http://osvita.ua/legislation/other/37302/> (дата звернення: 10.07.14)

143. Наказ МОН України № 691 від 19.10.2001 «Про затвердження Положення про психологічний кабінет дошкільних, загальноосвітніх та інших навчальних закладів» // UAinfo. Информационный портал Украины. URI: <http://ua-info.biz/legal/baseke/ua-xmesqe.htm> (дата звернення: 10.07.14)

144. Наказ МОН України № 864 від 28.12.2006 «Про планування діяльності та ведення документації соціальних педагогів, соціальних педагогів по роботі з дітьми-інвалідами системи Міністерства освіти і науки України» [Електронний ресурс] // UAinfo. Информационный портал Украины. URI: <http://ua-info.biz/legal/basewt/ua-qmpeir.htm> (дата звернення: 10.07.14)

145. Наказ МОНМС №1/9-529 від 26.07.2012 «Про організацію психологічного і соціального супроводу в умовах інклюзивного навчання» [Електронний ресурс] // Департамент освіти і науки КОДА. Нормативно-правова-база. URI: <http://www.kyiv-oblosvita.gov.ua/osvitnya-diyalnist/spetsialna-osvita/309-normativno-pravova-baza-z-osviti-ditej-z-osoblivimi-osvitnimi-potrebami> (дата звернення: 10.07.14)

146. Научно-методическое сопровождение персонала школы: педагогическое консультирование и супервизия: моногр. / М. Н. Певзнер, О. М. Зайченко, В. О. Букетов и [др.]; под ред. М. Н. Певзнера, О. М. Зайченко. Великий Новгород: НовГУ им. Ярослава Мудрого; Институт образовательного маркетинга и кадровых ресурсов, 2002. 316 с.

147. Неїжпапа Л. С. Гаврилюк С. М. Консультативна діяльність соціального педагога з педагогічним колективом школи: теоретичний аналіз/ Л. С. Неїжпапа, С. М. Гаврилюк // Молодий вчений. Розділ 13. Педагогічні науки. №12 (39). Херсон: Видавничий дім «Гельветика», 2016. С. 473-475.

148. Немов Р. С. Основы психологического консультирования: учеб. для студ. педвузов. Москва: Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 1999. 394 с.

149. Нечипорук Л. Портфоліо-технологія як інноваційна особистісно орієнтована технологія навчання у ВНЗ // Нова педагогічна думка. 2014. № 1. С. 22-25.

150. Никитина Л. Е. Социальный педагог в школе. Москва: Академ. проект, 2003. 112 с.

151. Никитина Н. И., Глухова М. Ф. Методика и технология работы социального педагога: учеб. пособ. для студ. пед. училищ и колледжей, обучающихся по специальности «соц. педагогика». Москва: Гуманитар. изд. центр ВЛАДОС, 2007. 399 с.

152. Николаева В. И., Кожевников В. М. Соціальне консультування: модульний варіант: навч. посібник. Донецьк: НОРД ПРЕСС, 2007. 211 с.

153. Овчарова Р. В. Технологии практического психолога образования: учебное пособие для студ. вузов и практ. работников. Москва: ТЦ «Сфера», 2000. 448 с.

154. Олиференко Л. Я., Шульга Т. И., Дементьева И. Ф. Социально-педагогическая поддержка детей группы риска: учеб. пособие для студ. высш. пед. учеб. заведений. 2-е изд., стер. Москва: Изд. центр «Академия», 2004. 256 с.

155. Организация работы педагога социального в школе: метод. реком. / сост. Н. И. Бокунь, Л. В. Гаврилова. Гомель: УО «ГГОИПК и ПРР и СО», 2003. 62 с.

156. Організація самостійної роботи студентів в умовах інтенсифікації навчання: навч. посіб. / А. М. Алексюк, А. А. Аюрзанайн, П. І. Підкасистий та ін. Київ: ІСДО, 1993. 336 с.

157. Орлова І. Освітній консультант у школі [Електронний ресурс] // Проект «Популярна економіка: моніторинг реформ» (№17), 20 грудня 2013 року. Місячний звіт. С.1-8. URI:<http://www.case-ukraine.com.ua/archive/u/publications/41eb7221c9a7b817d68ba66382d7707d.pdf>(дата звернення: 09.03.16)

158. Осадчая Н. А., Джинчарадзе Г. В. Механизм моделирования системы критериев оценки персонала [Электронный ресурс] // Наукоеведение. Интернет-журнал. 2012. Выпуск №4 (13). С.156. URI:

<http://cyberleninka.ru/article/n/mehanizm-modelirovaniya-sistemy-kriteriev-otsenki-personala> (дата обращения: 08.06.15)

159. Осадчий В. В. Педагогічні засади професійного консультування молоді засобами Інтернет: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: спец. 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти» / Вінниц. держ. пед. ун-т ім. М.Коцюбинського. Вінниця, 2005. 20 с.

160. Осадчий В. В., Сисоєва С. О. Професійне консультування молоді: можливості мережі Інтернет: навч.-метод. посібник. Київ-Мелітополь: ТОВ «ВБМмд», 2005. 200 с.

161. Павленок П. Д. Методология и теория социальной работы: учебное пособие. Москва: ИНФРА-М, 2008. 267 с. (Высшее образование).

162. Панок В. Г., Чаплак Я. В., Романовська Д. Д. Психоконсультативні стратегії діяльності практичного психолога системи освіти: навч.-метод. посіб. / за наук. ред. В. Г. Панка; Укр. НМЦ практи. психології і соц. роботи НАПН України та ін. Чернівці: Чернівецький нац. ун-т, 2010. 232 с.

163. Пахальян В. Э. Личностно-ориентированное консультирование в образовании: материалы к орг. и проведению учеб. занятий. Москва: ПЕР СЭ, 2003. Ч. 1: Методология и организация. [Б. м.]: [б.и.], 2003. 95 с.

164. Перечень показателей и критериев для установления соответствия уровня квалификации по должности «социальный педагог» требованиям, предъявляемым к квалификационным категориям (первой и высшей) / [Электронный ресурс] // ГАУ ДПО РК «Карельский институт развития образования». Официальный сайт. URI: http://old.ipk.karelia.ru/function/files/category/10-attestacia?download=829%3Aso_ped (дата обращения: 21.01.15)

165. Пігіда В. М. Форми й методи соціально-педагогічної підтримки дітей трудових мігрантів у системі взаємодії соціальних служб та навчальних закладів // Вісник Луганського нац. унів. імені Тараса Шевченка. Пед. науки. 2012. № 16. С. 129-137.

166. Подвальна Н. В. Проективне малювання як спосіб консультативного діалогу // Наукові праці [Чорноморського державного університету імені Петра Могили комплексу «Києво-Могилянська академія»]. Сер.: Педагогіка. 2010. Т. 144, Вип. 131. С. 106-109.

167. Пожидаєва О. В. Зміст навчальних програм фахових дисциплін у контексті підготовки майбутніх соціальних педагогів до консультативної діяльності // Актуальні проблеми соціології, психології, педагогіки: зб. наук. праць. Київ: Логос, 2011. Вип.14. 2012. С.209-216.

168. Пожидаєва О. В. Критерії професійної готовності майбутніх соціальних педагогів до консультаційної діяльності// Наукові записки [Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя]. Серія: Психолого-педагогічні науки: збірник. Вип. 6. Ч. 2 / редкол. Є. І. Коваленко (відп. ред.) та ін.. Ніжин, 2009. С.13-16.

169. Пожидаєва О. В. Педагогічні умови підготовки майбутніх соціальних педагогів до консультативної діяльності // Наукові записки [Ніжинського державного університету ім. Миколи Гоголя]. Сер.: Психолого-педагогічні науки. 2012. № 6. С.133-139.

170. Пожидаєва О. В. Сутність та види консультування в соціально-педагогічній діяльності // Вісник Запорізького національного університету: Педагогічні науки:зб. наук. пр. / гол. ред. Г.В.Локарева. Запоріжжя: ЗНУ, 2012. № 1(17). С.22-25.

171. Пожидаєва Оксана Володимирівна. Підготовка майбутніх соціальних педагогів до консультативної діяльності у процесі вивчення фахових дисциплін: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.05 /ПожидаєваОксана Володимирівна. К., 2010. 319 с.

172. Положение о критериях оценки эффективности деятельности педагогов МБОУ «Гимназия № 1» ЕМР РТ [Электронный ресурс] // Муниципальное бюджетное общеобразовательное учреждение «Гимназия №1» Республики Татарстан. Режим доступа: <http://g1->

01.edusite.ru/DswMedia/polojenieokriteriyaxocenkiyeffektivnostideyatelnostipedagogov.doc (дата обращения: 21.01.15)

173. Почебут Л. Г., Чикер В. А. Организационная социальная психология: учебное пособие. Санкт-Петербург: Речь, 2002. 298 с.

174. Практическая психология образования: учебник для студ. высших и средних спец. учебных заведений / под ред. И. В. Дубровиной. Москва: ТЦ «Сфера», 2000. 528 с.

175. Программа по дисциплине СД. Ф.3. 3 Социально-педагогическое консультирование [Электронный ресурс] / сост.: А. О. Катионова. Новосибирск, 2013. 16 с. URI: <http://prepod.nspu.ru/mod/resource/view.php?id=21353> (дата обращения: 21.01.15)

176. Проект Державного стандарту консультиування. 17 квітня 2013 [Електронний ресурс] // Міністерство соціальної політики України. Офіційний веб-сайт.

URI:http://www.mlsp.gov.ua/labour/control/uk/publish/article?art_id=150172&cat_id=102036 (дата звернення: 04.07.14)

177. Пронина О. Н. Большое консультирование маленьких людей // Индивидуальное психологическое консультирование и психология принятия решений: материалы Всеросс. научно-практ. конф., 16-17 октября 2009 г. / сост.: Н. Г. Брюхова, Е. А. Подосинникова; отв. ред. Б. В. Кайгородов. Астрахань: Изд. дом «Астраханский университет», 2009. Ч. 1. С.41-44.

178. Професійно-кваліфікаційна характеристика соціального педагога загальноосвітнього навчального закладу на основі компетентнісного підходу [Електронний ресурс] // Сайт Черкаського обласного інституту післядипломної освіти педагогічних працівників. URI: <http://oipoppe.sp.net/content/view/1178/124/>(дата звернення: 04.07.14)

179. Психоконсультиування старшокласників, схильних до правопорушень: навч.-метод. посіб. / І. М. Зварич та ін.; за заг. ред. В. Г. Панка, І. М. Зварича; Чернів. нац. ун-т ім. Юрія Федьковича. Чернівці: Рута, 2011. 263 с.

180. Психологическое консультирование в школе / Западно-Уральский учебно-научный центр; сост. Н. В. Коптева. Пермь, 1993. 220 с. (Психология о человеке и его развитии. Школьному психологу и учителю)

181. Рабочая книга школьного психолога / И. В. Дубровина, М. К. Акимова, Е. М. Борисова и др.; под ред. И. В. Дубровиной. Москва: Междунар. пед. академия, 1995. 376 с.

182. Райкова Е. Ю. Формирование психологической готовности студентов к консультированию по проблемам родительско-детских отношений: автореф. дисс. на соиск. учен. степ. канд. психол. наук: спец. 19.00.07 «Педагогическая психология» / Самар. гос. пед. ун-т. Самара, 2005. 19 с.

183. Раковская Г. Н. Социально-педагогические условия развития доверительного взаимодействия субъектов консультирования: автореф. дисс. на соиск. учен. степ. канд. психол. наук: спец. 13.00.01 «Общая педагогика, история педагогики и образования» / Оренбург. гос. пед. ун-т. Оренбург, 2000. 22 с.

184. Резапкина Г. Тренинг развития профессионального самосознания // Школьный психолог. 2009. № 19, С. 17–32; № 21(1-15 нояб.), С. 17-30. (Книга в газете).

185. Робоча програма «Соціально-педагогічне консультивання» для студентів за напрямом підготовки «Соціальна педагогіка» / Розробник: О. В. Пожидаєва. Київ: КУ імені Бориса Грінченка, 2014. 34 с.

186. Рогов Е. И. Настольная книга практического психолога: учеб. пособие: В 2 кн. Москва: Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 1999. Кн. 2: Работа психолога со взрослыми. Коррекционные приемы и упражнения. 1999. 480 с.

187. Розанова Ю. А. Социально-педагогическое консультирование детей-сирот и детей, оставшихся без попечения родителей в системе начального профессионального образования [Электронный ресурс]. Санкт-

Петербург, 2012. 12 с. URI: <http://www.zavuch.info/uploads/methodlib/2012/3/11/>
(дата обращения 10.07.14)

188. Романовська Л. І. Розвиток комунікативної компетентності майбутніх соціальних педагогів у процесі оволодіння технологією соціально-педагогічного консультування // Педагогічний альманах. 2013. Вип. 19. С. 257-263.

189. Романовська Л. І. Розвиток навичок консультування майбутніх соціальних працівників у процесі вивчення фахових дисциплін // Педагогіка вищої та середньої школи. 2013. Вип. 3. С.93-98.

190. Савченко С. Сутність і функції діагностико-консультативної роботи практичного психолога в загальноосвітній школі // Проблеми підготовки сучасного вчителя. 2011. № 3. С. 255-261.

191. Самоорганізація та планування. Он-лайн органайзери [Електронний ресурс]. URI: <http://tut-cikavo.com/tekhnologiji/200-samoorganizatsiya-ta-planuvannya-on-lajn-organajzeri> (дата звернення: 05.06.2016)

192. Самоукина Н. В. Игры в школе и дома: психотерапевтические упражнения. Коррекционные программы. Москва: Новая школа, 1993. 144 с.

193. Самоукина Н. В. Практический психолог в школе: лекции, консультирование, тренинги. Москва: ИНТОР, 1997. 225 с.

194. Сафина А. А. Формирование умений социально-правового консультирования будущих специалистов социальной работы: автореф. дис. на соиск. учен. степ. канд. пед. наук: спец. 13.00.08 «Теория и методика проф. образования» / Казан. гос. технол. ун-т. Казань, 2006. 19 с.

195. Сашенкова Н. С. Организация консультативной работы в образовательном учреждении // Справочник педагога-психолога. Детский сад. Журнал. 2011. №00. С.57-60. Электронный он-лайн вариант доступен с: <http://psychologia.edusite.ru/DswMedia/spravochnikpedagoga-psixologadetskiysad2011-00.pdf> (дата обращения: 29.09.2011)

196. Сборник материалов по некоторым проблемам консультирования От А до Я / сост. Т. С. Белокрылова. Ч. 1. Методические рекомендации.

Ханты-Мансийск: Центр психолого-педагогической реабилитации и коррекции, 2004. 722 с.

197. Сейко Н. А. Соціальна педагогіка: Курс лекцій. Житомир: ЖДПУ, 2002. 260 с.

198. Семаго М. М., Семаго Н. Я. Диагностико-консультативная деятельность психолога образования: метод. пособие. Москва: Айрис-пресс, 2004. 288 с. (Библиотека психолога образования).

199. Серебрякова К. А. Психологическое консультирование в работе школьного психолога: учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений. Москва: Изд. центр «Академия», 2010. 288 с.

200. Сокольська Л. П. Робота соціального педагога в закладах освіти. Конспект лекцій для студентів спеціальності «Соціальна педагогіка та практична психологія». Хмельницький: ХНУ, 2006. 98 с.

201. Сорочинська В. Є. Організація роботи соціального педагога: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закладів. Київ: Кондор, 2005. 208 с.

202. Социальная педагогика: Курс лекций / Под общей ред. М. А. Галагузовой. Москва: Гуманит. изд. Центр ВЛАДОС, 2000. 416 с.

203. Социальная работа с семьей: мир взрослых и детей: учеб.-метод. пособие / Ж. И. Мицкевич, Л. Н. Мицкевич, Е. Э. Рымашевская, Е. С. Ящук. Минск: БГПУ, 2002. 159 с.

204. Социально-педагогическое консультирование учащихся и с родителей. Учебно-метод. комплекс учебной дисциплины 0504000.62 «Психолого-педагогическое образование» / Автор: канд. псих. наук, доцент Ольга Афанасьевна Щанкина. Москва, 2013. 25 с.

205. Соціальна педагогіка: підручник. 5-те вид. виправ. та доп. / За ред. проф. А. Й. Капської. Київ: Центр учбової літератури, 2011. 488 с.

206. Соціальний педагог загальноосвітнього навчального закладу. Статус та основні напрямки діяльності: метод. рекомендації. Х.: ХОН-МІБО, 2006. 76 с.

207. Справочник социального педагога: 5-11 классы / Авт.-сост. Т.А. Шишковец. 2-е изд., перераб. и доп. Москва: ВАШ, 2007. 336 с. (Педагогика. Психология. Управление).

208. Сухович Г. А. Кваліметричні моделі професійної діяльності практичного психолога та соціального педагога [Електронний ресурс] // Теорія та методика управління освітою. Електронне наукове фахове видання ДВНЗ «Університет менеджменту освіти». Випуск № 1. 2008. С.1-7. URL: <http://tme.uomo.edu.ua/docs/1/08sgaps.pdf>(дата звернення: 19.12.14).

209. Технология социальной работы: учебник для бакалавров / под ред Е. И. Холостовой, Л. И. Кононова. Москва: Дашков и К, 2013. 478 с.

210. Типове положення про атестацію педагогічних працівників (із змінами, затвердженими наказом МОН України від 20.12.2011 № 1473 та змінами, затвердженими наказом МОН України від 08.08.2013 № 1135) [Електронний ресурс] // Методичний кабінет Департаменту освіти Вінницької міської ради. URI: <http://mmk.edu.vn.ua/index.php/atestatsia>(дата звернення: 10.03.16)

211. Титова Г. Ю., Ермилова А. И. Принципиальные положения содержательного подхода к профессиональной подготовке специалистов «социальный педагог» со специализацией «Социально-психологическое консультирование населения» // Вестник ТГПУ. 2003. Выпуск 2 (34). Серия: Педагогика. С. 79-82.

212. Тичинська О. В. Проблема консультирования в галузі освіти в зарубіжних країнах // Педагогічний дискурс: зб. наук. пр. Хмельницький: ХГПА, 2010. Вип. 7. С. 226-228.

213. Ткаченко Олександр Анатолійович. Тренінг професійної майстерності психологів-консультантів: «справожиттєвий» підхід: навч. посіб. (експерим. курс) для студ. вищ. навч. закл. / Кіровоград. ін-т регіон. упр. та економіки. Кіровоград: КІРУЕ, 2009. 92 с.

214. Топчий Л. В. Эффективность социального обслуживания населения: методологические подходы, методика, практика // Эффективность социальной

работы: Методологический семинар / сост.-ред. В. В. Колков. Москва, 1998. С. 28-29.

215. Торохтий В. С. Психология социально-педагогической деятельности [Электронный ресурс] // Психологическая наука и образование PSYedu.ru. Электронный журнал. 2010/5. С.58-71. URL: http://psyjournals.ru/psyedu_ru/2010/n5/Torohtiy.shtml (дата обращения: 15.08.14)

216. Удовиченко Н. К. Підготовка професійних консультантів служби зайнятості у вищих навчальних закладах Німеччини: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: спец. 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти» / Ін-т пед. освіти і освіти доросл. АПН України. Київ, 2008. 20 с.

217. Управлінські аспекти соціальної роботи. Курс лекцій / М. Ф. Головатий (кер. авт. кол.), М. П. Лукашевич, Г. А. Дмитренко, І. Л. Петрова та ін. Київ: МАУП, 2004. 368 с.

218. Усик Олена. Робота соціального педагога з неблагополучними сім'ями: технологічний аспект //Гуманіт. вісн. ДВНЗ «Переяслав-Хмельниц. держ. пед. ун-т ім. Г. Сковороди»: зб. наук. пр. 2012. Вип. 24. С. 380-384.

219. Учебно-методический комплекс по дисциплине ДПП.03 «Социально-педагогическое консультирование». Направление 540600 Педагогика. Профиль 540608 Социальная педагогика / Сост.: О. Н. Хахлова. Уфа: БГПУ им. М. Акмуллы, 2005. 68 с. URI:<http://uchebana5.ru/cont/1588409-pall.html>

220. Фальковская К. И. Эффективность социальной работы: теоретическое осмысление проблемы // Знание. Понимание. Умение. Выпуск № 3. 2010. С.89-93. Электронный он-лайн вариант доступен с: <http://cyberleninka.ru/article/n/effektivnost-sotsialnoy-raboty-teoreticheskoe-osmyslenie-problemy> (дата обращения: 08.06.15)

221. Феоктистова Н. П. Консультирование детей и их родителей с использованием технологий сказкотерапии [Электронный ресурс] // Фестиваль

- педагогических идей «Открытый урок».
- URI:<http://festival.1september.ru/articles/417614/> (дата обращения: 8.12.12)
222. Фридман Л. М. О концепции школьной психологической службы // Вопросы психологии. 2001. № 1. С. 97-106.
223. Харченко С. Я., Краснова Н. П., Юрків Я. І. Соціально-педагогічне консультування: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. Луганськ: ДЗ «ЛНУ імені Тараса Шевченка», 2012. 403 с.
224. Хозиева Марина Владимировна. Практикум по возрастнопсихологическому консультированию: учеб. пособие для вузов по направлению и специальностям психологии. Москва: Academia, 2002. 317 с. (Высшее образование).
225. Хомич Г. О., Ткач Р. М. Основы психологічного консультування: навч. посіб. Київ: МАУП, 2004. 152 с.
226. Хухлаева О. В. Основы психологического консультирования и психологической коррекции: учеб. пособие для студентов высш. пед. учеб. заведений. Москва: Изд. центр «Академия», 2001. 208 с.
227. Чаплак Я. В. Формування готовності майбутніх практичних психологів до консультативної роботи із старшокласниками: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. психол. наук: спец. 19.00.07 «Вікова і педагогічна психологія» / Ін-т педагогіки і психології проф. освіти АПН України. Київ, 2006. 22 с.
228. Чаплак Я. В., Гаркавенко Н. В., Солійчук І. І. Формування готовності психолога-практика до консультативної взаємодії на основі особистісно-акмеосинергетичного підходу // Проблеми сучасної психології. Зб. наук. праць К-ПНУ імені Івана Огієнка, Ін-ту пс-ії ім. Г.С.Костюка НАПН України. Проблеми сучасної психології. 2011. Вип. 12. С. 210-221.
229. Чернов А. Б. Проблема мотивации профессиональной деятельности в психологическом консультировании [Электронный ресурс] // Современные проблемы науки и образования. Электронный научный журнал. 2014. № 6. URL: www.science-education.ru/120-16766 (дата обращения: 01.05.2015).

230. Чернов А. Ю. Профессиональная подготовка социальных работников к консультированию: автореф. дис. на соиск. учен. степ. канд. пед. наук: спец. 13.00.08 «Теория и методика профессионального образования» / Волгоград. гос. педагог. ун-т. Волгоград, 1997. 30 с.

231. Чибисова М. Ю. Психологическое консультирование: от диагностики к путям решения проблем: лекции 1–4: учебно-метод. пособие. Москва: Пед. ун-т «Первое сентября», 2011. 64 с.

232. Шадура А. Шведский вариант [о работе психологов в Швеции] // Школьный психолог. Приложение к газете «Первое сентября». 2005. июнь (№11). С. 16-17. Электронный он-лайн вариант доступен с: <http://psy.1september.ru/article.php?ID=200501112>

233. Шакурова М. В. Методика и технология работы социального педагога: учеб. пособие для студ. высш. пед. учеб. заведений. 2-е изд., стереотип. Москва: Изд. центр «Академия», 2004. 272 с.

234. Шандрук С. К. Соціальні технології як методологічна основа консультативного процесу [Електронний ресурс] // Соціум. Наука. Культура. Матеріали наукової конференції. URL: <http://intkonf.org/kand-psihol-nauk-shandruk-s-k-sotsialni-tehnologiyi-yak-metodologichna-osnova-konsultativnogo-protsesu/> (дата звернення: 04.07.14)

235. Шапиро Б. Ю. Консультирование в практической психосоциальной работе // Социальные технологии и исследования. 2003. №1. С. 40-49.

236. Шапиро Б. Ю. Психосоциальное консультирование как технология социальной работы // Вестник психосоциальной и коррекционно-реабилитационной работы. 2001. №3. С.3-17.

237. Шахрай В. М. Технології соціальної роботи: навч. посібник. Київ: Центр навчальної літератури, 2006. 464 с.

238. Шевців З. М. Основи соціально-педагогічної діяльності: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. Київ: Центр учб. л-ри, 2012. 246 с.

239. Шнейдер Л. Б. Пособие по психологическому консультированию: учебное пособие. Москва: Ось-89, 2003. 272 с.

240. Шпак В. П. Педагогічна підтримка дітей у США: теорія і практика надання // Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка. 2012. № 22 (257), Ч. IV. С.300-308.

241. Штифурак В. Є. Основні напрями соціально-педагогічної роботи з молоддю у Німеччині // Зб. наук. праць Хмельницького інституту соціальних технологій Університету «Україна». 2012. № 6. С. 188-192.

242. Шульга В. В. Соціальний педагог у загальноосвітньому навчальному закладі: методичні рекомендації. Київ: Ніка-Центр, 2004. 124 с.

243. Щукина Н. П. Технология социальной работы. В 2 ч. Самара: Изд-во «Самарский университет», 2006. Часть 2. 231 с.

244. Юрків Я. І. Телефонне консультування як метод соціально-педагогічної допомоги клієнтам // Соц. педагогіка: теорія та практика. 2012. № 4. С. 39-48.

245. Яковенко К. Ю. Організація діяльності соціального педагога з суб'єктами соціального середовища обдарованих учнів у загальноосвітніх навчальних закладах // Вісник Харківської державної академії культури. 2010. Вип. 30. С. 237-244.

246. Яковлев П. А. Школьная социальная работа в Австрии // Вестник Нижегородского университета им. Н.И. Лобачевского. Серия Социальные науки. 2012. №4(28). С.121-124. (Материалы Международного семинара).

247. 10 Things School Counselors Can Do Now to Prepare for Next Year [Electronic resource] // The Helpful Counselor. URI: <http://www.thehelpfulcounselor.com/10-things-school-counselors-can-do-now-to-prepare-for-next-year/> (Date of available: 8.07.14)

248. Academic Achievement. The leadership of school counselors might be all we need to turn the tide... [Electronic resource] // Counseling Education and Career Information. URI: <http://www.school-counselor.org/topics/academic-achievement.html> (Date of available: 11.02.15)

249. Assistante / Assistant de service social [Ressource électronique]. URI: <http://www.cidj.com/article-metier/assistante-assistant-de-service-social> (Date de l'accès: 10.06.15)

250. Atkinson D. R. Counselling in the 21st century: A mental health profession comes of age // Counselling across the lifespan: Prevention and treatment / C. L. Juntunen & D. R. Atkinson (Eds.). London: Sage Publications, 2002. P. 302.

251. Barclay K., Crocket K., Kotzé E., Peter M. Window on School Guidance Counselling. Survey Results // New Zealand Journal of Counselling. 2013. Volume 33/1. P. 16-35.

252. Blum D.J., Davis E. T. The school counselor's book of lists. West Nyack, N.Y.: Center for Applied Research in Education, 1998. 370 p.

253. Bray April B. Virtual school counseling brings unique rewards and challenges [Electronic resource] // Counseling Today. A Publication of the American Counseling Association. 17, 2014. URL: <http://ct.counseling.org/tag/topic-ct-school-counseling/> (Date of available: 04.07.14)

254. Cameron C., Moss P. Social pedagogy and working with children and young people. Where Care and Education Meet. London; Philadelphia: Jessica Kingsley Publishers, 2011. 221 p.

255. Challenging Existing Views of the Role of School Counsellors in the Kingdom of Saudi Arabia. Research Paper Presentation. 8th Annual Keele Counselling Conference «Daring to Make an Impact: Dynamic Qualitative Research», 22nd-23rd March, 2014 [Electronic resource] / Mr. Turki Aziz Mohammed Al Osaimi Al Otaibi. Nottingham, 2014. 23 c. URL: <http://www.keele.ac.uk/media/keeleuniversity/facnatsci/schpsych/documents/counseling/conference/8thannual/Turki%20Alotaibi%20-%20Keele%20Presentation%20FINAL.pdf> (Date of available: 05.03.16)

256. Decaan (studieadviseur) [Electronic resource]. URI: [http://nl.wikipedia.org/wiki/Decaan_\(studieadviseur\)](http://nl.wikipedia.org/wiki/Decaan_(studieadviseur)) (Datum van toegang: 08.02.15)

257. Dziechciarz D., Truskolaska J. Praca pedagoga szkolnego jako forma pomocy rodzinie dysfunkcyjnej [Elektroniczne źródło] // Redakcja strony Katolicki

Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II. S. 1-16. URI:
http://www.kul.pl/files/803/biblioteczka_cyfrowa/Praca_pedagoga_szkolnego_jako_forma_pomocy_rodzinie_dysfunkcyjnej.pdf (Data dostępu: 05.03.16)

258. Eriksson Bengt, Karlsson Per-Åke. Utvardera mera: En handbok for socialarbetare. Stockholm: Liber, 1987. 175 p.

259. Fitschen T. Schulberatung als Bestandteil pädagogischer Beratung. Universität Koblenz München: GRIN Verlag GmbH, 2008. 18 s.

260. Gorlanova J. Socioeducational assistance assumption for qualitative manager of sociocultural diversity (Lithuanian and Ukraine Comparative Study). Master's thesis [Electronic resource] / head: prof. Dr. G. Kvieskienė. Vilnius, 2008. 59 p. URI: https://www.google.com.ua/webhp?sourceid=chrome-instant&rlz=1C1AVNC_enUA605UA605&ion=1&espv=2&ie=UTF-8# (Date of available: 05.06.15)

261. Handbook for School Counselors / Prepared and Distributed by: Mississippi Counseling Association Tech Prep Initiative, Office of Vocational and Technical Education, Mississippi Department of Education [Electronic resource]. 2nd Edition. Revised, 1997. 546 c. URI: <http://www.readbag.com/cep-msstate-handbooks-pdf-hb4counsl> (Date of available: 05.06.15)

262. Harris B. International School-based Counselling: A review of school-based counselling. Scoping report [Electronic resource] / BACP, 2013. 53 p. URI: http://counsellingminded.com/wp-content/uploads/2013/10/harris_MindEd_report.pdf (Date of available: 05.07.14)

263. Heyse H. Qualitätsentwicklung, Qualitätssicherung und Evaluation in der Schulpsychologie: Nachlese zu einem kollegialen Erfahrungsaustausch beim XX Kongress für angewandte Psychologie vom 7–10.10.1999 in Berlin // Report Psychology. 2000. №1. P. 15-17.

264. Hutchinson David R. The essential counselor; process, skills, and techniques. Third edition. Mathura Road, New Delhi: SAGE Publications Asia-Pacific Pte. Ltd., 2015 384 p.

265. Jasnoch M. Specjalistyczne poradnictwo rodzinne w Polsce [Źródło elektroniczne] // Projekt 1.18 «Tworzenie i rozwijanie standardów usług pomocy i integracji społecznej» jest współfinansowany ze środków Unii Europejskiej w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego. 29 s. URI: <http://www.wrzos.org.pl/projekt1.18/download/Ekspertyza%20ZE%20RzD.pdf> (Data dostępu: 05.06.15)

266. Jordan E. Kinder und Jugendhilfe: Einführung in Geschichte und Handlungsfelder, Organisationsformen und gesellschaftliche Problemlagen. Weinheim/München: Juventa Verlag, 2005. 344 s.

267. Kadushin A. The social work interview: a guide for human service professionals. 4-th ed. New York: Columbia University Press, 1998. 480 p.

268. Kelly M. S. The Domains and Demands of School Social Work Practice: A Guide to Working Effectively with Students, Families and Schools. Edition: 1st. Oxford; New York: Oxford University Press, 2008. 145 p.

269. Knotova D. Social Pedagogy in the Czech Republic // International Journal of Social Pedagogy. 2014. Vol. 3. No. 1. P. 30-38.

270. Krumboltz D. J., Kolpin G. T. Guidance and School Counseling A Brief History of School Guidance and Counseling in the United States [Electronic resource] // Education Encyclopedia-StateUniversity.com. URI: <http://education.stateuniversity.com/pages/2023/Guidance-Counseling-School.html> (Date of available: 05.02.15)

271. L'Abate L. Classification of Counseling and Therapy Theorists, Methods, Processes, and Goals: The E-R-A Model // Personnel and Guidance Journal. 1981. Vol 59, n5. P. 263-65.

272. Malikiosi-Loizos M., Ivey A. Counseling in Greece // Journal of Counseling and Development. 2012. №90. P. 113-118.

273. Massat C. R., Constable R., McDonald Sh., Flynn J. P. School Social Work: Practice, Policy, and Research. 7-th Edition. Chicago, Ill.: Lyceum Books, 2009. 818 p.

274. McCollum E. E., Trepper T. S. Family solutions for substance abuse: Clinical and counseling approaches. London and New York: Routledge, 2013. 217 p.

275. Miller G. A., Wagner A., Britton T. R. & Gridley B. E. A framework for understanding the wounding of healers // Counseling and Values. 1998. Vol. 42. P. 124-132.

276. Miller W., Rollnick S. Motivational interviewing: preparing people for change. New York: The Guilford Press, 2002. 428 p.

277. Murray H. A. Explorations in Personality [On-line electronic preprint]. New York: Oxford University Press, 1938. 761 p. URI: <https://www.passeidireto.com/arquivo/16649091/henry-a-murray---explorations-in-personality> (Date of available: 05.03.16)

278. Myrick R. D. Traveling together on the road ahead // Professional School Counseling. 1997. Vol. 1. P. 4-8.

279. Neyroud P. Psychologue scolaire [Ressource électronique]. URI: <http://www.cidj.com/article-metier/psychologue-scolaire>(Date de available:11.02.15)

280. Niizeki Sae. School Counselling in Canada and Japan. Project Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements for the Degree of Master of Education. In the Faculty of Education. Burnaby: Simon Fraser University, 2005. 62 p.

281. Nummenmaa A. R., Sinisalo P. Career Counseling and Counselor Training in Finland // Journal of Employment Counseling. 1997. Volume 34, Issue 4. P. 157-164.

282. Ockerman M. S., Mason E. C. M., Chen-Hayes S. F. School counseling supervision in challenging times: The CAFE supervisor model [Electronic resource] // Journal of Counselor Preparation and Supervision. 2013. Vol. 5(2), Article 4. URL: <http://dx.doi.org/10.7729/51.0024> <http://repository.wcsu.edu/jcps/vol5/iss2/4/> (Date of available: 04.06.15)

283. Psychologue en orientation [Ressource électronique]. URI: http://fr.wikipedia.org/wiki/Psychologue_en_orientation(Date deavailable: 08.02.15)

284. Psychology for Social Workers / Ed. by M. Herbert. London: BPS in association with Macmillan, 1998. 300 p.

285. RasmussonMarika."Vi är skolans socialarbetare" [Elektronisk resurs].URI: <http://hd.se/familjeliv/2013/03/04/vi-ar-skolans-socialarbetare/>(Datum för available: 11.02.15)

286. Ratliff K. School Administrator's Guide to Supporting the Role of School Counselors [Electronic resource] // Edutopia. November 20, 2013. URI: <http://www.edutopia.org/blog/admin-guide-to-school-counselors-kimberlee-ratliff> (Date of available: 06.02.15)

287. Reese R., Conoley C., Brossart D. Effectiveness of Telephone Counseling: A Field-Based Investigation // Journal of Counseling Psychology. 2002. Vol. 49, Article 2. P. 233-242.

288. Ruhl C., Writer S. Becoming a School Counselor [Electronic resource] // Education.org. The Education You Need to Succeed. URI: <http://www.education.org/career-guidance/becoming-a-school-counselor.html> (Date of available: 08.02.15)

289. Schmidt J. J. The Elementary / Middle School Counselor's Survival Guide. 3-th Edition. San Francisco: JOSSEY-BASS, 2010. 293 p.

290. School counselor [Electronic resource]. URI: http://wiktionary.academic.ru/150461/school_counselor(Date of available: 08.02.15)

291. School social worker [Electronic resource]. URI: http://en.wikipedia.org/wiki/School_social_worker(Date of available: 08.02.15)

292. Schwendemann W., Krauseneck S. Modelle der Schulsozialarbeit. Münster: Lit, 2001. 184 s. (Schriftenreihe der Evangelischen Fachhochschule Freiburg, Bd. 14. Edition)

293. Smith M. Social Pedagogy from a Scottish Perspective // International Journal of Social Pedagogy. 2014. Vol. 3. No. 1. P. 46-55.

294. Stewart E., Richard D. Individual and Group Counseling in Schools. New York: Guilford Pubn, 1989. 182 p.

295. Studie- och yrkesvägledare [Elektronisk resurs]. URI: [http://sv.wikipedia.org/wiki/Studie- och yrkesv%C3%A4gledare](http://sv.wikipedia.org/wiki/Studie-och_yrkesv%C3%A4gledare) (Datum för available:11.02.15)

296. Überlegungen zur Evaluation der Schulsozialarbeit [Elektronisk resurs] // Kantonale Schulpsychologinnen- und Schulpsychologen-Konferenz. Des Kantons Luzern. URI: http://www.schulpsychologieluzern.ch/userfiles/downloads/schulpsychologie_und_schulsozialarbeit-2.pdf(Datum der Berufung:11.02.15)

297. Unrau A. Y., Gabor P. A., Grinnell R. M. Evaluation in social work: the art and science of practice. 4th ed. Oxford; New York: Oxford University Press, 2007. 468 p.

298. Urbaniak-Zajac Danuta. «Wskaźnikowy» model profesji i jego ograniczenia // Problemy Opiekuńczo-Wychowawcze. 2006. Nr 9. S. 3-10.

299. Velsor P.V. Thinking creatively: Expressive arts for counseling youth in the schools [Electronic resource] // Counseling Today. A Publication of the American Counseling Association. February 1, 2013. URL: <http://ct.counseling.org/tag/topic-ct-school-counseling/page/2/> (Date of available: 04.07.14)

300. Witmer J. M., Young M. E. Preventing counselor impairment: A wellness model // Journal of Humanistic Education and Development. 1996. Vol. 34. P. 141-155.

301. Young Pauline. V. Interviewing In Social Work. A Sociological Analysis [On-line electronic pre-preprint]. 5-th Edition. New York & London: Mcgraw Hill Book Company Inc., 1935. 440 p. URL: http://archive.org/stream/interviewinginso031242mbp/interviewinginso031242mbp_djvu.txt (Date of available: 04.07.14)

ДОДАТКИ

Додаток А

Діагностичні методики співвіднесені із критеріями та показниками ефективності консультативної діяльності соціального педагога ЗНЗ

<i>Параметри (критерії) та показники ефективності консультативної діяльності соціального педагога ЗНЗ:</i>	<i>ЕКСПЕРТНА ОЦІНКА</i>	<i>ТЕСТУВАННЯ ТА ОПИТУВАННЯ клієнтів</i>	<i>ТЕСТУВАННЯ та САМООЦІНКА соціального педагога</i>
1. ОРГАНІЗАЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КОНСУЛЬТАТИВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СОЦІАЛЬНОГО ПЕДАГОГА ЗНЗ			
1.1. Наявність у навчальному закладі необхідних умов для консультативної діяльності	Методика експертної оцінки «Організаційні умови для діяльності соціального педагога у ЗНЗ»	Опитувальник «Консультативна взаємодія соціальних педагогів та вчителів» Опитувальник «Консультативна взаємодія соціальних педагогів та адміністрації ЗНЗ»	Опитувальник «Самооцінка соціальним педагогом умов і результативності консультативної діяльності»
1.2. Підготовленість робочого місця соціального педагога для КД.	Методика експерт-оцінки «Дотримання соціальним педагогом організаційно-педагогічних умов консультативної діяльності у ЗНЗ»		
1.3. Доступність КД.		Опитувальник «Консультативна взаємодія соціальних педагогів та адміністрації ЗНЗ» Опитувальник «Консультативна взаємодія соціальних педагогів та вчителів»	

Максимально можлива сума балів за критерієм 1 дорівнює 6

<i>Параметри (критерії) та показники ефективності КД</i>	<i>ЕКСПЕРТНА ОЦІНКА</i>	<i>ТЕСТУВАННЯ ТА ОПИТУВАННЯ клієнтів</i>	<i>ТЕСТУВАННЯ та САМООЦІНКА соціального педагога</i>
2. СОЦІАЛЬНО-ПРАВОВЕ І МЕТОДИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КОНСУЛЬТАТИВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СОЦІАЛЬНОГО ПЕДАГОГА ЗНЗ			
2.1. Забезпеченість соціального педагога базовими нормативно-правовими документами та методичними матеріалами, необхідними для організації КД.	Методика експертної оцінки «Організаційні умови для діяльності соціального педагога у ЗНЗ»	Опитувальник «Консультативна взаємодія соціальних педагогів та адміністрації ЗНЗ»	Опитувальник «Самооцінка соціальним педагогом умов і результативності консультативної діяльності»
2.2. Упорядкованість соціальним педагогом методичних матеріалів, необхідних для організації КД, та належне документальне оформлення КД.	Методика експерт-оцінки «Дотримання соціальним педагогом організаційно-педагогічних умов консультативної діяльності у ЗНЗ», підтверджуючий документ (журнал консультацій тощо)		
2.3. Дотримання прав учасників освітнього процесу під час КД		Опитувальник «Консультативна взаємодія соціальних педагогів та адміністрації ЗНЗ» Опитувальник «Консультативна взаємодія соціальних педагогів та вчителів»	Експрес-опитувальник «Індекс толерантності» Г. У. Солдатової
<i>Максимально можлива сума балів за критерієм 2 дорівнює 6</i>			

<i>Параметри (критерії) та показники ефективності КД</i>	<i>ЕКСПЕРТНА ОЦІНКА</i>	<i>ТЕСТУВАННЯ ТА ОПИТУВАННЯ клієнтів</i>	<i>ТЕСТУВАННЯ та САМООЦІНКА соціального педагога</i>
3. ПРОЦЕСУАЛЬНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КОНСУЛЬТАТИВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ			
3.1. Забезпечення соціальним педагогом комплексного підходу в організації консультативної діяльності у ЗНЗ.	Методика експерт-оцінки «Дотримання соціальним педагогом організаційно-педагогічних умов консультативної діяльності у ЗНЗ»	Опитувальник «Консультативна взаємодія соціальних педагогів та адміністрації ЗНЗ» Опитувальник «Консультативна взаємодія соціальних педагогів та вчителів»	Опитувальник «Самооцінка соціальним педагогом умов і результативності консультативної діяльності»
3.2. Технологічне забезпечення КД соціального педагога та вміння організувати консультативний процес.	Картка-схема спостереження за консультативною бесідою (інтерпретація за Р.С.Немовим)	Анкета для школярів «Соціальний педагог у школі» Анкета для батьків «Соціальний педагог у школі»	
3.3. Співпраця соціального педагога з усіма учасниками освітнього процесу для оптимізації КД.			
<i>Максимально можлива сума балів за критерієм 3 дорівнює 6</i>			
4. ОСОБИСТІСНА ГОТОВНІСТЬ СОЦІАЛЬНОГО ПЕДАГОГА ЗНЗ ДО КОНСУЛЬТАТИВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ			
4.1. Вмотивованість КД.		Опитувальник «Консультативна взаємодія соціальних педагогів та адміністрації ЗНЗ» Опитувальник «Консультативна взаємодія соціальних педагогів та вчителів»	Тест «Рефлексія на саморозвиток» (за Л. М. Бережнвою в модифікації дисертанта)
<i>продовж. дод.А</i>			
<i>Параметри (критерії) та</i>	<i>ЕКСПЕРТНА ОЦІНКА</i>	<i>ТЕСТУВАННЯ ТА ОПИТУВАННЯ</i>	<i>ТЕСТУВАННЯ та</i>

<i>показники ефективності КД</i>		<i>клієнтів</i>	САМООЦІНКА соціального педагога
4.2. Психологічна готовність до КД.		Анкета для учнів «Соціальний педагог очима учнів»	Опитувальник «Психологічний портрет вчителя / батька» Г. В. Резапкіної, адаптований для соціальних педагогів
<i>Максимально можлива сума балів за критерієм 4 дорівнює 6</i>			
5. РЕЗУЛЬТАТИВНІСТЬ КОНСУЛЬТАТИВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СОЦІАЛЬНОГО ПЕДАГОГА ЗНЗ.			
5.1. Доцільність наданих консультативних порад.		Опитувальник «Консультативна взаємодія соціальних педагогів та адміністрації ЗНЗ» Опитувальник «Консультативна взаємодія соціальних педагогів та вчителів»	
5.2. Якість наданих консультативних порад		Методики на визначення ступеня адаптації учнів, особистісного зростання школярів, оптимізації їх самопочуття, нормалізації поведінки	
5.3. Особиста задоволеність соціального педагога КД.			Тест Інтегральна задоволеність працею А.В.Батаршева Опитувальник «Самооцінка соціальним педагогом умов і результативності консультативної діяльності»
<i>Максимально можлива сума балів за критерієм 5 дорівнює 6</i>			

продовж. дод. А

Максимально можлива сума балів за критеріями 1- 5 дорівнює 30

Високий (системний) рівень демонструє соціальний педагог, що набрав 24 і більше балів (більше 80 %).

Середній (адаптивний) рівень демонструє соціальний педагог, що набрав 18-23 бали (60-79 %).

Низький (репродуктивний) рівень демонструє соціальний педагог, що набрав 15-17 балів (50-59 %).

Додаток Б
**Комплекс діагностичних методик, спрямованих на виявлення рівня
 ефективності консультативної діяльності соціального педагога**

Додаток Б.1
Опитувальник

**«Консультативна взаємодія соціальних педагогів та адміністрації
 ЗНЗ»**

Шановні члени адміністрації!

Завдання запропонованого опитувальника – дослідити потребу у співпраці та мотивацію взаємодії соціального педагога з адміністрацією і вчителями в ЗНЗ; вивчити практичні шляхи, рівень та ефективність існуючої взаємодії соціального педагога з адміністрацією в ЗНЗ.

Отримані оцінки та ваші рекомендації допоможуть в подальшому посилити та оптимізувати слабкі сторони, а сильні – підтримати та зміцнити.

Кожна характерна ознака оцінюється висловлюваннями за принципом «від кращого до гіршого». Тому:

2 – постійно – буде означати *повний і цілісний прояв* вказаної характеристики (риси чи ознаки) або *повну її відповідність* вимогам, що до неї висуваються;

1 – інколи – буде означати *неповний прояв* вказаної характеристики (риси чи ознаки) або *неповну її відповідність* вимогам, що до неї висуваються;

0 – ніколи – буде означати *відсутність прояву* вказаної характеристики (риси чи ознаки) або суттєве порушення вимог, що до неї висуваються.

Ваше завдання – оцінити кожен позицію та позначити хрестиком чи галочкою той рівень, на який вона сформована чи проявляється.

БЛАН ОПИТУВАЛЬНИКА

1. Як часто Ви звертаєтесь за консультативною допомогою до соціального педагога в навчально-виховному процесі? (5.2)

– Постійно		– Інколи		– Ніколи	
------------	--	----------	--	----------	--

2. Як часто Ви рекомендуєте учням та вчителям звертатися за консультативною допомогою до соціального педагога? (1.1)

– Постійно		– Інколи		– Ніколи	
------------	--	----------	--	----------	--

3. Як часто соціальний педагог пропонує вам консультативну допомогу? (4.1)

– Постійно		– Інколи		– Ніколи	
------------	--	----------	--	----------	--

4. Яких заходів вживає соціальний педагог щодо інформування учасників освітнього процесу про можливості і напрями отримання консультативної допомоги? (1.3)

	2	1	0
– Повідомляє інформацію на різних загальношкільних заходах;			
– Інформація про це розміщується на спеціальних стендах у доступному			

місці, на сайті школи тощо;			
-----------------------------	--	--	--

продовж. дод. Б.1

5. Як часто Ви, як представник адміністрації ЗНЗ, залучаєте соціального педагога до обговорення проблем ЗНЗ? (3.3)

– Постійно		– Інколи		– Ніколи	
------------	--	----------	--	----------	--

6. Чи дотримуєтеся Ви рекомендацій, які надає соціальний педагог у ході консультацій? (5.1)

– Постійно		– Інколи		– Ніколи	
------------	--	----------	--	----------	--

7. Чи буває, що Ви, як представник адміністрації ЗНЗ, залучаєте соціального педагога до виконання завдань, які не пов'язані з його безпосередніми обов'язками? (1.1)

– Постійно		– Інколи		– Ніколи	
------------	--	----------	--	----------	--

8. Відмітьте, наскільки часто ЗНЗ має можливість забезпечувати соціального педагога такими матеріалами, як: (2.1)

	2	1	0
– Нормативно-правові акти, які регламентують процес консультативної діяльності;			
– Підручники, посібники, збірники методичних рекомендацій, навчальні програми, які стосуються консультативної діяльності;			
– Періодичні видання (журнали «Практична психологія та соціальна робота», «Журнал для батьків», «Обдарована дитина» та ін.)			

9. Чи отримували Ви з боку учасників освітнього процесу факти оскарження консультативної діяльності, порушення соціальним педагогом професійної етики чи умов конфіденційності? (2.3)

– Постійно		– Інколи		– Ніколи	
------------	--	----------	--	----------	--

Дякуємо за допомогу!

КЛЮЧ

1. Організаційне забезпечення – максимум 8 балів.

Високий (системний) рівень демонструє соціальний педагог, що набрав 6,4 і більше балів (більше 80 %).

Середній (адаптивний) рівень демонструє соціальний педагог, що набрав від 4,8 до 6,3 балів (60-79 %).

Низький (репродуктивний) рівень демонструє соціальний педагог, що набрав 4-4,7 балів (50-59 %).

2. Соціально-правове і методичне забезпечення – максимум 8 балів.

Високий (системний) рівень демонструє соціальний педагог, що набрав 6,4 і більше балів (більше 80 %).

Середній (адаптивний) рівень демонструє соціальний педагог, що набрав від 4,8 до 6,3 балів (60-79 %).

Низький (репродуктивний) рівень демонструє соціальний педагог, що набрав 4-4,7 балів (50-59 %).

3. Процесуальне забезпечення – максимум 2 бали.

Високий (системний) рівень демонструє соціальний педагог, що набрав 2 бали (більше 80 %).

продовж. дод. Б.1

Середній (адаптивний) рівень демонструє соціальний педагог, що набрав 1 бал (60-79 %).

Низький (репродуктивний) рівень демонструє соціальний педагог, що набрав 0 балів (50-59 %).

4. Готовність до консультативної діяльності – максимум 2 бали.

Високий (системний) рівень демонструє соціальний педагог, що набрав 2 бали (більше 80 %).

Середній (адаптивний) рівень демонструє соціальний педагог, що набрав 1 бал (60-79 %).

Низький (репродуктивний) рівень демонструє соціальний педагог, що набрав 0 балів (50-59 %).

5. Результативність консультативної діяльності – максимум 4 бали.

Високий (системний) рівень демонструє соціальний педагог, що набрав 3,2 і більше балів (більше 80 %).

Середній (адаптивний) рівень демонструє соціальний педагог, що набрав від 2,4 до 3,1 балів (60-79 %).

Низький (репродуктивний) рівень демонструє соціальний педагог, що набрав 2-2,3 бали (50-59 %).

Додаток Б.2

Опитувальник

«Консультативна взаємодія соціальних педагогів та вчителів»

Шановні педагоги!

Завдання запропонованого опитувальника – дослідити потребу у співпраці та мотивацію взаємодії соціального педагога з вчителями в ЗНЗ; вивчити практичні шляхи, рівень та ефективність існуючої взаємодії соціального педагога з вчителями в ЗНЗ.

Отримані оцінки та ваші рекомендації допоможуть в подальшому посилити та оптимізувати слабкі сторони, а сильні – підтримати та укріпити.

Кожна характерна ознака оцінюється висловлюваннями за принципом «від кращого до гіршого». Тому:

2 – постійно – буде означати *повний і цілісний прояв* вказаної характеристики (риси чи ознаки) або *повну її відповідність* вимогам, що до неї висуваються;

1 – інколи – буде означати *неповний прояв* вказаної характеристики (риси чи ознаки) або *неповну її відповідність* вимогам, що до неї висуваються;

0 – ніколи – буде означати *відсутність прояву* вказаної характеристики (риси чи ознаки) або суттєве порушення вимог, що до неї висуваються.

Ваше завдання – оцінити кожен позицію та позначити хрестиком чи галочкою той рівень, на який вона сформована чи проявляється.

БЛАН ОПИТУВАЛЬНИКА

1. Як часто Ви звертаєтесь за консультативною допомогою до соціального педагога у навчально-виховному процесі? (3.3)

– Постійно		– Інколи		– Ніколи	
------------	--	----------	--	----------	--

2. Як часто Ви рекомендуєте учням та батькам звертатися за консультативною допомогою до соціального педагога? (1.1)

– Постійно		– Інколи		– Ніколи	
------------	--	----------	--	----------	--

3. Як часто соціальний педагог пропонує вам консультативну допомогу? (4.1)

– Постійно		– Інколи		– Ніколи	
------------	--	----------	--	----------	--

4. У яких напрямках діяльності у ЗНЗ соціальний педагог надає консультативну допомогу? (3.1)

	2	1	0
a. консультування за результатами дослідження			
b. повідомлення інформації про питання, які цікавлять, або про джерела, де можна цю інформацію отримати			
c. посередництво між учнями, адміністрацією, вчителями, батьками,			
d. налагодження взаємодії із службою у справах дітей, центрами соціальних служб для сімей, дітей та молоді, громадськими організаціями,			
e. з питань запобігання негативним явищам у поведінці чи педагогічній діяльності			
f. консультування з питань розвитку окремих соціальних навичок чи компетенцій			

продовж. дод. Б.2

g. уточнення інтересів, потреб, схильностей і можливостей учасників освітнього процесу та на цій основі коректування їх намірів, планів, шляхів та способів дій			
h. допомога і підтримка учасникам освітнього процесу, що перебувають у стані актуального стресу, конфлікту, сильного емоційного переживання			

5. Як часто Ви дотримуєтеся рекомендацій, які надає соціальний педагог у ході консультацій? (5.1)

– Постійно		– Іноколи		– Ніколи	
------------	--	-----------	--	----------	--

6. Які форми консультативної діяльності соціальний педагог використовує? (3.2).

	2	1	0
1.a. Консультування індивідуальне,			
1.б. Консультування в малих групах,			
1.б.1. участь у методоб'єднаннях			
1.б.2. участь в плануванні організації навчально-виховної роботи			
1.б.3. участь у засіданнях батьківського комітету, піклувальної ради			
1.б.4. консультативний пункт			
1.в. Консультування у колективі			
1.в.1. виступи на педагогічних радах			
1.в.2. виступи на батьківських зборах			
1.в.3. проведення лекцій			
2. Дистантне консультування			
2.а. Телефонне консультування,			
2.б. Он-лайн консультування,			
2.в. Дистантне листування (консультування в шкільному друці).			

7. Яких заходів вживає соціальний педагог щодо інформування учасників освітнього процесу про можливості і напрями отримання консультативної допомоги? (1.3)

	2	1	0
– Повідомляє інформацію на різних загальношкільних заходах;			
– Інформація про це розміщується на спеціальних стендах у доступному місці, на сайті школи тощо.			

8. Чи отримували Ви з боку батьків чи школярів (або мали такий власний досвід) інформацію про порушення соціальним педагогом професійної етики чи умов конфіденційності у процесі консультативної взаємодії? (2.3)

– Постійно		– Іноколи		– Ніколи	
------------	--	-----------	--	----------	--

продовж. дод. Б.2

9. Які питання організації навчально-виховного процесу допомагає вирішити соціальний педагог шляхом організації консультативної діяльності? (5.1)

	2	1	0
a. щодо розвитку й підтримки інтересів, прагнень, здібностей школярів			
b. можливих причин, запобігання і корекції небажаної поведінки школярів,			
c. вибору ефективних методів виховного впливу			
d. щодо організації ефективного навчання школярів			
e. регулювання стосунків у класних колективах			
f. щодо поліпшення стосунків між вчителями та учнями			
g. активної професійної взаємодії з батьками, адміністрацією, іншими педагогами			
h. щодо професійної адаптації, професійного саморозвитку чи профілактики професійного вигорання самих педагогів			

Дякуємо за допомогу!

КЛЮЧ

1. Організаційне забезпечення – максимум 6 балів.

Високий (системний) рівень демонструє соціальний педагог, що набрав 4,8 і більше балів (більше 80 %).

Середній (адаптивний) рівень демонструє соціальний педагог, що набрав від 3,6 до 4,7 балів (60-79 %).

Низький (репродуктивний) рівень демонструє соціальний педагог, що набрав 3-3,5 бали (50-59 %).

2. Соціально-правове і методичне забезпечення – максимум 2 бали.

Високий (системний) рівень демонструє соціальний педагог, що набрав 2 бали (більше 80 %).

Середній (адаптивний) рівень демонструє соціальний педагог, що набрав 1 бал (60-79 %).

Низький (репродуктивний) рівень демонструє соціальний педагог, що набрав 0 балів (50-59 %).

3. Процесуальне забезпечення – максимум 26 балів.

Високий (системний) рівень демонструє соціальний педагог, що набрав 20,8 і більше балів (більше 80 %).

Середній (адаптивний) рівень демонструє соціальний педагог, що набрав від 15,6 до 20,7 балів (60-79 %).

Низький (репродуктивний) рівень демонструє соціальний педагог, що набрав 13-15,5 балів (50-59 %).

4. Готовність до консультативної діяльності – максимум 2 бали.

Високий (системний) рівень демонструє соціальний педагог, що набрав 2 бали (більше 80 %).

Середній (адаптивний) рівень демонструє соціальний педагог, що набрав 1 бал (60-79 %).

продовж. дод. Б.2

Низький (репродуктивний) рівень демонструє соціальний педагог, що набрав 0 балів (50-59 %).

5. Результативність консультативної діяльності – максимум 18 балів.

Високий (системний) рівень демонструє соціальний педагог, що набрав 14,4 і більше балів (більше 80 %).

Середній (адаптивний) рівень демонструє соціальний педагог, що набрав від 10,8 до 14,3 балів (60-79 %).

Низький (репродуктивний) рівень демонструє соціальний педагог, що набрав 9-10,7 балів (50-59 %).

Додаток Б.3

Методика експертної оцінки

«Організаційні умови для діяльності соціального педагога у ЗНЗ»

Розроблена на підставі: Наказу МОН України від 19.10.2001 № 691 «Про затвердження Положення про психологічний кабінет дошкільних, загальноосвітніх та інших навчальних закладів» та Наказу Мінсоцполітики України від 02.07.2015 № 678 «Про затвердження Державного стандарту соціальної послуги консультування».

Реалізується: методистами районних (міських) навчально-методичних кабінетів (центрів) психологічної служби, методистами з психологічної служби при районному (міському) методичному кабінеті (центрі), а також іншими уповноваженими особами, які мають законодавчо обумовлене право здійснювати таку оцінну діяльність.

ТЕКСТ ОПИТУВАЛЬНИКА

Шановні члени експертної групи!

Мета запропонованого опитувальника – виявити сильні та слабкі сторони в умовах праці соціального педагога, що хоче здійснювати консультативну діяльність. Отримані оцінки та рекомендації експертної групи допоможуть в подальшому посилити та оптимізувати слабкі сторони, а сильні – підтримати та укріпити.

Кожна характерна риса (ознака) в умовах праці соціального педагога оцінюється висловлюваннями за принципом «від кращого до гіршого». Тому:

2 буде означати *повний і цілісний прояв* вказаної характеристики (риси чи ознаки) або *повну її відповідність* вимогам, що до неї висуваються;

1 буде означати *неповний прояв* вказаної характеристики (риси чи ознаки) або *неповну її відповідність* вимогам, що до неї висуваються;

0 буде означати *відсутність прояву* вказаної характеристики (риси чи ознаки) або суттєве порушення вимог, що до неї висуваються.

Ваше завдання – оцінити кожен позицію та позначити хрестиком чи галочкою той бал, на який вона сформована чи проявляється.

БЛАНК ОПИТУВАЛЬНИКА

Критерії і показники оцінювання	<i>Бал</i>		
<i>1. Організаційне забезпечення консультативної діяльності навчальним закладом.</i>	2	1	0
1.1.1. Навчальний заклад забезпечує організаційні, фінансові та матеріально-технічні умови, необхідні для організації консультативної діяльності.			
– Наявність окремого приміщення			
– Відповідність приміщення мінімальним вимогам до консультування			
1.1.2. Навчальний заклад створює можливості для підвищення кваліфікації соціального педагога у напрямі консультативної діяльності, обміну досвідом, навчальних візитів соціального педагога до аналогічних установ тощо			

продовж. дод. Б.2

<i>2.Соціально-правове і методичне забезпечення консультативної діяльності соціального педагога ЗНЗ</i>			
2.1.Наявність у навчальному закладі базових нормативно-правових документів та методичних матеріалів, необхідних для організації консультативної діяльності. ЗНЗ забезпечує своїх працівників:			
- Нормативно-правовими актами, інструктивними листами у сфері здійснення їх професійної діяльності та нормативно-правовими документами, які регламентують процес консультативної діяльності;			
- Навчально-методичними матеріалами, які стосуються консультативної діяльності:			
- підручники, посібники, збірники методичних рекомендацій, навчальні програми,			
- періодичні видання (журнали «Практична психологія та соціальна робота», «Журнал для батьків», «Обдарована дитина» та ін.).			

Дякуємо за допомогу!

КЛЮЧ

1.Організаційне забезпечення – максимум 6 балів.

Високий (системний) рівень демонструє соціальний педагог, що набрав 4,8 і більше балів (більше 80 %).

Середній (адаптивний) рівень демонструє соціальний педагог, що набрав від 3,6 до 4,7 балів (60-79 %).

Низький (репродуктивний) рівень демонструє соціальний педагог, що набрав 3-3,5 бали (50-59 %).

2.Соціально-правове і методичне забезпечення – 6 балів.

Високий (системний) рівень демонструє соціальний педагог, що набрав 4,8 і більше балів (більше 80 %).

Середній (адаптивний) рівень демонструє соціальний педагог, що набрав від 3,6 до 4,7 балів (60-79 %).

Низький (репродуктивний) рівень демонструє соціальний педагог, що набрав 3-3,5 бали (50-59 %).

Додаток Б.4

Методика експерт-оцінки «Дотримання соціальним педагогом організаційно-педагогічних умов консультативної діяльності у ЗНЗ»

Розроблена на підставі: Наказу № 691 від 19.10.2001 МОН України «Про затвердження Положення про психологічний кабінет дошкільних, загальноосвітніх та інших навчальних закладів», Наказу МОН №864 від 28.12.2006 р. «Про планування діяльності та ведення документації соціальних педагогів, соціальних педагогів по роботі з дітьми-інвалідами системи Міністерства освіти і науки України», Лист МОН України від 27.08.2000 № 1/9-352 «Щодо планування діяльності, ведення документації і звітності усіх ланок психологічної служби системи освіти України» та Наказу Мінсоцполітики України від 02.07.2015 № 678 «Про затвердження Державного стандарту соціальної послуги консультування».

Реалізується: методистами районних (міських) навчально-методичних кабінетів (центрів) психологічної служби, методистами з психологічної служби при районному (міському) методичному кабінеті (центрі), директором навчального закладу, а також іншими уповноваженими особами, які мають законодавча обумовлене право здійснювати таку оцінну діяльність.

ТЕКСТ ОПИТУВАЛЬНИКА

Шановні члени експертної групи!

Мета запропонованого опитувальника – виявити сильні та слабкі сторони в діях соціального педагога як фахівця, що може здійснювати консультативну діяльність. Отримані оцінки та рекомендації експертної групи допоможуть в подальшому посилити та оптимізувати слабкі сторони, а сильні – підтримати та зміцнити.

Кожна характерна риса (ознака) в діях соціального педагога оцінюється висловлюваннями за принципом «від кращого до гіршого». Тому:

2 буде означати *повний і цілісний прояв* вказаної характеристики (риси чи ознаки) або *повну її відповідність* вимогам, що до неї висуваються;

1 буде означати *неповний прояв* вказаної характеристики (риси чи ознаки) або *неповну її відповідність* вимогам, що до неї висуваються;

0 буде означати *відсутність прояву* вказаної характеристики (риси чи ознаки) або суттєве порушення вимог, що до неї висуваються.

Ваше завдання – оцінити кожен позицію та позначити хрестиком чи галочкою той рівень, на який вона сформована чи проявляється.

БЛАН ОПИТУВАЛЬНИКА

Критерії і показники оцінювання	Бал		
1. Організаційне забезпечення консультативної діяльності соціального педагога ЗНЗ	2	1	0
1.2. Упорядкування соціальним педагогом робочого місця для консультативної діяльності:			

продовж. дод. Б.4

- приміщення для проведення консультування забезпечує комфортне спілкування з учасниками освітнього процесу;			
- процес консультативної діяльності підсилюється естетичним оформленням: архітектурно-художні якості робочого місця, художньо-конструкторські якості робочого місця, кімнатні рослини, акваріуми, зображення природи тощо, застосування функціональної музики і т.д. (п.2.3 Положення).			
2. Соціально-правове і методичне забезпечення консультативної діяльності соціального педагога ЗНЗ			
2.2. <i>Наявність у соціального педагога базових нормативно-правових документів та методичних матеріалів, необхідних для організації консультативної діяльності.</i> Соціальний педагог формує банк:			
- довідково-інформаційних матеріалів, які сприяють консультативній діяльності: матеріали семінарів, науково-практичних конференцій, виступи на педрадах, методичних об'єднаннях, семінарських заняттях, телефони служб і організацій, окремих спеціалістів тощо (пп.4.3, 4.5 Положення);			
- навчально-методичних матеріалів, які сприяють оптимізації консультативній діяльності з учнями, батьками, педагогами (підручники, навчально-методичні посібники, збірники методичних рекомендацій, навчальні програми (плани), періодичні видання (п.4.2 Положення);			
- має орієнтовні схеми консультування різних категорій клієнтів;			
- своєчасно і якісно веде, оформляє та зберігає документацію, що стосується процесу консультування, згідно з вимогами чинного законодавства (п. 3.2 Наказу МОН №864 від 28.12.2006 р., п.3Лист МОН України від 27.08.2000 № 1/9-352)			
Критерії і показники оцінювання			Бал
3. Процесуальне забезпечення консультативної діяльності			2 1 0
3.1. <i>Забезпечення соціальним педагогом через консультативну діяльність основних соціально-педагогічних умов, які сприяють соціалізації учнів в ЗНЗ.</i>			
- Врахування в роботі загальних особливостей консультативної діяльності в ЗНЗ			
- Підпорядкування змісту консультативної діяльності загальній шкільній навчально-виховній роботі			
- Забезпечення роботи консультативних пунктів (з певної проблеми).			

Дякуємо за допомогу!

КЛЮЧ

1.Організаційне забезпечення – максимум 4 бали.

Високий (системний) рівень демонструє соціальний педагог, що набрав 3,2 і більше балів (більше 80 %).

Середній (адаптивний) рівень демонструє соціальний педагог, що набрав від 2,4 до 3,1 балів (60-79 %).

продовж. дод. Б.4

Низький (репродуктивний) рівень демонструє соціальний педагог, що набрав 2-2,3 бали (50-59 %).

2. Соціально-правове і методичне забезпечення – максимум 8 балів.

Високий (системний) рівень демонструє соціальний педагог, що набрав 6,4 і більше балів (більше 80 %).

Середній (адаптивний) рівень демонструє соціальний педагог, що набрав від 4,8 до 6,3 балів (60-79 %).

Низький (репродуктивний) рівень демонструє соціальний педагог, що набрав 4-4,7 балів (50-59 %).

3. Процесуальне забезпечення – максимум – максимум 6 балів.

Високий (системний) рівень демонструє соціальний педагог, що набрав 4,8 і більше балів (більше 80 %).

Середній (адаптивний) рівень демонструє соціальний педагог, що набрав від 3,6 до 4,7 балів (60-79 %).

Низький (репродуктивний) рівень демонструє соціальний педагог, що набрав 3-3,5 бали (50-59 %).

Додаток Б.5
Опитувальник
«Самооцінка соціальним педагогом умов і результативності
консультативної діяльності»

Шановні соціальні педагоги!

Працюючи у різних навчальних закладах, Ви надаєте консультативну допомогу усім учасникам навчально-виховного процесу. Її ефективність залежить, як від умов, створених для цього у самому закладі, так і від вашої підготовленості. З метою визначення змісту і напрямів допомоги, якої ви потребуєте в організації своєї діяльності, просимо заповнити наведену нижче анкету.

Кожна позиція оцінюється за принципом «від кращого до гіршого». Тому:

2 – постійно – буде означати *повний і цілісний прояв* вказаної характеристики (риси чи ознаки) або *повну її відповідність* вимогам, що до неї висуваються;

1 – інколи – буде означати *неповний прояв* вказаної характеристики (риси чи ознаки) або *неповну її відповідність* вимогам, що до неї висуваються;

0 – ніколи – буде означати *відсутність прояву* вказаної характеристики (риси чи ознаки) або суттєве порушення вимог, що до неї висуваються.

ТЕКСТ АНКЕТИ

1. Чи створює Ваш навчальний заклад можливості для підвищення кваліфікації у напрямі консультативної діяльності, обміну досвідом, навчальних візитів соціального педагога до аналогічних установ тощо? (1.1)

Постійно		Лише коли виникає потреба		Ніколи
----------	--	---------------------------	--	--------

2. Як часто представники адміністрації ЗНЗ залучають Вас до виконання конкретних завдань, які не пов'язані з фахом? (1.1)

– Ніколи		– Інколи		– Так, часто	
----------	--	----------	--	--------------	--

3. Якими матеріалами Вас забезпечує ЗНЗ? (2.1)

	2	1	0
– нормативно-правовими актами, які регламентують процес консультативної діяльності (закони, накази, інструкції, положення тощо)			
– навчально-методичними матеріалами, які стосуються консультативної діяльності (підручники, посібники, збірники методичних рекомендацій, періодичні видання тощо)			

4. Як часто вчителі звертаються до Вас за консультативною допомогою у навчально-виховному процесі? (5.2)

– Постійно		– Інколи		– Ніколи	
------------	--	----------	--	----------	--

5. Як часто адміністрація ЗНЗ звертається до Вас за консультативною допомогою в навчально-виховному процесі (5.2)

– Постійно		– Інколи		– Ніколи	
------------	--	----------	--	----------	--

продовж. дод. Б.5

6. Як часто учні звертаються до Вас за консультативною допомогою?(5.2)

– Постійно		– Інколи		– Ніколи	
------------	--	----------	--	----------	--

7. Які форми консультативної діяльності Ви використовуєте систематично (2), а які епізодично (1)? Якщо не використовуєте ту або іншу форму, то вибирайте – 0 (3.2).

	2	1	0
1.а. Консультування індивідуальне,			
1.б. Консультування в малих групах,			
1.б.1. участь у методоб'єднаннях			
1.б.2. участь в плануванні організації навчально-виховної роботи			
1.б.3. участь у засіданнях батьківського комітету, піклувальної ради			
1.б.4. консультативний пункт			
1.в. Консультування у колективі			
1.в.1. виступи на педагогічних радах			
1.в.2. виступи на батьківських зборах			
1.в.3. проведення лекцій			
2.а. Телефонне консультування,			
2.б. Он-лайн консультування,			
2.в. Дистантне листування (консультування в шкільному друці).			

8. Які методи консультативної взаємодії Ви використовуєте систематично, які епізодично, а які ще не апробували? (3.2).

	2	1	0
1. Методи дослідження проблеми:			
1.а. бесіда (інтерв'ю),			
1.б. спостереження,			
1.в. тестування,			
1.г. анкетування,			
1.д. складання тематичних чи біографічних творів			
2. Методи зняття емоційної напруги клієнта (катарсичні):			
2.а. вербальна і невербальна підтримка,			
2.б. нереклексивне слухання,			
2.в. ауторелаксація,			
3. Методи визначення пріоритетів проблеми і роботи над її вирішенням:			
3.а. метод ранжування альтернатив,			
3.б. метод якісних (експертних) оцінок,			
3.в. написання сценарію розв'язання проблем,			
3.г. ділові ігри,			
4. Методи психопрофілактики:			

4.а. бібліотерапія,			
4.б. арт-терапія,			
4.в. тренінги,			

продовж. дод. Б.5

Дякуємо за допомогу!

КЛЮЧ

1. Організаційне забезпечення – максимум 4 бали.

Високий (системний) рівень демонструє соціальний педагог, що набрав 3,2 і більше балів (більше 80 %).

Середній (адаптивний) рівень демонструє соціальний педагог, що набрав від 2,4 до 3,1 балів (60-79 %).

Низький (репродуктивний) рівень демонструє соціальний педагог, що набрав 2-3 бали (50-59 %).

2. Соціально-правове і методичне забезпечення – максимум 4 бали.

Високий (системний) рівень демонструє соціальний педагог, що набрав 3,2 і більше балів (більше 80 %).

Середній (адаптивний) рівень демонструє соціальний педагог, що набрав від 2,4 до 3,1 балів (60-79 %).

Низький (репродуктивний) рівень демонструє соціальний педагог, що набрав 2-3 бали (50-59 %).

3. Процесуальне забезпечення – максимум 22 бали.

Високий (системний) рівень демонструє соціальний педагог, що набрав 17,6 і більше балів (більше 80 %).

Середній (адаптивний) рівень демонструє соціальний педагог, що набрав від 13,2 до 17,5 балів (60-79 %).

Низький (репродуктивний) рівень демонструє соціальний педагог, що набрав 11-13,1 балів (50-59 %).

5. Результативність консультативної діяльності – максимум 6 балів.

Високий (системний) рівень демонструє соціальний педагог, що набрав 4,8 і більше балів (більше 80 %).

Середній (адаптивний) рівень демонструє соціальний педагог, що набрав від 3,6 до 4,7 балів (60-79 %).

Низький (репродуктивний) рівень демонструє соціальний педагог, що набрав 3-3,5 бали (50-59 %).

Додаток Б.6

Експрес-опитувальник «Індекс толерантності»

(Г.Солдатова, О.Кравцова, О.Хухлаєв, Л.Шайгерова)

Джерело: Солдатова Г. У. Психодіагностика толерантності личности / Г.У.Солдатова, Л.А.Шайгерова, Т.Ю.Прокоф'єва, О.А.Кравцова. – М. : Смысл, 2008. – 172 с.

БЛАНК ВІДПОВІДЕЙ

№	Твердження	Абсолютно не згоден	Не згоден	Швидше не згоден	Швидше згоден	Згоден	Повністю згоден
1.	У засобах масової інформації може бути представлена будь-яка думка						
2.	У змішаних шлюбах зазвичай більше проблем, ніж у шлюбах між людьми однієї національності						
3.	Якщо друг зрадив, треба помститися йому						
4.	До кавказців стануть ставитися краще, якщо вони змінять свою поведінку						
5.	У суперечці може бути правильною тільки одна точка зору						
6.	Жebraки і бродяги самі винні у своїх проблемах						
7.	Нормально вважати, що твій народ кращий, ніж всі інші						
8.	З неохайними людьми неприємно спілкуватися						
9.	Навіть якщо у мене є своя думка, я готовий вислухати й інші точки зору						
10.	Всіх психічно хворих людей необхідно ізолювати від суспільства						
11.	Я готовий прийняти як члена своєї сім'ї людину будь-якої національності						
12.	Біженцям треба допомагати не більше, ніж всім іншим, оскільки у місцевих проблем не менше						
13.	Якщо хтось чинить зі мною грубо, я відповідаю тим же						
14.	Я хочу, щоб серед моїх друзів були люди різних національностей						
15.	Для наведення ладу в країні необхідна «сильна рука»						
16.	Приїжджі повинні мати ті ж права, що і місцеві жителі						
17.	Людина, яка думає не так, як я, викликає у мене роздратування						
18.	До деяких націй і народів важко добре ставитися						
19.	Безлад мене дуже дратує						
20.	Будь-які релігійні течії мають право на існування						
21.	Я можу уявити чорношкіру людину своїм близьким другом						

22.	Я хотів би стати більш терпимою людиною щодо інших							
-----	--	--	--	--	--	--	--	--

продовж. дод.Б.б

Інструкція: Оцініть, будь ласка, наскільки Ви згодні або не згодні з наведеними твердженнями, і, відповідно, до цього поставте галочку або будь-який інший значок навпроти кожного твердження.

Експрес-опитувальник розроблений для діагностики:

- аспектів толерантності: загальний рівень і/чи риса особи;
- видів толерантності: етнічна і соціальна.

Стимульний матеріал опитувальника склали твердження, що відображають:

1. толерантність як рису особи, що виявляє: загальне ставлення до навколишнього світу; ставлення до інших людей; соціальні установки в різних сферах взаємодії, де проявляються толерантність та інтолерантність людини;

2. соціальну толерантність, що виявляє: ставлення до деяких соціальних груп (меншин, злочинців, психічно хворих, жебраків); комунікативні установки (пошана до думки опонентів, готовність до конструктивного рішення конфліктів, продуктивної співпраці); установки особи щодо деяких соціальних процесів.

3. етнічну толерантність / інтолерантність, що виявляє: ставлення до людей іншої раси, етнічної групи, до власної етнічної групи; установки у сфері міжкультурної взаємодії.

Обробка результатів.

Кількісний аналіз – підсумовуються всі бали.

Кожній відповіді на пряме твердження присвоюється бал від 1 до 6 («абсолютно не згоден» – 1 бал, «повністю згоден» – 6 балів). Відповідям на зворотні твердження присвоюються реверсивні бали («абсолютно не згоден» – 6 балів, «повністю згоден» – 1 бал). Потім отримані результати підсумовуються. Твердження прямі: 1, 9, 11, 14, 16, 20, 21, 22; зворотні: 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 10, 12, 13, 15, 17, 18, 19.

Інтерпретація результатів.

Індивідуальна або групова оцінка виявленого рівня толерантності здійснюється за такими рівнями:

22-60 – низький рівень толерантності. Такі результати свідчать про високу інтолерантність людини і наявність у неї виражених інтолерантних установок щодо навколишнього світу і людей.

61-99 – середній рівень. Такі результати показують респонденти, для яких характерне поєднання як толерантних, так і інтолерантних рис. В одних соціальних ситуаціях вони поведуться толерантно, в інших можуть проявляти інтолерантність.

100-132 – високий рівень толерантності. Представники цієї групи володіють вираженими рисами толерантної особи. В той же час необхідно розуміти, що результати, що наближаються до верхньої межі (більше 115 балів), можуть свідчити про розмивання у людини «меж толерантності», яке пов'язане, наприклад, з психологічним інфантізмом, тенденціями до потурання, поблажливості або байдужості. Також важливо враховувати, що респонденти, які потрапили в цей діапазон, можуть демонструвати високий ступінь соціальної бажаності (особливо, якщо вони мають уявлення про погляди дослідника і мету

дослідження).

продовж. дод. Б.6

– Постійно	2	– Інколи	1	– Ніколи	0
------------	---	----------	---	----------	---

Для якісного аналізу толерантності можна використовувати розділення на субшкали:

Ключ для обробки

1. Субшкала «етнічна толерантність»: 2з, 4з, 7з, 11п, 14п, 18з, 21п.

До 19 балів низький рівень

20 – 31 – середній рівень

32 і більше балів – високий рівень

2. Субшкала «соціальна толерантність»: 1п, 6з, 8з, 10з, 12з, 15з, 16п, 20п.

До 22 балів – низький рівень

23 – 36 – середній рівень

37 і більше балів – високий рівень

3. Субшкала «толерантність як риса особи»: 3з, 5з, 9п, 13з, 17з, 19, 22п.

До 19 балів низький рівень

20 – 31 – середній рівень

32 і більше балів – високий рівень

Додаток Б.7

Анкета для батьків «Соціальний педагог у школі»

Шановні батьки! Пропонуємо Вам взяти участь в у проведенні дослідження ефективності діяльності соціальних педагогів закладів освіти. Ваша участь і відверті відповіді дуже важливі для дослідників. Анкета анонімна – ніде не потрібно вказувати своє ім'я та прізвище. Ваші відповіді будуть внесені до єдиної бази даних і аналізуватимуться в узагальненому вигляді. Участь в опитуванні є цілком добровільною.

Інструкція: уважно прочитайте запитання та варіанти відповідей. Підкресліть вибрану відповідь, або запишіть свою думку.

1. Як часто Ви звертаєтесь за консультативною допомогою до соціального педагога (3)?

– Постійно		– Іноколи		– Ніколи	
------------	--	-----------	--	----------	--

2. Як Ви особисто сприймаєте соціального педагога (4)?

– Позитивно		– Байдуже		– Негативно	
-------------	--	-----------	--	-------------	--

3. У якій формі проводить соціальний педагог консультації з батьками Вашого класу (3)?

	2	1	0
Індивідуальні бесіди			
Групові бесіди			
Консультативні лекції з актуальних питань (вибір професії, підготовка до іспитів тощо)			
Он-лайн консультування			
Пошта довіри			
Телефонне консультування			

4. З якими питаннями Ви звертаєтесь до соціального педагога за консультацією(3)?

	2	1	0
1. консультування за результатами дослідження			
2. повідомлення інформації про питання, які цікавлять, або про джерела, де можна цю інформацію отримати			
3. посередництво між учнями, адміністрацією, вчителями			
4. з питань запобігання негативних явищ у поведінці дітей			
5. консультування з питань розвитку окремих соціальних навичок чи компетенцій			
6. уточнення інтересів, потреб, схильностей і можливостей учнів та на цій основі коректування їх намірів, планів, шляхів та способів дій			
7. допомога і підтримка в стані актуального стресу, конфлікту, сильного емоційного переживання			

продовж. дод.Б.7

5. У чому вам допомагає співпраця з соціальним педагогом (результативність) у ході консультативної діяльності (5)?

	2	1	0
- зорієнтуватися у проблемах навчання і виховання дитини, усвідомити свою роль у їх вирішенні			
- поліпшити власний емоційний стан, зняти надмірну емоційну напругу			
- забезпечити сприятливий емоційний клімат у сім'ї			
- вивчати дитину з метою з'ясування їх потенціалу			
- розвивати й підтримувати інтереси, прагнення, здібності дитини;			
- запобігати і коректувати небажану поведінку дитини			
- налагоджувати взаємодію з адміністрацією школи і вчителями			

Дякуємо за допомогу!

3. Процесуальне забезпечення – максимум 28 балів

Високий (системний) рівень демонструє соціальний педагог, що набрав 22,4 і більше бали (більше 80 %).

Середній (адаптивний) рівень демонструє соціальний педагог, що набрав 16,8-22,3 бал (60-79 %).

Низький (репродуктивний) рівень демонструє соціальний педагог, що набрав 14-16,7 балів (50-59 %).

4. Готовність до консультативної діяльності – максимум 2 бали.

Високий (системний) рівень демонструє соціальний педагог, що набрав 2 бали (більше 80 %).

Середній (адаптивний) рівень демонструє соціальний педагог, що набрав 1 бал (60-79 %).

Низький (репродуктивний) рівень демонструє соціальний педагог, що набрав 0 балів (50-59 %).

5. Результативність консультативної діяльності – максимум 28 балів

Високий (системний) рівень демонструє соціальний педагог, що набрав 22,4 і більше бали (більше 80 %).

Середній (адаптивний) рівень демонструє соціальний педагог, що набрав 16,8-22,3 бал (60-79 %).

Низький (репродуктивний) рівень демонструє соціальний педагог, що набрав 14-16,7 балів (50-59 %).

Додаток Б.8

Анкета для учнів «Соціальний педагог у школі»

Юний друже! Пропонуємо Тобі взяти участь в у проведенні дослідження ефективності діяльності соціальних педагогів закладів освіти. Твоя участь і відверті відповіді дуже важливі для дослідників. Анкета анонімна – ніде не треба вказувати своє ім'я та прізвище. Твої відповіді будуть внесені до єдиної бази даних і аналізуватимуться в узагальненому вигляді. Участь в опитуванні є цілком добровільною.

Бажаємо успіхів!

Інструкція: уважно прочитайте запитання та варіанти відповідей. Підкресліть вибрану відповідь, або запишіть свою думку.

1. Як часто Ви звертаєтесь за допомогою (консультацією) до соціального педагога (3)?

– Постійно		– Іноколи		– Ніколи	
------------	--	-----------	--	----------	--

2. У якій формі проводить соціальний педагог консультації з учнями вашого класу(3)?

	2	1	0
Індивідуальні бесіди			
Групові бесіди			
Консультативні лекції з актуальних питань (вибір професії, підготовка до іспитів тощо)			
Он-лайн консультування			
Пошта довіри			
Телефонне консультування			

3. Як Ви особисто сприймаєте соціального педагога (4)?

– Позитивно		– Байдуже		– Негативно	
-------------	--	-----------	--	-------------	--

4. З якими питаннями Ви звертаєтесь до соціального педагога за консультацією(5)?

5. У чому вам допомагають консультації соціального педагога (5)?

	2	1	0
- зорієнтуватися у проблемах, усвідомити свою роль у їх вирішенні			
- поліпшити власний емоційний стан, зняти надмірну емоційну напругу			
- встановити, наскільки мета приваблива і доцільна			
- вивчати себе			
- розвивати й підтримувати свої інтереси, прагнення, здібності;			
- змінювати поведінку (розвивати навички, які допомагають долати труднощі, підтримувати міжособистісні стосунки тощо)			
- налагоджувати взаємодію з батьками і вчителями			

- уникати важких життєвих ситуацій та ускладнення стосунків			
---	--	--	--

Дякуємо за допомогу!

продовж. дод. Б.8

3. Процесуальне забезпечення – максимум 14 балів

Високий (системний) рівень демонструє соціальний педагог, що набрав 11,2 і більше бали (більше 80 %).

Середній (адаптивний) рівень демонструє соціальний педагог, що набрав 8,4-11,1 бал (60-79 %).

Низький (репродуктивний) рівень демонструє соціальний педагог, що набрав 7-8,3 балів (50-59 %).

4. Готовність до консультативної діяльності – максимум 2 бали.

Високий (системний) рівень демонструє соціальний педагог, що набрав 2 бали (більше 80 %).

Середній (адаптивний) рівень демонструє соціальний педагог, що набрав 1 бал (60-79 %).

Низький (репродуктивний) рівень демонструє соціальний педагог, що набрав 0 балів (50-59 %).

5. Результативність консультативної діяльності – максимум 28 балів

Високий (системний) рівень демонструє соціальний педагог, що набрав 11,2 і більше бали (більше 80 %).

Середній (адаптивний) рівень демонструє соціальний педагог, що набрав 8,4-11,1 бал (60-79 %).

Низький (репродуктивний) рівень демонструє соціальний педагог, що набрав 7-8,3 балів (50-59 %).

Додаток Б.9

Картка-схема спостереження за консультативною бесідою (інтерпретація за Р.С.Немовим)

Експерту пропонується поспостерігати за 2-3 зустрічами соціального педагога з клієнтом та заповнити картку-схему, виставляючи за кожну позицію бал від найменшого (1) до найбільшого (10) залежно від міри її прояву. Зустрічі узгоджуються із соціальним педагогом та клієнтом, який повинен бути не проти стороннього спостерігача.

Картка-схема розроблена на підставі рекомендацій до процедури консультування, що висвітлені Р.С.Немовим у книзі «Основы психологического консультирования» (1999).

У ролі експертів можуть бути інші соціальні педагоги, які мають більший досвід консультативної роботи, керівники практики, котрі обізнані з вимогами до консультативної діяльності, а також студенти, які опанували відповідний курс з високими балами.

Індивідуальна оцінка виставляється як середнє арифметичне балів по всій схемі. Загальна оцінка виводиться як середнє арифметичне усіх індивідуальних оцінок.

КАРТКА-СХЕМА			
Бали за процедуру	0	1	2
Прихід клієнта			
1.Процедура зустрічі клієнта			
2.Початок бесіди з клієнтом			
Сповідь клієнта			
3.Процедура заспокоєння клієнта			
4.Зняття психологічної напруги у клієнта			
<i>Прийом вербальної підтримки того, що говорить і робить клієнт під час сповіді</i>			
<i>Прийом «Зеркалізація»</i>			
<i>Прийом «Перифрази»</i>			
<i>Прийом «Узагальнення»</i>			
<i>Прийом емоційної підтримки клієнта</i>			
<i>Прийом постановки перед клієнтом питань, стимулюючих його мислення</i>			
<i>Оволодіння і використання в розмові з клієнтом особливостей його мови</i>			
<i>Метод нереклексивного слухання</i>			
<i>Ауторелаксація</i>			
<i>Інші</i>			
5.Дослідження проблеми; визначення проблеми.			
<i>Бесіда (інтерв'ю)</i>			
<i>Спостереження</i>			
<i>Тестування</i>			
<i>Анкетування</i>			
<i>Складання тематичних чи біографічних творів</i>			

<i>Інші</i>			
-------------	--	--	--

продовж дод. Б.9

Бали за процедуру	1	2	3
6.Вироблення альтернативних варіантів поведінки (методи, вживані під час інтерпретації сповіді клієнта)			
<i>Метод ранжування альтернатив</i>			
<i>Метод якісних (експертних) оцінок</i>			
<i>Написання сценарію розв'язання проблем</i>			
<i>Ділові ігри</i>			
<i>Інші</i>			
Техніка завершального етапу консультування			
Оцінка роботи й зворотній зв'язок			

КЛЮЧ

Кожна характерна ознака оцінюється висловлюваннями за принципом «від кращого до гіршого». Тому:

2 – постійно – буде означати *повний і цілісний прояв* вказаної характеристики (риси чи ознаки) або *повну її відповідність* вимогам, що до неї висуваються;

1 – інколи – буде означати *неповний прояв* вказаної характеристики (риси чи ознаки) або *неповну її відповідність* вимогам, що до неї висуваються;

0 – ніколи – буде означати *відсутність прояву* вказаної характеристики (риси чи ознаки) або суттєве порушення вимог, що до неї висуваються.

3.2. Процесуальне забезпечення – максимум 44 бали.

Високий (системний) рівень демонструє соціальний педагог, що набрав 35,2 і більше балів (більше 80 %).

Середній (адаптивний) рівень демонструє соціальний педагог, що набрав від 26,4 до 35,1 балів (60-79 %).

Низький (репродуктивний) рівень демонструє соціальний педагог, що набрав 22-26,3 балів (50-59 %).

Додаток Б.10

Тест «Рефлексія на саморозвиток»

*(діагностика рівня саморозвитку та професійно-педагогічної діяльності
за Л.М. Бережновою в модифікації дисертанта)*

Джерело: Фетискин Н. П. Социально-психологическая диагностика развития личности и малых групп / Н. П. Фетискин, В. В. Козлов, Г. М. Мануйлов. – М. : Ин-т психотерапии, 2002. – 490 с. – С.286-287.

Шкали: рівень прагнення до саморозвитку, самооцінка особистістю своїх якостей, оцінка процесу консультативної діяльності.

Призначення тесту

Відомо, що саморозвиток характеризується прагненням розвиватися, наявністю якостей особистості, які сприяють саморозвитку і можливості реалізації себе в професійній діяльності.

Тест охоплює 18 питань і по три передбачувані відповіді на кожне. Однозначно вибрані відповіді дозволяють визначити рівень прагнення до саморозвитку, самооцінку своїх якостей, які сприяють саморозвитку, оцінку можливостей реалізації себе в професійній діяльності (в даному випадку оцінку консультативної діяльності як можливості професійної самореалізації).

Інструкція до тесту. Відповідайте на всі 18 питань, вибираючи тільки один із запропонованих варіантів відповіді. Для цього після кожного питання потрібно обвести букву а, б або с.

ТЕСТОВИЙ МАТЕРІАЛ

1. *На основі порівняльної самооцінки виберіть, яка якість понад усе характеризує вас у процесі консультативної діяльності?*
 - а. цілеспрямований; б. працелюбний; с. дисциплінований.
2. *За що вас цінують колеги, друзі?*
 - а. за те, що я відповідальний; б. за те, що відстоюю свою позицію і не міняю рішень; с. за те, що я ерудований, цікавий співбесідник.
3. *Як ви ставитеся до завдань консультативної діяльності?*
 - а. думаю, що це порожня витрата часу; б. глибоко не вникав у проблему; с. позитивно, активно включаюся у її реалізацію.
4. *Що вам найбільше заважає професійно самоудосконалюватися в сфері консультативної діяльності?*
 - а. недостатньо часу; б. немає відповідної літератури і умов; с. не вистачає сили волі і завзятості.
5. *Які особисто ваші типові труднощі в здійсненні консультативної діяльності?*
 - а. не ставив перед собою завдання аналізувати труднощі; б. маючи великий досвід, труднощів не відчуваю; с. точно не знаю.
6. *На основі порівняльної самооцінки виберіть, яка якість понад усе характеризує вас у процесі консультативної діяльності.*
 - а. вимогливий; б. наполегливий; с. поблажливий.

продовж. дод. Б.10

7. На основі порівняльної самооцінки виберіть, яка якість понад усе характеризує вас у процесі консультативної діяльності.
- а. рішучий; б. кмітливий; с. допитливий
8. Яка ваша позиція в процесі консультативної діяльності?
- а. генератор ідей; б. критик; с. організатор.
9. На основі порівняльної самооцінки виберіть, яка якість понад усе характеризує вас у процесі консультативної діяльності.
- а. сила волі; б. завзятість; с. обов'язковість.
10. Що ви частіше всього робите, коли у вас з'являється вільний час?
- а. займаюся улюбленою справою; б. читаю; с. проводжу час з друзями.
11. Яке з нижче наведених питань консультативної діяльності для вас останнім часом становить пізнавальний інтерес?
- а. методичні знання; б. теоретичні знання; с. інновації в консультативній діяльності.
12. В яких аспектах консультативної діяльності ви могли б себе максимально реалізувати?
- а. якби працював так, як і раніше; б. вважаю, що в інноваційних проектах консультативної діяльності; с. не знаю.
13. Яким вас частіше за все вважають ваші друзі?
- а. справедливим; б. доброзичливим; с. чуйним.
14. Який із принципів вам імпонує і якого ви дотримуетесь частіше?
- а. жити треба так, щоб не було боляче за безцільно прожиті роки; б. в житті завжди є місце самовдосконаленню; с. насолода життям у творчості.
15. Хто близький до вашого ідеалу?
- а. людина сильна духом і міцна волею; б. людина творча, багато знаюча і вміюча; с. людина незалежна і впевнена у собі.
16. Чи вдасться вам у плані консультативної діяльності досягти того, до чого ви прагнете?
- а. думаю, що так; б. очевидно, що так; с. як повезе.
17. Що вас більше приваблює у процесі консультативної діяльності?
- а. те, що більшість схвалює ідею консультативної діяльності; б. не знаю ще; с. нові можливості професійної діяльності і перспектива самореалізації.
18. Уявіть, що ви стали мільярдером. Чому б ви віддали перевагу?
- а. подорожував би по всьому світу; б. побудував би приватний консультативний центр і займався улюбленою справою; с. поліпшив би свої побутові умови і жив у своє задоволення.

Ключ до тесту

Пит.	Бали			Пит.	Оцінні бали відповідей
1	a – 3; b – 2; c – 1	7	a – 2; b – 3; c – 1	13	a – 3; b – 2; c – 1
2	a – 2; b – 1; c – 3	8	a – 3; b – 2; c – 1	14	a – 1; b – 3; c – 2
3	a – 1; b – 2; c – 3	9	a – 2; b – 3; c – 1	15	a – 1; b – 3; c – 2
4	a – 3; b – 2; c – 1	10	a – 2; b – 3; c – 1	16	a – 3; b – 2; c – 1
5	a – 2; b – 3; c – 1	11	a – 1; b – 2; c – 3	17	a – 2; b – 1; c – 3
6	a – 3; b – 2; c – 1	12	a – 1; b – 3; c – 2	18	a – 2; b – 3; c – 1

Інтерпретація результатів тесту

Сумарне число балів	Рівень прагнення до саморозвитку	Рівень
50-54	Дуже високий	Високий (системний)
45-49	Високий	
40-44	Вище середнього	Середній (адаптивний)
35-39	Середній	
30-34	Нижче середнього	Низький (репродуктивний)
25-29	Низький	
18-24	Дуже низький	Недопустимий

Самооцінка особистістю своїх якостей, які сприяють саморозвитку, визначається за відповідями на питання 1, 2, 6, 7, 9, 13. Сумарне число балів у вказаних питаннях розподіляється в такому порядку:

Сумарне число балів	Самооцінка особистістю своїх якостей	Рівень
18-17	Дуже висока	Високий (системний)
16-15	Завищена	
14-11	Нормальна	Середній (адаптивний)
11-9	Занижена	Низький (репродуктивний)
8-7	Низька	Критичний (недопустимий)
6	Дуже низька	

Оцінка консультативної діяльності як можливості професійної самореалізації визначається за відповідями на питання 3, 5, 8, 12, 17. Сумарне число балів у вказаних питаннях розподіляється в такому порядку:

Сумарне число балів	Оцінка занять консультативною діяльністю як ...	Рівень
15-14	... можливості професійної самореалізації	Високий (системний)
13-11	...необхідної і достатньої для самореалізації	
10-9	... перспективи для самореалізації.	Середній (адаптивний)
7-6	... неперспективної діяльності для самореалізації (невизначена оцінка)	Низький (репродуктивний)
5	... негідної уваги в плані самореалізації	Критичний (недопустимий)

Додаток Б.11

Анкета для старших школярів «Соціальний педагог очима учнів»

Джерело: Методичний збірник «Діагностичний інструментарій для експертного оцінювання професійних компетенцій та особистісних якостей педагогів» [Електронний ресурс] / Упорядник : Л.М.Абраменко. – Гуляйполе, 2013. – 57 с. – Режим доступу : <http://guliaypole-mmk.edukit.zp.ua/news/id/37> (дата звернення. – 06.02.16).

Юний друже! Пропонуємо Вам взяти участь в у проведенні дослідження ефективності діяльності соціальних педагогів закладів освіти. Ваша участь і відверті відповіді дуже важливі для дослідників. Анкета анонімна – ніде не треба вказувати своє ім'я та прізвище. Ваші відповіді будуть внесені до єдиної бази даних і аналізуватимуться в узагальненому вигляді. Участь в опитуванні є цілком добровільною.

Бажаємо успіхів!

Інструкція: Оцініть за трьохбальною системою риси соціального педагога, які він проявляє під час організації консультацій. Поряд із кожним пунктом анкети поставте певний бал.

	Постійно 2 бали	Інколи 1 бал	Ніколи 0 балів
1. Повага			
2. Демократичність			
3. Гуманність			
4. Щирість			
5. Співчуття			
6. Доброзичливість			
7. Ввічливість			
8. Тактовність			
9. Взаємодопомога			
10. Допомога у навчанні			
11. Індивідуальний підхід			
12. Підтримка успіхів			
13. Уміння сприймати критику			
14. Спільне продуктивне вирішення проблем			
15. Діалог у спілкуванні			

Обробка результатів : Визначити суму балів за всіма пунктами.

КЛЮЧ

4.3. *Готовність соціального педагога ЗНЗ до консультативної діяльності – максимум 30 балів.*

Високий (системний) рівень демонструє соціальний педагог, що набрав 24 і більше балів (більше 80 %). Він позитивно ставиться до учнів, їх стосунки суб'єкт-суб'єктні. Стиль стосунків з учнями гуманно-демократичний.

продовж дод. Б.11

Середній (адаптивний) рівень демонструє соціальний педагог, що набрав від 18 до 23 балів (60-79 %). Він близький до повноцінних позитивних стосунків з учнями. У нього є всі шанси досягнути гуманно-демократичного стилю стосунків з учнями.

Низький (репродуктивний) рівень демонструє соціальний педагог, що набрав 15-17 балів (50-59 %). Його стосунки потребують певної корекції, стиль поведінки потребує удосконалення.

Менше 14 балів – соціальний педагог не готовий до здійснення суб'єкт-суб'єктних стосунків з учнями. Потрібно працювати над вилученням авторитаризму, монологічності у стосунках з учнями.

Додаток Б.12

Опитувальник «Психологічний портрет учителя / батька»

Г.В.Резапкіної, адаптований для соціальних педагогів

Джерело: Резапкіна Г. Тренінг розвитку професійного самосознання / Г.Резапкіна // Школьный психолог. – 2009. – № 19. – С. 17–32. – (Книга в газеті).

Призначення тесту

Методика «Психологічний портрет учителя / батька» дозволяє побудувати «портрет» вчителя / батька за такими шкалами: пріоритетні цінності, психоемоційний стан, самооцінка, стиль викладання / виховання, рівень суб'єктивного контролю.

Методика допомагає побачити психологічні причини професійних ускладнень перш, ніж вони стануть очевидні для учнів і колег, і прийняти рішення – змінюватися самому, змінювати роботу чи залишити все, як є. Це – тільки початок роботи фахівця над собою. Продовженням може бути участь в тренінгах професійного та особистісного зростання.

Варіант для вчителів (соціальних педагогів)

Інструкція до тесту. Цей тест допоможе вам визначити свій стиль спілкування і дізнатися деякі особливості своєї нервової системи. З трьох варіантів відповіді виберіть той, який найточніше відображає ваші думки, почуття, реакції.

ТЕСТОВИЙ МАТЕРІАЛ

1. У вихованні важливіше за все
 - а. оточити дитину теплотою і турботою; б. виховати шанобливе ставлення до старших; с. виробити у неї певні погляди й уміння.
2. Якщо хтось під час групової консультації відволікається, мене це дратує настільки, що я не можу далі працювати
 - а. так; б. ні; с. залежно від настрою.
3. Коли учень під час консультативної бесіди називає теоретичні чи методичні відомості, які мені невідомі, я почувую ...
 - а. інтерес; б. збентеження; с. роздратування.
4. Якщо клас не приведений в порядок
 - а. моя реакція залежить від ситуації; б. я не звертаю на це уваги; с. я не можу почати заняття чи бесіду.
5. У конфліктах з іншими людьми я почувую провину за собою
 - а. часто; б. залежно від ситуації; с. рідко.
6. Для мене важливіші
 - а. відносини зі школярами; б. з колегами; с. не знаю.
7. Деякі школярі викликають у мене роздратування, яке буває важко приховати
 - а. часто; б. іноді; с. ніколи не викликають.
8. Присутність під час консультації (навіть групової) сторонніх ...
 - а. надихає мене; б. ніяк не відображається на моїй роботі; с. вибиває мене з колії.
9. Я вважаю своїм обов'язком зробити зауваження, якщо дитина порушує порядок у громадському місці
 - а. залежно від ситуації; б. ні; с. зазвичай.
10. Мої шкільні оцінки залежали від моїх зусиль, а не від настрою вчителів

- а. так; б. не завжди; с. ні.

продовж дод. Б.12

11. Під час перерви я вважаю за краще спілкуватися

- а. з учнями; б. з колегами; с. краще побути на самоті.

12. Я майже завжди очікую консультативної зустрічі у піднесеному настрої

- а. ні; б. не завжди; с. так.

13. У мене є такі якості, за якими я перевершую інших

- а. так; б. немає; с. не впевнений.

14. Я вважаю за краще працювати під керівництвом людини, яка ...

- а. пропонує простір для творчості; б. не втручається в мою роботу; с. дає чіткі вказівки.

15. Коли я будую плани, я не сумніваюся в успіху задуманого

- а. зазвичай; б. іноді; с. сумніваюся.

16. Випадкові зустрічі з учнями за межами школи

- а. приносять мені задоволення; б. викликають у мене почуття незручності; с. не викликають у мене особливих емоцій.

17. Буває, що без видимих причин я почуваюся щасливим або нещасним

- а. часто; б. рідко; с. ніколи.

18. Зауваження з боку колег і адміністрації

- а. мене мало хвилюють; б. іноді зачіпають мене; с. часто зачіпають мене.

19. Під час консультації я дотримуюся наміченого плану

- а. залежно від ситуації; б. краще вже імпровізація; с. завжди.

20. Мої успіхи зазвичай визнаються іншими людьми.

- а. так; б. не завжди; с. рідко.

21. З думкою, що кожного учня потрібно приймати таким, яким він є

- а. я згоден; б. не згоден; с. щось у цьому є.

22. Мені не вистачає тепла і підтримки з боку близьких і колег

- а. так; б. іноді; с. ні.

23. Думка про майбутню консультативну зустріч з учнями та колегами

- а. приносить мені задоволення; б. особливих емоцій не викликає; с. мене гнітить.

24. Коли я бачу, що учень поводить себе зі мною зухвало

- а. краще вже з'ясувати відносини; б. ігнорую цей факт; с. я плачу йому тією ж монетою.

25. Від того, як виховують дітей у сім'ї, залежить

- а. майже все; б. дещо; с. нічого не залежить.

26. У роботі для мене важливіше за все

- а. прихильність учнів; б. визнання колег; с. почуття власної необхідності.

27. Успіх консультації залежить від мого фізичного і душевного стану

- а. часто; б. іноді; с. не залежить.

28. У доброзичливому ставленні з боку колег

- а. я не сумніваюся; б. впевненості немає; с. важко відповісти.

29. Якщо учень висловлює точку зору, яку я не можу прийняти, то ...

- а. намагаюся зрозуміти його точку зору; б. переводжу розмову на іншу тему; с. я намагаюся поправити його, пояснити йому його помилку.

30. Якщо я захочу, я зможу заручитися підтримкою будь-кого

- а. так; б. залежно від ситуації; с. навряд чи.

продовж дод. Б.12

31. *Якщо в моїй присутності незаслужено карають учня*
а. я тут же заступлюся за нього; б. один на один зроблю зауваження колезі; с. вважатиму некоректним втручатися.
32. *Робота дається мені ціною великого напруження*
а. зазвичай; б. іноді; с. рідко.
33. *У мене немає сумнівів в своєму професіоналізмі*
а. звісно; б. є сумніви; с. не доводилося замислюватися.
34. *По-моєму, в шкільному колективі найважливіше ...*
а. можливість працювати творчо; б. відсутність конфліктів; с. трудова дисципліна.
35. *На дітей впливає так багато факторів, що зусилля батьків зводяться нанівець.*
а. не думаю; б. не завжди; с. так.
36. *З висловлюванням «Я нічому не можу навчити цього учня, тому що він мене не любить»*
а. згоден повністю; б. не згоден; с. щось у цьому є.
37. *Думки про роботу заважають мені заснути*
а. часто; б. рідко; с. ніколи не заважають.
38. *На зборах і педрадах я виступаю з хвилюючими мене питаннями*
а. часто; б. іноді; с. краще вже слухати інших.
39. *Дорослий може застосувати силу щодо дитини*
а. ні, це недопустимо; б. важко відповісти; с. якщо він цього заслуговує.
40. *Люди, які не змогли реалізувати свої можливості, мають звинувачувати в цьому тільки себе*
а. так; б. в деяких випадках; с. ні.
41. *Під час канікул я відчуваю потребу в спілкуванні з учнями*
а. так; б. ні; с. іноді.
42. *Я знаходжу в собі досить сил, щоб впоратися з труднощами*
а. рідко; б. зазвичай; с. завжди.
43. *Мені доводилося виконувати накази людей не цілком компетентних*
а. так; б. не пам'ятаю; с. ні.
44. *Непередбачені ситуації під час консультацій ...*
а. можна ефектно використовувати; б. краще ігнорувати; с. тільки заважають консультативному процесу.
45. *Невдачі в моєму житті здебільшого відбувалися з моєї власної вини.*
а. так; б. не завжди; с. ні.
46. *У конфлікті між учителем і учнем я в душі стаю на бік*
а. учня; б. вчителя; с. зберігаю нейтралітет.
47. *На початку або наприкінці навчального року у мене проблеми зі здоров'ям*
а. як правило; б. не обов'язково; с. проблем зі здоров'ям немає.
48. *Школярі ставляться до мене з симпатією*
а. так; б. не всі; с. не знаю.
49. *Учень зобов'язаний виконувати будь-які вимоги старшого (вчителя чи соціального педагога)*
а. ні; б. не знаю; с. так.

50. *Успіх залежить від здібностей і працьовитості людини, а не від вдалого збігу обставин*
 продовж дод. Б.12

а. найчастіше; б. не впевнений; с. не згоден.

Шкала 1			Шкала 2			Шкала 3			Шкала 4			Шкала 5							
Номер питання	Варіант відповіді			Номер питання	Варіант відповіді			Номер питання	Варіант відповіді			Номер питання	Варіант відповіді						
	1	2	3		1	2	3		1	2	3		1	2	3				
1				2				3				4				5			
6				7				8				9				10			
11				12				13				14				15			
16				17				18				19				20			
21				22				23				24				25			
26				27				28				29				30			
31				32				33				34				35			
36				37				38				39				40			
41				42				43				44				45			
46				47				48				49				50			

За кожен збіг із ключем нараховується 1 бал.

Переважання одного з трьох варіантів відповіді (більше 5 виборів) в кожній з п'яти шкал дає підставу віднести поведінку вчителя, його почуття і реакції до певної групи, узагальнені характеристики якої представлені в «інтерпретації результатів тесту». Чим більший бал, тим вищий ступінь співвіднесення з інтерпретацією. Якщо в двох підшкалах з трьох набрано однакову кількість балів (наприклад, по чотири або по п'ять), значить, поведінка поєднує ознаки двох груп. Це може свідчити про те, що поведінкові установки фахівця остаточно не сформовані, він тільки шукає свій неповторний професійний почерк. Інша можлива причина – різноманітність поведінкових стереотипів. У будь-якому випадку робота з методикою допоможе оцінити наявну модель професійної поведінки і вибрати оптимальну.

Інтерпретація результатів тесту

1. *Пріоритетні цінності.* Професійно важливі якості соціального педагога – любов до дітей, прагнення зрозуміти і допомогти. Якщо спілкування з дітьми не є пріоритетною цінністю соціального педагога, йому не варто розраховувати на любов і довіру дітей, навіть якщо він прекрасно знає базові дисципліни і методику роботи.

1.1. переважання першого варіанту каже про гуманістичну спрямованість соціального педагога. Йому близькі інтереси і проблеми учнів. В основі відносин лежить безумовне прийняття учня. Учні безпомилково відчувають соціального педагога, готового відстоювати їхні інтереси, і платять йому довірою і любов'ю. На його заняттях вони відчувають безпеку і комфорт. Сприятлива емоційна обстановка дає можливість плідної роботи і зберігає психічне здоров'я як соціального педагога, так і учня.

1.2. переважання *другого варіанту* говорить про особливу значущість для соціального педагога його *відносин з колегами*, про орієнтацію на їх думку, що може свідчити про групову залежність, яка нерідко пояснюється низькою самооцінкою.

продовж дод. Б.12

Соціального педагога мало цікавить внутрішній світ учня. У відносинах з таким фахівцем школярі тримають себе насторожено, напружено, не бачать в ньому союзника. Відносини в кращому разі не носять особистісного забарвлення або пронизані почуттям недовіри і відчуження.

1.3. переважання *третього варіанту* говорить про «*самодостатність*» соціального педагога, концентрацію на своїх переживаннях і проблемах. У відносинах з колегами і учнями переважає стриманість, відчуженість, яка може бути викликана як особистісними особливостями, так і неблагополучним психоемоційним станом (уникнення контактів, викликане втому і нервовим виснаженням). Можливо, коло інтересів не вичерпується шкільними проблемами, є й інші можливості самореалізації. Нерідко в цьому випадку людина шукає опору в собі і поза школою.

2. *Психоемоційний стан*. Особливості поведінки та сприйняття соціального педагога багато в чому обумовлені станом його нервової системи. У разі інформаційних та емоційних перевантажень, характерних для роботи в школі, можливі порушення рухової і мовної поведінки соціального педагога, проблеми зі здоров'ям.

2.1. Переважання *першого варіанту* каже про *неблагополучний* психоемоційний стан соціального педагога, який проявляється у вигляді гострої реакції на дратуючі чинники; низької емоційної стійкості; тривожності; проблемах соціальної адаптації; психосоматичній симптоматиці; знижених результатах під час дослідження інтелекту. В окремих випадках переважання першого варіанту може бути спробою симуляції.

2.2. Переважання *другого варіанта* або присутність *всіх трьох варіантів* відповідей дозволяє припустити *нестабільність* психоемоційного стану соціального педагога. Як правило, нестабільний психоемоційний стан визначається трьома факторами в різних їх поєднаннях: вроджена підвищена чутливість нервової системи; неблагополучний збіг обставин; особистісні особливості, що визначають неадекватну реакцію на них.

2.3. Переважання *третього варіанту* каже про *благополучний* психоемоційний стан, який визначає ефективність роботи соціального педагога, дає можливість не втрачати самовладання в екстремальних ситуаціях і приймати правильні рішення. Емоційна стабільність, передбачуваність і працездатність соціального педагога сприятливо впливають на психологічний клімат в школі, якщо тільки за зовнішнім благополуччям і незворушністю не ховаються інші проблеми або людина з якихось причин не приховує справжній стан.

3. *Самооцінка*. Самооцінка, або самосприйняття – це оцінка людиною самої себе, своїх можливостей, якостей і місця серед інших людей. Уявлення соціального педагога про принципи роботи, вся його «особиста педагогічна філософія» багато в чому визначаються його самооцінкою.

3.1. Перевага *першого варіанту* каже про *позитивне самосприйняття*, властиве людині, котра повною мірою реалізує свої можливості. Соціальному педагогу, що володіє позитивним самосприйняттям, легко створювати під час консультації атмосферу живого спілкування, вступаючи з учнями в тісні контакти і надаючи їм психологічну підтримку.

Вони довіряють людям і чекають від них дружелюбності, а не ворожості; учня завжди сприймають як особистість, яка заслуговує на повагу. Завдяки таким соціальним педагогам стає можливим особистісний розвиток школярів.

3.2. Переважання *другого варіанту*, а також наявність *всіх трьох варіантів* відповідей говорить про *пронестійку самооцінку*, яка може змінюватися залежно від ситуації. У разі вдалого збігу обставин людина з нестійкою самооцінкою відчуває емоційний і творчий підйом. У ці моменти соціальний педагог перетворюється: він розкутий, впевнений в собі, у нього все виходить. Зниження самооцінки в «смузі невдач» негативно впливає на ефективність взаємодії з оточуючими, ускладнюючи вирішення професійних і життєвих проблем.

3.3. Переважання *третього варіанту* свідчить про *негативне самосприйняття*. Соціальному педагогу важко вступати в вільне спілкування з іншими. Йому властиво принижувати значення особистості іншої людини точно так, як і своєї, тому він прагне підвищити свою самооцінку, нерідко за рахунок учнів. Перехід на неформальний стиль спілкування, що вимагає від нього великого інтелектуальної, емоційної і моральної напруги, оголює вразливі місця, створює загрозу внутрішньої узгодженості соціального педагога.

4. *Стиль спілкування*. На формування стилю впливає цілий ряд факторів: особистісні особливості, життєві установки, досвід. Стиль спілкування може сприяти ефективності роботи соціального педагога або ускладнювати виконання ним своїх професійних обов'язків.

4.1. Переважання *першого варіанту* відповідей говорить про *демократичний* стиль соціального педагога. Він залучає учнів до прийняття рішень, прислухається до їхньої думки, заохочує самостійність суджень, враховує не тільки успішність, але й особистісні якості учнів. Основні методи впливу: спонукання, порада, прохання. Задоволеність своєю професією, гнучкість, високий ступінь прийняття себе та інших, відкритість і природність у спілкуванні, доброзичливий настрій, що сприяє ефективності спілкування.

4.2. Переважання *другого варіанту* відповіді вказує на риси *ліберального*, або «потурального» стилю. Такий соціальний педагог уникає прийняття рішень, передаючи ініціативу учням, колегам, батькам. Організацію і контроль діяльності учнів здійснює без системи, виявляє нерішучість і коливання, переживає почуття залежності від учнів. Для цих людей характерна низька самооцінка, почуття тривоги і невпевненості в собі, низький життєвий тонус, незадоволеність своєю роботою.

4.3. Переважання *третього варіанту* говорить про *авторитарні* тенденції. Соціальний педагог використовує свої права, не рахуючись з думкою дітей і вимогою ситуації. Головні методи впливу – наказ, повчання. Для такого соціального педагога характерна низька задоволеність професією, хоча він може мати репутацію «сильного фахівця». Але під час роботи з ним діти відчувають себе незатишно, втрачають активність і самостійність, їх самооцінка падає. Можливі конфліктні ситуації. Авторитарний стиль в чистому вигляді являє собою стресову виховну стратегію.

5. *Рівень суб'єктивного контролю*. Рівень суб'єктивного контролю показує, яку міру відповідальності за наші відносини з людьми і факти нашого життя ми готові взяти на себе. Професія соціального педагога вимагає готовності відповідати за іншу людину, іноді ціною свого душевного комфорту і особистого часу.

5.1. Переважання в відповідях *першого варіанту* каже про *високий рівень* суб'єктивного контролю. Люди з високим рівнем суб'єктивного контролю приймають на

продовж дод. Б.12

себе відповідальність за все, що відбувається в їхньому житті, пояснюючи це своїм характером і вчинками, а не зовнішніми обставинами (допомога або перешкоди з боку інших людей і обставин). Такі люди не схильні підкорятися тиску інших людей, гостро реагують на зазіхання на особисту свободу, мають високу пошукову активність і впевненість в собі.

5.2. Наявність в рівній мірі всіх варіантів або переважання другого каже про недостатню сформованість відповідальності за сформовані відносини і обставини свого життя.

5.3. Переважання третього варіанту у відповідях говорить про знижений рівень суб'єктивного контролю. Люди з низьким рівнем суб'єктивного контролю схильні приписувати відповідальність за події свого життя, як щасливі, так і нещасні, іншим людям, нагоді, долі. Існує пряма залежність між рівнем суб'єктивного контролю соціального педагога і ступенем його задоволення своєю професійною діяльністю. Фахівці, які мають низький рівень суб'єктивного контролю, більше за інших схильні до феномену «згоряння».

Ключ до тесту

Шкали	Питання									
Пріоритетні цінності	1	6	11	16	21	26	31	36	41	46
<i>відносини з дітьми</i>	відповіді: а									
<i>відносини з колегами</i>	відповіді: b									
<i>власні переживання</i>	відповіді: с									
Психоемоційний стан	2	7	12	17	22	27	32	37	42	47
<i>неблагополучний</i>	відповіді: а									
<i>нестабільний</i>	відповіді: b									
<i>благополучний</i>	відповіді: с									
Самооцінка	3	8	13	18	23	28	33	38	43	48
<i>позитивна</i>	відповіді: а									
<i>нестійка</i>	відповіді: b									
<i>негативна</i>	відповіді: с									
Стиль виховання	4	9	14	19	24	29	34	39	44	49
<i>демократичний</i>	відповіді: а									
<i>ліберальний</i>	відповіді: b									
<i>авторитарний</i>	відповіді: с									
Рівень суб'єктивного контролю	5	10	15	20	25	30	35	40	45	50
<i>високий</i>	відповіді: а									
<i>не сформований</i>	відповіді: b									

низький

відповіді: с

Додаток Б.13

Методика «Інтегральна задоволеність працею», А.В. Батаршев

Джерело: Фетискин Н.П., Козлов В.В., Мануйлов Г.М. Социально-психологическая диагностика развития личности и малых групп. – М., Изд-во Института Психотерапии. 2002. – С.325-326.

Призначення тесту. Інтегративним показником, що відображає добробут / неблагополуччя особистості в трудовому колективі, є задоволеність працею, яка містить оцінки інтересу до виконуваної роботи, задоволеності взаєминами зі співробітниками і керівництвом, рівень домагань у професійній діяльності, задоволеність умовами, організацією праці та ін. Дана методика дозволяє оцінити не тільки загальну задоволеність своєю працею, а й оцінити її складові.

Інструкція до тесту. Прочитайте кожне із запропонованих тверджень і оцініть, наскільки воно вірне для вас. На окремому аркуші паперу запишіть номер затвердження і буквене позначення вибраного вами відповіді.

ТЕСТОВИЙ МАТЕРІАЛ

1. *Те, чим я займаюся під час консультування, мене цікавить:*
 - а. так; б. почасти; с. ні.
2. *За останні роки я домогся успіхів у консультативній діяльності:*
 - а. так; б. почасти; с. ні.
3. *У мене склалися хороші стосунки з членами нашого колективу:*
 - а. так; б. не з усіма; с. ні.
4. *Задоволення, що отримується від консультування, важливіше, ніж високий заробіток:*
 - а. так; б. не завжди; с. ні.
5. *Займане мною службове становище не відповідає моїм здібностям:*
 - а. так; б. почасти; с. ні.
6. *У консультативній діяльності мене, передусім, приваблює можливість дізнаватися щось нове:*
 - а. так; б. час від часу; с. ні.
7. *З кожним роком я відчуваю, як ростуть мої знання в сфері консультативної діяльності:*
 - а. так; б. не впевнений; с. ні.
8. *Люди, з якими я працюю, поважають мене:*
 - а. так; б. щось середнє; с. ні.
9. *У житті часто бувають ситуації, коли не вдається виконати всі завдання, покладену на вас в рамках консультативної діяльності:*
 - а. так; б. іноді; с. ні.
10. *Останнім часом керівництво не раз висловлювало задоволення щодо організації мною консультативної діяльності:*
 - а. так; б. рідко; с. ні.

11. *Консультативну діяльність, яку я виконую, не може виконати людина з більш низькою кваліфікацією:*

продовж дод. Б.13

а. так; б. можливо; с. ні.

12. *Процес консультативної діяльності приносить мені задоволення:*

а. так; б. час від часу; с. ні.

13. *Мене не влаштовує організація праці в нашому колективі:*

а. так; б. не зовсім; с. ні.

14. *У мене часто бувають розбіжності з товаришами з питань консультативної діяльності:*

а. так; б. іноді; с. ні.

15. *Мене рідко заохочують за роботу, в тому числі за консультативну діяльність:*

а. так; б. іноді; с. ні.

16. *Навіть якби мені запропонували більш високий зарібок, я б не змінив місце роботи:*

а. так; б. може бути; с. ні.

17. *Мій безпосередній керівник часто не розуміє або не хоче зрозуміти мене:*

а. так; б. іноді; с. ні.

18. *У нашому колективі створені сприятливі умови для організації консультативної діяльності:*

а. так; б. не зовсім; с. ні.

Ключ до тесту

Судження про загальну і парціальну задоволеність працею (ЗП) проводиться на основі зіставлення отриманих балів з максимальними показниками, наведеними в ключі обробки.

- Низький рівень ЗП характеризується діапазоном 1-44% від загальної суми балів
- Середній рівень ЗП визначається в 45-55%.
- Високий – вище 56%.

<i>Складові задоволеності працею</i>	<i>Твердження</i>	<i>Макс. бал</i>
Інтерес до консультативної діяльності	1, 6, 12	6
Задоволеність досягненнями в консультативній діяльності	2, 7	4
Задоволеність взаєминами зі співробітниками	3, 8, 14	6
Задоволеність взаєминами з керівництвом	10, 15, 17	6
Рівень домагань у консультативній діяльності	5, 11	4
Перевага виконуваної роботи високому зарібку	4, 16	4
Задоволеність умовами праці	13, 18	4
Професійна відповідальність	9	2

Загальна діяльність	задоволеність	консультативною	1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14,	28
---------------------	---------------	-----------------	---	----

продовж дод. Б.13

Дешифратор до ключа

Для отримання загальної оцінки задоволеності своєю працею і її складових необхідно відповіді перевести в бали за допомогою такої таблиці:

Твердження	Варіанти відповідей			Твердження	Варіанти відповідей		
	<i>a</i>	<i>b</i>	<i>c</i>		<i>a</i>	<i>b</i>	<i>c</i>
1	2	1	0	10	2	1	0
2	2	1	0	11	2	1	0
3	2	1	0	12	2	1	0
4	2	1	0	13	0	1	2
5	2	1	0	14	0	1	2
6	2	1	0	15	0	1	2
7	2	1	0	16	2	1	0
8	2	1	0	17	0	1	2
9	0	1	2	18	2	1	0

Додаток В

Результати дослідження показників ефективності консультативної діяльності соціального педагога

Додаток В.1

Результати дослідження показників організаційного забезпечення консультативної діяльності соціального педагога ЗНЗ

Таблиця В.1.1

**Результати дослідження 1 показника 1 критерію
«Наявність у навчальному закладі необхідних умов для консультативної діяльності(КД¹)»**

<i>Оцінка організаційних, фінансових та матеріально-технічних умов, необхідних для організації КД</i>					
Експертна оцінка	<i>Навчальний заклад забезпечує організаційні, фінансові та матеріально-технічні умови, необхідні для організації консультативної діяльності –КД (1.1)</i>				
	<i>Наявність окремого приміщення для консультування</i>	ЕГ		КГ	
		%	К-ть	%	К-ть
	Постійно (в ²)	60,00	51	60,71	51
	Лише, коли виникає потреба (с)	36,47	31	36,91	31
	Ніколи (н)	3,53	3	2,38	2
	<i>Відповідність приміщення «Положенню про психологічний кабінет»</i>	ЕГ		КГ	
		%	К-ть	%	К-ть
	Повністю (в)	47,06	40	50,00	42
Частково (с)	51,76	44	50,00	42	
Зовсім не відповідає (н)	1,18	1	0	0	
<i>Оцінка можливостей соціального педагога для підвищення кваліфікації у напрямі КД</i>					
Самооцінка	<i>Чи створює Ваш навчальний заклад можливості для підвищення кваліфікації у напрямі КД, обміну досвідом, навчальних візитів соціального педагога до аналогічних установ тощо? (1.1)</i>	ЕГ		КГ	
		%	К-ть	%	К-ть
	Постійно (в)	27,06	23	25,00	21
	Лише коли виникає потреба (с)	67,06	57	67,86	57
Ніколи (н)	5,88	5	7,14	6	
Експертна оцінка	<i>Навчальний заклад створює можливості для підвищення кваліфікації соціального педагога у напрямі КД ...тощо (1.1)</i>	ЕГ		КГ	
		%	К-ть	%	К-ть
	Постійно (в)	40,00	34	45,23	38
	Лише, коли виникає потреба (с)	60,00	51	54,77	46
Ніколи (н)	0	0	0	0	

¹ КД – консультативна діяльність

² в – системний (високий) рівень, с – адаптивний (середній) рівень, н – репродуктивний (низький) рівень

продовж. табл. В.1.1

Залучення соціального педагога до виконання завдань, які не пов'язані з його безпосередніми обов'язками					
Оцінка адміністрації	Чи буває, що Ви, як представник адміністрації ЗНЗ, залучаєте соціального педагога до виконання завдань, які не пов'язані з його безпосередніми обов'язками? (1.1)	ЕГ		КГ	
		%	К-ть	%	К-ть
	– Ніколи (в)	27,06	23	28,57	24
	– Іноколи (с), коли виникає потреба	67,06	57	65,48	55
	– Постійно (н)	5,88	5	5,95	5
Самооцінка	Як часто представники адміністрації ЗНЗ залучають Вас до виконання конкретних завдань, які не пов'язані з фахом? (1.1)	ЕГ		КГ	
		%	К-ть	%	К-ть
	– Ніколи (в)	17,65	15	16,66	14
	– Іноколи (с) за необхідністю	62,35	53	61,91	52
	– Постійно (н)	20	17	21,43	18
Мотивація учасників навчального-виховного процесу до отримання консультативної допомоги					
Оцінка адміністрації	Як часто Ви рекомендуєте учням та вчителям звертатися за консультативною допомогою до соціального педагога? (1.1)	ЕГ		КГ	
		%	К-ть	%	К-ть
	– Постійно (в)	20	17	21,43	18
	– Іноколи (с)	77,65	66	76,19	64
	– Ніколи (н)	2,35	2	2,38	2
Оцінка вчителів	Як часто Ви рекомендуєте учням та батькам ...? (1.1)	ЕГ		КГ	
		%	К-ть	%	К-ть
	– Постійно (в)	44,70	38	41,66	35
	– Іноколи (с)	50,59	43	54,77	46
	– Ніколи (н)	4,71	4	3,57	3

Таблиця В.1.2

**Результати дослідження 2 показника 1 критерію
«Підготовленість робочого місця соціального педагога для КД»**

Оцінка упорядкованості соціальним педагогом робочого місця для КД					
Експертна оцінка	Упорядкування соціальним педагогом робочого місця для КД (1.2)				
	Приміщення для проведення консультування забезпечує комфортне спілкування з учасниками освітнього процесу	ЕГ		КГ	
		%	К-ть	%	К-ть
	– Повністю (в)	38,82	33	42,85	36
	– Певною мірою (с)	56,47	48	53,58	45
	– Зовсім не відповідає вимогам (н)	4,71	4	3,57	3
	Процес КД підсилюється естетичним оформленням	ЕГ		КГ	
		%	К-ть	%	К-ть
	– Повністю (в)	31,76	27	35,71	30
	– Певною мірою (с)	48,24	41	41,67	35
	– Зовсім не відповідає вимогам (н)	20,00	17	22,62	19

Таблиця В.1.3

Результати дослідження 3 показника 1 критерію

«Доступність консультативної діяльності»

Оцінка заходів щодо інформування учасників освітнього процесу про можливості і напрями отримання консультативної допомоги					
Оцінка адміністрації	<i>Яких заходів вживає соціальний педагог щодо інформування учасників освітнього процесу про можливості і напрями отримання консультативної допомоги? (1.3)</i>				
	<i>Повідомляє інформацію на різних загальношкільних заходах</i>	ЕГ		КГ	
		%	К-ть	%	К-ть
	– Постійно (в)	31,76	27	34,53	29
	– Інколи (с)	65,89	56	64,28	54
	– Ніколи (н)	2,35	2	1,19	1
	<i>Інформація про це розміщується на спеціальних стендах у доступному місці, на сайті закладу або самого фахівця</i>	ЕГ		КГ	
		%	К-ть	%	К-ть
	– Постійно (в)	23,53	20	23,81	20
	– Інколи (с)	67,06	57	64,29	54
– Ніколи (н)	9,41	8	11,9	10	
Оцінка вчителів	<i>Яких заходів вживає соціальний педагог щодо інформування учасників освітнього процесу про можливості і напрями отримання консультативної допомоги? (1.3)</i>				
	<i>Повідомляє інформацію на різних загальношкільних заходах</i>	ЕГ		КГ	
		%	К-ть	%	К-ть
	– Постійно (в)	56,48	48	52,38	44
	– Інколи (с)	31,76	27	34,53	29
	– Ніколи (н)	11,76	10	13,09	11
	<i>Інформація про це розміщується на спеціальних стендах у доступному місці, на сайті закладу або самого фахівця</i>	ЕГ		КГ	
		%	К-ть	%	К-ть
	– Постійно (в)	23,53	20	23,81	20
	– Інколи (с)	65,88	56	64,29	54
– Ніколи (н)	10,59	9	11,9	10	

Таблиця В.1.4

**Наявність у навчальному закладі необхідних умов для
консультативної діяльності**

Ознаки	Рівень	Системний		Адаптивний		Репродуктивний	
		ЕГ	КГ	ЕГ	КГ	ЕГ	КГ
Організаційні, фінансові та матеріально-технічні умови	Експерти	53,53	55,35	44,12	43,46	2,35	1,19
Можливості для розвитку професійної компетентності	Експерти	40,00	45,23	60,00	54,77	0	0
	Самооцінка	27,06	25,00	67,06	67,86	5,88	7,14
Виконання завдань, які не пов'язані з обов'язками	Адміністрація	27,06	28,57	67,06	65,48	5,88	5,95
	Самооцінка	17,65	16,66	62,35	61,91	20,00	21,43
Рекомендації звертатися за консультативною допомогою	Адміністрація	20,00	21,43	77,65	76,19	2,35	2,38
	Вчителі	44,70	41,66	50,59	54,77	4,71	3,57

Таблиця В.1.5

Доступність консультативної діяльності, %

Ознаки	Рівень	Системний		Адаптивний		Репродуктивний	
		ЕГ	КГ	ЕГ	КГ	ЕГ	КГ
Повідомлення про консулат. послуги на загальношкіль-них заходах	Адміністрація	31,76	34,53	65,89	64,28	2,35	1,19
	Вчителі	56,48	52,38	31,76	34,53	11,76	13,09
Розміщення відповідної інформації на стендах тощо	Адміністрація	23,53	23,81	67,06	64,29	9,41	11,9
	Вчителі	23,53	23,81	65,88	64,29	10,59	11,9

Додаток В.2

Результати дослідження показників соціально-правового і методичного забезпечення консультативної діяльності соціального педагога ЗНЗ

Таблиця В.2.1

**Результати дослідження 1 показника 2 критерію
«Забезпеченість соціального педагога нормативно-правовими документами та методичними матеріалами, необхідними для організації консультативної діяльності»**

<i>Відмітьте, наскільки часто ЗНЗ має можливість забезпечувати соціального педагога такими матеріалами (2.1)</i>					
Експертна оцінка	<i>- Нормативно-правовими документами, які регламентують процес КД</i>	ЕГ		КГ	
		%	К-ть	%	К-ть
	- Усі необхідні (в)	70,59	60	72,62	61
	- Більшість з необхідних (с)	29,41	25	27,38	23
- Лише деякі (н)	0	0	0	0	
Оцінка адміністрації	<i>- Нормативно-правовими документами, які регламентують процес КД</i>	ЕГ		КГ	
		%	К-ть	%	К-ть
	- Постійно (в)	100,00	85	100,00	84
	- Інколи (с)	0	0	0	0
- Ніколи(н)	0	0	0	0	
Самооцінка	<i>- Нормативно-правовими документами, які регламентують процес КД</i>	ЕГ		КГ	
		%	К-ть	%	К-ть
	- Усі необхідні (в)	80	68	79,76	67
	- Більшість з необхідних (с)	18,82	16	17,86	15
- Лише деякі (н)	1,18	1	2,38	2	
Експертна оцінка	<i>- Періодичними виданнями</i>	ЕГ		КГ	
		%	К-ть	%	К-ть
	- Усі необхідні (в)	17,65	15	19,05	16
	- Більшість з необхідних (с)	32,94	28	28,57	24
- Лише деякі (н)	49,41	42	52,38	44	
Оцінка адміністрації	<i>- Періодичними виданнями</i>	ЕГ		КГ	
		%	К-ть	%	К-ть
	- Постійно (в)	20,00	17	22,62	19
	- Інколи (с)	80,00	68	77,38	65
- Ніколи (н)	0	0	0	0	
Самооцінка	<i>- Періодичними виданнями</i>	ЕГ		КГ	
		%	К-ть	%	К-ть
	- Усі необхідні (в)	5,88	5	5,95	5
	- Більшість з необхідних (с)	12,94	11	15,48	13
- Лише деякі (н)	81,18	69	78,57	66	

продовж. табл. В.2.1

Експертна оцінка	- Підручниками, посібниками, збірниками методичних рекомендацій, навчальних програм, які стосуються КД	ЕГ		КГ	
		%	К-ть	%	К-ть
	- Усі необхідні (в)	8,23	7	10,71	9
	- Більшість з необхідних (с)	8,23	7	9,53	8
	- Лише деякі (н)	83,54	71	79,76	67
Оцінка адміністрації	- Підручниками, посібниками, збірниками методичних рекомендацій, навчальних програм, які стосуються КД	ЕГ		КГ	
		%	К-ть	%	К-ть
	- Постійно (в)	1,18	1	0	0
	- Іноколи (с)	40,00	34	45,24	38
	- Ніколи (н)	58,82	50	54,76	46
Самооцінка	- Підручниками, посібниками, збірниками методичних рекомендацій, навчальних програм, які стосуються КД	ЕГ		КГ	
		%	К-ть	%	К-ть
	- Усі необхідні (в)	1,18	1	0	0
	- Більшість з необхідних (с)	22,35	19	28,57	34
	- Лише деякі (н)	76,47	65	71,43	60

Таблиця В.2.2

**Результати дослідження 2 показника 2 критерію
«Упорядкованість соціальним педагогом методичних матеріалів,
необхідних для організації КД, та їх належне документальне оформлення»**

Експертна оцінка	Соціальний педагог має (2.2):				
	1. Банк довідково-інформаційних матеріалів, які сприяють КД	ЕГ		КГ	
		%	К-ть	%	К-ть
	- Повноцінний (в)	31,70	27	34,53	29
	- Деякі матеріали (с)	65,95	56	64,28	54
	- Відсутній або оформлений не належним чином (н)	2,35	2	1,19	1
	2. Банк навчально-методичних матеріалів, які сприяють оптимізації КД з учнями, батьками, педагогами	ЕГ		КГ	
		%	К-ть	%	К-ть
	- Повноцінний (в)	17,65	15	19,05	16
	- Деякі матеріали (с)	47,06	40	45,23	38
	- Відсутній або оформлений не належним чином (н)	35,29	30	35,72	30
	3. Орієнтовні схеми роботи з різними клієнтів	ЕГ		КГ	
		%	К-ть	%	К-ть
	- Усі необхідні (в)	8,23	7	9,53	8
	- Лише деякі (с)	75,30	64	71,42	60
- Не має взагалі (н)	16,47	14	19,05	16	

продовж. табл. В.2.2

–	4. Своєчасно і якісно веде, оформляє та зберігає документацію, що стосується КД, згідно з вимогами чинного законодавства	ЕГ		КГ	
		%	К-ть	%	К-ть
	– Постійно (в)	55,29	47	53,57	45
	– У більшості випадків (с)	40,00	34	42,86	36
	– Ніколи (н)	4,71	4	3,57	3

Таблиця В.2.3

**Результати дослідження 3 показника 2 критерію
«Дотримання прав учасників освітнього процесу під час КД»**

<i>Дотримання прав учасників освітнього процесу під час КД</i>					
Оцінка адміністрації	Чи отримували Ви з боку учасників освітнього процесу факти оскарження КД, порушення соціальним педагогом професійної етики? (2.3)	ЕГ		КГ	
		%	К-ть	%	К-ть
	– Ніколи (в)	92,94	79	92,86	78
	– Інколи (с)	7,06	6	7,14	6
	– Постійно (н)	0	0	0	0
Оцінка вчителів	Чи отримували Ви з боку батьків чи школярів (або мали такий власний досвід) інформацію про порушення соціальним педагогом професійної етики чи умов конфіденційності у процесі КД? (2.3)	ЕГ		КГ	
		%	К-ть	%	К-ть
	– Ніколи (в)	95,29	81	95,24	80
	– Інколи (с)	4,71	4	4,76	4
	– Постійно (н)	0	0	0	0
Самооцінка	Рівень загальної толерантності соціальних педагогів				
	- Субшкала «етнічна толерантність»	ЕГ		КГ	
		%	К-ть	%	К-ть
	Високий (системний)	16,47	14	16,47	14
	Середній (адаптивний)	48,24	41	48,24	41
	Низький (репродуктивний)	35,29	30	35,29	30
	– Субшкала «соціальна толерантність»	ЕГ		КГ	
		%	К-ть	%	К-ть
	Високий (системний)	28,23	24	28,23	24
	Середній (адаптивний)	47,07	40	47,07	40
	Низький (репродуктивний)	24,70	21	24,70	21
	- Субшкала «толерантність як риса особистості»	ЕГ		КГ	
		%	К-ть	%	К-ть
	Високий (системний)	54,12	46	54,12	46
	Середній (адаптивний)	32,94	28	32,94	28
	Низький (репродуктивний)	12,94	11	12,94	11
Загальний рівень толерантності	ЕГ		КГ		
	%	К-ть	%	К-ть	
Високий (системний)	32,94	28	39,29	33	
Середній (адаптивний)	43,53	37	35,71	30	
Низький (репродуктивний)	23,53	20	25,00	21	

Додаток В.3

**Результати дослідження показників процесуального забезпечення
консультативної діяльності**

Таблиця В.3.1

**Результати дослідження 1 показника 3 критерію
«Забезпечення соціальним педагогом комплексного підходу в
організації консультативної діяльності у ЗНЗ»**

<i>У яких напрямках діяльності у ЗНЗ соціальний педагог надає консультативну допомогу? (3.1)</i>					
Оцінка вчителів	<i>1. Консультування за результатами дослідження (діагностичний напрям)</i>	ЕГ		КГ	
		%	К-ть	%	К-ть
	– Ніколи (н)	0	0	4,76	4
	– Інколи (с)	48,24	41	47,62	40
	– Постійно (в)	51,76	44	47,62	40
	<i>2. Повідомлення інформації про питання, які цікавлять, або про джерела, де можна цю інформацію отримати (просвітницький напрям)</i>	ЕГ		КГ	
		%	К-ть	%	К-ть
	– Ніколи (н)	0	0	1,19	1
	– Інколи (с)	30,59	26	34,52	29
	– Постійно (в)	69,41	59	64,29	54
	<i>3. Посередництво між учнями, адміністрацією, вчителями, батьками (посередницький напрям)</i>	ЕГ		КГ	
		%	К-ть	%	К-ть
	– Ніколи (н)	3,53	3	2,38	2
	– Інколи (с)	54,13	46	61,91	52
	– Постійно (в)	42,34	36	35,71	30
	<i>4. З питань запобігання негативних явищ у поведінці чи педагогічній діяльності (профілактичний напрям)</i>	ЕГ		КГ	
		%	К-ть	%	К-ть
	– Ніколи (н)	0	0	0	0
	– Інколи (с)	30,59	26	30,95	26
	– Постійно (в)	69,41	59	69,05	58
	<i>5. Консультування з питань розвитку окремих соціальних навичок чи компетенцій (розвивальний напрям)</i>	ЕГ		КГ	
		%	К-ть	%	К-ть
	– Ніколи (н)	3,53	3	4,76	4
	– Інколи (с)	17,65	15	17,86	15
	– Постійно (в)	78,82	67	77,38	65
	<i>6. Уточнення інтересів, потреб, схильностей і можливостей учасників освітнього процесу та на цій основі коректування їх намірів, планів, шляхів та способів дій (коректувальний напрям)</i>	ЕГ		КГ	
	%	К-ть	%	К-ть	

продовж. табл. В.3.1

	– Ніколи (н)	0	0	0	0
	– Інколи (с)	61,18	52	54,77	46
	– Постійно (в)	38,82	33	45,23	38
	7. Допомога і підтримка учасникам освітнього процесу, що перебувають в стані стресу, конфлікту (терапевтичний напрям)	ЕГ		КГ	
		%	К-ть	%	К-ть
	– Ніколи (н)	3,53	3	3,57	3
	– Інколи (с)	71,76	61	66,66	56
	– Постійно (в)	24,71	21	29,77	25
	Узагальнені дані:	ЕГ		КГ	
		%	К-ть	%	К-ть
	– Ніколи (н)	1,17	1	2,38	2
	– Інколи (с)	44,71	38	45,24	38
	– Постійно (в)	54,12	46	52,38	44
З яких питань соціальний педагог надає консультації?					
Оцінка батьків	1. Консультування за результатами дослідження (діагностичний напрям)	ЕГ		КГ	
		%	К-ть	%	К-ть
	– Ніколи (н)	36,48	31	19,05	16
	– Інколи (с)	31,76	27	44,05	37
	– Постійно (в)	31,76	27	36,90	31
	2. Повідомлення інформації про питання, які цікавлять, або про джерела, де можна цю інформацію знайти (просвітницький напрям)	ЕГ		КГ	
		%	К-ть	%	К-ть
	– Ніколи (н)	50,59	43	51,19	43
	– Інколи (с)	38,82	33	36,91	31
	– Постійно (в)	10,59	9	11,90	10
	3. Посередництво між учасниками освітнього процесу (посередницький напрям)	ЕГ		КГ	
		%	К-ть	%	К-ть
	– Ніколи (н)	20,00	17	23,81	20
	– Інколи (с)	58,82	50	52,38	44
	– Постійно (в)	21,18	18	23,81	20
	4. З питань запобігання негативних явищ у поведінці (профілактичний напрям)	ЕГ		КГ	
		%	К-ть	%	К-ть
	– Ніколи (н)	0	0	2,38	2
	– Інколи (с)	29,41	35	23,81	18
	– Постійно (в)	70,59	60	73,81	62
	5. Консультування з питань розвитку окремих соціальних навичок (розвивальний напрям)	ЕГ		КГ	
		%	К-ть	%	К-ть
	– Ніколи (н)	55,29	47	52,38	44
	– Інколи (с)	18,83	16	9,53	8
	– Постійно (в)	25,88	22	38,09	32
	6. Уточнення інтересів, потреб, учнів та на цій основі коректування їх намірів, планів та способів дій (коректувальний напрям)	ЕГ		КГ	
		%	К-ть	%	К-ть
	– Ніколи (н)	0	0	0	0
– Інколи (с)	40,00	34	29,76	25	
– Постійно (в)	60,00	51	70,24	59	

продовж. табл. В.3.1

	7. Допомога і підтримка у стані актуального стресу, конфлікту (терапевтичний напрям)	ЕГ		КГ	
		%	К-ть	%	К-ть
	– Ніколи (н)	32,94	28	33,33	28
	– Інколи (с)	57,65	49	52,38	44
	– Постійно (в)	9,41	8	14,29	12
	Узагальнені дані:	ЕГ		КГ	
		%	К-ть	%	К-ть
	– Ніколи (н)	25,89	22	26,19	22
– Інколи (с)	41,17	35	35,72	30	
– Постійно (в)	32,94	28	38,09	32	
З якими питаннями Ви звертаєтесь до соціального педагога за консультацією?					
Оцінка учнів	1. Пізнання себе, результати тестування (діагностичний напрям)	ЕГ		КГ	
		%	К-ть	%	К-ть
	– Ніколи (н)	42,35	36	33,33	28
	– Інколи (с)	40,00	34	44,05	37
	– Постійно (в)	17,65	15	22,62	19
	2. Стосунки з однолітками, питання гендерного розвитку тощо (просвітницький напрям)	ЕГ		КГ	
		%	К-ть	%	К-ть
	– Ніколи (н)	32,36	28	32,14	27
	– Інколи (с)	25,88	22	27,39	23
	– Постійно (в)	41,76	35	40,47	34
	3. Взаємини з батьками (посередницький напрям)	ЕГ		КГ	
		%	К-ть	%	К-ть
	– Ніколи (н)	50,60	43	47,62	40
	– Інколи (с)	28,23	24	28,57	24
	– Постійно (в)	21,17	18	23,81	20
	4. Взаємини з вчителями (посередницький напрям)	ЕГ		КГ	
		%	К-ть	%	К-ть
	– Ніколи (н)	72,95	62	60,71	51
	– Інколи (с)	21,17	18	21,43	18
	– Постійно (в)	5,88	5	17,86	15
	5. Поведінка (профілактичний напрям)	ЕГ		КГ	
		%	К-ть	%	К-ть
	– Ніколи (н)	76,48	65	63,09	53
	– Інколи (с)	2,35	2	16,67	14
	– Постійно (в)	21,17	18	20,24	17
	6. Розвиток здібностей, якостей (розвивальний напрям)	ЕГ		КГ	
		%	К-ть	%	К-ть
	– Ніколи (н)	83,53	71	67,86	57
	– Інколи (с)	11,76	10	25,00	21
	– Постійно (в)	4,71	4	7,14	6
	7. Уточнення своїх можливостей, задумів (коректувальний напрям)	ЕГ		КГ	
		%	К-ть	%	К-ть
– Ніколи (н)	68,24	58	69,05	58	
– Інколи (с)	29,41	25	21,43	18	
– Постійно (в)	2,35	2	9,52	8	

продовж. табл. В.3.1

	8. Особистісні проблеми (терапевтичний напрям)	ЕГ		КГ		
		%	К-ть	%	К-ть	
	– Ніколи (н)	68,24	58	66,66	56	
	– Інколи (с)	28,23	24	28,58	24	
	– Постійно (в)	3,53	3	4,76	4	
	Узагальнені дані	ЕГ		КГ		
		%	К-ть	%	К-ть	
	– Ніколи (н)	62,35	53	54,76	46	
	– Інколи (с)	23,53	20	27,38	23	
	– Постійно (в)	14,12	12	17,86	15	
Оцінка дотримання соціальним педагогом соціально-педагогічних умов КД у ЗНЗ						
Експертна оцінка	<i>Забезпечення соціальним педагогом через КД основних соціально-педагогічних умов, які сприяють соціалізації учнів в ЗНЗ.</i>					
	<i>Враховання в роботі загальних особливостей КД в ЗНЗ</i>	ЕГ		КГ		
		%	К-ть	%	К-ть	
		Низький (репродуктивний)	38,83	33	39,28	33
		Середній (адаптивний)	49,41	42	42,86	36
		Високий (системний)	11,76	10	17,86	15
	<i>Підпорядкування змісту КД загальній шкільній навчально-виховній роботі</i>	ЕГ		КГ		
		%	К-ть	%	К-ть	
		Низький (репродуктивний)	3,53	3	3,57	3
		Середній (адаптивний)	36,47	31	44,05	37
		Високий (системний)	60,00	51	52,38	44
	<i>Забезпечення роботи консультативних пунктів (з певної проблеми).</i>	ЕГ		КГ		
		%	К-ть	%	К-ть	
		Низький (репродуктивний)	72,95	62	67,86	57
		Середній (адаптивний)	21,17	18	25,00	21
	Високий (системний)	5,88	5	7,14	6	

Таблиця В.3.1.2

Експертна оцінка забезпечення соціальним педагогом комплексного підходу в організації КД у ЗНЗ (узагальнені дані), %

Рівень	Системний		Адаптивний		Репродуктивний	
	ЕГ	КГ	ЕГ	КГ	ЕГ	КГ
Враховання в роботі загальних особливостей КД в ЗНЗ	11,76	17,86	49,41	42,86	38,83	39,28
Підпорядкування змісту КД шкільній навчально-виховній роботі	60,00	53,38	36,47	44,05	3,53	3,57
Забезпечення роботи консультативних пунктів	5,88	7,14	21,17	25,00	72,95	72,95
<i>Узагальнені дані</i>	25,88	26,13	35,68	35,27	38,44	38,60

продовж. дод. В.3

Таблиця В.3.2

**Результати дослідження 1 ознаки 2 показника 3 критерію
«Технологічність КД та вміння організувати консультування»**

У якій формі соціальний педагог проводить консультації?						
Оцінка учнів	1. Індивідуальні бесіди		ЕГ		КГ	
			%	К-ТЬ	%	К-ТЬ
	– Ніколи (н)		0	0	0	0
	– Інколи (с)		8,24	7	9,41	7
	– Постійно (в)		91,76	78	90,59	77
	2. Групові бесіди		ЕГ		КГ	
			%	К-ТЬ	%	К-ТЬ
	– Ніколи (н)		0	0	0	0
	– Інколи (с)		5,88	5	4,76	4
	– Постійно (в)		94,12	80	95,24	80
	3. Консультативні лекції з актуальних питань		ЕГ		КГ	
			%	К-ТЬ	%	К-ТЬ
	– Ніколи (н)		0	0	0	0
	– Інколи (с)		80,00	68	82,14	69
	– Постійно (в)		20,00	17	17,86	15
	4. Он-лайн консультування		ЕГ		КГ	
			%	К-ТЬ	%	К-ТЬ
	– Ніколи (н)		84,71	72	86,91	73
	– Інколи (с)		15,29	13	13,09	11
	– Постійно (в)		0	0	0	0
	5. Пошта довіри		ЕГ		КГ	
			%	К-ТЬ	%	К-ТЬ
	– Ніколи (н)		92,94	79	90,48	76
	– Інколи (с)		7,06	6	9,52	8
	– Постійно (в)		0	0	0	0
	6. Телефонне консультування		ЕГ		КГ	
			%	К-ТЬ	%	К-ТЬ
	– Ніколи (н)		100	85	98,81	83
	– Інколи (с)		0	0	1,19	1
	– Постійно (в)		0	0	0	0
Узагальнені дані		ЕГ		КГ		
		%		%		
– Ніколи (н)		46,27		46,03		
– Інколи (с)		19,42		20,02		
– Постійно (в)		34,31		33,95		
У якій формі соціальний педагог проводить консультації?						
Оцінка батьків	1. Індивідуальні бесіди		ЕГ		КГ	
			%	К-ТЬ	%	К-ТЬ
	– Ніколи (н)		0	0	0	0
– Інколи (с)		76,47	65	79,76	67	

	– Постійно (в)	23,53	20	20,24	17
<i>продовж. табл. В.3.2</i>					
	2. Групові бесіди	ЕГ		КГ	
		%	К-ть	%	К-ть
	– Ніколи (н)	0	0	0	0
	– Інколи (с)	87,06	74	80,95	68
	– Постійно (в)	12,94	11	19,05	16
	3. Консультативні лекції з актуальних питань	ЕГ		КГ	
		%	К-ть	%	К-ть
	– Ніколи (н)	0	0	1,19	1
	– Інколи (с)	60,00	51	63,10	53
	– Постійно (в)	40,00	34	35,71	30
	4. Он-лайн консультування	ЕГ		КГ	
		%	К-ть	%	К-ть
	– Ніколи (н)	84,71	72	79,76	67
	– Інколи (с)	11,76	10	14,29	12
	– Постійно (в)	3,53	3	5,95	5
	5. Пошта довіри	ЕГ		КГ	
		%	К-ть	%	К-ть
	– Ніколи (н)	100	85	98,81	83
	– Інколи (с)	0	0	1,19	1
	– Постійно (в)	0	0	0	0
	6. Телефонне консультування	ЕГ		КГ	
		%	К-ть	%	К-ть
	– Ніколи (н)	98,82	84	85,71	72
	– Інколи (с)	1,18	1	14,29	12
	– Постійно (в)	0	0	0	0
	Узагальнені дані	ЕГ		КГ	
		%		%	
	– Ніколи (н)	47,46		44,25	
	– Інколи (с)	39,41		42,26	
	– Постійно (в)	13,13		13,49	

Таблиця В.3.2.1

Оцінка вчителями різноманітності форм консультативної діяльності соціального педагога, ЕГ

Які форми консультативної діяльності соціальний педагог використовує?	Постійно (в)		Інколи (с)		Ніколи (н)	
	%	К-ть	%	К-ть	%	К-ть
1.а. Консультування індивідуальне	80,00	68	20,00	17	0	0
Консультування індивідуальне, %	80,00		20,00		00	
1.б.1. участь у методоб'єднаннях	0	0	62,35	53	37,65	32
1.б.2. участь в плануванні організації навчально-виховної роботи	75,29	64	24,71	21	0	0
1.б.3. участь у засіданнях батьків. комітету, піклувальної ради	9,41	8	60,00	51	30,59	26
1.б.4. консультативний пункт	27,06	23	17,65	15	55,29	47
1.б. Консультування в малих групах,	27,04		41,18		30,88	

%	<i>продовж. табл. В.3.2.1</i>					
1.в.1. виступи на педагогічних радах	24,70	21	74,12	63	1,18	1
1.в.2. виступи на батьківських зборах	74,11	63	24,71	21	1,18	1
1.в.3. проведення лекцій	36,47	31	56,47	48	7,06	6
<i>Консультування у колективі, %</i>	45,09		51,77		3,14	
2.а. Телефонне консультування	0	0	27,06	23	72,94	52
2.б. Он-лайн консультування	11,76	10	21,18	18	67,06	57
2.в. Дистантне листування (консультування в шкільному друці)	1,18	1	20,00	17	78,82	67
<i>Дистантне консультування, %</i>	4,31		22,75		72,94	
<i>Узагальнені дані, %</i>	39,11		33,92		26,97	

Таблиця В.3.2.2

**Оцінка вчителями різноманітності форм консультативної діяльності
соціального педагога, КГ**

<i>Які форми консультативної діяльності використовує соціальний педагог?</i>	Постійно (в)		Інколи (с)		Ніколи (н)	
	%	<i>К-ть</i>	%	<i>К-ть</i>	%	<i>К-ть</i>
1.а. Консультування індивідуальне	83,34	70	16,66	14	0	0
<i>Консультування індивідуальне, %</i>	83,34		16,66		0	
1.б.1. участь у методоб'єднаннях вчителів	1,19	1	64,28	54	34,53	29
1.б.2. участь в плануванні організації навчально-виховної роботи	71,43	60	28,57	24	0	0
1.б.3. участь у засіданнях батьк. комітету, піклувальної ради	11,90	10	60,71	51	27,39	23
1.б.4. консультативний пункт	22,62	19	21,43	18	55,95	47
<i>1.б. Консультування в малих групах, %</i>	26,78		43,75		29,47	
1.в.1. виступи на педагогічних радах	25,00	21	75,00	63	0	0
1.в.2. виступи на батьківських зборах	63,09	53	34,53	29	2,38	2
1.в.3. проведення лекцій	34,52	29	48,82	41	16,66	14
<i>Консультування у колективі, %</i>	40,87		52,78		6,35	
2.а. Телефонне консультування	0	0	23,81	20	64,28	54
2.б. Он-лайн консультування	14,29	12	22,62	19	63,09	53
2.в. Дистантне листування (консультування в шкільному друці)	3,57	3	23,81	20	72,62	61
<i>Дистантне консультування, %</i>	9,93		23,41		66,66	
<i>Узагальнені дані, %</i>	40,23		34,15		25,62	

продовж. дод. В.3

Таблиця В.3.2.3

**Результати дослідження 2 ознаки 2 показника 3 критерію
«Технологічне забезпечення консультативної діяльності»**

Самооцінка	Які методи консультативної взаємодії Ви використовуєте?				
	1. Методи дослідження проблеми	ЕГ		КГ	
		%	К-ть	%	К-ть
	– Ніколи (н)	18,59	16	18,33	15
	– Іноколи (с)	14,35	12	13,10	11
	– Постійно (в)	67,06	57	68,57	58
	2. Методи зняття емоційної напруги клієнта (катарсичні)	ЕГ		КГ	
		%	К-ть	%	К-ть
	– Ніколи (н)	32,16	27	32,14	27
	– Іноколи (с)	10,98	10	14,69	12
	– Постійно (в)	56,86	48	53,17	45
	3. Методи визначення пріоритетів проблеми і роботи над її вирішенням	ЕГ		КГ	
		%	К-ть	%	К-ть
	– Ніколи (н)	62,65	53	61,31	51
	– Іноколи (с)	33,23	29	34,82	30
	– Постійно (в)	4,12	3	3,87	3
	4. Методи психопрофілактики	ЕГ		КГ	
		%	К-ть	%	К-ть
	– Ніколи (н)	53,33	45	49,61	42
	– Іноколи (с)	36,08	31	37,3	31
– Постійно (в)	10,59	9	13,09	11	
Узагальнені дані:	ЕГ		КГ		
	%	К-ть	%	К-ть	
– Ніколи (н)	41,68	35	40,35	34	
– Іноколи (с)	23,66	21	24,98	21	
– Постійно (в)	34,66	29	34,67	29	

Таблиця В.3.2.4

**Результати дослідження 3 ознаки 2 показника 3 критерію
«Вміння організовувати консультативний процес»**

Рівня сформованості вмінь організовувати соціальним педагогом консультативний процес					
Експертна оцінка	Рівень	ЕГ		КГ	
		%	К-ть	%	К-ть
	Високий (системний)	14,12	12	13,09	11
	Середній (адаптивний)	40,00	34	44,05	37
Низький (репродуктивний)	45,88	39	42,86	36	

продовж. дод. В.3

Таблиця В.3.3

**Результати дослідження 3 показника 3 критерію
«Співпраця соціального педагога з усіма учасниками освітнього
процесу для оптимізації КД»**

<i>Співпраця соціального педагога з учасниками навчально-виховного процесу</i>					
Оцінка адміністрації	<i>Як часто Ви, як представник адміністрації ЗНЗ, залучаєте соціального педагога до обговорення проблем ЗНЗ?</i>	ЕГ		КГ	
		%	К-ть	%	К-ть
	– Постійно (в)	30,59	26	27,38	23
	– Інколи (с)	54,12	46	46,43	39
	– Ніколи (н)	15,29	13	26,19	22
Оцінка вчителів	<i>Як часто Ви звертаєтеся за консультативною допомогою до соціального педагога у навчально-виховному процесі?</i>	ЕГ		КГ	
		%	К-ть	%	К-ть
	– Постійно (в)	34,12	29	42,86	36
	– Інколи (с)	50,59	43	44,05	37
	– Ніколи (н)	15,29	13	13,09	11
Оцінка учнів	<i>Як часто Ви звертаєтеся за допомогою (консультацією) до соціального педагога?</i>	ЕГ		КГ	
		%	К-ть	%	К-ть
	– Постійно (в)	27,06	23	25,00	21
	– Інколи (с)	36,47	31	39,29	33
	– Ніколи (н)	36,47	31	35,71	30
Оцінка батьків	<i>Як часто Ви звертаєтеся за допомогою (консультацією) до соціального педагога?</i>	ЕГ		КГ	
		%	К-ть	%	К-ть
	Постійно (в)	5,88	5	10,71	9
	Інколи (с)	14,12	12	26,19	22
	Ніколи (н)	80,00	68	63,10	53
<i>Співпраця соціального педагога з іншими учасниками освітнього процесу</i>					
Оцінка адміністрації	<i>Налагодження взаємодії із службою у справах дітей, центрами соціальних служб, громадськими організаціями</i>	ЕГ		КГ	
		%	К-ть	%	К-ть
	– Постійно (в)	30,59	26	35,72	30
	– Інколи (с)	69,41	59	64,28	54
	– Ніколи (н)	0	0	0	0
Оцінка вчителів	<i>Налагодження взаємодії із службою у справах дітей, центрами соціальних служб для сімей, дітей та молоді, громадськими організаціями</i>	ЕГ		КГ	
		%	К-ть	%	К-ть
	– Постійно (в)	36,47	31	44,05	37
	– Інколи (с)	60,00	51	52,38	44

	– Ніколи (н)	3,53	3	3,57	3
--	--------------	------	---	------	---

продовж. табл. В.3.3

Самооцінка	<i>Налагодження взаємодії із службою у справах дітей, центрами соціальних служб для сімей, дітей та молоді, громадськими організаціями</i>	ЕГ		КГ	
		%	<i>К-ть</i>	%	<i>К-ть</i>
	– Постійно (в)	83,53	71	83,33	70
	– Інколи (с)	16,47	14	16,67	14
	– Ніколи (н)	0	0	0	0

Додаток В.4

**Результати дослідження показників особистісної готовності
соціального педагога ЗНЗ до консультативної діяльності**

Таблиця В.4.1

**Результати дослідження 1 показника 4 критерію
«Вмотивованість консультативної діяльності»**

Самооцінка (за методикою Л.М. Бережної)	<i>Самооцінка особистістю своїх якостей, які сприяють саморозвитку в КД</i>	ЕГ		КГ	
		%	К-ть	%	К-ть
	Високий (системний)	29,41	25	29,76	25
	Середній (адаптивний)	50,59	43	51,19	43
	Низький (репродуктивний)	20,00	17	19,05	16
	<i>Оцінка КД як можливості професійної самореалізації</i>	ЕГ		КГ	
		%	К-ть	%	К-ть
	Високий (системний)	24,71	21	30,95	26
	Середній (адаптивний)	56,47	48	55,96	47
	Низький (репродуктивний)	18,82	16	13,09	11
	<i>Рівень прагнення до саморозвитку в КД</i>	ЕГ		КГ	
		%	К-ть	%	К-ть
Високий (системний)		28,23	24	30,95	26
Середній (адаптивний)		51,77	44	52,39	44
Низький (репродуктивний)	20,00	17	16,66	14	
Оцінка адміністрації	<i>Як часто соціальний педагог пропонує вам консультативну допомогу?</i>	ЕГ		КГ	
		%	К-ть	%	К-ть
	– Постійно (в)	28,24	24	33,33	28
	– Інколи (с), коли виникає потреба	69,41	59	65,48	55
– Ніколи (н). Не має такої потреби	2,35	2	1,19	1	
Оцінка вчителів	<i>Як часто соціальний педагог пропонує вам консультативну допомогу?</i>	ЕГ		КГ	
		%	К-ть	%	К-ть
	– Постійно (в)	25,88	22	25,00	21
	– Інколи (с), коли виникає потреба	74,12	63	73,81	62
– Ніколи (н). Не має такої потреби	0,00	0	1,19	1	

продовж. дод. В.4

Таблиця В.4.2

**Результати дослідження 2 показника 4 критерію
«Психологічна готовність до консультативної діяльності»**

	<i>Особистісні риси</i>	ЕГ		КГ	
		%	К-ть	%	К-ть
Оцінка учнів	16. Повага	72,94 (с)	62	76,19 (с)	64
	17. Демократичність	61,18 (с)	52	69,05 (с)	58
	18. Гуманність	72,94 (с)	62	75,00 (с)	63
	19. Щирість	72,94 (с)	62	70,24 (с)	59
	20. Співчуття	71,76 (с)	61	70,24 (с)	59
	21. Доброзичливість	69,41 (с)	59	71,43 (с)	60
	22. Ввічливість	74,12 (с)	63	76,19 (с)	64
	23. Тактовність	67,06 (с)	57	71,43 (с)	60
	24. Взаємодопомога	68,23 (с)	58	65,48 (с)	55
	25. Допомога у навчанні	72,94 (с)	62	54,76 (н)	46
	26. Індивідуальний підхід	67,06 (с)	57	61,90 (с)	52
	27. Підтримка успіхів	67,06 (с)	57	70,24 (с)	59
	28. Уміння сприймати критику	64,70 (с)	55	53,57 (н)	45
	29. Спільне продуктивне вирішення проблем	70,59 (с)	60	58,33 (н)	49
30. Діалог у спілкуванні	70,59 (с)	60	70,24 (с)	59	
Самооцінка за опитувальником Г. В. Резапкіної	<i>Пріоритетні цінності</i>	ЕГ		КГ	
		%	К-ть	%	К-ть
	відносини з дітьми	63,53	54	57,14	48
	відносини з колегами	12,94	11	13,09	11
	власні переживання	23,53	20	29,77	25
	<i>Психоемоційний стан</i>	ЕГ		КГ	
		%	К-ть	%	К-ть
	благополучний	30,59	26	25,00	21
	нестабільний	52,94	45	65,48	55
	неблагополучний	16,47	14	9,52	8
	<i>Самооцінка, або самосприйняття</i>	ЕГ		КГ	
		%	К-ть	%	К-ть
	позитивна	67,06	57	46,43	39
	нестійка	17,65	15	47,62	40
	негативна	15,29	13	5,95	5
	<i>Стиль спілкування</i>	ЕГ		КГ	
		%	К-ть	%	К-ть
	демократичний	51,76	44	65,48	55
	ліберальний	27,06	23	22,62	19
	авторитарний	21,18	18	11,90	10
<i>Рівень суб'єктивного контролю</i>	ЕГ		КГ		
	%	К-ть	%	К-ть	
високий	60,00	51	58,33	49	
не сформований	23,53	20	29,77	25	

низький	16,47	14	11,90	10
---------	-------	----	-------	----

Додаток В.5

Результати дослідження показників продуктивності консультативної діяльності соціального педагогаЗНЗ

Таблиця В.5.1

Результати дослідження 1 показника 5 критерію «Доцільність наданих консультативних порад»

У чому вам допомагає співпраця з соціальним педагогом у ході консультативної діяльності?					
Оцінка вчителів	1. Когнітивні завдання	ЕГ		КГ	
		%	К-ть	%	К-ть
	Ніколи (н)	0	0	1,19	1
	Інколи (с)	69,41	59	64,29	54
	Постійно (в)	30,59	26	34,52	29
	2. Емоційно-мотиваційні завдання	ЕГ		КГ	
		%	К-ть	%	К-ть
	Ніколи (н)	1,76	1	4,16	4
	Інколи (с)	42,95	37	42,27	35
	Постійно (в)	55,29	47	53,57	45
	3. Особистісно-поведінкові завдання	ЕГ		КГ	
		%	К-ть	%	К-ть
Ніколи (н)	7,77	7	10,24	9	
Інколи (с)	62,58	53	55,72	46	
Постійно (в)	29,65	25	34,04	29	
У чому вам допомагає співпраця з соціальним педагогом у ході консультацій?					
Оцінка батьків	1. Когнітивні завдання	ЕГ		КГ	
		%	К-ть	%	К-ть
	Ніколи (н)	10,59	9	11,90	10
	Інколи (с)	38,82	33	36,91	31
	Постійно (в)	50,59	43	51,19	43
	2. Емоційно-мотиваційні завдання	ЕГ		КГ	
		%	К-ть	%	К-ть
	Ніколи (н)	34,71	29	41,07	35
	Інколи (с)	36,47	32	31,55	26
	Постійно (в)	28,82	24	27,38	23
	3. Особистісно-поведінкові завдання	ЕГ		КГ	
		%	К-ть	%	К-ть
Ніколи (н)	20,59	17	25,89	22	
Інколи (с)	54,12	48	47,92	40	
Постійно (в)	25,29	22	26,19	22	
У чому вам допомагають консультації соціального педагога?					
Оцінка учнів	1. Когнітивні завдання	ЕГ		КГ	
		%	К-ть	%	К-ть
	Ніколи (н)	28,23	24	28,58	24
Інколи (с)	68,24	58	66,66	56	

	Постійно (в)	3,53	3	4,76	4
--	--------------	------	---	------	---

продовж. табл. В.5.1

	2. Емоційно-мотиваційні завдання	ЕГ		КГ	
		%	К-ть	%	К-ть
	Ніколи (н)	50,30	43	50,59	43
	Інколи (с)	35,59	30	30,96	26
	Постійно (в)	14,11	12	18,45	15
	3. Особистісно-поведінкові завдання	ЕГ		КГ	
		%	К-ть	%	К-ть
	Ніколи (н)	41,42	35	43,81	37
	Інколи (с)	36,94	32	34,28	29
	Постійно (в)	21,64	18	21,91	18

Таблиця В.5.1.1

**Узагальнена оцінка доцільності консультативних порад
соціального педагога, %**

Ознаки	Рівень	Системний		Адаптивний		Репродуктивний	
		ЕГ	КГ	ЕГ	КГ	ЕГ	КГ
Когнітивні завдання	Вчителі	30,59	34,52	69,41	64,29	0	1,19
	Батьки	50,59	51,19	38,82	36,91	10,59	11,90
	Школярі	3,53	4,76	68,24	66,66	28,23	28,58
<i>Узагальнені дані</i>		28,24	30,16	58,82	55,95	12,94	13,89
Емоційно-мотиваційні завдання	Вчителі	55,29	53,57	42,95	42,27	1,76	4,16
	Батьки	28,82	27,38	36,47	31,55	34,71	41,07
	Школярі	14,11	18,45	35,59	30,96	50,30	50,59
<i>Узагальнені дані</i>		32,74	33,13	38,34	34,93	28,92	31,94
Особистісно-поведінкові завдання	Вчителі	29,65	34,04	62,58	55,72	7,77	10,24
	Батьки	25,29	26,19	54,12	47,92	20,59	25,89
	Школярі	21,64	21,91	36,94	34,28	41,42	43,81
<i>Узагальнені дані</i>		25,53	27,38	51,21	45,97	23,26	26,65
<i>Узагальнені дані</i>		28,84	30,22	49,12	45,62	22,04	24,16

продовж. дод. В.5

Таблиця В.5.2

**Результати дослідження 2 показника 5 критерію
«Якість наданих консультативних порад»**

1-4 клас	<i>Підвищення ступеня адаптації учнів</i> (методики: Карта адаптації першокласників А.Лескової-Савицької, Анкета для оцінювання рівня шкільної мотивації в адаптації Н.Лусканової тощо)	ЕГ		КГ	
		%	К-ть	%	К-ть
	– Високий	10,59	9	9,52	8
	– Середній	57,65	49	80,96	68
	– Низький	31,76	27	9,52	8
	<i>Особистісне зростання школярів</i> (методики: «Дитячий варіант особистісного тесту Р. Кеттела», «Мій герой», «Сходинки» тощо)	ЕГ		КГ	
		%	К-ть	%	К-ть
	– Високий	15,29	13	14,28	12
	– Середній	43,53	37	45,24	38
	– Низький	41,18	35	40,48	34
	<i>Оптимізація самопочуття</i> (методики: методика «Школа звірів», Тест на визначення рівня тривожності Р.Теммла, М.Доркі, В.Амен та ін.)	ЕГ		КГ	
		%	К-ть	%	К-ть
	– Високий	45,88	39	41,66	35
	– Середній	38,83	33	38,09	32
	– Низький	15,29	13	20,25	17
<i>Нормалізація поведінки</i> (методики: Анкета «Критерії виявлення агресивної дитини» К. Лютової, Г. Моніної, Методика раннього виявлення важковихованості учня В.Оржеховської, Методика «Що таке добре і що погано» та ін.)	ЕГ		КГ		
	%	К-ть	%	К-ть	
– Високий (нормативна поведінка)	10,59	9	13,09	11	
– Середній	58,82	50	57,15	48	
– Низький	30,59	26	29,76	25	
5-9 клас	<i>Підвищення ступеня адаптації учнів</i> (методики: Методика визначення особистісної адаптованості школярів А. Фурмана, Методика діагностики соціально-психологічної адаптації К.Роджерса та Р. Даймонда тощо)	ЕГ		КГ	
		%	К-ть	%	К-ть
	– Високий	18,82	16	27,38	23
	– Середній	69,42	59	59,53	50
– Низький	11,76	10	13,09	11	

продовж. табл. В.5.2

	<i>Особистісне зростання школярів</i> (методики: Діагностика вад особистісного розвитку (ДВОР) О.Киричука, Міні-мульти (скорочений варіант ММРІ) в адаптації Ф.Березіна, М.Мірошнікова тощо)	ЕГ		КГ		
		%	К-ть	%	К-ть	
		– Високий	30,59	26	13,09	11
		– Середній	54,12	46	76,20	64
	– Низький	15,29	13	10,71	9	
	<i>Оптимізація самопочуття</i> (методики: Тест шкільної тривожності Б.Філліпса, Шкала самооцінки Ч.Спілбергера, Ю. Ханіна, Шкала суб'єктивного щастя Любомирські, Методика «САН» та ін.)	ЕГ		КГ		
		%	К-ть	%	К-ть	
		– Високий	3,53	3	20,24	17
		– Середній	71,76	61	47,62	40
	– Низький	24,71	21	32,14	27	
	<i>Нормалізація поведінки</i> (методики: Опитувальник визначення схильності до девіантної поведінки О. Орела, Опитувальник діагностики агресивних та ворожих реакцій людини Басса-Дарки та ін.)	ЕГ		КГ		
		%	К-ть	%	К-ть	
		– Високий (нормативна поведінка)	20,00	17	22,62	19
		– Середній	25,88	22	22,62	19
	– Низький	54,12	46	54,76	46	
10-11 клас	<i>Підвищення ступеня адаптації учнів</i> (методики: Методика визначення особистісної адаптованості школярів А. Фурмана, Методика діагностики соціально-психологічної адаптації К.Роджерса та Р. Даймонда тощо)	ЕГ		КГ		
		%	К-ть	%	К-ть	
		– Високий	51,76	44	61,91	52
		– Середній	48,24	41	38,09	32
	– Низький	0	0	0	0	
	<i>Особистісне зростання школярів</i> (методики: Діагностика вад особистісного розвитку (ДВОР) О.Киричука, Міні-мульти (скорочений варіант ММРІ) в адаптації Ф.Березіна, М.Мірошнікова тощо)	ЕГ		КГ		
		%	К-ть	%	К-ть	
		– Високий	36,47	31	33,33	28
		– Середній	36,47	31	38,09	32
	– Низький	27,06	23	28,58	24	
	<i>Оптимізація самопочуття</i> (методики: Тест шкільної тривожності Б.Філліпса, Шкала самооцінки Ч.Спілбергера, Ю. Ханіна, Шкала суб'єктивного щастя Любомирські, Методика «САН» та ін.)	ЕГ		КГ		
		%	К-ть	%	К-ть	
		– Високий	34,12	29	27,38	23
	– Середній	37,65	32	45,24	38	

	– Низький	28,23	24	27,38	23
--	-----------	-------	----	-------	----

продовж. табл. В.5.2

<i>Нормалізація поведінки</i> (методики: Опитувальник визначення схильності до девіантної поведінки О. Орела, Опитувальник діагностики агресивних та ворожих реакцій людини Басса-Дарки, Опитувальник виявлення схильності до залежності В.Зав'ялова та ін.).		ЕГ		КГ	
		%	К-ть	%	К-ть
	– Високий (нормативна поведінка)	11,76	10	14,28	12
	– Середній	51,77	44	50,01	42
	– Низький	36,47	31	35,71	30

Таблиця В.5.2.1

Узагальнена оцінка якості вирішення завдань розвитку, виховання і навчання школяра у процесі консультативної діяльності, %

Ознаки	Рівень	Системний		Адаптивний		Репродуктивний	
		ЕГ	КГ	ЕГ	КГ	ЕГ	КГ
Підвищення ступеня адаптації учнів	1-4 кл	10,59	9,52	57,65	80,96	31,76	9,52
	5-9 кл	18,82	27,38	69,42	59,53	11,76	13,09
	10-11 кл	51,76	61,91	48,24	38,09	0	0
<i>Узагальнені дані</i>		27,06	32,94	58,43	59,52	14,51	7,54
Особистісне зростання школярів	1-4 кл	15,29	14,28	43,53	45,24	41,18	40,48
	5-9 кл	30,59	13,09	54,12	76,20	15,29	10,71
	10-11 кл	36,47	33,33	36,47	38,09	27,06	28,58
<i>Узагальнені дані</i>		27,45	20,23	44,71	53,18	27,84	26,59
Оптимізація самопочуття	1-4 кл	45,88	41,66	38,83	38,09	15,29	20,25
	5-9 кл	3,53	20,24	71,76	47,62	24,71	32,14
	10-11 кл	34,12	27,38	37,65	45,24	28,23	27,38
<i>Узагальнені дані</i>		27,84	29,76	49,42	43,65	22,74	26,59
Нормалізація поведінки	1-4 кл	10,59	13,09	58,82	57,15	30,59	29,76
	5-9 кл	20,00	22,62	25,88	22,62	54,12	54,76
	10-11 кл	11,76	14,28	51,77	50,01	36,47	35,71
<i>Узагальнені дані</i>		14,12	16,66	45,49	43,26	40,39	40,08
<i>Узагальнені дані</i>		24,12/ 20 ЗНЗ	24,90/ 21 ЗНЗ	58,82/ 50 ЗНЗ	49,11/ 41 ЗНЗ	17,06/ 15 ЗНЗ	25,99/ 22 ЗНЗ

Таблиця В.5.3

Ефективність консультативної діяльності соціального педагога

ЗНЗ

Критерії	Рівні	Системний		Адаптивний		Репродуктивний	
		%	<i>К-ть</i>	%	<i>К-ть</i>	%	<i>К-ть</i>
Організаційне забезпечення КД соціального педагога ЗНЗ		34,91	59	55,62	94	9,47	16
Соціально-правове і методичне забезпечення КД соціального педагога		42,60	72	35,51	60	21,89	37
Процесуальне забезпечення КД соціального педагога ЗНЗ		31,95	54	39,06	66	28,99	49
Особистісна готовність соціального педагога ЗНЗ до КД		33,14	56	58,58	99	8,28	14
Результативність КД		29,59	50	47,93	81	22,48	38
Узагальнені дані		34,32	58	47,34	80	18,34	31

Додаток Д

Результати дослідження показників ефективності консультативної діяльності соціального педагога

Додаток Д.1

Результати дослідження показників організаційного забезпечення консультативної діяльності соціального педагога ЗНЗ

Таблиця Д.1.1

Динаміка результатів дослідження 1 показника 1 критерію

«Наявність у навчальному закладі необхідних умов для консультативної діяльності»

<i>Оцінка організаційних, фінансових та матеріально-технічних умов, необхідних для організації КД</i>									
Експертна оцінка	<i>Навчальний заклад забезпечує організаційні, фінансові та матеріально-технічні умови, необхідні для організації консультативної діяльності –КД (1.1)</i>								
	<i>Наявність окремого приміщення для консультування</i>	До експерименту				Після експерименту			
		ЕГ		КГ		ЕГ		КГ	
		%	К-ть	%	К-ть	%	К-ть	%	К-ть
	Постійно (в)	60,00	51	60,71	51	70,59	60	58,33	49
	Лише, коли виникає потреба (с)	36,47	31	36,91	31	29,41	25	36,90	31
	Ніколи (н)	3,53	3	2,38	2	0,00	0	4,77	4
	<i>Відповідність приміщення «Положенню про психологічний кабінет»</i>	ЕГ		КГ		ЕГ		КГ	
		%	К-ть	%	К-ть	%	К-ть	%	К-ть
		Повністю (в)	47,06	40	50,00	42	57,65	49	50,00
Певною мірою (с)		51,76	44	50,00	42	42,35	36	50,00	42
Зовсім не відповідає (н)	1,18	1	0	0	0,00	0	0,00	0	

продовж. табл. Д.1.1

Оцінка можливостей соціального педагога для підвищення кваліфікації у напрямі КД									
Самооцінка	Чи створює Ваш навчальний заклад можливості для підвищення кваліфікації у напрямі КД, обміну досвідом, навчальних візитів соціального педагога до аналогічних установ тощо? (1.1)	До експерименту				Після експерименту			
		ЕГ		КГ		ЕГ		КГ	
		%	К-ть	%	К-ть	%	К-ть	%	К-ть
	Постійно (в)	27,06	23	25,00	21	37,65	32	23,81	20
	Лише коли виникає потреба (с)	67,06	57	67,86	57	58,82	50	70,24	59
Ніколи (н)	5,88	5	7,14	6	3,53	3	5,95	5	
Експертна оцінка	Навчальний заклад створює можливості для підвищення кваліфікації соціального педагога у напрямі КД ...тощо (1.1)	ЕГ		КГ					
		%	К-ть	%	К-ть	%	К-ть	%	К-ть
		Постійно (в)	40,00	34	45,23	38	45,88	39	42,86
	Лише, коли виникає потреба (с)	60,00	51	54,77	46	54,12	46	54,76	46
	Ніколи (н)	0	0	0	0	0,00	0	2,38	2
Залучення соціального педагога до виконання завдань, які не пов'язані з його безпосередніми обов'язками									
Оцінка адміністрації	Чи буває, що Ви, як представник адміністрації ЗНЗ, залучаєте соціального педагога до виконання завдань, які не пов'язані з його безпосередніми обов'язками? (1.1)	ЕГ		КГ		ЕГ		КГ	
		%	К-ть	%	К-ть	%	К-ть	%	К-ть
		– Ніколи (в)	27,06	23	28,57	24	37,65	32	27,38
	– Інколи (с), коли виникає потреба	67,06	57	65,48	55	62,35	53	65,48	55
	– Постійно (н)	5,88	5	5,95	5	0	0	7,14	6
Самооцінка	Як часто представники адміністрації ЗНЗ залучають Вас до виконання конкретних завдань, які не пов'язані з фахом? (1.1)	ЕГ		КГ		ЕГ		КГ	
		%	К-ть	%	К-ть	%	К-ть	%	К-ть
		– Ніколи (в)	17,65	15	16,66	14	31,76	27	14,29
	– Інколи (с) за необхідністю	62,35	53	61,91	52	65,88	56	61,90	52
	– Постійно (н)	20,00	17	21,43	18	2,35	2	23,81	20
Мотивація учасників навчально-виховного процесу до отримання консультативної допомоги									
Оцінка адміністрації	Як часто Ви рекомендуєте учням та вчителям звертатися за консультативною допомогою до соціального педагога? (1.1)	ЕГ		КГ		ЕГ		КГ	
		%	К-ть	%	К-ть	%	К-ть	%	К-ть
		– Постійно (в)	20,00	17	21,43	18	40,00	34	21,43
– Інколи (с)	77,65	66	76,19	64	58,82	50	76,19	64	

	– Ніколи (н)	2,35	2	2,38	2	1,18	1	2,38	2
<i>продовж. табл. Д.1.1</i>									
Оцінка вчителів	<i>Як часто Ви рекомендуєте учням та батькам ...? (1.1)</i>	До експерименту				Після експерименту			
		ЕГ		КГ		ЕГ		КГ	
		%	К-ть	%	К-ть	%	К-ть	%	К-ть
	– Постійно (в)	44,70	38	41,66	35	56,47	48	40,48	34
	– Інколи (с)	50,59	43	54,77	46	43,53	37	54,76	46
– Ніколи (н)	4,71	4	3,57	3	0,00	0	4,76	4	

Таблиця Д.1.2

**Динаміка результати дослідження 2 показника 1 критерію
«Підготовленість робочого місця соціального педагога для КД»**

Оцінка підготовленості соціальним педагогом робочого місця для КД									
Експертна оцінка	<i>Упорядкування соціальним педагогом робочого місця для КД (1.2)</i>	До експерименту				Після експерименту			
	<i>Приміщення для проведення консультування забезпечує комфортне спілкування з учасниками освітнього процесу</i>	ЕГ		КГ		ЕГ		КГ	
		%	К-ть	%	К-ть	%	К-ть	%	К-ть
	– Повністю (в)	38,82	33	42,85	36	54,12	46	40,48	34
	– Певною мірою (с)	56,47	48	53,58	45	44,70	38	53,57	45
	– Зовсім не відповідає вимогам (н)	4,71	4	3,57	3	1,18	1	5,95	5
	<i>Процес КД підсилюється естетичним оформленням</i>	ЕГ		КГ		ЕГ		КГ	
		%	К-ть	%	К-ть	%	К-ть	%	К-ть
	– Повністю (в)	31,76	27	35,71	30	47,06	40	34,52	29
	– Певною мірою (с)	48,24	41	41,67	35	47,06	40	42,86	36
– Зовсім не відповідає вимогам (н)	20,00	17	22,62	19	5,88	5	22,62	19	

продовж. дод. Д.1

Таблиця Д.1.3

Динаміка результатів дослідження 3 показника 1 критерію «Доступність консультативної діяльності»

Оцінка заходів щодо інформування учасників освітнього процесу про можливості і напрями отримання консультативної допомоги											
Оцінка адміністрації	<i>Яких заходів вживає соціальний педагог щодо інформування учасників освітнього процесу про можливості і напрями отримання консультативної допомоги? (1.3)</i>										
	<i>Повідомляє інформацію на різних загальношкільних заходах</i>	До експерименту				Після експерименту					
		ЕГ		КГ		ЕГ		КГ			
		%	К-ть	%	К-ть	%	К-ть	%	К-ть		
		– Постійно (в)	31,76	27	34,53	29	57,65	49	30,95	26	
		– Інколи (с)	65,89	56	64,28	54	42,35	36	64,29	54	
		– Ніколи (н)	2,35	2	1,19	1	0,00	0	4,76	4	
	Оцінка вчителів	<i>Інформація про це розміщується на спеціальних стендах у доступному місці, на сайті закладу або самого фахівця</i>	ЕГ		КГ		ЕГ		КГ		
			%	К-ть	%	К-ть	%	К-ть	%	К-ть	
			– Постійно (в)	23,53	20	23,81	20	57,65	49	22,62	19
		– Інколи (с)	67,06	57	64,29	54	40,00	34	64,29	54	
		– Ніколи (н)	9,41	8	11,9	10	2,35	2	13,10	11	
Оцінка вчителів	<i>Яких заходів вживає соціальний педагог щодо інформування учасників освітнього процесу про можливості і напрями КД? (1.3)</i>										
	<i>Повідомляє інформацію на різних загальношкільних заходах</i>	ЕГ		КГ		ЕГ		КГ			
		%	К-ть	%	К-ть	%	К-ть	%	К-ть		
		– Постійно (в)	56,48	48	52,38	44	64,71	55	48,81	41	
		– Інколи (с)	31,76	27	34,53	29	32,94	28	35,71	30	
		– Ніколи (н)	11,76	10	13,09	11	2,35	2	15,48	13	
	Оцінка вчителів	<i>Інформація про це розміщується на спеціальних стендах у доступному місці, на сайті закладу або самого фахівця</i>	ЕГ		КГ		ЕГ		КГ		
			%	К-ть	%	К-ть	%	К-ть	%	К-ть	
			– Постійно (в)	23,53	20	23,81	20	60,00	51	23,81	20
			– Інколи (с)	65,88	56	64,29	54	37,65	32	66,67	56
		– Ніколи (н)	10,59	9	11,9	10	2,35	2	9,52	8	

<i>продовж. дод. Д.2.1</i>									
Експертна оцінка	<i>- Періодичними виданнями</i>	До експерименту				Після експерименту			
		ЕГ		КГ		ЕГ		КГ	
		%	К-ть	%	К-ть	%	К-ть	%	К-ть
	– Усі необхідні (в)	17,65	15	19,05	16	38,82	33	22,62	19
	– Більшість з необхідних (с)	32,94	28	28,57	24	34,12	29	27,38	23
	– Лише деякі (н)	49,41	42	52,38	44	27,06	23	50,00	42
Оцінка адміністрації	<i>- Періодичними виданнями</i>	ЕГ		КГ		ЕГ		КГ	
		%	К-ть	%	К-ть	%	К-ть	%	К-ть
		– Постійно (в)	20,00	17	22,62	19	21,18	18	23,81
	– Інколи (с)	80,00	68	77,38	65	78,82	67	76,19	64
	– Ніколи (н)	0	0	0	0	0	0	0,00	0
Самооцінка	<i>- Періодичними виданнями</i>	ЕГ		КГ		ЕГ		КГ	
		%	К-ть	%	К-ть	%	К-ть	%	К-ть
		– Усі необхідні (в)	5,88	5	5,95	5	35,29	30	7,14
	– Більшість з необхідних (с)	12,94	11	15,48	13	29,42	25	21,43	18
	– Лише деякі (н)	81,18	69	78,57	66	35,29	30	71,43	60
Експертна оцінка	<i>- Підручниками, посібниками, збірниками методичних рекомендацій, навчальних програм, які стосуються КД</i>	ЕГ		КГ		ЕГ		КГ	
		%	К-ть	%	К-ть	%	К-ть	%	К-ть
		– Усі необхідні (в)	8,23	7	10,71	9	50,59	43	21,43
	– Більшість з необхідних (с)	8,23	7	9,53	8	32,94	28	23,81	20
	– Лише деякі (н)	83,54	71	79,76	67	16,47	14	54,76	46
Оцінка адміністрації	<i>- Підручниками, посібниками, збірниками методичних рекомендацій, навчальних програм, які стосуються КД</i>	ЕГ		КГ		ЕГ		КГ	
		%	К-ть	%	К-ть	%	К-ть	%	К-ть
		– Постійно (в)	1,18	1	0	0	11,76	10	1,19
	– Інколи (с)	40,00	34	45,24	38	41,18	35	42,86	36
	– Ніколи (н)	58,82	50	54,76	46	47,06	40,00	55,95	47
Самооцінка	<i>- Підручниками, посібниками, збірниками методичних рекомендацій, навчальних програм, які стосуються КД</i>	ЕГ		КГ		ЕГ		КГ	
		%	К-ть	%	К-ть	%	К-ть	%	К-ть
		– Усі необхідні (в)	1,18	1	0	0	49,41	42	16,67
	– Більшість з необхідних (с)	22,35	19	28,57	34	38,83	33	17,86	15

– Лише деякі (н)	76,47	65	71,43	60	11,76	10	65,47	55
------------------	-------	----	-------	----	-------	----	-------	----

продовж. дод. Д.2

Таблиця Д.2.2

**Динаміка результатів дослідження 2 показника 2 критерію
«Упорядкованість соціальним педагогом методичних матеріалів, необхідних для організації КД, та їх
належне документальне оформлення»**

Експертна оцінка	Соціальний педагог має (2.2):								
	1. Банк довідково-інформаційних матеріалів, які сприяють КД	До експерименту				Після експерименту			
		ЕГ		КГ		ЕГ		КГ	
		%	К-ть	%	К-ть	%	К-ть	%	К-ть
	– Повноцінний (в)	31,70	27	34,53	29	56,47	48	35,71	30
	– Деякі матеріали (с)	65,95	56	64,28	54	43,53	37	61,91	52
	– Відсутній або оформлений не належним чином (н)	2,35	2	1,19	1	0,00	0	2,38	2
	2. Банк навчально-методичних матеріалів, які сприяють оптимізації КД з учнями, батьками, педагогами	ЕГ		КГ		ЕГ		КГ	
		%	К-ть	%	К-ть	%	К-ть	%	К-ть
		– Повноцінний (в)	17,65	15	19,05	16	47,06	40	22,62
	– Деякі матеріали (с)	47,06	40	45,23	38	29,41	25	42,86	36
	– Відсутній або оформлений не належним чином (н)	35,29	30	35,72	30	23,53	20	34,52	29
	3. Орієнтовні схеми роботи з різними клієнтами	ЕГ		КГ		ЕГ		КГ	
		%	К-ть	%	К-ть	%	К-ть	%	К-ть
		– Усі необхідні (в)	8,23	7	9,53	8	45,88	39	15,48
	– Лише деякі (с)	75,30	64	71,42	60	50,59	43	67,86	57
	– Не має взагалі (н)	16,47	14	19,05	16	3,53	3	16,67	14
	4. Своєчасно і якісно веде, оформляє та зберігає документацію, що стосується КД, згідно з вимогами чинного законодавства	ЕГ		КГ		ЕГ		КГ	
		%	К-ть	%	К-ть	%	К-ть	%	К-ть
		– Постійно (в)	55,29	47	53,57	45	76,47	65	59,52
– У більшості випадків (с)	40,00	34	42,86	36	23,53	20	36,91	31	

	– Ніколи (н)	4,71	4	3,57	3	0,00	0	3,57	3
--	--------------	------	---	------	---	------	---	------	---

продовж. дод. Д.2

Таблиця Д.2.3

**Динаміка результатів дослідження 3 показника 2 критерію
«Дотримання прав учасників освітнього процесу під час КД»**

<i>Дотримання прав учасників освітнього процесу під час КД</i>									
Оцінка адміністрації	Чи отримували Ви з боку учасників освітнього процесу факти оскарження КД, порушення соціальним педагогом професійної етики? (2.3)	До експерименту				Після експерименту			
		ЕГ		КГ		ЕГ		КГ	
		%	К-ть	%	К-ть	%	К-ть	%	К-ть
	– Ніколи (в)	92,94	79	92,86	78	95,29	81	90,48	76
	– Інколи (с)	7,06	6	7,14	6	4,71	4	9,52	8
	– Постійно (н)	0	0	0	0	0	0	0	0
Оцінка вчителів	Чи отримували Ви з боку батьків чи школярів (або мали такий власний досвід) інформацію про порушення соціальним педагогом професійної етики чи умов конфіденційності у процесі КД? (2.3)	ЕГ		КГ		ЕГ		КГ	
		%	К-ть	%	К-ть	%	К-ть	%	К-ть
			– Ніколи (в)	95,29	81	95,24	80	97,65	83
	– Інколи (с)	4,71	4	4,76	4	2,35	2	5,95	5
	– Постійно (н)	0	0	0	0	0,00	0	0,00	0
Самооцінка	Рівень загальної толерантності соціальних педагогів								
	Загальний рівень толерантності	ЕГ		КГ		ЕГ		КГ	
		%	К-ть	%	К-ть	%	К-ть	%	К-ть
	Високий (системний)	32,94	28	39,29	33	56,47	48	40,48	34
Середній (адаптивний)	43,53	37	35,71	30	31,77	27	33,33	28	
Низький (репродуктивний)	23,53	20	25,00	21	11,76	10	26,19	22	

Додаток Д.3

Динаміка результатів дослідження показників процесуального забезпечення консультативної діяльності

Таблиця Д.3.1

Динаміка результатів дослідження 1 показника 3 критерію «Забезпечення соціальним педагогом комплексного підходу в організації консультативної діяльності у ЗНЗ»

У яких напрямках діяльності у ЗНЗ соціальний педагог надає консультативну допомогу? (3.1)									
		До експерименту				Після експерименту			
		ЕГ		КГ		ЕГ		КГ	
		%	К-ть	%	К-ть	%	К-ть	%	К-ть
		Оцінка вчителів	1. Консультування за результатами дослідження (діагностичний напрям)	ЕГ		КГ		ЕГ	
– Ніколи (н)	0		0	4,76	4	0,00	0	4,76	4
– Інколи (с)	48,24		41	47,62	40	44,71	38	48,81	41
– Постійно (в)	51,76		44	47,62	40	55,29	47	46,43	39
2. Повідомлення інформації про питання, які цікавлять, або про джерела, де є ця інформація(просвітницький напрям)	ЕГ		КГ		ЕГ		КГ		
– Ніколи (н)	0		0	1,19	1	0,00	0	1,19	1
– Інколи (с)	30,59		26	34,52	29	25,88	22	33,33	28
– Постійно (в)	69,41		59	64,29	54	74,12	63	65,48	55
3. Посередництво між учнями, адміністрацією, вчителями, батьками (посередницький напрям)	ЕГ		КГ		ЕГ		КГ		
– Ніколи (н)	3,53		3	2,38	2	1,18	1	2,38	2
– Інколи (с)	54,13		46	61,91	52	44,71	38	63,10	53
– Постійно (в)	42,34		36	35,71	30	54,12	46	34,52	29
4. З питань запобігання негативних явищ у поведінці чи педагогічній діяльності (профілактичний напрям)	ЕГ		КГ		ЕГ		КГ		
– Ніколи (н)	0		0	0	0	0,00	0	0,00	0
– Інколи (с)	30,59		26	30,95	26	23,53	20	29,76	25
– Постійно (в)	69,41		59	69,05	58	76,47	65	70,24	59

продовж. табл. Д.3.1

	5. Консультування з питань розвитку окремих соціальних навичок чи компетенцій (розвивальний напрям)	До експерименту				Після експерименту					
		ЕГ		КГ		ЕГ		КГ			
		%	К-ть	%	К-ть	%	К-ть	%	К-ть		
	– Ніколи (н)	3,53	3	4,76	4	1,18	1	4,76	4		
	– Інколи (с)	17,65	15	17,86	15	17,65	15	20,24	17		
	– Постійно (в)	78,82	67	77,38	65	82,35	70	75,00	63		
	6. Уточнення інтересів, потреб, схильностей і можливостей учасників освітнього процесу та на цій основі коректування їх намірів, планів, шляхів та способів дій (коректувальний напрям)	ЕГ		КГ		ЕГ		КГ			
		%	К-ть	%	К-ть	%	К-ть	%	К-ть		
			– Ніколи (н)	0	0	0	0	0,00	0	1,19	1
	– Інколи (с)	61,18	52	54,77	46	51,76	44	53,57	45		
	– Постійно (в)	38,82	33	45,23	38	48,24	41	45,24	38		
	7. Допомога і підтримка учасникам освітнього процесу, що перебувають в стані стресу, конфлікту (терапевтичний напрям)	ЕГ		КГ		ЕГ		КГ			
		%	К-ть	%	К-ть	%	К-ть	%	К-ть		
			– Ніколи (н)	3,53	3	3,57	3	0,00	0	3,57	3
	– Інколи (с)	71,76	61	66,66	56	63,53	54	65,48	55		
	– Постійно (в)	24,71	21	29,77	25	36,47	31	30,95	26		
	Узагальнені дані:	ЕГ		КГ		ЕГ		КГ			
		%	К-ть	%	К-ть	%	К-ть	%	К-ть		
			– Ніколи (н)	1,17	1	2,38	2	0,00	0	2,38	2
	– Інколи (с)	44,71	38	45,24	38	38,82	33	45,24	38		
	– Постійно (в)	54,12	46	52,38	44	61,18	52	52,38	44		
З яких питань соціальний педагог надає консультації?											
Оцінка батьків	1. Консультування за результатами дослідження (діагностичний напрям)	ЕГ		КГ		ЕГ		КГ			
		%	К-ть	%	К-ть	%	К-ть	%	К-ть		
			– Ніколи (н)	36,48	31	19,05	16	14,12	12	20,24	17
			– Інколи (с)	31,76	27	44,05	37	42,35	36	42,86	36
	– Постійно (в)	31,76	27	36,90	31	43,53	37	36,90	31		

продовж. табл. Д.3.1

	До експерименту				Після експерименту			
	ЕГ		КГ		ЕГ		КГ	
	%	К-ть	%	К-ть	%	К-ть	%	К-ть
<i>2. Повідомлення інформації про питання, які цікавлять, або про джерела, де можна цю інформацію знайти (просвітницький напрям)</i>								
– Ніколи (н)	50,59	43	51,19	43	22,35	19	51,19	43
– Інколи (с)	38,82	33	36,91	31	36,47	31	35,71	30
– Постійно (в)	10,59	9	11,90	10	41,18	35	13,10	11
<i>3. Посередництво між учасниками освітнього процесу (посередницький напрям)</i>								
– Ніколи (н)	20,00	17	23,81	20	11,76	10	23,81	20
– Інколи (с)	58,82	50	52,38	44	56,47	48	51,19	43
– Постійно (в)	21,18	18	23,81	20	31,76	27	25,00	21
<i>4. З питань запобігання негативних явищ у поведінці (профілактичний напрям)</i>								
– Ніколи (н)	0	0	2,38	2	0,00	0	2,38	2
– Інколи (с)	29,41	35	23,81	18	23,53	20	25,00	21
– Постійно (в)	70,59	60	73,81	62	76,47	65	72,62	61
<i>5. Консультування з питань розвитку окремих соціальних навичок (розвивальний напрям)</i>								
– Ніколи (н)	55,29	47	52,38	44	36,47	31	50,00	42
– Інколи (с)	18,83	16	9,53	8	16,47	14	11,90	10
– Постійно (в)	25,88	22	38,09	32	47,06	40	38,10	32
<i>6. Уточнення інтересів, потреб, учнів та на цій основі коректування їх намірів, планів та способів дій (коректувальний напрям)</i>								
– Ніколи (н)	0	0	0	0	0,00	0	1,19	1
– Інколи (с)	40,00	34	29,76	25	34,12	29	29,76	25
– Постійно (в)	60,00	51	70,24	59	65,88	56	69,05	58
<i>7. Допомога і підтримка у стані актуального стресу, конфлікту (терапевтичний напрям)</i>								
– Ніколи (н)	32,94	28	33,33	28	24,71	21	30,95	26
– Інколи (с)	57,65	49	52,38	44	54,12	46	54,76	46
– Постійно (в)	9,41	8	14,29	12	21,18	18	14,29	12

		<i>продовж. табл. Д.3.1</i>								
<i>Узагальнені дані:</i>		До експерименту				Після експерименту				
		ЕГ		КГ		ЕГ		КГ		
		%	К-ть	%	К-ть	%	К-ть	%	К-ть	
– Ніколи (н)		25,89	22	26,19	22	15,29	13	26,19	22	
– Інколи (с)		41,17	35	35,72	30	37,65	32	35,71	30	
– Постійно (в)		32,94	28	38,09	32	47,06	40	38,10	32	
<i>З якими питаннями Ви звертаєтесь до соціального педагога за консультацією?</i>										
Оцінка учнів	1. Пізнання себе, результати тестування (діагностичний напрям)		ЕГ		КГ		ЕГ		КГ	
			%	К-ть	%	К-ть	%	К-ть	%	К-ть
	– Ніколи (н)		42,35	36	33,33	28	29,41	25	32,14	27
	– Інколи (с)		40,00	34	44,05	37	38,82	33	46,43	39
	– Постійно (в)		17,65	15	22,62	19	31,77	27	21,43	18
	2. Стосунки з однолітками, питання гендерного розвитку тощо (просвітницький напрям)		ЕГ		КГ		ЕГ		КГ	
			%	К-ть	%	К-ть	%	К-ть	%	К-ть
	– Ніколи (н)		32,36	28	32,14	27	24,71	21	32,14	27
	– Інколи (с)		25,88	22	27,39	23	22,35	19	28,57	24
	– Постійно (в)		41,76	35	40,47	34	52,94	45	39,29	33
	3. Взаємини з батьками (посередницький напрям)		ЕГ		КГ		ЕГ		КГ	
			%	К-ть	%	К-ть	%	К-ть	%	К-ть
	– Ніколи (н)		50,60	43	47,62	40	34,12	29	44,05	37
	– Інколи (с)		28,23	24	28,57	24	31,76	27	32,14	27
	– Постійно (в)		21,17	18	23,81	20	34,12	29	23,81	20
	4. Взаємини з вчителями (посередницький напрям)		ЕГ		КГ		ЕГ		КГ	
		%	К-ть	%	К-ть	%	К-ть	%	К-ть	
– Ніколи (н)		72,95	62	60,71	51	49,41	42	58,33	49	
– Інколи (с)		21,17	18	21,43	18	30,59	26	22,62	19	
– Постійно (в)		5,88	5	17,86	15	20,00	17	19,05	16	

продовж. табл. Д.3.1

5. Поведінка (профілактичний напрям)	До експерименту				Після експерименту			
	ЕГ		КГ		ЕГ		КГ	
	%	К-ть	%	К-ть	%	К-ть	%	К-ть
– Ніколи (н)	76,48	65	63,09	53	47,06	40	59,52	50
– Інколи (с)	2,35	2	16,67	14	21,18	18	20,24	17
– Постійно (в)	21,17	18	20,24	17	31,76	27	20,24	17
6. Розвиток здібностей, якостей (розвивальний напрям)	ЕГ		КГ		ЕГ		КГ	
	%	К-ть	%	К-ть	%	К-ть	%	К-ть
	– Ніколи (н)	83,53	71	67,86	57	37,65	32	59,52
– Інколи (с)	11,76	10	25,00	21	34,12	29	28,57	24
– Постійно (в)	4,71	4	7,14	6	28,23	24	11,91	10
7. Уточнення своїх можливостей, задумів(коректувальний напрям)	ЕГ		КГ		ЕГ		КГ	
	%	К-ть	%	К-ть	%	К-ть	%	К-ть
	– Ніколи (н)	68,24	58	69,05	58	42,35	36	59,52
– Інколи (с)	29,41	25	21,43	18	36,47	31	28,57	24
– Постійно (в)	2,35	2	9,52	8	21,18	18	11,91	10
8. Особистісні проблеми (терапевтичний напрям)	ЕГ		КГ		ЕГ		КГ	
	%	К-ть	%	К-ть	%	К-ть	%	К-ть
	– Ніколи (н)	68,24	58	66,66	56	40,00	34	60,71
– Інколи (с)	28,23	24	28,58	24	25,88	22	34,53	29
– Постійно (в)	3,53	3	4,76	4	34,12	29	4,76	4
Узагальнені дані	ЕГ		КГ		ЕГ		КГ	
	%	К-ть	%	К-ть	%	К-ть	%	К-ть
	– Ніколи (н)	62,35	53	54,76	46	37,65	32	51,19
– Інколи (с)	23,53	20	27,38	23	30,59	26	29,76	25
– Постійно (в)	14,12	12	17,86	15	31,76	27	19,05	16

продовж. табл. Д.3.1

Оцінка дотримання соціальним педагогом соціально-педагогічних умов КД у ЗНЗ									
Експертна оцінка	<i>Враховання в роботі загальних особливостей КД в ЗНЗ</i>	До експерименту				Після експерименту			
		ЕГ		КГ		ЕГ		КГ	
		%	К-ть	%	К-ть	%	К-ть	%	К-ть
	Низький (репродуктивний)	38,83	33	39,28	33	17,64	15	36,90	31
	Середній (адаптивний)	49,41	42	42,86	36	48,24	41	44,05	37
	Високий (системний)	11,76	10	17,86	15	34,12	29	19,05	16
	<i>Підпорядкування змісту КД загальній шкільній навчально-виховній роботі</i>	ЕГ		КГ		ЕГ		КГ	
		%	К-ть	%	К-ть	%	К-ть	%	К-ть
	Низький (репродуктивний)	3,53	3	3,57	3	0,00	0	3,57	3
	Середній (адаптивний)	36,47	31	44,05	37	17,65	15	36,91	31
Високий (системний)	60,00	51	52,38	44	82,35	70	59,52	50	
<i>Забезпечення роботи консультативних пунктів (з певної проблеми).</i>	ЕГ		КГ		ЕГ		КГ		
	%	К-ть	%	К-ть	%	К-ть	%	К-ть	
Низький (репродуктивний)	72,95	62	67,86	57	31,76	27	59,52	54	
Середній (адаптивний)	21,17	18	25,00	21	24,71	21	25,00	21	
Високий (системний)	5,88	5	7,14	6	43,53	37	15,48	13	
<i>Узагальнений бал</i>	ЕГ		КГ		ЕГ		КГ		
	%	К-ть	%	К-ть	%	К-ть	%	К-ть	
Низький (репродуктивний)	38,44	33	38,60	32	16,47	14	33,33	28	
Середній (адаптивний)	35,68	30	35,27	30	30,59	26	35,72	30	
Високий (системний)	25,88	22	26,13	22	52,94	45	30,95	26	
Узагальнений рівень		ЕГ				КГ			
		%		К-ть		ЕГ		КГ	
– Системний		31,76	27	%	К-ть	%	К-ть	%	К-ть
– Адаптивний		36,28	31	33,61	28	17,65	15	28,58	24

– Репродуктивний	31,96	27	35,91	30	34,12	29	35,71	30
------------------	-------	----	-------	----	-------	----	-------	----

продовж. дод. Д.3

Таблиця Д.3.2

Динаміка результатів дослідження 2 показника 3 критерію

«Технологічне забезпечення консультативної діяльності та вміння соціального педагога організувати консультативний процес»

<i>У якій формі соціальний педагог проводить консультації?</i>									
Оцінка учнів	<i>1. Індивідуальні бесіди</i>	<i>До експерименту</i>				<i>Після експерименту</i>			
		ЕГ		КГ		ЕГ		КГ	
		%	К-ть	%	К-ть	%	К-ть	%	К-ть
	– Ніколи (н)	0	0	0	0	0,00	0	0,00	0
	– Інколи (с)	8,24	7	9,41	7	4,71	4	9,52	8
	– Постійно (в)	91,76	78	90,59	77	95,29	81	90,48	76
	<i>2. Групові бесіди</i>	ЕГ		КГ		ЕГ		КГ	
		%	К-ть	%	К-ть	%	К-ть	%	К-ть
		– Ніколи (н)	0	0	0	0	0,00	0	0,00
	– Інколи (с)	5,88	5	4,76	4	3,53	3	4,76	4
– Постійно (в)	94,12	80	95,24	80	96,47	82	95,24	80	
<i>3. Консультативні лекції з актуальних питань</i>	ЕГ		КГ		ЕГ		КГ		
	%	К-ть	%	К-ть	%	К-ть	%	К-ть	
	– Ніколи (н)	0	0	0	0	0,00	0	0,00	0
– Інколи (с)	80,00	68	82,14	69	67,06	57	80,95	68	
– Постійно (в)	20,00	17	17,86	15	32,94	28	19,05	16	
<i>4. Он-лайн консультування</i>	ЕГ		КГ		ЕГ		КГ		
	%	К-ть	%	К-ть	%	К-ть	%	К-ть	
	– Ніколи (н)	84,71	72	86,91	73	38,82	33	83,33	70
– Інколи (с)	15,29	13	13,09	11	44,71	38	16,67	14	
– Постійно (в)	0	0	0	0	16,47	14	0,00	0	

<i>продовж. табл. Д.3.2</i>									
Оцінка учнів	<i>5. Пошта довіри</i>	До експерименту				Після експерименту			
		ЕГ		КГ		ЕГ		КГ	
		%	К-ть	%	К-ть	%	К-ть	%	К-ть
	– Ніколи (н)	92,94	79	90,48	76	48,24	41	83,33	70
	– Інколи (с)	7,06	6	9,52	8	40,00	34	15,48	13
	– Постійно (в)	0	0	0	0	11,76	10	1,19	1
	<i>6. Телефонне консультування</i>	ЕГ		КГ		ЕГ		КГ	
		%	К-ть	%	К-ть	%	К-ть	%	К-ть
	– Ніколи (н)	100	85	98,81	83	65,88	56	95,24	80
	– Інколи (с)	0	0	1,19	1	25,88	22	4,76	4
	– Постійно (в)	0	0	0	0	8,24	7	0,00	0
	<i>Узагальнені дані</i>	ЕГ		КГ		ЕГ		КГ	
		%	К-ть	%	К-ть	%	К-ть	%	К-ть
	– Ніколи (н)	46,27	39	46,03	39	25,88	22	42,86	36
– Інколи (с)	19,42	17	20,02	17	30,59	26	22,62	19	
– Постійно (в)	34,31	29	33,95	28	43,53	37	34,52	29	
<i>У якій формі соціальний педагог проводить консультації?</i>									
Оцінка батьків	<i>1. Індивідуальні бесіди</i>	ЕГ		КГ		ЕГ		КГ	
		%	К-ть	%	К-ть	%	К-ть	%	К-ть
	– Ніколи (н)	0	0	0	0	0,00	0	0,00	0
	– Інколи (с)	76,47	65	79,76	67	64,71	55	78,57	66
	– Постійно (в)	23,53	20	20,24	17	35,29	30	21,43	18
	<i>2. Групові бесіди</i>	ЕГ		КГ		ЕГ		КГ	
		%	К-ть	%	К-ть	%	К-ть	%	К-ть
	– Ніколи (н)	0	0	0	0	0,00	0	0,00	0
	– Інколи (с)	87,06	74	80,95	68	64,71	55	76,19	64
– Постійно (в)	12,94	11	19,05	16	35,29	30	23,81	20	

<i>продовж. табл. Д.3.2</i>										
Оцінка батьків	3. Консультативні лекції з актуальних питань	До експерименту				Після експерименту				
		ЕГ		КГ		ЕГ		КГ		
		%	К-ть	%	К-ть	%	К-ть	%	К-ть	
		– Ніколи (н)	0	0	1,19	1	0,00	0	2,38	2
		– Інколи (с)	60,00	51	63,10	53	49,41	42	58,33	49
		– Постійно (в)	40,00	34	35,71	30	50,59	43	39,29	33
		4. Он-лайн консультування	ЕГ		КГ		ЕГ		КГ	
			%	К-ть	%	К-ть	%	К-ть	%	К-ть
		– Ніколи (н)	84,71	72	79,76	67	58,82	50	73,81	62
		– Інколи (с)	11,76	10	14,29	12	25,89	22	21,43	18
	– Постійно (в)	3,53	3	5,95	5	15,29	13	4,76	4	
	5. Пошта довіри	ЕГ		КГ		ЕГ		КГ		
		%	К-ть	%	К-ть	%	К-ть	%	К-ть	
	– Ніколи (н)	100	85	98,81	83	71,76	61	95,24	80	
	– Інколи (с)	0	0	1,19	1	11,77	10	4,76	4	
	– Постійно (в)	0	0	0	0	16,47	14	0,00	0	
	6. Телефонне консультування	ЕГ		КГ		ЕГ		КГ		
		%	К-ть	%	К-ть	%	К-ть	%	К-ть	
	– Ніколи (н)	98,82	84	85,71	72	69,41	59	83,33	70	
	– Інколи (с)	1,18	1	14,29	12	14,12	12	15,48	13	
	– Постійно (в)	0	0	0	0	16,47	14	1,19	1	
	Узагальнені дані	ЕГ		КГ		ЕГ		КГ		
		%	К-ть	%	К-ть	%	К-ть	%	К-ть	
	– Ніколи (н)	47,46	40	44,25	37	32,94	28	41,67	35	
	– Інколи (с)	39,41	34	42,26	36	38,82	33	42,85	36	
	– Постійно (в)	13,13	11	13,49	11	28,24	24	15,48	13	

продовж. табл. Д.3.2

У якій формі соціальний педагог проводить консультації?

	<i>Консультування індивідуальне</i>	До експерименту				Після експерименту				
		ЕГ		КГ		ЕГ		КГ		
		%	К-ть	%	К-ть	%	К-ть	%	К-ть	
Оцінка вчителями	– Ніколи (н)	0	0	0	0	0,00	0	0,00	0	
	– Інколи (с)	20,00	17	16,66	14	9,41	8	17,86	15	
	– Постійно (в)	80,00	68	83,34	70	90,59	77	82,14	69	
		<i>Консультування в малих групах</i>	ЕГ		КГ		ЕГ		КГ	
			%	К-ть	%	К-ть	%	К-ть	%	К-ть
	– Ніколи (н)		30,88	26	29,76	25	11,77	10	23,81	20
	– Інколи (с)		41,18	35	44,05	37	51,76	44	51,19	43
	– Постійно (в)		27,94	24	26,19	22	36,47	31	25,00	21
		<i>Консультування у колективі</i>	ЕГ		КГ		ЕГ		КГ	
			%	К-ть	%	К-ть	%	К-ть	%	К-ть
	– Ніколи (н)		3,53	3	5,95	5	0,00	0	4,76	4
	– Інколи (с)		51,77	44	53,57	45	43,53	37	47,62	40
	– Постійно (в)		44,70	38	40,48	34	56,47	48	47,62	40
		<i>Дистантне консультування</i>	ЕГ		КГ		ЕГ		КГ	
			%	К-ть	%	К-ть	%	К-ть	%	К-ть
	– Ніколи (н)		64,41	59	66,66	56	42,35	36	53,57	45
	– Інколи (с)		30,89	22	24,09	20	34,12	29	34,52	29
	– Постійно (в)		4,70	4	9,25	8	23,53	20	11,91	10
		<i>Узагальнені дані</i>	ЕГ		КГ		ЕГ		КГ	
			%	К-ть	%	К-ть	%	К-ть	%	К-ть
– Ніколи (н)		26,97	22	25,62	21	12,95	11	20,24	17	
– Інколи (с)		33,92	30	34,15	29	35,29	30	38,10	32	
– Постійно (в)		39,11	33	40,23	34	51,76	44	41,66	35	

<i>продовж. табл. Д.3.2</i>									
Самооцінка	Які методи консультативної взаємодії Ви використовуєте?								
	<i>1. Методи дослідження проблеми</i>	До експерименту				Після експерименту			
		ЕГ		КГ		ЕГ		КГ	
		%	К-ТЬ	%	К-ТЬ	%	К-ТЬ	%	К-ТЬ
	– Ніколи (н)	18,59	16	18,33	15	7,06	6	14,29	12
	– Інколи (с)	14,35	12	13,10	11	12,94	11	14,29	12
	– Постійно (в)	67,06	57	68,57	58	80,00	68	71,42	60
	<i>2. Методи зняття емоційної напруги клієнта (катарсичні)</i>	ЕГ		КГ		ЕГ		КГ	
		%	К-ТЬ	%	К-ТЬ	%	К-ТЬ	%	К-ТЬ
		– Ніколи (н)	32,16	27	32,14	27	9,41	8	23,81
	– Інколи (с)	10,98	10	14,69	12	21,18	18	17,86	15
	– Постійно (в)	56,86	48	53,17	45	69,41	59	58,33	49
	<i>3. Методи визначення пріоритетів проблеми і роботи над її вирішенням</i>	ЕГ		КГ		ЕГ		КГ	
		%	К-ТЬ	%	К-ТЬ	%	К-ТЬ	%	К-ТЬ
		– Ніколи (н)	62,65	53	61,31	51	17,65	15	59,53
	– Інколи (с)	33,23	29	34,82	30	55,29	47	33,33	28
	– Постійно (в)	4,12	3	3,87	3	27,06	23	7,14	6
	<i>4. Методи психопрофілактики</i>	ЕГ		КГ		ЕГ		КГ	
		%	К-ТЬ	%	К-ТЬ	%	К-ТЬ	%	К-ТЬ
		– Ніколи (н)	53,33	45	49,61	42	15,29	13	46,43
	– Інколи (с)	36,08	31	37,3	31	61,18	52	38,10	32
	– Постійно (в)	10,59	9	13,09	11	23,53	20	15,47	13
	<i>Узагальнені дані:</i>	ЕГ		КГ		ЕГ		КГ	
		%	К-ТЬ	%	К-ТЬ	%	К-ТЬ	%	К-ТЬ
		– Ніколи (н)	41,68	35	40,35	34	12,94	11	35,71
	– Інколи (с)	23,66	21	24,98	21	37,65	32	26,19	22
	– Постійно (в)	34,66	29	34,67	29	49,41	42	38,10	32

продовж. табл. Д.3.2

Рівень сформованості вмінь організувати соціальним педагогом консультативний процес									
Експертна оцінка		До експерименту				Після експерименту			
		ЕГ		КГ		ЕГ		КГ	
		%	К-ть	%	К-ть	%	К-ть	%	К-ть
		– Ніколи (н)	45,88	39	42,86	36	30,58	26	35,71
– Інколи (с)	40,00	34	44,05	37	44,71	38	50,00	42	
– Постійно (в)	14,12	12	13,09	11	24,71	21	14,29	12	

Таблиця Д.3.3

Динаміка результатів дослідження 3 показника 3 критерію

«Співпраця соціального педагога з усіма учасниками освітнього процесу для оптимізації КД»

Співпраця соціального педагога з учасниками навчально-виховного процесу										
Оцінка адміністрації	<i>Як часто Ви, як представник адміністрації ЗНЗ, залучаєте соціального педагога до обговорення проблем ЗНЗ?</i>	До експерименту				Після експерименту				
		ЕГ		КГ		ЕГ		КГ		
		%	К-ть	%	К-ть	%	К-ть	%	К-ть	
		– Постійно (в)	30,59	26	27,38	23	37,65	32	27,38	23
– Інколи (с)	54,12	46	46,43	39	52,94	45	45,24	38		
– Ніколи (н)	15,29	13	26,19	22	9,41	8	27,38	23		
Оцінка вчителів	<i>Як часто Ви звертаєтесь за консультативною допомогою до соціального педагога у навчально-виховному процесі?</i>	ЕГ		КГ		ЕГ	КГ	ЕГ	КГ	
		%	К-ть	%	К-ть	%	К-ть	%	К-ть	
		– Постійно (в)	34,12	29	42,86	36	50,59	43	42,86	36
		– Інколи (с)	50,59	43	44,05	37	45,88	39	46,43	39
– Ніколи (н)	15,29	13	13,09	11	3,53	3	10,71	9		

<i>продовж. дод. Д.3.3</i>									
Оцінка учнів	<i>Як часто Ви звертаєтесь за допомогою (консультацією) до соціального педагога?</i>	До експерименту				Після експерименту			
		ЕГ		КГ		ЕГ		КГ	
		%	К-ть	%	К-ть	%	К-ть	%	К-ть
	– Постійно (в)	27,06	23	25,00	21	37,65	32	25	21
	– Інколи (с)	36,47	31	39,29	33	38,82	33	39,3	33
	– Ніколи (н)	36,47	31	35,71	30	23,53	20	35,7	30
Оцінка батьків	<i>Як часто Ви звертаєтесь за допомогою (консультацією) до соціального педагога?</i>	ЕГ		КГ		ЕГ		КГ	
		%	К-ть	%	К-ть	%	К-ть	%	К-ть
			Постійно (в)	5,88	5	10,71	9	12,94	11
	Інколи (с)	14,12	12	26,19	22	28,24	24	30,96	26
	Ніколи (н)	80,00	68	63,10	53	58,82	50	59,52	50
<i>Співпраця соціального педагога з іншими учасниками освітнього процесу</i>									
Оцінка адміністрації	<i>Налагодження взаємодії із службою у справах дітей, центрами соціальних служб, громадськими організаціями</i>	ЕГ		КГ		ЕГ	КГ	ЕГ	КГ
		%	К-ть	%	К-ть	%	К-ть	%	К-ть
			– Постійно (в)	30,59	26	35,72	30	37,65	32
	– Інколи (с)	69,41	59	64,28	54	62,35	53	63,10	53
	– Ніколи (н)	0	0	0	0	0,00	0	0,00	0
Оцінка вчителів	<i>Налагодження взаємодії із службою у справах дітей, центрами соціальних служб для сімей, дітей та молоді, громадськими організаціями</i>	ЕГ		КГ		ЕГ	КГ	ЕГ	КГ
		%	К-ть	%	К-ть	%	К-ть	%	К-ть
			– Постійно (в)	36,47	31	44,05	37	47,06	40
	– Інколи (с)	60,00	51	52,38	44	52,94	45	50,00	42
	– Ніколи (н)	3,53	3	3,57	3	0,00	0	3,57	3
Самооцінка	<i>Налагодження взаємодії із службою у справах дітей, центрами соціальних служб для сімей, дітей та молоді, громадськими організаціями</i>	ЕГ		КГ		ЕГ	КГ	ЕГ	КГ
		%	К-ть	%	К-ть	%	К-ть	%	К-ть
			– Постійно (в)	83,53	71	83,33	70	92,94	79
	– Інколи (с)	16,47	14	16,67	14	7,06	6	15,48	13
	– Ніколи (н)	0	0	0	0	0,00	0	0,00	0

Додаток Д.4

Динаміка результатів дослідження показників особистісної готовності соціального педагога ЗНЗ до консультативної діяльності

Таблиця Д.4.1

**Динаміка результатів дослідження 1 показника 4 критерію
«Вмотивованість консультативної діяльності»**

		До експерименту				Після експерименту			
		ЕГ		КГ		ЕГ		КГ	
		%	К-ть	%	К-ть	%	К-ть	%	К-ть
Самооцінка (за методикою Л.М. Бережної)	<i>Самооцінка особистістю своїх якостей, які сприяють саморозвитку в КД</i>								
	Високий (системний)	29,41	25	29,76	25	40,00	34	28,57	24
	Середній (адаптивний)	50,59	43	51,19	43	49,41	42	51,19	43
	Низький (репродуктивний)	20,00	17	19,05	16	10,59	9	20,24	17
	<i>Оцінка КД як можливості професійної самореалізації</i>								
	Високий (системний)	24,71	21	30,95	26	35,29	30	30,95	26
	Середній (адаптивний)	56,47	48	55,96	47	52,94	45	54,76	46
	Низький (репродуктивний)	18,82	16	13,09	11	11,76	10	14,29	12
	<i>Рівень прагнення до саморозвитку в КД</i>								
	Високий (системний)	28,23	24	30,95	26	51,76	44	29,76	25
	Середній (адаптивний)	51,77	44	52,39	44	37,65	32	52,38	44
	Низький (репродуктивний)	20,00	17	16,66	14	10,59	9	17,86	15
	Оцінка адміністративної	<i>Як часто соціальний педагог пропонує вам консультативну допомогу?</i>							
– Постійно (в)		28,24	24	33,33	28	35,29	30	28,57	24
– Інколи (с), коли виникає потреба		69,41	59	65,48	55	64,71	55	67,86	57

	– Ніколи (н). Не має такої потреби	2,35	2	1,19	1	0,00	0	3,57	3
<i>Продовж. табл. Д.4.1</i>									
Оцінка вчителів	<i>Як часто соціальний педагог пропонує вам консультативну допомогу?</i>	До експерименту				Після експерименту			
		ЕГ		КГ		ЕГ		КГ	
		%	К-ть	%	К-ть	%	К-ть	%	К-ть
	– Постійно (в)	25,88	22	25,00	21	45,88	39	23,81	20
	– Інколи (с), коли виникає потреба	74,12	63	73,81	62	54,12	46	73,81	62
	– Ніколи (н). Не має такої потреби	0,00	0	1,19	1	0,00	0	2,38	2

Таблиця Д.4.2

**Динаміка результатів дослідження 2 показника 4 критерію
«Психологічна готовність до консультативної діяльності»**

Оцінка учнів	<i>Особистісні риси</i>	До експерименту				Після експерименту			
		ЕГ		КГ		ЕГ		КГ	
		%	К-ть	%	К-ть	%	К-ть	%	К-ть
	Високий (системний)	30,28	26	18,25	15	40,00	34	19,05	16
	Середній (адаптивний)	69,72	59	70,64	60	60,00	51	67,86	57
	Низький (репродуктивний)	0,00	0	11,11	9	0,00	0	13,10	11
Самооцінка за опитувальником Г. Е. Резакіної	<i>Пріоритетні цінності</i>	До експерименту				Після експерименту			
		ЕГ		КГ		ЕГ		КГ	
		%	К-ть	%	К-ть	%	К-ть	%	К-ть
	відносини з дітьми (в)	63,53	54	57,14	48	74,12	63	55,95	47
	відносини з колегами (с)	12,94	11	13,09	11	10,59	9	15,48	13
	власні переживання (н)	23,53	20	29,77	25	15,29	13	28,57	24
	<i>Психоемоційний стан</i>	До експерименту				Після експерименту			
		ЕГ		КГ		ЕГ		КГ	
		%	К-ть	%	К-ть	%	К-ть	%	К-ть
Благополучний (в)	30,59	26	25,00	21	42,35	36	23,81	20	
Нестабільний (с)	52,94	45	65,48	55	47,06	40	66,67	56	
Неблагополучний (н)	16,47	14	9,52	8	10,59	9	9,52	8	

<i>Продовж. табл. Д.4.2</i>								
<i>Самооцінка, або самосприйняття</i>	До експерименту				Після експерименту			
	ЕГ		КГ		ЕГ		КГ	
	%	К-ть	%	К-ть	%	К-ть	%	К-ть
Позитивна (в)	67,06	57	46,43	39	77,65	66	47,62	40
Нестійка (с)	17,65	15	47,62	40	12,94	11	45,24	38
Негативна (н)	15,29	13	5,95	5	9,41	8	7,14	6
<i>Стиль спілкування</i>	ЕГ		КГ		ЕГ		КГ	
	%	К-ть	%	К-ть	%	К-ть	%	К-ть
	Демократичний (в)	51,76	44	65,48	55	62,35	53	64,29
Ліберальний (с)	27,06	23	22,62	19	25,88	22	23,81	20
Авторитарний (н)	21,18	18	11,90	10	11,76	10	11,90	10
<i>Рівень суб'єктивного контролю</i>	ЕГ		КГ		ЕГ		КГ	
	%	К-ть	%	К-ть	%	К-ть	%	К-ть
	високий	60,00	51	58,33	49	71,76	61	58,33
не сформований	23,53	20	29,77	25	21,18	18	29,77	25
низький	16,47	14	11,90	10	7,06	6	11,9	10

Додаток Д.5

Динаміка результатів дослідження показників продуктивності консультативної діяльності соціального педагогаЗНЗ

Таблиця Д.5.1

Динаміка результатів дослідження 1 показника 5 критерію «Доцільність наданих консультативних порад»

У чому вам допомагає співпраця з соціальним педагогом у ході консультативної діяльності?									
Оцінка вчителів	1. Когнітивні завдання	До експерименту				Після експерименту			
		ЕГ		КГ		ЕГ		КГ	
		%	К-ть	%	К-ть	%	К-ть	%	К-ть
	Ніколи (н)	0	0	1,19	1	0,00	0	0,00	0
	Інколи (с)	69,41	59	64,29	54	60,00	51	64,29	54
	Постійно (в)	30,59	26	34,52	29	40,00	34	35,71	30
	2. Емоційно-мотиваційні завдання	ЕГ		КГ		ЕГ		КГ	
		%	К-ть	%	К-ть	%	К-ть	%	К-ть
		Ніколи (н)	1,76	1	4,16	4	0,00	0	3,57
	Інколи (с)	42,95	37	42,27	35	35,29	30	40,48	34
Постійно (в)	55,29	47	53,57	45	64,71	55	55,95	47	
3. Особистісно-поведінкові завдання	ЕГ		КГ		ЕГ		КГ		
	%	К-ть	%	К-ть	%	К-ть	%	К-ть	
	Ніколи (н)	7,77	7	10,24	9	1,18	1	9,52	8
Інколи (с)	62,58	53	55,72	46	52,94	45	54,76	46	
Постійно (в)	29,65	25	34,04	29	45,88	39	35,72	30	
У чому вам допомагає співпраця з соціальним педагогом у ході консультацій?									
Оцінка батьків	1. Когнітивні завдання	ЕГ		КГ		ЕГ		КГ	
		%	К-ть	%	К-ть	%	К-ть	%	К-ть
		Ніколи (н)	10,59	9	11,90	10	1,18	1	9,52
Інколи (с)	38,82	33	36,91	31	38,82	33	39,29	33	

	Постійно (в)	50,59	43	51,19	43	60,00	51	51,19	43	
	<i>Продовж. табл. Д.5.1</i>									
	<i>2. Емоційно-мотиваційні завдання</i>	До експерименту				Після експерименту				
		ЕГ		КГ		ЕГ		КГ		
		%	К-ть	%	К-ть	%	К-ть	%	К-ть	
	Ніколи (н)	34,71	29	41,07	35	25,88	22	38,10	32	
	Інколи (с)	36,47	32	31,55	26	36,47	31	34,52	29	
	Постійно (в)	28,82	24	27,38	23	37,65	32	27,38	23	
	<i>3. Особистісно-поведінкові завдання</i>	ЕГ		КГ		ЕГ		КГ		
		%	К-ть	%	К-ть	%	К-ть	%	К-ть	
		Ніколи (н)	20,59	17	25,89	22	14,12	12	23,81	20
	Інколи (с)	54,12	48	47,92	40	50,59	43	51,19	43	
	Постійно (в)	25,29	22	26,19	22	35,29	30	25,00	21	
У чому вам допомагають консультації соціального педагога?										
Оцінка учнів	<i>1. Когнітивні завдання</i>	ЕГ		КГ		ЕГ		КГ		
		%	К-ть	%	К-ть	%	К-ть	%	К-ть	
		Ніколи (н)	28,23	24	28,58	24	8,24	7	23,81	20
		Інколи (с)	68,24	58	66,66	56	68,23	58	71,43	60
		Постійно (в)	3,53	3	4,76	4	23,53	20	4,76	4
	<i>2. Емоційно-мотиваційні завдання</i>	ЕГ		КГ		ЕГ		КГ		
		%	К-ть	%	К-ть	%	К-ть	%	К-ть	
		Ніколи (н)	50,30	43	50,59	43	28,24	24	46,43	39
		Інколи (с)	35,59	30	30,96	26	47,05	40	35,71	30
		Постійно (в)	14,11	12	18,45	15	24,71	21	17,86	15
	<i>3. Особистісно-поведінкові завдання</i>	ЕГ		КГ		ЕГ		КГ		
		%	К-ть	%	К-ть	%	К-ть	%	К-ть	
		Ніколи (н)	41,42	35	43,81	37	23,53	20	42,86	36
Інколи (с)		36,94	32	34,28	29	41,18	35	35,71	30	
	Постійно (в)	21,64	18	21,91	18	35,29	30	21,43	18	

продовж. дод. Е.5

Таблиця Д.5.2

Динаміка результатів дослідження 2 показника 5 критерію «Якість наданих консультативних порад»

	<i>Підвищення ступеня адаптації учнів</i>	До експерименту				Після експерименту			
		ЕГ		КГ		ЕГ		КГ	
		%	К-ть	%	К-ть	%	К-ть	%	К-ть
1-4 клас	– Високий	10,59	9	9,52	8	20,00	17	11,91	10
	– Середній	57,65	49	80,96	68	56,47	48	78,57	66
	– Низький	31,76	27	9,52	8	23,53	20	9,52	8
	<i>Особистісне зростання школярів</i>	ЕГ		КГ		ЕГ		КГ	
		%	К-ть	%	К-ть	%	К-ть	%	К-ть
	– Високий	15,29	13	14,28	12	22,35	19	17,85	15
	– Середній	43,53	37	45,24	38	43,53	37	44,05	37
	– Низький	41,18	35	40,48	34	34,12	29	38,10	32
	<i>Оптимізація самопочуття</i>	ЕГ		КГ		ЕГ		КГ	
		%	К-ть	%	К-ть	%	К-ть	%	К-ть
	– Високий	45,88	39	41,66	35	55,29	47	41,67	35
	– Середній	38,83	33	38,09	32	36,47	31	40,47	34
	– Низький	15,29	13	20,25	17	8,24	7	17,86	15
	<i>Нормалізація поведінки</i>	ЕГ		КГ		ЕГ		КГ	
		%	К-ть	%	К-ть	%	К-ть	%	К-ть
– Високий (нормативна поведінка)	10,59	9	13,09	11	23,53	20	20,24	17	
– Середній	58,82	50	57,15	48	58,82	50	55,95	47	
– Низький	30,59	26	29,76	25	17,65	15	23,81	20	

<i>Продовж. дод. Д.5.2</i>									
		До експерименту				Після експерименту			
		ЕГ		КГ		ЕГ		КГ	
		%	К-ть	%	К-ть	%	К-ть	%	К-ть
5-9 клас	<i>Підвищення ступеня адаптації учнів</i>	ЕГ		КГ		ЕГ		КГ	
	– Високий	18,82	16	27,38	23	32,94	28	29,76	25
	– Середній	69,42	59	59,53	50	63,53	54	57,14	48
	– Низький	11,76	10	13,09	11	3,53	3	13,10	11
	<i>Особистісне зростання школярів</i>	ЕГ		КГ		ЕГ		КГ	
	– Високий	30,59	26	13,09	11	40,00	34	22,62	19
	– Середній	54,12	46	76,20	64	52,94	45	69,05	58
	– Низький	15,29	13	10,71	9	7,06	6	8,33	7
	<i>Оптимізація самопочуття</i>	ЕГ		КГ		ЕГ		КГ	
	– Високий	3,53	3	20,24	17	28,24	24	21,43	18
	– Середній	71,76	61	47,62	40	60,00	51	48,81	41
	– Низький	24,71	21	32,14	27	11,76	10	29,76	25
	<i>Нормалізація поведінки</i>	ЕГ		КГ		ЕГ		КГ	
	– Високий (нормативна поведінка)	20,00	17	22,62	19	40,00	34	23,81	20
	– Середній	25,88	22	22,62	19	24,71	21	29,76	25
– Низький	54,12	46	54,76	46	35,29	30	46,43	39	
10-11 клас	<i>Підвищення ступеня адаптації учнів</i>	ЕГ		КГ		ЕГ		КГ	
	– Високий	51,76	44	61,91	52	58,82	50	60,71	51
	– Середній	48,24	41	38,09	32	41,18	35	39,29	33
	– Низький	0	0	0	0	0,00	0	0,00	0

<i>Продовж. дод. Д.5.2</i>									
10-11 клас	<i>Особистісне зростання школярів</i>	До експерименту				Після експерименту			
		ЕГ		КГ		ЕГ		КГ	
		%	К-ть	%	К-ть	%	К-ть	%	К-ть
	– Високий	36,47	31	33,33	28	47,06	40	33,33	28
	– Середній	36,47	31	38,09	32	35,29	30	42,86	36
	– Низький	27,06	23	28,58	24	17,65	15	23,81	20
	<i>Оптимізація самопочуття</i>	ЕГ		КГ		ЕГ		КГ	
		%	К-ть	%	К-ть	%	К-ть	%	К-ть
	– Високий	34,12	29	27,38	23	45,88	39	34,52	29
	– Середній	37,65	32	45,24	38	32,94	28	41,67	35
– Низький	28,23	24	27,38	23	21,18	18	23,81	20	
<i>Нормалізація поведінки</i>	ЕГ		КГ		ЕГ		КГ		
	%	К-ть	%	К-ть	%	К-ть	%	К-ть	
– Високий (нормативна поведінка)	11,76	10	14,28	12	25,88	22	17,86	15	
– Середній	51,77	44	50,01	42	50,59	43	50,00	42	
– Низький	36,47	31	35,71	30	23,53	20	32,14	27	

Таблиця Д.5.3

**Динаміка результатів дослідження 3 показника 5 критерію
«Особиста задоволеність соціального педагога консультативною діяльністю»**

Рівні	До експерименту				Після експерименту			
	ЕГ		КГ		ЕГ		КГ	
	%	К-ть	%	К-ть	%	К-ть	%	К-ть
Системний	38,82	33	33,33	28	50,59	43	34,52	29
Адаптивний	43,53	37	38,10	32	42,35	36	38,10	32

Репродуктивний	17,65	15	28,57	24	7,06	6	27,38	23
----------------	-------	----	-------	----	------	---	-------	----

Додаток Е

Список публікацій здобувача за темою дисертації

Наукові праці, у яких опубліковані основні результати дисертації

1. Гапончук О. М. Тренінг консультативних навичок соціального педагога. Методичні рекомендації [Електронний ресурс]. Луцьк: СЛУ ім. Лесі Українки, 2017. 45 с. URL:

https://www.academia.edu/33832049/%D0%A2%D0%A0%D0%95%D0%9D%D0%86%D0%9D%D0%93_%D0%9A%D0%9E%D0%9D%D0%A1%D0%A3%D0%9B%D0%AC%D0%A2%D0%90%D0%A2%D0%98%D0%92%D0%9D%D0%98%D0%A5_%D0%9D%D0%90%D0%92%D0%98%D0%A7%D0%9E%D0%9A_%D0%A1%D0%9E%D0%A6%D0%86%D0%90%D0%9B%D0%AC%D0%9D%D0%9E%D0%93%D0%9E_%D0%9F%D0%95%D0%94%D0%90%D0%93%D0%9E%D0%93%D0%90

2. Гапончук Олена. Як оптимізувати консультативну діяльність соціального педагога: методичні рекомендації та практичні матеріали [Електронний ресурс]. Луцьк, 2017. 132 с. URL:

https://www.academia.edu/s/00e2e77562/haponchukoptymizacia_konsyltuvan_niapdf?source=link

3. Husak Petro, Haponczuk Ołena. Counseling activity of asocial pedagogue in Ukrainean do ther countries. A comparative analysis // Critical Social Pedagogy: Papers of Social Pedagogy / Institute of Social Prevention and Resocialization University of Warsaw; Editor in Chief: Danuta Lalak; Executive Editor: Aneta Ostaszewska. Warszawa, 2015. S.14-21.6u

4. Гапончук О. М. Зміст консультативної діяльності шкільного соціального педагога: аналітичний огляд наукових джерел // Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. Серія: Педагогічні науки. 2015. Вип. № 1 (302). С. 146-153.

5. Гапончук О. М. Консультативна діяльність соціального педагога: змістове наповнення поняття // Науковий часопис Національного педагогічного університету імені П. М. Драгоманова. Серія 11. Соціальна робота. Соціальна педагогіка. Випуск 21: зб. наук. праць. Київ: Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2016. С. 8-16.

6. Гапончук О. М. Особистісні характеристики соціального педагога як чинник ефективної консультативної діяльності // Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. Серія: Педагогічні науки. 2017. Вип. № 1 (350). С. 129-135.

7. Гапончук О. М. Організаційні умови консультативної діяльності в загальноосвітньому навчальному закладі // Наукові записки Вінницького державного національного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: Педагогіка та психологія: зб. наук. праць. Випуск 49 / Редкол.: В.І. Шахов (голова) та ін. Вінниця: 2017. С. 133-138.

8. Гапончук О. М. Консультативна діяльність у загальноосвітньому навчальному закладі: зарубіжний досвід // Педагогічний часопис Волині: науковий журнал. Луцьк: Вид-во Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки, 2017. № 3 (6). С. 54-61.

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації

9. Гапончук О. М. Консультування як складова професійної діяльності соціального педагога: нормативно-правова база // Педагогіка: зб. наук. пр.: матеріали VII Міжнар. наук.-практ.конф. науковців, асп. та студ. «Актуальні проблеми соціальної педагогіки, початкової та дошкільної освіти» (18-19 травня 2016 р.) / за ред. П.М. Гусака та Н.І. Корпач. Луцьк: Вежа-Друк. 2016. С. 70-74.

10. Гапончук О. М. Ефективність організації консультативної діяльності соціального педагога загальноосвітнього навчального закладу // Актуальні проблеми педагогічної освіти: європейський і національний вимір: матеріали I Міжнар. наук.-практ. конференції (3-5 червня 2016р.) / А. В. Лякішева (заг. ред.), П. М. Гусак, І. М. Брушневська та ін. У 2 т. Луцьк: ФОП Покора І.О., 2016. С. 83-88.

11. Гапончук О. М. Компоненти консультативної діяльності соціального педагога // Сучасні педагогіка та психологія: перспективні та пріоритетні напрями наукових досліджень: зб. тез наук. роб. учасників Міжнар. наук.-практ. конф., 14-15 липня 2017 р. Київ: ГО «Київська наукова організація педагогіки та психології», 2017. С. 65-67.

12. Гапончук О. М. Напрями консультативної діяльності соціального педагога в загальноосвітньому навчальному закладі // Сучасна система освіти і виховання: досвід минулого – погляд у майбутнє: зб. тез наук. роб. учасників Міжнар. наук.-практ. конф., 6-7 жовтня 2017р. Київ: ГО «Київська наукова організація педагогіки та психології», 2017. С. 114-117.

Додаток Є

Відомості про апробацію результатів дисертації

Міжнародні конференції:

- VI Міжнародна науково-практична конференція науковців, аспірантів та студентів «Актуальні проблеми соціальної педагогіки, початкової та дошкільної освіти» (Луцьк, 18-19 травня 2016 р.). Усна доповідь та публікація тез.
- I Міжнародна науково-практична конференція «Актуальні проблеми педагогічної освіти: європейський і національний вимір» (Луцьк, 3-5 червня 2016 р.). Усна доповідь та публікація тез.
- Міжнародна польсько-українська педагогічна конференція «Pedagogika w zmieniającej się przestrzeni społeczno-kulturowej» (Польща, Замость, 16-17 січня 2017 р.). Заочна участь та публікація тез.
- Міжнародна науково-практична конференція «Сучасні педагогіка та психологія: перспективні та пріоритетні напрями наукових досліджень» (Київ, 14-15 липня 2017 р.). Заочна участь та публікація тез.
- Міжнародна науково-практична конференція «Сучасна система освіти і виховання: досвід минулого – погляд у майбутнє» (Київ, 6-7 жовтня 2017 р.). Заочна участь та публікація тез.